

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

10. (120.) évfolyam, 4. szám
Megjelent: 2015. augusztus

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerkeszti a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
megbízásából a HIPAvilon Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:
Dr. Bendzsel Miklós

Szerkesztőség:
HIPAvilon Nonprofit Kft.
1054 Budapest, Zoltán u. 6. Telefon: 474 5554
Levélcím: Pf. 552, 1374, e-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
www.sztinh.gov.hu

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

Tipo-Graf – 2015.010/4

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Bendzsel Miklós elnök

*Bana Zsuzsanna, Dürr János, Farkas Szabolcs, dr. Ficsor Mihály,
dr. Gonda Imre, dr. Lábódy Péter, Végh László*

10. (120.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

10. (120.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2015. augusztus

Dr. Keserű Barna Arnold

**A szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatában I. rész.
A szellemi tulajdon-jogok hatása a fejlődésre**

Tattay Levente

A szerzői jog versenyképességre gyakorolt hatása az Európai Unióban

Mezei Péter

**A jogkimerülés intézményének a kialakulása és fejlődése
az Európai Unió szerzői jogában**

Dr. Vida Sándor

Emberi jogok és védjegyek

Legeza Dénes

A plágium kérdéséhez: az utánnnyomástól az etikai eljárásig

Dr. Tószegi Zsuzsanna

Aki uralma alá hajtotta a fényt: Petzvál József

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila

**A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi
együttműködési tevékenységének főbb jellemzői
2015 első felében**

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Dr. Keserű Barna Arnold</i>	A szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatában I. rész. A szellemitulajdon-jogok hatása a fejlődésre	5
<i>Tattay Levente</i>	A szerzői jog versenyképességre gyakorolt hatása az Európai Unióban	18
<i>Mezei Péter</i>	A jogkimerülés intézményének a kialakulása és fejlődése az Európai Unió szerzői jogában	38
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Emberi jogok és védjegyek	81
<i>Legeza Dénes</i>	A plágium kérdéséhez: az utánnnyomástól az etikai eljárásig	98
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	Aki uralma alá hajtotta a fényt: Petzvál József	113
<i>Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila</i>	A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési tevékenységének főbb jellemzői 2015 első felében	127
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	155
Válogatás az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szakvéleményeiből		198
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		220
Könyv- és folyóiratszemle		252
Summaries		282

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Barna Arnold Keserű</i>	Intellectual property in the service of sustainable development I. Impact of intellectual property rights on development	5
<i>Levente Tattay</i>	Impact of copyright on competitiveness in the European Union	18
<i>Péter Mezei</i>	Emergence and development of exhaustion of rights in the copyright of the European Union	38
<i>Dr Sándor Vida</i>	Human rights and trademarks	81
<i>Dénes Legeza</i>	To the issue of plagiarism: from reprint to ethics procedure	98
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	Who brought light under his domination: József Petzvál	113
<i>Dr Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Main features of the international cooperation activities of the HIPO in the first half of 2015	127
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	155
	Selection from the expert opinions of the Body of Experts of Industrial Property	198
	Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	220
	Rewiev of books and periodicals	252
	Summaries	282

Dr. Keserű Barna Arnold*

A SZELLEMI TULAJDON A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS SZOLGÁLATÁBAN I. A SZELLEMITULAJDON-JOGOK HATÁSA A FEJLŐDÉSRE

1. Bevezetés

Az elmúlt években, évtizedekben a fenntartható fejlődés kérdése fokozatosan előtérbe került, aminek eredményeként ma már azt mondhatjuk, hogy mind a műszaki, mind a gazdasági, mind pedig a társadalomtudományoknak olyan közös nevezőjévé, olyan közös alappillérvé, céljává és egyben eszközévé is vált, amely megkerülhetetlen. Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle lapjain három tanulmányban kívánjuk bemutatni a fenntartható fejlődés és a szellemi tulajdon kapcsolatának különböző aspektusait. Ebben az első tanulmányban a fenntartható fejlődés és a szellemitulajdon-jogok elméleti kapcsolódási pontjait tárjuk fel, nem pusztán jogi, sőt, nagyobb részt nem jogi megközelítésből. Ennek keretében röviden vázoljuk a fenntartható fejlődés fogalmának a kialakulását és a hárompilléres modell lényegét, majd – többféle megközelítést alkalmazva – vizsgáljuk a szellemi tulajdont, hogy választ kaphassunk arra, milyen pontokon keresztül képes a szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés, így különösen a környezetvédelmi, a gazdasági és társadalmi haladás célkitűzéseire hozzájárulni. Ezt követően, az októberi számban az intézményi megközelítésre helyezzük a hangsúlyt, és a szellemi tulajdon két zászlóshajója, a Szellemi Tulajdon Világszervezete (*World Intellectual Property Organization*, a továbbiakban WIPO) és a Kereskedelmi Világszervezet (*World Trade Organization*, a továbbiakban WTO) tevékenységében kutatjuk azt, hogyan integrálják a fejlődéssel összefüggő célokat a szellemi tulajdon rendszerébe. A WTO kapcsán a szellemitulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozásai, valamint a kereskedelem, a technológiatranszfer és fenntartható fejlődés közötti kapcsolatrendszer is megvizsgáljuk, mivel a WIPO és a WTO alapvetően más kontextusba ágyazva formálja a nemzetközi szellemitulajdon-jogot. A tanulmánysorozat utolsó, decemberben megjelenő részét a 2007-ben elfogadott Development Agenda vizsgálata képezi majd, amely lényegi paradigmaváltás katalizátora lehet, és segíthet abban, hogy a szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatába álljon.

* Egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék.

2. A fenntartható fejlődésről röviden

A területi korlátok miatt e tanulmányban nincs lehetőség a fenntartható fejlődés fogalmának és összetevőinek a kifejtésére, és egy alapvetően szellemi tulajdoni megközelítésű szakcikkből nem is lenne indokolt, ezért csak röviden utalunk itt azokra a főbb pontokra, amelyek meghatározták és formálták a fenntartható fejlődést.

A fenntartható fejlődést klasszikusan azzal a hárompilléres modellel szokták jellemezni, amely a környezetvédelem, a gazdaság és a társadalom folyamatos kölcsönhatását fejezi ki. Ezek közül talán a környezetvédelmi megfontolások nyúlnak vissza a legrégebbi korokig, hiszen már az ókori öntözéses társadalmakban is megjelentek a fákat, vizeket, állatokat védő szabályok vagy éppen a pazarlás tilalma.¹ Ezek aztán a 17-18. századi erdészettudományban kaptak új lendületet, elsősorban John Evelyn, Jean Baptiste Colbert és Hans Carl von Carlowitz munkásságában. Maga a fenntarthatóság kifejezés is 1713-ban Carlowitznál jelent meg, és ha még nem is tudatosan, de már ekkor megalapozta a fenntartható fejlődés hárompilléres modelljét.² A fenntartható fejlődés tudományos vizsgálatában a 20. század második fele jelentette a második nagy lökést, amikor Rachel Carson, Garrett Hardin, Donella és Dennis Meadows, Ernst Schumacher és Lester Brown nagy hatású munkáikban tárták fel az egyes pillérekben rejlő veszélyeket, és jutottak arra a következtetésre, hogy az emberiség expanziója fenntarthatatlan, ami előbb utóbb a környezet, a gazdaság és a társadalom összeomlásához fog vezetni. Ezekre a tudományos eredményekre támaszkodva született meg 1987-ben a Brundtland Bizottság jelentése *Our Common Future* címmel, amely első ízben definiálta a fenntartható fejlődést. Eszerint a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket (*Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs*).

A nemzetközi jogalkotásban az 1972-es stockholmi, az 1992-es riói, a 2002-es johannesburgi, valamint a 2012-es riói világkonferencia volt az, amelynek a középpontjában a fenntartható fejlődés és annak pillérei álltak. Emellett pedig kiemelendő az ENSZ Millenniumi Nyilatkozata, amely konkrét célkitűzéseket (úgynevezett millenniumi fejlesztési célokat) fogalmazott meg a fenntartható fejlődés jegyében.

A fenntartható fejlődés koncepciója nem problémamentes, sőt, jelenlegi, úgymond mainstream formájában paradoxon. Számos alternatív újraértelmezési lehetőség kínálko-

¹ Magyarország v. Szlovákia, Gabčíkovo-Nagymaros ügy, Cristopher Weeramantry-nak a Nemzetközi Bíróság 1997. szeptember 25-i ítéletéhez fűzött különvéleménye, p. 95: <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7383.pdf>, (2014. 08. 07.).

² Ulrich Grober: Deep roots – A conceptual history of 'sustainable development' (Nachhaltigkeit). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Berlin, 2007, p. 8–20.

zik, ezek azonban külön disszertáció tárgyát képezik. Ami a jelen tanulmány szempontjából fontos, és erre a kapcsolódó részeknél külön is utalunk, hogy az a fenntartható fejlődési modell, amelyik a gazdasági növekedést helyezi a középpontba, valójában fenntarthatatlan. A fentiekben említett tudományos munkák is mind arról adtak számot, különösen a Növekedés határai című Meadows-jelentés, hogy az emberi fejlődés messze túlterjeszkedett az ökológiai határokon, és az elmúlt 40 évben ez csak tovább fokozódott. Ezért az a politikai megközelítés, miszerint egyidejűleg kívánjuk fokozni a gazdasági teljesítményt, valamint a környezet pusztulását és az erőforrások kimerítését megakadályozni, e sorok szerzőjének álláspontja szerint pusztán demagógia és irracionalitás. Sajnálatos módon az EU2020 éppen ezt tűzte ki fő céljául.

3. A (szellemi) tulajdon mint ösztönzőerő

3.1. A tulajdon és szellemi tulajdon gazdasági jelentősége

A fenntartható fejlődés valamennyi pillérében és a fejlődés számos értelmezési síkján (legyen az technikai, gazdasági, kulturális stb.) kiemelt jelentőséggel bírnak a szellemi tulajdon-jogok: elsősorban a gazdasági pillérre és a klasszikus közgazdaságtan szerinti növekedésre vannak nagy hatással.³ Samuelson és Nordhaus a klasszikus közgazdaságtan jegyében négy tényezőt különböztet meg, amelyek a növekedést meghatározzák:

- emberi erőforrások (munkakínálat, iskolázás, szakértelem, fegyelem, motiváció),
- természeti erőforrások (föld, ásványkincsek, energiaforrások, a környezet minősége),
- tőke (gépek, utak, immateriális tőkeelemek, például szellemi alkotások),
- technológiai fejlődés és innováció (tudomány, műszaki ismeretek, menedzsment, vállalkozó szellem).⁴

E tényezők minőségi jellemzőit nagymértékben meghatározzák a szellemi tulajdon-jogok. Az emberi erőforrásokra a legnagyobb hatást a szerzői jog gyakorolja. A tudáshoz való hozzáférés, a tudás disszeminálása és közkinccsé válása olyan, a szerzői jog által szabályozott kérdéseken múlik, amelyek alapvetően meghatározzák a munkaerő szakértelmét. Ahhoz, hogy a minőségi munkaerő tudásszintje növekedjen, nélkülözhetetlen, hogy a legújabb tudományos kutatási eredmények és oktatási anyagok hozzáférhetővé váljanak. Ehhez olyan kiegyensúlyozott szerzői jogi szabályozásra van szükség, amely egyaránt képes figyelembe venni a szerzők és a felhasználók érdekeit, valamint a közérdeket.

³ A klasszikus iskola szerint a fejlődés pusztán gazdasági növekedésként értelmezendő, ami a GDP-vel leírható. Ez a megközelítés azonban mára tarthatatlan, és az új közgazdasági elméletek (pl. nemnövekedési teória, jólét/jóllét megkülönböztetésen alapuló új gazdaság stb.) szerint egy ország gazdasági kibocsátása semmit nem árul el a valódi fejlődésről, mert a kevesek óriási vagyongyarapodása mellett tömegek szegényednek el, így a GDP növekedése mellett is általános a romló életszínvonal és a fokozódó boldogtalanság.

⁴ Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus: Közgazdaságtan. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012, p. 454.

Az immateriális tőkeelemek körében a szellemi tulajdon-jogok óriási szerepet töltenek be. Meszlény Artúr már egy évszázaddal ezelőtt is arra a nézetre jutott, hogy a gazdasági élet építőkövei nem a materiális tulajdonban testesülnek meg, hanem a vagyoni értékkel bíró jogokban.⁵ Elég csak áttekinteni a legértékesebb védjegyek vagy szabadalmak évente frissülő listáját, ahol az élen szereplő, a százmilliárd eurós értéket is túlszárnyaló szellemi tulajdon-jogok a materiális tulajdont messze meghaladó módon képezik egy-egy transznacionális vállalat vagyonelemeit. Ezek az összegek nagyságrendileg Magyarország két- vagy háromévnnyi teljes költségvetését kiteszik. A világban fellelhető vagyommennyiség jelentős része közvetlenül vagy közvetetten ezekből a szellemi tulajdon-jogokból fakad, amelyeket döntően a nagyvállalati szféra ural.

A közgazdaságtanban kialakult új növekedésméltet, illetve az endogén technológiai változás elmélete újfajta gazdaságpolitikai szemléletet hozott. Az elmélet fő teoretikusa, Paul Romer szerint az országok gazdasági növekedésének ütemében és az életszínvonalban fellelhető különbségek fő oka az eltérő technológiai színvonal. Ha pedig a technológiát megtermelt tényezőként fogjuk fel, a gazdaságpolitikának arra kell fókuszálnia, hogy serkentse a tudásteremtést (a humán tőkébe való befektetést), és minden olyan intézkedést megtegyen, amely a folyamatosan gyorsuló technológiai fejlődést előmozdítja. Ilyen intézkedés például a szellemi tulajdon-jog hatókörének a meghatározása.⁶ Ugyanis az innovációt mint a növekedés sajátos és rendkívül sok tényező által befolyásolt elemét alapvetően határozza meg a szellemi tulajdon-jogok rendszere. Ösztönző hatásuknál fogva a szellemi tulajdon-jogok érdekeltté teszik a piaci szereplőket abban, hogy időt, pénzt és energiát fordítsanak az innovációra.⁷ Ezek hiányában az innovációs folyamatok mögöl hiányozna a gazdasági érdekelttség, ami a technikai fejlődés, a gazdasági növekedés és végső soron a fenntartható fejlődés akadályát jelentené.

A fejlődésben szerepet játszó két alapvető jogintézmény a tulajdon, valamint az abból kifejlődő szellemi tulajdon. Az emberi élet igényli a fizikai tulajdont (ételt, ruhát, házat stb.), ezért az államilag elismert és védett tulajdonjog a gazdasági fejlődés egyik legfontosabb építőköve. Azonban a tőke, a vagyon és a jövedelemszerző eszközök korántsem egyenlően osz-

⁵ Serák István: Átkelők a dolog-fogalom határain – a jogirodalom szemszögéből. Iustum, Aequum, Salutare, III. évf. 4. sz., 2007, p. 225.

⁶ Paul M. Romer: The Origins of Endogenous Growth. The Journal of Economic Perspectives, 8. évf. 1. sz., 1994, p. 21; Kamil Idris: Intellectual Property. A Power Tool for Economic Growth, Overview. World Intellectual Property Organization, Geneva, 2003, p. 4: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intproperty/888/wipo_pub_888_1.pdf (2015. 03. 09.).

⁷ A szerző innováció alatt a Schumpeter nyomán a már létező gazdasági alapok és hatóerők újfajta kombinációját érti, ami képes új fogyasztói igényeket és szokásokat létrehozni. Ebben az értelemben az innováció nem a meglévő igények kielégítését célozza, hiszen a tárgya annyira új, hogy az igényeket alapjaiban változtatja meg. Az innováció megváltoztatja a korábban megszokott emberi értékeket. Schumpeter az innováció öt területét különítette el: 1. új termék létrehozása vagy a meglévő minőségének a javítása, 2. új ipari eljárások kidolgozása, 3. új piac teremtése, 4. új források felfedezése a korábbiaktól függetlenül és 5. új szervezet alapítása. Lásd Joseph Schumpeter: A gazdasági fejlődés elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, p. 110–111.

lanak meg a társadalomban, és ez a különbség tovább fokozódik azokban az országokban, ahol még él az a vallási alapokon nyugvó marxi nézet, miszerint a magántulajdon lopás, mert a munkamegosztással létrehozott vagyon közös munkával jön létre, így pedig közösen is birtokolandó.⁸

A tulajdonjog elismerése a nyugati államok demokráciájában általánosan elfogadott, és erkölcsi alapja a többség által legitimált, azonban a világon nem minden demokrácia óvja ugyanakkora erőfeszítésekkel a tulajdont. Például Indiában, a világ legnagyobb demokráciájában a tulajdonnak annyi korlátja van az üzleti életben, hogy az már alapvetően gyengíti a tulajdonjog védelmét. A másik oldalról vizsgálva a kérdést, a tulajdonjog védelméből és elismeréséből sem fakad automatikusan a demokratikus berendezkedés. Példaként említhető Hongkong vagy Szingapúr, amelyek ugyan óvják a tulajdont, de egyéb területeken nem bírnak a klasszikus nyugati demokráciák ismertetőjegyeivel.⁹

A szellemi tulajdon-jog mint jogintézmény a tulajdonjoggal rokon terület. A szellemi tulajdont nemcsak az erga omnes jellegű strukturális azonosság (abszolút szerkezetű jogviszony) hasonlítja a klasszikus dologi tulajdonjoghoz, de annak terjedelme és tartalma is. Része a piacgazdaság tulajdoni rendjének, a szellemi javak tekintetében a legnagyobb terjedelmű jogot, a legteljesebb gazdasági hatalmat (*plena potestas*) biztosítja, csakhogy, mint a dologtulajdon-jog. Sok szerző úgy írja le a szellemi tulajdon-jogokat mint monopoljogokat, és nem pusztán abban az értelemben, mint amelyben kizárólagosságot jelent az oltalom tárgya felett (hasonlóan a tulajdonhoz), hanem abban az értelemben is monopoljogként tételezik, hogy a jogosultját megvédi a piaci versenytől, és így piaci monopóliumot biztosít számára az adott szellemi alkotáson. Ez a megközelítés leginkább a műszaki alkotások oltalma esetén, különösképpen a szabadalmakkal összefüggésben igazolható, hiszen a szabadalom valóban monopolhelyzetet biztosít a találmányra nézve, feltételezve persze azt, hogy a versenytársak a szabadalom bitorlása nélkül nem tudnak közgazdasági értelemben helyettesítő árut vagy szolgáltatást nyújtani, azaz nem kerülhető meg a szabadalom a rosszszul megválasztott oltalmi kör miatt. A szabadalmakkal ellentétben a vállalat- és árujelzők célja nem az, hogy monopóliumot biztosítsanak a jogosult számára, hanem hogy általuk saját magukat és az általuk kínált árut vagy szolgáltatást megkülönböztessék a többi piaci szereplőtől és azok áruitól, illetve szolgáltatásaitól. Azaz éppen hogy nem versenykorlátozó monopóliumot eredményeznek, hanem a verseny feltételeit teremtik meg.¹⁰ Az Európai Bíróság nagyon találóan fogalmazta meg a II. Hag-ügyben a védjegyek piaci fontosságát, miszerint a védjegyek nélkülözhetetlen elemei a torzításmentes versenynek, amelyet az EU alapító szerződése elsődleges céljukként fogalmaztak meg.¹¹ A szerzői jog sem biztosít

⁸ Alan Greenspan: A zűrzavarok kora. Kalandozások az új világban. HVG, Budapest, 2008, p. 300.

⁹ Greenspan: i. m. (8), p. 300.

¹⁰ Edmund W. Kitch: Elementary and Persistent Errors in the Economic Analysis of Intellectual Property. *Vanderbilt Law Review*, 53. évf. 6. sz., p. 1729–1730.

¹¹ Az Európai Bíróság C-10/89. számú, SA CNL-SUCAL NV v. HAG GF AG-ügyben 1990. október 17-én hozott ítéletének 13. pontja.

olyan monopolhelyzetet, mint amelyre a szabadalom képes, hiszen a szerzői jog csupán egy adott művet, a gondolati tartalom adott formában történő kifejeződését védi, de a mögötte meghúzódó elvet, ötletet vagy eljárást nem. Így pedig nem akadályozhat meg senkit sem abban, hogy saját alkotótevékenysége révén létrehozzon olyan műveket, amelyek a korábbiak versenytársaiként tűnnek fel a piacon. Tényleges gazdasági erőfölényhez persze vezethetnek e jogok is, ahogy történt az a Microsoft operációs rendszere, a Windows esetében is, ez azonban nem a szerzői jog jogi jellegéből és közgazdasági funkciójából ered.¹²

A hasonlóságok mellett ugyanakkor számos tárgyspecifikum miatt a szellemi tulajdon-jogok nem is azonosíthatóak a dologtulajdon-joggal, hiszen alapvető különbség a szellemi tulajdon metafizikai volta. Bobrovsky Jenő álláspontja szerint fontos sajátosság, hogy a szellemi tulajdon-jogok időben és területileg is korlátozottak, és nem pozitív, hanem negatív tartalmú, tiltó jogok, így ő nem *ius exclusivum*-nak, hanem *ius excludendine*-nek tekinti azokat.¹³ E tézissel egyet is érthetünk azzal a módosítással, hogy mindkét tulajdoni forma elsődleges céljának a kizárólagos hatalom biztosítása tekinthető, ami az *erga omnes* jelleg miatt mindenkivel szemben – Grosschmid Béni szavaival élve – sűrített negatív kötelemként jelentkezik, amelynek megsértése esetén a (szellemi) tulajdonjog átfordul egy olyan relatív jogviszonyba, ahol az eltiltás és jogérvényesítés kerül előtérbe. Azt persze Bobrovsky érvelésében el kell ismerni, hogy a szellemi tulajdon-jogok esetében a kizáró jelleg sokkal intenzívebb, hiszen egy szellemi érték potenciális használhatósága sokkal tágabb körű, mint egy fizikai dologé. Így értelemszerűen a szellemi tulajdon kizáró, negatív jellege dominánsabbá válik a dologtulajdon-joghoz képest.¹⁴ E különбözőség alapvetően a tulajdon és a szellemi tulajdon célja és közgazdaságtana közötti eltérésből adódik. Míg a tulajdon célja, hogy a tulajdonos a dolgot kizárólagosan birtokolhassa és használhassa annak érdekében, hogy azt a saját javára fordítsa, addig a szellemi tulajdon-jogok célja, hogy a jogosulton kívül mindenki mást kirekesszen annak használatából, és megakadályozza, hogy azt lemásolják. Ennek közgazdasági háttere, hogy a tulajdonjogviszony közvetett tárgyai, a dolgok a versengő javak körébe tartoznak, azaz mennyiségileg korlátozottak, és fizikai természetüknél fogva egyidejűleg nem létezhetnek mindenhol, és nem használhatóak bárki által. Ezzel szemben a szellemi tulajdon-jogok által védett ismeretek közgazdaságilag olyan közjavak vagy nem versengő javak, amelyeket egyszerre korlátlan számban használhatnak anélkül, hogy mennyiségük vagy hozzáférhetőségük csökkenne. Ezen ismeretek sajátossága ugyanis, hogy nem dologi megtestesülésük a releváns, hanem absztrakt mivoltuk. Ahogy Bobrovsky írja, a szellemi tulajdonra az ubikvitás, azaz a mindenütt jelenlétőség a jellemző, így az nem is tud elfogy-

¹² *Kitch*: i. m. (10), p. 1731; *United States of America v. Microsoft Corporation*, 87 F. Supp 2d 30 (2000), U. S. District Court, District of Columbia: <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/87/30/2307082/> (2015. 03. 06.); *United States of America v. Microsoft Corporation*, 253 F.3d 34 (2001), U.S. Court of Appeals for the District of Columbia District: <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/253/34/576095/> (2015. 03.06.).

¹³ *Bobrovsky Jenő*: Iparjogvédelem és csúcstechnika. Országos Találmányi Hivatal, Budapest, 1995, p. 59.

¹⁴ *Bobrovsky*: i. m. (13), p. 59.

ni.¹⁵ E különbségekre vezethető vissza a tulajdon és a szellemi tulajdon szabályozásában rejlő eltérés, különösen a jogérvényesítés módjai és eszközei tekintetében, amelyek kapcsán a szellemitulajdon-jog rendszere sokkal erősebb és hatékonyabb eszközöket biztosít a polgári jog és a polgári eljárásjog általános szabályaihoz képest.

Mind a tulajdon, mind pedig a szellemi tulajdon olyan alapvető jogintézmény, amely nélkül a fenntartható fejlődés egyik pillére sem lenne működőképes. Erőteljes állami beavatkozásra van szükség ahhoz, hogy az alap kutatások finanszírozhatóak és a piaci kudarcok áthidalhatóak legyenek, ugyanis a kudarc lehetősége ezekben az esetekben a legnagyobb, de a hosszú távú előnyök is leginkább e kutatásoktól remélhetőek. A technológia költségesen előállítható, ám olcsón lemásolható közjószág, így komoly védelemre szorul. Az államnak törekednie kell arra, hogy a profitorientált kutatást és fejlesztést ösztönözze, hiszen a piaci szemléletet követve a nagyobb megtérülési lehetőség nagyobb szellemi kapacitásokat is mozgósít, azaz a piaci résztvevők érdekeltté válnak a kutatásban. E mozzanatnál van óriási jelentősége a szellemitulajdon-jogok rendszerének, hiszen az tölti be az ösztönző funkciót, majd pedig a megszerzett vagyon védelme tekintetében a tulajdon intézménye jut főszerephez.¹⁶

Nem mindegy azonban, hogy e kulcsfontosságú intézményeket miként szabályozzák nemzeti, regionális és nemzetközi szinten. Számos, sokszor egymással ellentétes érdek figyelembevételével kell meghatározni a fékek és ellensúlyok rendszerét, hogy a tulajdon és a szellemi tulajdon alkalmas legyen arra, hogy ösztönözze és védje az emberi kreativitást, a tudást és a tenni akarást, ugyanakkor viszont ne merevítse be ezeket a vagyoni viszonyokat, és ne fékezze a haladást. A tulajdonjog intézményével a továbbiakban pusztán érintőlegesen, a szükséges összevetések erejéig foglalkozunk, hiszen a tulajdon társadalmi hatása külön disszertáció tárgya lehetne. Így a későbbiekben már csak a szellemitulajdon-jog rendszerét vizsgáljuk a fenntartható fejlődés kontextusában.

3.2. A szellemitulajdon-jog, a fejlődés és az emberi jogok kapcsolata

Az előző fejezetben a szellemi tulajdont mint gazdasági hajtóerőt, a növekedés motorját vizsgáltuk. Ez a fejlődés gazdasági értelmezéséből és a növekedéscentrikus fenntartható fejlődés modelljéből következik, amit napjainkban az Európai Unió és az EU2020 stratégia képvisel a legvilágosabban az innováció, a szellemi tulajdon és a növekedés összekapcsolásával. Ettől eltérően azonban egyre több szerző a szellemitulajdon-jog és a fejlődés kapcsolatát az emberi jogok szemüvegén keresztül vizsgálja. Ebben az értelemben a fejlődést az Amartya Sen-féle demokráciaközpontú intézményként értelmezik, ahol az emberi fejlődés

¹⁵ Bobrovsky Jenő: Az enyém, a tied és a miénk a szellemi tulajdonban. Áttekintés a közkinccs és a szellemi magántulajdon egyes összefüggéseiről az Internet tükrében. Budapest, 2008, p. 4: <http://mie.org.hu/> (2015. 03. 06.).

¹⁶ Samuelson, Nordhaus: i. m. (4), p. 462.

a demokrácia és a szabadságjogok kiteljesedését jelenti, ezáltal pedig az egyéni autonómia és választási lehetőségek kiszélesedését többek között politikai, gazdasági, társadalmi és technikai értelemben.¹⁷

A szellemi tulajdon-jogok ebben a vonatkozásban számos létfontosságú területen kapcsolódnak az emberi fejlődéshez és jóléthez/jólléthez. Ilyen például a közegészségügyhöz, gyógyszerekhez, élelemhez vagy oktatáshoz való hozzáférés kérdése, csak hogy néhány olyan kiemelt területet említsünk, amelyek alapvetőek a millenniumi fejlesztési célok megvalósítása során, vagy hasonlóan fontos kérdés a művészetek és az emberiség kulturális örökségének a megőrzése. Valójában alig van olyan értékes emberi teljesítmény, amit semmilyen formában ne érintenének a szellemi tulajdon-jogok. Ilyen megközelítésben pedig a szellemi tulajdon-jogok már nem pusztán gazdaságösztönző tényezők, hanem szociális hatásai is vannak, amelyeket nagymértékben meghatároz egy ország aktuális fejlettségi szintje és kulturális környezete. A fenntartható fejlődés rendszerében ennél fogva a szellemi tulajdon, valamint a szellemi tulajdon-jog nemzetközi rendszere és politikája nemcsak a gazdaságot, de a környezetvédelmet és a társadalmat is nagyon mélyen érinti.¹⁸

A szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok közötti összefüggések azzal váltak egyre fontosabb tényezővé, hogy az NGO-k sikeresen fel tudták hívni a közvélemény figyelmét azokra a kedvezőtlen hatásokra, amiket a szellemi tulajdon-jogok okozhatnak a fejlődő országok perifériára szorult, szegény, hátrányos helyzetben lévő és sebezhető társadalmi rétegei számára.¹⁹

A szellemi tulajdon és az emberi jogok kapcsolatának filozófiai gyökerei visszanyúlnak a locke-i természetjoghoz, miszerint a tulajdonjogoknak arányban kell állniuk a létrehozásukhoz szükséges erőfeszítésekkel és áldozatokkal. Azaz a tulajdonjog a munka jutalma, azon munkáé, amely nélkül új dolog nem jött volna létre. Az elmélet a szellemi alkotások körében sok kérdést vet fel, ugyanis ha a szellemi tulajdon-jogokat is a munka jutalmaként fogjuk fel, és az arányosság követelményét elfogadjuk, akkor felmerül a probléma, hogy ki és milyen kritériumok alapján határozhatja meg egy szellemi alkotás értékét? Milyen szociális vagy gazdasági értéke és hatása lehet egy műnek vagy szabadalomnak? Hiszen ez nem mérhető pusztán a szellemi tulajdon-értékelés módszereivel, mivel azok képtelenek kifejezni az alkotások által teremtetett társadalmi hatásokat, életminőségbeli változásokat vagy kulturális lecsapódásokat.²⁰

Ebben a filozófiai és közgazdasági megközelítésben a tulajdon és a szellemi tulajdon értelmezése messze túlmutat a jog által absztrahált kategóriákon. „... 'A szabadság és tulajdon'

¹⁷ Amartya Sen: A fejlődés mint szabadság. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003, p. 10–22.

¹⁸ Tzen Wong, Graham Dutfield (ed.): Intellectual Property and Human Development. Current Trends and Future Scenarios. Cambridge University Press, Cambridge, 2011, p. 2–3.

¹⁹ Matthews Duncan: Intellectual Property, Human Rights and Development. The Role of NGOs and Social Movements. Edward Elgar, Cheltenham-Northampton, 2011, p. 202.

²⁰ Paul L. C. Torremans (ed.): Intellectual Property and Human Rights. Enhanced Edition of Copyright and Human Rights. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2008, p. 3–5.

a legtöbb szerzőnél szinonimaként szerepelt, ugyanazt jelentette, sőt, miután számos nagy gondolkodó csak a szabad életet ismerte el emberi életnek, a szabad életet pedig minden ember legfőbb céljával, az emberi boldogsággal azonosította, így gyakran a tulajdon fogalmát is mint az élet, a szabadság és a boldogság szinonimáját használta. Így például John Locke: 'A tulajdon közös neve az életnek, a szabadságnak és a vagyonnak.' ... Adam Smith ugyanezt így fogalmazta meg: 'Saját munkája olyan tulajdona az embernek, amely minden más tulajdonának a legfőbb forrása, s mint ilyen, a legszentebb és legsérthetetlenebb'.²¹ Ebben a kontextusban tehát az emberi munka a legértékesebb, hiszen a munkával megtermelt javak biztosítják számunkra a megélhetést, ekképpen pedig az emberi szabadság zálogát jelentik a Sen-féle megközelítésben. Ez a szabadság az ember legalapvetőbb joga, emberi méltóságának esszenciája, így tehát nem véletlen, hogy az e szabadságot védő tulajdon intézményéből absztrahálódott az általános jogalanyiség és jogképesség is. Ugyanez elmondható a szellemi tulajdonról is, amely történetileg ugyan később bontakozott ki a tradicionális tulajdonhoz képest, de ahhoz hasonlatosan a kreatív és alkotó ember szabadságának kibontakozását és munkájának elismerését biztosítja.

A szellemi tulajdon és az emberi jogok más történeti megközelítésből is szorosan összefonódnak. A modern szellemi tulajdon-jogok rendszere és az emberi jogizmus kialakulása is a 18. század végére tehető, nemzetköziesedésük pedig a 19. század végére. Ebben az időszakban ugyanis szinte minden téren komoly változások zajlottak le. Ilyen a gyors industrializáció és gazdasági fellendülés, amit az első majd a második ipari forradalom hozott. Az e folyamatok háttérében meghúzódó tudományos, technikai és kulturális innováció rendkívül eltérő módon érintette az államokat. Egyesek belekerültek a változások fősodrába, míg mások kimaradtak ebből a fejlődésből. Ebben az időszakban a gazdasági nagyhatalmak által diktált nemzetközi kereskedelem jelentős térnyerése következett be. E változások vezettek az 1883-ban elfogadott, az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egyezmény (a továbbiakban PUE), valamint az 1886-ban elfogadott, az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény (a továbbiakban BUE) megszületéséhez, illetve az emberi jogok egyre szélesebb körű elterjedéséhez, valamint a társadalmi és szociális emancipációhoz.²² A szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok fejlődése a 20. században is párhuzamosan zajlott, sőt össze is kapcsolódott azáltal, hogy az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 27. cikkének (2) bekezdése emberi jogként deklarálta a tudományos, irodalmi és művészeti művekkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeket, azaz a szerző személyhez fűződő és vagyoni jogait.

²¹ *Lenkovics Barnabás*: A fenntartható tulajdoni alapokról. (A tanulmány az Andrassy úti esték vita vita- anyaga.) Civil Akadémia Alapítvány, 2009, Budapest, p. 8.

²² *Willem Grosheide*: General Introduction, in *Willem Grosheide* (ed.): *Intellectual Property and Human Rights. A Paradox*. Edward Elgar, Cheltenham-Northampton, 2010, p. 5.

A szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok viszonyának jellemzésére két nézőpont létezik.²³ Ezek lényegében aszerint különülnek el egymástól, hogy a fejlődést pusztán növekedésként értelmezik-e, vagy pedig szabadságként és emberi kapacitásfejlesztésként határozzák-e meg. Eltérő kiindulópontok esetén ugyanis eltérő szerkezetű fejlődésmodellt kapunk, amelyekben a szellemi tulajdon-jogok szerepe is jelentősen különbözik egymástól.

Az egyik nézet szerint a szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok közös gyökeréről szolgáló gazdasági és társadalmi változások ellenére a két terület egyre jobban elkülönült egymástól, és mára gyakorlatilag folyamatos konfliktushelyzetben állnak. E konfliktus fő oka, hogy a szellemi tulajdon-jogok a magánjog rendszerébe, az emberi jogok pedig a közjog rendszerébe tartoznak, ennek megfelelően pedig más és más érdekviszonyok húzódnak meg mögöttük. Az egyént megillető, és az alapvetően magánérdeket szolgáló és védő szellemi tulajdon-jogok ugyanis sok esetben összeegyeztethetetlenek a közérdek alapú emberi jogokkal. Ebben a relációban sok szerző hierarchikus viszonyt vél felfedezni, miszerint az emberi jogok egyik feladata, hogy korlátozzák és keretek közé szorítsák a szellemi tulajdon-jogokat, vagy másképp fogalmazva, a közérdek visszaverje a magánérdeket. Nemzetközi kereskedelmi tárgyalásokon gyakran hozakodnak elő ezzel az érvrendszerrel, hogy a fejlett országok gazdasági pozíciót gyengítsék. Ha a két jogterület ütközik, akkor pedig az emberi jogoknak kell érvényre jutniuk.²⁴

Az előbbivel ellentétes álláspont szerint a két jogterület egymással kéz a kézben jár, mivel a végcéljuk megegyezik. Eszerint az emberi jogok rendszerének alapjain áll a szellemi tulajdon-jogok rendszere is, tulajdonképpen annak részét képezi. Ez a nézőpont megköveteli egyrésztől az alkotó és feltaláló ember számára biztosított monopoljogok elismerését, másrészt a szellemi alkotásokhoz való hozzáférés biztosítását. Azaz egyidejűleg kell az ellentétes érdekeket biztosítani azáltal, hogy egyensúlyt teremtünk a védelem és a hozzáférés szintjei között.²⁵ Ez a kooperatív szemlélet akkor bontakozott ki, amikor az NGO-k az emberi jogokra apellálva támadták a Szellemi Tulajdonjogok Kereskedelmi Vonatkozásairól szóló Egyezmény (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, a továbbiakban TRIPS) szabadalmi jogi rendelkezéseit amiatt, hogy azok a közegészségügyet, a gyógyszerekhez való hozzáférést, valamint az élethez és egészséghez való jogot veszélyeztetik. E szervezetek azt sürgették, hogy a TRIPS által biztosított lehetőségek teljes tárházát latba vetve kell biztosítani a gyógyszerekhez való hozzáférést. Az emberi jogokra alapozott érvrendszerrel pedig egyfajta morális, erkölcsi legitimitást nyertek a TRIPS-ben foglalt fakultatív szabályok.²⁶

²³ Megemlítendő ugyanakkor az a harmadik álláspont is, miszerint a két terület egyáltalán nem is kapcsolódik egymáshoz, és a szellemi tulajdonnak nincs emberi jogi dimenziója. Azonban e tanulmány szerzőjének kiindulópontja a korábbiakban kifejtettek alapján az, hogy van köztük kapcsolat, így csak az azt megalapozó nézeteket vizsgáljuk.

²⁴ Grosheide: i. m. (22), p. 5.

²⁵ Grosheide: i. m. (22), p. 5.

²⁶ Duncan: i. m. (19), p. 202.

A fenti nézetek közül az utóbbi tűnik optimálisnak, s ezzel a fejlődés nem értelmezhető pusztán a növekedés szinonimájaként, hanem a Sen által leírt, demokratikus talajon nyugvó emberi választási lehetőségek bővüléseként, ugyanakkor a következők miatt az előbbi nézet látszik jelenleg reálisnak. Ideális esetben a két terület egymással nem konkurál, hanem ugyanannak az éremnek a két oldalát jelenítik meg, és a globálisan is összehangolt nemzetközi és nemzeti jogalkotás feladata az említett egyensúly megteremtése. Ehhez képest a napi realitás az első nézetet támasztja alá. Hiszen a szellemi tulajdon rendszere sok esetben már nem az alkotó és feltaláló egyént védi, és nem annak az egyéni boldogulását biztosítja (mint ahogy a tulajdoni eredetű jutalmazási elméletből adódna), hanem – utalva David C. Korten könyvére – a transznacionális tőkés társaságok világhuralmát szolgálja.²⁷ Kissé szkeptikusan azt is mondhatnánk, hogy a vagyoni érdek és a pénz univerzálisabb értékek, mint az emberi jogok tiszteletben tartása. Ahol a demokrácia és az emberi jogok szintje alacsonyabb, a pénz nyelvét ugyanúgy beszélik. Az ún. Lee-tézis azon állítása, miszerint az autoriter rendszerek kedveznek a gazdasági növekedésnek, nem nyert ugyan bizonyítást,²⁸ de a fordítottja sem igazolódott be. Azaz egy demokratikus értékeket burkoltan vagy nyíltan tagadó, és az emberi jogokat háttérbe szorító államban sem szükségszerű a gazdasági szereplők pénzügyi-gazdasági jelentőségének, és ezáltal az ország teljesítőképességének a csökkenése. Amikor a jogi szabályozás arra törekszik, hogy erőteljesen védje a piaci szereplők érdekeit és ösztönözze őket, akkor valóban konfliktusos helyzet adódik. A szellemi tulajdon mára azoknak a tőkeerős társaságoknak az eszköze, amelyek képesek az innováció költségeit megtermelni, az oltalmakat kiépitni, és szükség esetén azokat érvényesíteni is. Ehhez képest a magánszemélyek csekély mértékű erőforrásokkal rendelkeznek, a globális viszonyokban nincs jelentőségük. E rendszer sajátossága pedig a koncentráció. Történelmi tapasztalat, hogy a piac természetes mozgásából adódóan a tőke elkezd koncentrálni, ezzel együtt elkezd kibontakozni az innováció, és a piaci pozíciók megvédése érdekében a szellemi tulajdon-jogok is elszaporodnak. Az e jogok által szerzett többletvagyont tovább fokozza a koncentrációt, és a folyamat kezdődik elölről, és tart egészen egy kedvezőtlen piaci fordulat bekövetkeztéig vagy – a verseny szabadságát valló országokban – az állam monopóliumellenes beavatkozásáig. Akárhogyan is nézzük, a szellemi tulajdon-jogok az egyik legerősebb jogi biztosítékát jelentik a tőke és a gazdasági hatalom koncentrációjának. Ezek a „magánérdekek” az elsze-

²⁷ Lásd: David C. Korten: Tőkés társaságok világhuralma. Kapu Kiadó, Budapest, 1996.

²⁸ Vannak olyanok – elsősorban az ázsiai országok között – amelyek a demokráciát és annak értékeit a gazdaságot akadályozó tényezőnek tekintik. Ezt a politikai és gazdaságfilozófiát Lee-tézisnek nevezik Lee Kuan Yew szingapúri miniszterelnök után. A tézis szerint az ázsiai gazdaságok csak az elnyomó politikai rezsimekben képesek növekedésre, mert a demokrácia és a politikai jogok, az állampolgári szabadság és a politikai felelősségre vonás szociális instabilitást és belpolitikai viszályokat szítanak, amelyek akadályát képezik a gyors gazdasági fejlődésnek. Ezzel szemben egy erőskezdő, autoriter vezetés képes a reformokat előmozdítani, és a kitűzött célokat a különböző érdekcsoportok befolyása nélkül végrehajtani. Carl Henrik Knutsen: Investigating the Lee thesis: how bad is democracy for Asian economies? European Political Science Review, 2010, 2–3. sz., p. 470: <http://www.sv.uio.no/istv/forskning/publikasjoner/artikler/chknutsen2-2010.pdf> (2014. 08.23.).

mélytelenedett szervezeti vagyoni érdekei, amelyek gazdasági jelentőségüknél fogva egyben nemzetgazdasági érdekekké, azaz közérdekké is válnak.²⁹ Ekkor viszont a közérdekben belső feszültség keletkezik, hiszen a gazdaságot és egyúttal a társadalmat is fenntartó rendszer érdekei szembekerülnek a békés és emberhez méltó stabil társadalmi együttélést biztosító emberi jogok rendszerével. A szellemi tulajdon-jogokat ekképpen korlátozhatják az emberi jogok, így pedig a piaci szereplők érdekében csupán néhány alapjog védelme áll (például a tulajdon vagy a vállalkozás szabadsága), míg az alapvetően szociális fejlődést szolgáló jogok túlhajszolásában saját piaci pozícióik jogvédelmének gyengülését érezhetik, ezért azok minél szűkebb keretek közé szorításában válnak érdekeltté. Ez az érdekellentét tehát a realitás, ami számos fórumon, nemzetitől a nemzetköziig mindenütt megfigyelhető, csakúgy, mint a fejlett és fejlődő országok viszonyában.

Ahhoz, hogy a szellemi tulajdon-jogok és az emberi jogok egymással ne versengő, hanem egymást kiegészítő szerepbe kerüljenek, komoly paradigmaváltásra van szükség. Ahhoz, hogy a szellemi tulajdon a fenntartható fejlődés szolgálatába állhasson, a társadalmi pillérben és az emberi gondolkodásban végbemenő változásoknak kell bekövetkezniük, amelyek lehetővé teszik a rövid távú profitorientált szemlélet leváltását és a hosszú távú, felelős gondolkodás előtérbe helyezését. A fenntartható fejlődés ugyanis elképzelhetetlen az utóbbi szemléletmód hiányában. E paradigmának kell tükröződnie a nemzeti és a nemzetközi jogalkotásban is, hogy érdekiegyenlítő mechanizmusok révén megteremtsék az egyensúlyt. E megközelítésnek az átfogó szabályozási politikában és a konkrét jogintézmények részszabályaiban is meg kell jelennie.

Az egyensúlyteremtés egyik legáltalánosabb területe a közkinccs kérdése, ami a szellemi tulajdon közösségi dimenzióját testesíti meg. A közkinccs témaköre egyre jobban kutatott terület, ami jelzi a fentebb említett paradigmaváltás megindulását. A konfliktusos, passzív és statikus szemlélet helyett, amely a közkinccset a szellemi tulajdon hiányával jellemezte és szellemi tömegsírként definiálta, egyre inkább elterjedtek a közkinccs pozitív oldalát kiemelő nézetek. Ezek a közkinccset szellemi aranybányának tekintik, amely így a szellemi tulajdon domináns és dinamikusan bővülő közösségi dimenzióját alkotja, ezáltal képes előremutató módon egyensúlyba hozni a magánérdekeket és a közösségi érdekeket. Amíg a szel-

²⁹ Jól illusztrálja ezt az ún. szellemi tulajdon-intenzív ágazatok száma, amelyek az Európai Unió GDP-jének 39%-át biztosítják. Az EU-ban fellelhető munkahelyek 26%-a közvetlenül ilyen ágazathoz kötődik, ami több mint 56 millió munkavállalót jelent. Az ehhez közvetetten kapcsolódó ágazatokkal együtt ez az arány már 35,1%, és 77 millió uniós polgárt takar. Ez az arány az USA-ban valamivel alacsonyabb. Közvetlenül a lakosság 19%-át foglalkoztatják szellemi tulajdon-intenzív ágazatokban, amelyek a GDP 35%-át fedik le. L. Intellectual Property Rights Intensive Industries: Contribution to Economic Performance and Employment in the European Union. Industry-level Analysis Report, 2013. European Patent Office – Office for Harmonization in the Internal Market, München–Alicante, p. 6: http://ec.europa.eu/internal_market/intellectual-property/docs/joint-report-epo-ohim-final-version_en.pdf (2014. 09. 29.); Intellectual Property and the U.S. Economy: Industries in Focus, 2012. U.S. Department of Commerce, Washington, p. i–viii. és p. 1–3: http://www.uspto.gov/news/publications/IP_Report_March_2012.pdf (2014. 09. 29.).

lemitulajdon-jogok fennállnak, az érintett javak csak ahhoz a társadalmi réteghez jutnak el, amelyek képesek azt megfizetni. A kizárólagos jogokból eredően ráadásul az előállítói és forgalmazói oldal is korlátozható, azaz e javak fizikai mennyisége is a jogosultak által meghatározott szinten limitált, így például megakadályozható a tömegtermékké válásuk. Amikor azonban e javak közkinccsé válnak, átlépnek egy szociális gátat, ami után olcsón és nagyobb példányszámban hozzáférhetővé válnak. A tradicionális, magánérdek alapú francia megközelítés szerint az alkotások „közkinccsbe hullanak”, azaz negatív eseményként élik meg a jogvesztést. A másik oldalról nézve viszont a szellemi javak ekkor éppen hogy felemelkednek a közkinccsbe, és hozzáadódnak az emberiség kulturális örökségéhez, kollektív tudásához és kultúrájához, ami által nemesebbé válnak. E felfogás tükrözi a legjobban a közkinccs pozitív társadalmi funkcióit, ugyanis a közkinccs építőköve a kreativitásnak és az önkifejezésnek, és alapot szolgáltat a további tudásteremtéshez és a megtermelt tudáshoz való hozzáféréshez, ezáltal pedig az ember fejlődéséhez.³⁰

4. Befejezés

Látható, hogy a szellemi tulajdon-jogok rendszere mennyire fontos szerepet játszik a fenntartható fejlődés előmozdításában. A tulajdonnal karöltve az egyik legfontosabb alapkőve a gazdaságnak, ösztönzi és támogatja a haladást. Ugyanakkor a rosszul kialakított szabályozási struktúrák révén akadályozó tényezőt is jelenthet, ami a fenntartható fejlődés koncepcióját ássa alá. A szellemi tulajdon nemcsak technikát véd, hanem tágabb kontextusban tudást és kultúrát, aminek a fejlesztése és hozzáférhetősége a fenntartható fejlődés mind-egyik pillérében alapvető jelentőséggel bír. A következő számban megjelenő tanulmányban azt igyekszünk majd bemutatni, hogy a WIPO és a WTO miként jeleníti meg a nemzetközi erőterben a szellemi tulajdon rendszerének fejlődéscentrikus megközelítését, és hogy az itt kifejtett elméleti alapok és emberi jogi kapcsolódási pontok miként ágyazódnak be tevékenységükbe. Emellett kiemelt figyelmet kap a hazánkban kevésbé tárgyalt nemzetközi, országhatárokon átívelő technológiatranszfer és annak globális következményei, a fenntartható fejlődésre ható előnyei és hátrányai.

³⁰ Bobrovsky: i. m. (15), p. 4.

*Tattay Levente**

A SZERZŐI JOG VERSENYKÉPESSÉGRE GYAKOROLT HATÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

1. A SZERZŐI ALKOTÁSOK EGYRE NÖVEKVŐ SZEREPE AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK NÖVELESÉBEN

A szerzői jog versenyképességre gyakorolt ösztönző hatását annak nemzeti jellege miatt csak későn ismerték fel az európai integrációban.¹ Az Európai Gazdasági Közösség működésének kezdeti szakaszában az integrációban elsősorban a vámokra, a kereskedelemre és a gazdaságra koncentráltak, a szerzői jog – bár értékeit és kulturális jelentőségét elismerték – szabályozására nem került sor.

Annak ellenére, hogy a szerzői jog területiális jellegű, igazi katalizátora a kulturális értékek cseréjének. Ebben a cserében a szerzők személyiségi és vagyoni jogai jelentős hangsúlyt kapnak. A szerzői jog elősegíti, hogy a kultúra alkotói, közvetítői és a műélvező polgárok között élénk, termékeny kapcsolat és együttműködés alakuljon ki. Ebben az értelemben a kulturális ipar működésének és fejlődésének elemi feltétele, versenyképességi kérdés is: része annak a jogi környezetnek, amelyre szükség van az erre a területre irányuló befektetések ösztönzéséhez. Ezt azáltal is eléri, hogy védelemben részesíti a szerzői művek felhasználásához kapcsolódó teljesítmények, az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a műsorsugárzó szervezetek jogait.²

Az Európai Unióban a harmadik évezred elején tudatossá vált, hogy a kultúra és a kreativitás gazdasági hasznosítása stratégiai jelentőségű, hiszen a kreatív ipar ma a világ egyik leggyorsabban fejlődő ágazata. Az Unió illetékesei felismerték, hogy ha Európa az élen akar állni, további interakciókra van szükség a különböző művészi és kreatív diszciplínák, ágazatok, gazdasági területek és a termelési láncban található pontok között. A művészetek, a felsőoktatási és tudományos intézmények között elő kell mozdítani az intenzívebb, szisztematikusabb és szélesebb körű együttműködést, valamint a művészi vezetésű kísérletezés támogatására a magán- és a közszféra közös kezdeményezéseit.³

* Phd, egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Magánjogi és Kereskedelmi Jogi Tanszék.

¹ A szerzői jog a harmadik évezred elején is jelentős szerepet tölthet be abban, hogy a nemzeti kultúra kincseit megóvják és terjesszék az információs társadalom és a globalizáció körülményei között is. A szerző anyanyelve, hagyománya és kulturális kötődése csak nemzeti lehet, védelme egyben a nemzeti kultúra védelme is.

² Jedlik-terv: nemzeti stratégia a szellemi tulajdon védelmére (2013–2016). A szerzői jog gazdasági és társadalmi szerepéről.

³ Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról. Brüsszel, 2010. 4. 27. COM (2010) 183 végleges.

Az Európai Unióban egyre nagyobb figyelmet fordítanak a szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági fontosságára. Ezt jelzi az a tény, hogy az Európai Bizottság Belső Piaci Főigazgatóságának megbízásából 2003-ban jelentés készült a szerzői jogi ágazatok európai gazdaságban betöltött súlyáról.⁴ Ez a dokumentum a Közösség akkori 15 tagállamában országonkénti bontásban is bemutatja a 2000. évre vonatkoztatva az elsődleges szerzői jogi ágazatoknak, valamint a szerzőijog-függő ágazatoknak a bruttó termeléshez, a GDP-hez való hozzájárulását, a szektorban foglalkoztatottak számát, sőt a termelékenységét is.⁵

2. AZ INTERNATIONAL INTELLECTUAL PROPERTY ALLIANCE, WASHINGTON 2002-ES TANULMÁNYA

Az International Intellectual Property Alliance 2002-ben jelentést készített és adott ki a tudásalapú, a szerzői jogi felhasználáson alapuló termékekről és szolgáltatásokról és arról, hogy a szerzői jogi alapú tevékenységek 1977 és 2001 között milyen mértékben járultak hozzá az USA bruttó hazai termékéhez, a foglalkoztatottsághoz és az exportbevételekhez. Ez a tanulmány új fejezetet nyitott a szerzői jog felhasználása vonatkozásában. Elsőként tesz különbséget a szerzői jogi alapú tevékenységek között, amelyek

- elsődleges szerzői jogi tevékenységek (core copyright industries),
- részlegesen szerzői jogot érintő tevékenységek (partial copyright industries),
- a terjesztés csatornái (distribution),
- *szerzői jogi alaptevékenységgel összefüggő ipari és szolgáltatótevékenységek (copyright related industries).*⁶

A WIPO az International Intellectual Property Alliance 2002. évi jelentésének módszertana felhasználásával alakította ki a különböző szerzői jogi ágazatok megkülönböztetését, valamint a szerzői jog gazdaságra és foglalkoztatottságra gyakorolt hatásvizsgálatának a módszertanát.⁷

⁴ *Penyigey Krisztina, Munkácsi Péter: A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya Magyarországon, 1. kiadás, Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2005, p. 9.*

⁵ *The Contribution of Copyright and Related Rights to the European Economy. A jelentés készítői Robert G. Picard, Timo E. Toivonen, Mikko Grönlund.*

⁶ *Nádudvari Zoltán könyvszemléje S. E. Siwek: Copyright industries in the US economy. The 2002. report. Economists incorporated. International Property Alliance, Washington, 2002 (ISBN 0-9634708-0-9) c. könyvéről. Iparjogvédelmi és szerzői jogi szemle, 109. évf. 5. sz., 2004. október, p. 67.*

⁷ *Penyigey Krisztina: A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya Magyarországon, 2. kiadás. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2010, p. 13.*

3. A SZERZŐI JOG BÁZISÁT KÉPEZŐ TUDÁSTÁRSADALOMHOZ KAPCSOLÓDÓ LEGFONTOSABB FOGALMAK

Különböző terminológiák

Az elmúlt időszakban egyre többet hallunk az információs társadalomról anélkül azonban, hogy arról pontos fogalmi megközelítést kapnánk. Az információs társadalmat nevezik „tudástársadalomnak”, illetve „tudásalapú társadalomnak”.⁸ Szintén az információs társadalomhoz, nevezetesen annak az eszközrendszeréhez kapcsolódó szakkifejezés az „elektronikus társadalom”,⁹ az „információs gazdaság”,¹⁰ az „elektronikus gazdaság”,¹¹ valamint a „tudásgazdaság” stb.

Fontosnak látszik az *információs társadalom* és *tudástársadalom* elhatárolása, mert nagyon sok esetben azzal találkozhatunk, hogy a két fogalmat kölcsönösen felcserélhetőnek tartják, és szinonimaként kezelik.

Másrészt a *tudástársadalom* fogalmi megközelítése azért is fontos, hogy a tudástársadalom viszonyát a szellemi alkotásokhoz pontosítani tudjuk. A tudástársadalom mögött a szerzői jog áll, amellyel funkcionális kapcsolatban van.

Amíg a *tudástársadalom a szerzői joghoz kötődik*, az innováció fogalma az iparjogvédelem tárgyával, elsősorban a szabadalmakkal, a védjegyekkel és a formatervezési mintákkal áll kapcsolatban.

A *tudásgazdaság és szerzői jog* közötti funkcionális kapcsolatot evidenciaként kezelik a szerzői jog gazdasági hatékonyságával foglalkozó tanulmányok.¹²

Szintén fontosnak tartja a szerző, hogy rámutasson arra, hogy az *információ és az adat* között jelentős különbség van, holott a köznyelv és a közfelfogás, sőt a szakemberek egy része sem tudatosítja a két fogalom közötti jelentős különbséget.

A tudástársadalom és a tudásalapú társadalom terminológia szinonimaként kezelhető.

A tudásgazdaság a tudásalapú társadalom és tudástársadalom gazdasági vetületét képezi.

A tudásalapú gazdaság gazdasági vetületét a nemzetközi szakirodalom dogmatikai következetesség nélkül „tudásorientált gazdaságnak”,¹³ „szerzői jogi ágazatoknak”, „szerzői jogi

⁸ Komenczi Bertalan: Információelmélet (távoktatási anyag). Eszterházy Károly Főiskola, 2002, p. 210.

⁹ Török Ádám: Az elektronikus gazdaság kibontakozása az Európai Unió közép-európai tagjelölt országaiban. *Külgazdaság*, 2002. 5. sz., p. 5–22.

¹⁰ Nádudvari: i. m. (6).

¹¹ Lásd pl. Grimm Balázs: Magyarország az Internet Balkánja. E=mc³. Magyar Nemzet, 2002. nov. 9. Kulturális melléklet, p. 29.

¹² Pl. S. E. Siwek: Copyright industries in the US economy. The 2002. report, Economists incorporated, International Property Alliance, Washington, 2002.

¹³ Nyitrai Ferencné: Tudásorientált gazdaság az OECD, az EU országokban és Magyarországon. *Európai tükr*, 8. évf. 6. sz., 2003, p. 60.

alapú ágazatoknak”,¹⁴ „szerző jogi iparnak”, „szerzői jogi alapú iparnak”, „kreatív iparnak”, „kulturális iparnak”¹⁵ és más módon jelöli.

A fentiek alapján a szerző véleménye szerint minimálisan az alábbi fogalmak tisztázása tűnik elengedhetetlennek:

- a) az információs társadalom és a tudástársadalom,
- b) tudástársadalom, tudásalapú társadalom, tudás, információ és adat,
- c) tudásgazdaság, kulturális iparág és kreatív iparág.

a) Az információs társadalom és a tudástársadalom

A szerző az információs társadalom meghatározásához az alábbi fogalmat veszi át.

„Az információs társadalom a gazdasági információ és tudás szektorának dominánsává válása, illetve a társadalom információs és tudás alapú fordulata révén keletkezett új társadalomfejllettségi állapot és civilizációs minőség.”¹⁶

Az információs társadalom távlati képét elsőként a japán Masuda professzor futurologus határozta meg az 1970-es években. Az információs társadalom olyan, új típusú emberi társadalom lesz, amely teljes mértékben különbözik a jelenlegi ipari társadalomtól. A társadalom átalakulása és fejlődése mögött álló hatóerő az információs javak termelése lesz, nem pedig az anyagiaké. Olyan társadalom terveit körvonalazza, amely az anyagi javak bőséges fogyasztása helyett az ember kreativitását virágoztatja fel.^{17, 18}

Masuda professzor szerint az információs társadalomban az erkölcs és az önfegyelem társadalmi részvétellel párosul, az ember és a természet harmóniában él, és végül a központosított hatalom és a hierarchia átadja a hatalmat egy sokközpontú társadalomnak.¹⁹

Az Európai Közösség hivatalos dokumentumai közül elsőként az ún. *Bangemann-jelentés* jóval később, 1994-ben említette az információs társadalmat.²⁰

Az információs társadalom az Európai Közösség által kiadott népszerű ismeretterjesztő kiadvány szerint azon nagyszámú és sokféle kihívás és lehetőség leírására szolgál, amelyeket a gazdaságban és a politika egészében lezajlott modern információs és kommunikációs technológiai fejlődés hívott életre.

¹⁴ Simon Dorottya: A szerzői jogi alapú ágazatok gazdasági súlya Magyarországon, 4. kiadás. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, 5. melléklet, p. 78.

¹⁵ Az Európai Tanács zöld könyve az audiovizuális művek európai uniós online terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségei és kihívásai, COM (2011) 427 végleges.

¹⁶ Z. Karvalics László: Az információs társadalom – mi az? Egy kifejezés jelentése, történeti és fogalmi környezete (tananyag). Szegedi Tudományegyetem, 2007, Szeged, függelék.

¹⁷ Joneji Masuda professzor 1980-ban jelentette meg „Az információs társadalom mint posztindusztriális társadalom” c. munkáját. Magyarul kiadta az OMIKK 1988-ban.

¹⁸ Balogh Zsolt György: Jogi informatika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 1998, p. 145.

¹⁹ Armand Mattelart: Az információs társadalom története. Gondolat–Infonia, Budapest, 2004, p. 112.

²⁰ The Bangemann report; Brüsszel 1994. Europe and the Global Information Society (European Commission). E jelentés alapozta meg az EU informatikai fejlődését.

Az információs társadalomra több további fogalmi megközelítést is alkalmaznak.

„Az információs társadalom: a társadalmi együttélés új módja, ahol az információ hálózatba tárolása, előállítás, áramlása stb. játssza a központi szerepet.”²¹

Sokan *leegyszerűsítik* az információs társadalom fogalmát, amikor azonosítják az *internet* elterjedésével.

Az Európai Közösség e téren új korszakot nyitó hivatalos dokumentuma „A szerzői jog és szomszédos jogok az információs társadalomban” című zöld könyve (1995)²² volt, amely az információs vagy tudástársadalom lényegét a határon átnyúló új szolgáltatásokban, nevezetesen az *informatikában, a telekommunikációban és az audiovizuális szektorban* látta.²³

Az információs társadalom terminológia az információ szerepét hangsúlyozza a társadalomban, azzal, hogy a legszélesebben értelmezhető információ döntő tényező volt minden korábbi társadalomban.²⁴ Egyértelműnek tűnik tehát, hogy az információs társadalomnak is a legfontosabb terméke az információ.

Az információs társadalom teljes értékű polgára csak az lehet, aki alkotó módon képes használni és létrehozni a társadalom legnagyobb tömegben termelődő termékét, az információt.²⁵

Az információs társadalom akkor jön létre, ha a társadalom döntő többsége részt vehet abban, azaz birtokában van a technikai eszközöknek (számítógép stb.) és a felhasználásukhoz szükséges tudásnak.²⁶

„Az információs társadalom szociológiai kifejezés az információ egyszerű, gyors és széles körű terjedése nyomán kialakuló társadalomra. Következményei ma még beláthatatlanok. Pozitív, mert mindenki hozzáférhet a médiumhoz és publikálhat, így egyre nehezebb bárkinnek valótlanosságokat állítani. Negatív, mert a gyakorlatban a szegények és gazdagok közötti különbség növekszik, lévén ennek a fejlődésnek egy olyan infrastruktúra az alapja, amely a szegény régiókban és a harmadik világban hiányzik.”²⁷

Az információs társadalomnak sokan hangsúlyozzák a negatív oldalait és azt, hogy egyenlőtlenséget teremt az országok között. *A kapitalizmus globális, alternatíva nélküli világaluralma és a nemzetközi pénztőke diktatúrája, a megavállalatok világméretű expanziója jellemzi az elkövetkező éveket, melyekben az információs és tudástársadalom egyeseknek új típusú esélyeket nyújt, de a többség számára növekednek az esélyegyenlőtlenségek.*²⁸ Milliárdos

²¹ Információs társadalom. Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Tankönyv. Budapest, 2007, p. 241.

²² Grünbuch Urheberrecht und verwandte Schutzrechte in der Informationsgesellschaft 1995. KOM (95) 382. endg. 19. 7. 1995.

²³ I. m. (22), 42. pont.

²⁴ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban: www.inco.hu/inco2/global/cikk2.htm.

²⁵ Csorba: i. m. (24).

²⁶ Lajtha György: Az informatika hazai helyzete és jövőképe: www.inco.hu/inco2/tudas/cikk1.htm.

²⁷ Angol–magyar informatikai értelmező szótár. Panem kiadó, Budapest, 2004, p. 132.

²⁸ Ropolyi László: Információ, tudás, társadalom. Információs társadalom, 2006. 1. sz. p. 18–20.

nagyságrendű tömegek válnak a kommunikációs forradalom áldozatává, és veszélyeztetik a világ stabilitását.²⁹

„Az információs társadalomban a termelés feletti kontrollt nem a hagyományos termelőerők feletti uralom, hanem az emberek interpretációs tevékenységének ellenőrzése lesz képes megvalósítani, a tömegtermelés helyébe a tömegkommunikáció lép.”³⁰

b) Tudástársadalom, tudásalapú társadalom, tudás, információ és adat

A tudástársadalom és a tudásalapú társadalom kifejezés szinonimaként kezelendő.

A tudástársadalom nem azonos az információs társadalommal, annak fejlettebb változatát, magasabb szintjét képezi. Abból kell kiindulni, hogy az információ nem egyenlő a tudással. A tudás emberközpontú ismeretanyag, amelynek az elsajátítása számítógépeknek sem tanítható, másrészt az információ fogalma általánosabb.³¹ A tudás szellemi tevékenységet feltételez, információnak pedig az olyan egyszerű adatok is tekinthetők, amelyek mögött semmilyen gondolat vagy kreativitás sem áll.

A tudástársadalom fogalmi megközelítéseivel is találkozhatunk a szakirodalomban. „A tudástársadalom nem más, mint az ember (transzcendensen) kapott és a földi létben szerzett szellemének globális tudatként és globális tudástársadalomként való visszafordíthatatlan megvalósulása; *a tudástársadalom tehát (a téridő koordinátái között) az emberi kultúrák múltjának, jelenének hipotetikus összegezése egy konkrétan elérhető jövőkép formájában.*”³²

A rendelkezésre álló másik érdekes fogalmi megközelítés is az információ és tudás különbségéből indul ki. „Az információ tehát vagy pusztán esetleges, vagy pedig szükségszerű ismeret, azaz tudás is. Egy interpretáció fennáll és szükségszerűen is fennállhat. Ezekből az összefüggésekből kitűnik, hogy az információ fogalma általánosabb, és a fentiek értelmében részként tartalmazza a tudás fogalmát is. Ennek megfelelően a tudástársadalom vagy tudásalapú társadalom fogalma az *információs társadalom sajátos változatának megjelölésére szolgálhat, egy olyan információs társadalmi forma megnevezésére, amelyben az információs szabadság révén képesek vagyunk különbséget tenni társadalmi viszonyaink reprodukciójához szükséges esetleges és szükséges meghatározottságai között, amely átmenet az esetlegesség birodalmából a szükségszerűség birodalmába*”³³

A tudástársadalom fogalmi megközelítésével behatóan foglalkozik Farkas János az Információs- vagy tudástársadalom? c. könyvében.³⁴ A monográfia szerint (és a gyakorlatban)

²⁹ Beszteri Béla: A 20. század mérlege és a 21. század esélyei: www.inco.hu/inco3/tudas/cikk3h.htm.

³⁰ Ropolyi: i. m. (28).

³¹ Sajó Andrea: Az „információs társadalom” fogalmi megközelítése régi és új paradigmákon keresztül: www.inco.hu/inco7h/global/cikk7.htm.

³² Varga Csaba: Egységkor víziója: posztmodern utáni jövőkép poszt neokonzervatív szemlélettel: www.inco.hu/inco3/tudas/cikk0h.htm.

³³ Ropolyi: i. m. (28).

³⁴ Farkas János: Információs- vagy tudástársadalom? Infonia szakkönyvek, Aula Kiadó, Budapest, 2002, p. 102.

sokan nem tesznek különbséget információs társadalom és tudástársadalom között. A szerző véleménye szerint a tudás csak egyik formája a sokféle szervezett információnak. Ezek például a következők lehetnek: intelligencia, rejtett tudás, szimbólumok, szervezési tudás és menedzselt know-how.³⁵

Fontos, hogy magáról a *tudásról* legyen fogalmi megközelítésünk, és az, hogy a tudás mint fogalom elkülöníthető legyen az információ és az *adat* fogalmától. Az adat elemi ismeret, ami közvetlenül a szenzorokból és a változók megmért szintjéről tudósít.³⁶ Ezek események vagy entitások, amelyek szimbolikus formában reprezentálnak, és alkalmasak a felhasználásra.³⁷ Az adatok csak szervezett formájukban válnak információvá. Az *információ* az adatok feldolgozásának, reprezentációjának és értelmezésének a folyamatát jelenti. A tudás bizonyított és hasznos anyag termelése, és képes ezt az anyagot értelmezni.³⁸ Amíg az *információ* a termelési rendszer jelenlegi vagy múltbeli státuszáról tájékoztat, addig a *tudás* megengedi az előrejelzést, az oksági összefüggéseket vagy az arról szóló döntéseket, hogy mit tegyünk.³⁹ A *tudást* az választja el az információtól, hogy a tudás aktív folyamat, rendelkezik az adatok értelmezésének a képességével, nem egyszerűen az adatbázis tartalmát jelenti.

A tudás különböző formákban létezik, megkülönböztethető három kategóriája:

- *tudományos*, azaz a tudományban rejlő tudás, amely magába foglalja az elismert törvényeket, elméleteket és eljárásokat;
- *vélemények*, amelyek jelenthetnek politikai szabályokat, valószínűségi paramétereket és heurisztikát;
- *tapasztalatok*, amelyek cselekvés feletti, történeti és megfigyelési adatok, amelyeket tudományos elemzés vagy véleménypreferencia tárgyává tehetünk, és új tudomány és vélemény építéséhez alapul is szolgálhatnak.⁴⁰

A *tudástársadalom* olyan társadalom, amelyet a tudás hatalmas növekedése, a számítógép mint tudásalapú gépezet fejlődése és e két jelenség a tudásalapú technikák és a mechanizált tudás kognitív technikai komplexumává történő összefonódása jellemez.⁴¹ A tudástársadalom legfontosabb ismérvének a jelzett fogalom alapján a tudomány és technológiák összefonódását tekinthetjük, kialakulását elősegíti a tudás exponenciális növekedése, a számítógép mint a tudásalapú gépezet gyors fejlődése.

³⁵ Farkas: i. m. (34), p. 66.

³⁶ Roger E. Bohn: Measuring and Managing Technological Knowledge. Sloan Management Review, 1964, október.

³⁷ Minchael J. Earl: Information Management. The Organizational Dimension. Oxford University Press, 1996.

³⁸ Farkas: i. m. (34), p. 68.

³⁹ Bohn: i. m. (36).

⁴⁰ Farkas: i. m. (34), p. 68.

⁴¹ Farkas: i. m. (34), p. 68.

c) Tudásgazdaság, kulturális iparág, és kreatív iparág

A tudásgazdaságot mint a tudástársadalom gazdasági vetületét az alábbiak szerint közelíthetjük meg: a tudásgazdaság középpontjában a pénz, a bevétel áll. Ezek a bevételek új típusú hálózati szolgáltatások megjelenésének köszönhetőek. A kialakuló új gazdaságban (new economy) megjelennek az elektronikus kereskedelem formái (e-business, e-commerce), az online tartalomszolgáltatás, az online reklám, az információbrókerség s minden olyan elektronikus vagy azzal kapcsolatos tevékenység, amely bevételi forrása lehet az információs társadalom elvárásainak megfelelő új típusú szolgáltatásoknak.⁴²

A tudásgazdaságot mint a tudástársadalom gazdasági vetületét az EU hivatalos dokumentumaiban kulturális iparágnek vagy kreatív iparágnek jelölik.

Így pl. a Zöld könyv a kulturális és kreatív iparágak potenciáljának felszabadításáról⁴³ a szerzői jogi alkotásokat a kreatív és kulturális iparágak fogalmkörébe foglalja be.

Kulturális iparág: ágazat, amely olyan árut vagy szolgáltatást állít elő vagy terjeszt, amely létrehozása idején sajátos jellege, felhasználása vagy végcélja szerint kulturális kifejezést testesít meg vagy közvetít, függetlenül attól, hogy kereskedelmi értékkel bír-e.⁴⁴ A hagyományos művészeti ágazatok mellett (előadóművészetek, képzőművészetek, kulturális örökség – többek között az állami szektor) idetartozik a film, a DVD és a videó, a televízió és a rádió, a videojátékok, az új média, a zene, a könyvek és a sajtó is.⁴⁵

Kreatív iparág: ágazat, amely a kultúrát használja alapanyagként (input), és kulturális dimenzióval bír, jóllehet az általa előállított eredmény (output) gyakran funkcionális. Idetartozik az építészet és a dizájn, amely szélesebb folyamatokba integrálja a kreatív elemeket, valamint az olyan alágazatok is, mint a tervezőgrafika, a divattervezés vagy a reklámszakma.⁴⁶

4. A SZERZŐI JOG BÁZISÁT KÉPEZŐ TUDÁSTÁRSADALOM DIMENZIÓINAK BEMUTATÁSA

A szerző véleménye szerint a tudástársadalom dimenzióinak érzékeltetésére leginkább az alábbiak alkalmasak:

- a) személyi számítógép használata,
- b) internethasználat,
- c) filmek, audiovizuális alkotások felhasználása.

⁴² Sajtó: i. m. (31).

⁴³ I. m. (3).

⁴⁴ I. m. (3), p. 6.

⁴⁵ Ezt a fogalmat a kulturális kifejezésekkel kapcsolatban a kulturális kifejezések sokszínűségének védelméről és előmozdításáról szóló 2005-ös UNESCO-egyezmény definiálja.

⁴⁶ I. m. (3), p. 6.

a) Személyi számítógép használata

A svájci Institute for Management Development (IMD) minden évben versenyképességi listát állít fel a világ legfejlettebb országairól. Ennek fontos adata az infrastruktúra adatai körében az egy főre eső személyi számítógépek száma.

A személyi számítógépek, PC-k (personal computer) használata ezer lakosra vetítve a fejlett és közepesen fejlett országokban 600-1000 között mozgott évente.⁴⁷

A világelső 2013-ban az USA volt, ahol 1000 főre 1075 PC-használó esett, vagyis átlagban minden lakos rendelkezett PC-vel (egy részük többel is). Hasonló helyzet alakult ki Svédországban, amely 1025-tel a második helyet foglalta el, Németország 951-es értékkel a 10., Japán 835-ös értékével csak a 22. helyezett volt.⁴⁸ Magyarország 2013-ban 1000 lakosra vetítve 621 PC-vel csak 31. volt.

b) Internethasználat

Az internet 1989-ben a világ legnépszerűbb nemzetközi információs hálózatává vált, amelyet 1991-ben már 4 millióan használtak. Az internetet 1995-ben már 26 millióan vették igénybe, 1999-ben 201 millió, 2002-ben 580 millió volt az internethasználók száma.⁴⁹

Az internethasználók száma jelenleg meghaladja a három milliárdot.⁵⁰ Az ázsiai internethasználók száma 2014-ben egy milliárd 386 millió volt (a lakosság 35%-a), az európaiaké 582 millió⁵¹ (a lakosság 70%-a), az észak-amerikai internethasználók száma 310 millió volt (a lakosság 88%-a).⁵²

Az internethasználók száma a világ 60 legfejlettebb államában 1000 lakosra vetítve 2013-ban 700 és 886 között ingadozott.⁵³

A világelső 2013-ban Izland volt 1000 főre eső 886 internethasználóval, az USA 836 internethasználóval a 17., Japán 861-gyel a 13., Németország 848-cal a 16. volt.⁵⁴

Magyarország 735 internethasználóval 1000 lakosra vetítve 2013-ban a 35. volt világviszonylatban.

⁴⁷ A Svájcban, Lausanne-ban székelő Institute for Management Development minden évben közzéteszi a világ legjelentősebb 60 államának versenyképességi adatait.

⁴⁸ Annual Report of Institute for Management Development (IMD), 2014.

⁴⁹ Milassin László: A világháló és az EU szerzői joga. Egyetemi tanulmányok Kiadványainak Hivatala, 2006, p. 20.

⁵⁰ Az internethasználók száma 2011 végén 2,1, 2014 júniusában 3 milliárd és 36 millió volt.

⁵¹ Az internethasználók statisztikai adataival nem árt óvatosan bánni, a 2013-as zöld könyv kevesebb – 386 millió – internethasználót mutat ki, mint a 2012-es felmérés.

⁵² www.internetworldstats.com/stats.htm – letöltés 2015 április 30.

⁵³ Annual Report of Institute for Management Development, 2014, p. 428.

⁵⁴ I. m. (53), p. 428.

c) Filmek, audiovizuális alkotások felhasználása

Az Európai Bizottság 96 milliárd euróra becsüli Európa audiovizuális szektorának értékét, amely évente megközelítőleg 1100 filmet állít elő, több mint hatmillió főnek nyújtva megélhetést.⁵⁵

Összehasonlításként India, Japán és Kína 2009-ben 819, 456, illetve 445 filmet gyártott.⁵⁶ 2007-ben Franciaországban több mint 600, az Egyesült Királyságban 400, Németországban 200 filmgyártó működött.⁵⁷

5. A SZERZŐI JOGBÓL SZÁRMAZÓ JÖVEDELEM NAGYSÁGRENDJE A NEMZETKÖZI FELMÉRÉSEK ÉS A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA TANULMÁNYAI SZERINT

A szerzői jogból származó jövedelem kiemelkedő jelentőségét, a szerzői jog és a gazdaság kapcsolatát három, a közelmúltban készített jelentős tanulmány is alátámasztja:

- a) a WIPO 2014-ben közzétett statisztikája,⁵⁸
- b) az Európai Szabadalmi Hivatal és a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal 2013-ban készült felmérése a szellemi tulajdon-intenzív ágazatokról,⁵⁹
- c) a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala 2014-ben készített felmérése a szerzői jogi ágazatok gazdasági súlyáról Magyarországon.⁶⁰

a) A WIPO 2014-ben közzétett statisztikája

A WIPO 2014-ben reprezentatív statisztikát jelentetett meg a szerzői jogi ipar hozzájárulásáról a nemzeti jövedelemhez és a foglalkoztatottséghez. A WIPO 2014-es reprezentatív statisztikája szerint:

- az USA-ban 2013-ban a szerzői jogi ipar a nemzeti jövedelemhez 11,25%-kal, a foglalkoztatottséghez 8,35%-kal,
- Kínában 2009-ben a nemzeti jövedelemhez 6,37%-kal, a foglalkoztatottséghez 6,5%-kal,

⁵⁵ DG Information Society and Media Multi-Territory Licensing of Audiovisual Works in the European Union, Final Report Prepared for the European Commission, October, 2010: http://ec.europa.eu/AVPOLICY/docs/library/studies/multiterr/exec_sum_en.pdf – letöltés 2015 április 30.

⁵⁶ Európai Audiovizuális Megfigyelő Intézet: Focus 2010. In: i. m. (15), p. 11.

⁵⁷ I. m. (15), p. 11.

⁵⁸ WIPO Studies on the Economic Contribution of the Copyright Industries – Overview. World Intellectual Property Organization (WIPO), Geneva, 2014.

⁵⁹ A tanulmány „Intellectual property rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union. Industry-Level Analysis Report. A joint project between the European Patent Office and the Office for Harmonization in the Internal Market” címmel jelent meg 2013. szeptemberben.

⁶⁰ Simon: i. m. (14).

- Koreában 2012-ben a nemzeti jövedelemhez 9,89%-kal, a foglalkoztatottsághoz 6,24%-kal járult hozzá, és
- Oroszországban 2007-ben a szerzői jogi ágazatok a nemzet jövedelemhez 6,06%-kal, a foglalkoztatottsághoz 7,3%-kal járultak hozzá.⁶¹

b) Az Európai Szabadalmi Hivatal és a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal 2013-ban készült felmérése a szellemi tulajdon-intenzív ágazatokról

Az említett tanulmány a szellemi tulajdon-intenzív ágazatokról felmérést bocsátott közre abban a vonatkozásban, hogy ezek az ágazatok, ezen belül a szerzőijog-intenzív ágazatok mennyiben járultak hozzá a gazdaság növekedéséhez és a foglalkoztatás bővüléséhez⁶² a 2008 és 2010 közötti időszakban.

A tanulmány a szellemi tulajdon-intenzív ágazatokról kimutatta a szerzőijog-intenzív ágazatok jelentős szerepét a nemzeti jövedelem (GDP), a foglalkoztatás, a külkereskedelem volumenének növekedésében és a munkabér emelkedésében.

A szerzői jog gazdasági hatékonyságát az alábbi adatok érzékeltetik:

- a szerzőijog-intenzív ágazatok hozzájárulása a 2008–2010 közötti időszakban az európai foglalkoztatottsághoz meghaladja a 7 millió alkalmazottat,⁶³ az összes foglalkoztatáson belül képviselt aránya 3,2%;⁶⁴
- a szerzőijog-intenzív ágazatok hozzájárulása az Európai Unió GDP-növekedéséhez 4,2%,⁶⁵ euróra számolva 510 millió EUR;⁶⁶
- az általános személyi költség a szerzőijog-intenzív ágazatokban 856 EUR/hét, a prémium 69% (a szellemi tulajdon-intenzív ágazatoktól eltérő ágazatokhoz viszonyítva).⁶⁷ Ezen adat szerint ezekben az ágazatokban többet keresnek.

A szerzőijog-intenzív ágazatok külkereskedelmének adatai a 2008 és 2010 közötti időszakban, millió euróban számolva

<i>Kivitel</i>	<i>Behozatal</i>	<i>Export-részesedés</i>	<i>Import-részesedés</i>	<i>Nettó</i>
57 061	40 727	4,2%	2,7%	15 325 ⁶⁸

⁶¹ I. m. (58), p. 29.

⁶² I. m. (59), p. 50, 72–74.

⁶³ Pontosan 7 049 405 fő.

⁶⁴ I. m. (59), p. 7.

⁶⁵ I. m. (59), p. 8.

⁶⁶ 509 859 millió EUR.

⁶⁷ I. m. (59), p. 9.

⁶⁸ I. m. (59), p. 10.

- c) *A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemcsak 2014-ben, hanem előzőleg, 2005-ben, 2010-ben, 2012-ben is végzett teljes körű vizsgálatait a szerzői jogi ágazatok gazdasági súlyáról Magyarországon*

Az ezredfordulót követően a WIPO égisze alatt négy alkalommal, 2005-ben (2002 tárgyév vonatkozásában),⁶⁹ 2010-ben (2006 tárgyév vonatkozásában),⁷⁰ 2012-ben (2009 tárgyév vonatkozásában)⁷¹ és 2014-ben (2011 tárgyév vonatkozásában)⁷² is felmérték Magyarországon a szerzői jogi alapú tevékenység hozzájárulását a nemzeti jövedelemhez.

A vizsgálatok elkészítése és kiértékelése a WIPO által kialakított tudományos, statisztikai és gazdasági módszerekkel történt.⁷³

A felmérések mindazon tevékenységeket számba vették, *amelyek teljes egészében vagy részben a szerzői jog által védett alkotások létrehozására, terjesztésére, közvetítésére irányulnak, illetve a szerzői jogi alkotások „fogyasztásához” szükséges technikai háttérrel jelentik.*⁷⁴

A szerzői jogi ágazatok a 2011. évi hazai GDP-t közel 1800 milliárd Ft-tal gyarapították, ezzel összesen 7,62%-os súlyt képviseltek.⁷⁵

6. A SZERZŐI JOGBÓL SZÁRMAZÓ JÖVEDELEM GAZDASÁGI HATÁSAINAK FELMÉRÉSÉT SZOLGÁLÓ, NEMZETKÖZILEG ELFOGADOTT MÓDSZERTAN

A WIPO erre vonatkozó módszertani anyagainak a megjelentetése előtt az International Intellectual Property Alliance, Washington az 1977–2001 közötti időszakban több alkalommal is úttörő jellegű részletes felmérést⁷⁶ végzett a szerzői jog gazdasági szerepéről⁷⁷ (lásd a jelen tanulmány 2. pontját). A WIPO és az EU szakemberei is sokat profitáltak a kérdéses tanulmányokból.

A szerzői jogi ágazatok megjelölése a WIPO módszertana szerint:

- a) *elsődleges szerzői jogi ágazatok (core copyright industries);*
- b) *szerzőijog-függő ágazatok (interdependent copyright industries, copyright dependent industries vagy copyright hardver),*
- c) *részlegesen szerzői jogi ágazatok (partial copyright industries),*
- d) *egyéb kiszolgáló ágazatok (non dedicated support industries).*

⁶⁹ *Penyigey, Munkácsi: i. m. (4).*

⁷⁰ *Penyigey: i. m. (7).*

⁷¹ *Simon Dorottya, Pusztaszeri Katalin, Tarr Péter: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon, 3. kiadás. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2012.*

⁷² *Simon: i. m. (14).*

⁷³ *Valamennyi vizsgálatot az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezete szakmai, módszertani útmutatással segítette – Guide on Surveying the Economic Contribution of the Copyright-Based Industries. World Intellectual Property Organization, Geneva, 2003.*

⁷⁴ *Simon: i. m. (14), p. 21–41.*

⁷⁵ *Simon: i. m. (14), p. 21.*

⁷⁶ *Összesen kilenc átfogó jellegű publikált eredményű vizsgálatra került sor 1990 és 2002 között.*

⁷⁷ *Nádudvari: i. m. (6).*

a) Elsődleges szerzői jogi ágazatok

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok körébe tartoznak:

- az irodalmi művek és sajtótermékek;
- a zene-, színművek, opera (előadóművészi produkciók);
- a mozgóképek (tévé- és videoalkotások);
- a hang- és képfelvételek (mágneses vagy CD-hordozón);
- a számítógépes adatbázisok és szoftverek (ideértve az üzleti célú és játékprogramokat is);
- a fotóművészet;
- a hirdetések, reklámtevékenység termékei,
- a tévé- és rádióprogramok létrehozása és műsorszórás (beleértve a kábeltévés szolgáltatásokat);
- a külön kategória a terjesztés (könyvtár, kereskedelmi hálózat);⁷⁸
- a közös jogkezelő szervezetek.

Vannak olyan szakterületek, amelyek ugyan szerzői jogi alkotásokat dolgoznak fel, de csak részben tartoznak ide (védett ipari termékek, építészeti alkotások, textil- és ruházati termékek).

b) Szerzőijog-függő ágazatok

A szerzőijog-függő ágazatok, azaz a szerzői jogi alaptevékenységgel összefüggő ipari és kereskedelmi szolgáltatások olyan termékek létrehozatalát célozzák meg, amelyek a szerzői jogi művek kibocsátásához alapvetően szükségesek. Ezek az ágazatok a technikai háttérrel adják, olyan eszközöket, „hardvereket” állítanak elő, amelyeket az alkotások fogyasztására lehet használni (tévékészülék, fényképezőgép, számítógép).

A szerzőijog-függő ágazatok (az elsődleges szerzői jogi ágazatokhoz való viszony alapján) feloszthatók:

- az elsődleges szerzői jogi ágazatoktól függő ágazatokra és
- a részlegesen szerzői jogi ágazatoktól függő ágazatokra.

Az elsődlegesen szerzői jogoktól függő ágazatok olyan javakat állítanak elő, amelyeket a fogyasztók az elsődleges szerzői jogi ágazatok termékeivel együtt használnak, „fogyasztanak”:

- tévé- és rádió-vevőkészülékek;
- számítástechnikai eszközök;
- képet, hangot, filmet, elektronikus játékokat, DVD-felvételeket készítő és lejátszó készülékek;

⁷⁸ Nádudvari: i. m. (6).

- ezek értékesítése és kölcsönzése;
 - számítógépek, hangszerek gyártása, kis- és nagykereskedelmi értékesítése; kölcsönzése.
- A részlegesen szerzői jogi ágazatoktól függő ágazatok az alábbiakat foglalják magukba;*
- fényképészeti eszközök és moziberendezések gyártása, kis- és nagykereskedelme;
 - fénymásoló eszközök kis- és nagykereskedelme;
 - üres rögzítőeszközök gyártása, kis- és nagykereskedelme;
 - az ezekhez felhasznált (papír, fotókémiai, mágneses, optikaijel-rögzítő) anyagok.⁷⁹

c) Részlegesen szerzői jogi ágazatok

A részlegesen szerzői jogi ágazatok csoportjába azok a szektorok tartoznak, amelyeknek a tevékenysége nem teljes egészében irányul a szerzői jogilag védett alkotások előállítására. A WIPO metodikája ezeket gazdasági-társadalmi szerepüknek megfelelő súllyal veszi figyelemmel az ún. copyrightfaktor – azaz egy speciális szorzó – szerint.⁸⁰

A részlegesen szerzői jogi ágazatok:

- ruházati, textil- és cipőárúk,
- ékszerek és érmék,
- egyéb kézműves árúk,
- bútorok,
- háztartási eszközök, porcelán és üveg,
- tapéták és szőnyegek,
- játékok,
- építészeti, mérnöki tervezés,
- múzeumok.

d) Egyéb kiszolgálóágazatok

Az egyéb kiszolgálószektorok körébe azok tartoznak, amelyek tág értelemben véve közvetítőként támogatják a szerzői jogilag védett áruk értékesítését.⁸¹ Idetartozik az általános kis- és nagykereskedelem és az általános szállítás. Ebben a vonatkozásban meglehetősen alacsony, 0,066 copyright faktorról lehet számolni.⁸²

A tudásalapú ipar fogalmi megközelítése *nem kizárólag a tisztán szerzői jogi alkotásokat, hanem az azok felhasználásához, közösséghez eljuttatásához szükséges eszközök és készülékek kereskedelmi forgalmát is magába foglalja.*

⁷⁹ Simon: i. m. (14), p. 17.

⁸⁰ A copyrightfaktor azt a százalékos részarányt fejezi ki, amely megmutatja, hogy az ágazat tevékenységének, termelésének hány százaléka tartozik a szerzői jog által védett alkotások közé.

⁸¹ Simon: i. m. (14), p. 17.

⁸² Simon: i. m. (14), p. 17.

Lehet vitatni az elsődleges szerzői alkotások fogalmi megközelítését, mivel egyértelműen idesorolják a szomszédos jogokat (előadóművészi teljesítmények, hangfelvételek előállítása, sugárzás, továbbá reklámtevékenység termékei), tehát nem csak a szerzői jogi alkotásokat.

A szerző véleménye szerint ugyanúgy lehet azt is vitatni, hogy a szerzői jogi alaptevékenységgel összefüggő ipari és szolgáltatóipari tevékenységhez miért tartozik hozzá a felhasznált anyagok értékesítése.

A fentiek ellenére a WIPO-tanulmányban közölt adatok tudományosan megalapozott kutatás eredményeként fogadhatók el.⁸³

*A szerzői jogi szektort kiszolgáló egyéb ágazatoknak az általános kis- és nagykereskedelem, az általános szállítás, a telefon és az internet minősül.*⁸⁴

7. A SZERZŐI JOG VERSENYKÉPESSÉGRE GYAKOROLT HATÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A téma megvilágítása az alábbi vonatkozások kifejtését igényli:

- a) a szerzői jog közvetlen hatása az Európai Unió versenyképességére,
- b) az audiovizuális online piac versenyképességre gyakorolt hatása az EU-ban,
- c) az Egyesült Államok online piacának fejlődéstörténeti adatai.

a) A szerző jog közvetlen hatása az Európai Unió versenyképességére

A szerzői alkotások értékesítésének hozamát nem teljesen szakszerű terminológiával tudásalapú vagy tudásiparból származó jövedelemnek nevezik.

Közismert a szellemi alkotások jövedelemnövelő funkciója,⁸⁵ *az azonban kevésbé köztudott, hogy az ún. tudásiparból vagy tudásalapú iparból származó jövedelem a fejlett országokban milyen komoly részesedéssel bír a nemzeti jövedelem megtermelésében. Az ún. tudásipar szoros kapcsolatban van a szerzői joggal.*

Az információs társadalom kialakulása erőteljesen megnövelte a tudásalapú ipar révén realizált jövedelmeket.

A fejlett ipari államokban a szerzői jogi ágazatok 2009-ben 5-11,1%-kal járultak hozzá a nemzeti jövedelemhez. Jellemző, hogy az Egyesült Államokban 11,1, Koreában 9,89%-ot ért el ez a mutató, amelyek különlegesen magas értéknek számítanak.⁸⁶

⁸³ *Penyigey, Munkácsi*: i. m. (4), p. 11.

⁸⁴ *Simon*: i. m. (14), p. 17.

⁸⁵ A szellemi alkotások ára az áru szellemiérték-komponenseként jelentkezik, azaz beépül az azt megtestesített termék árába. Így egy illusztrált könyv ára magába foglalja a szerző és a grafikus szerzői díját.

⁸⁶ I. m. (58).

b) Az audiovizuális online piac versenyképességre gyakorolt hatása az EU-ban

Az audiovizuális piac az Európai Unióban

Az EU által az egységes audiovizuális online piac létrehozásáról szóló, 2011-es zöld könyvben közölt adatok és a 2013-as audiovizuális világról szóló zöld könyv (Az egységes audiovizuális világ felé: növekedés, alkotómunka, értékek) nyilvánvalóan mások, mint a tudásipar egészére vonatkozó adatok, továbbá azok csak az audiovizuális piacra vonatkoznak.⁸⁷

Európában a kulturális ágazatok, ezen belül az audiovizuális ágazat részesedése az Unió gazdaságában jelentős mértékű: az uniós GDP mintegy 3%-át adó, évi 500 millió EUR-nyi piaci értéket előállító ágazatok hatmillió főt foglalkoztatnak.⁸⁸

2011-ben az európai fogyasztók 364,4 millió eurót (2010-hez képest 41,8%-kal többet) költöttek digitális videókra (vagyis az interneten elérhető filmekre és televíziós sorozatokra) a videók fizikai és digitális termékeket is magában foglaló, 9493,8 millió eurós (2010-hez képest 4,6%-kal kisebb) piacán.⁸⁹

A YouTube-ra percenként 72 órányi videofelvétel kerül fel.⁹⁰

Az audiovizuális piac lényeges részei

- televíziós piac,
- IPTV-piac,
- filmpiac,
- lekérhető szolgáltatások piaca.

A televíziós piac

*Az Európai Unió a televíziózási idő rangsorában a világon a második; a világ bármely régiójánál több filmet állít elő, és több mint 500 online lekérhető mozgókép-szolgáltatásnak ad otthont. Emellett az ágazat felbecsülhetetlen mértékben járul hozzá Európa kulturális sokszínűségéhez, felszabadítva az abban rejlő hatalmas alkotói potenciált.*⁹¹

Az európai televíziós piac az amerikai után a világ második legnagyobb regionális piaca. 2006 és 2010 között 12%-kal bővült, ennek több mint felét 2009 és 2010 között teljesítette.

⁸⁷ Az Európai Tanács zöld könyve az audiovizuális művek európai unióbeli online terjesztéséről: a digitális egységes piac lehetőségei és kihívásai; COM (2011) 427 végleges.

⁸⁸ The Economy of Culture in Europe: <http://www.keanet.eu/en/ecoculturepage.html> – letöltés 2015. április 15. – Csak az Egyesült Királyságban az audiovizuális ágazatban a gyártás közvetlen hozzáadott értéke mintegy 4 milliárd GBP-t tesz ki évente, míg a közvetlen munkahelyek száma körülbelül 132 000 (2011 Study Creative UK, The Audiovisual Sector & Economic Success, 7.). In: i. m. (87).

⁸⁹ Az egységes audiovizuális világ felé: növekedés, alkotómunka, értékek (zöld könyv). Európai Bizottság, Brüsszel, 2013.4.24. COM(2013) 231 final, p. 3.

⁹⁰ I. m. (89), p. 3.

⁹¹ I. m. (87), p. 6.

2010-re a piac éves forgalma elérte a 84,4 milliárd EUR-t. Európa 2010-ben is tartotta 29% körüli világpiaci részesedését.⁹²

A televíziós műsorszórás megoszlása egyre sokrétűbb. A műholdas műsorszórás 2009-ben az EU televíziós piacából 31%-ot, a vezetékes szolgáltatás 30%-ot, a digitális földfelszíni televíziós műsorszórás 25%-ot, míg az IPTV-szolgáltatás⁹³ 5%-ot tett ki.⁹⁴

Az internetes videók nézőszáma a 2011-es 792 millió fő után a becslések szerint 2016-ra eléri az 1,5 milliárdot.⁹⁵

Az IPTV-piac

Az IPTV-szolgáltatás videojelet továbbít a telefonhálózat dedikált részén keresztül. A jel elkülönül az internet adatfolyamától, valamint a televíziókészülékhez lineáris adás, illetve lekérhető szolgáltatás vételéhez telepített kiegészítő egységen keresztül érkező tartalomtól. A szolgáltatást egyre szélesebb körben kínálják a távközlési szolgáltatók.⁹⁶

Nyugat-Európa a világ legnagyobb IPTV-piac: 2010-ben a világ előfizetőinek 40%-át foglalta magába. Az IPTV rangsorát Franciaország vezeti a világpiacon 23%-os részesedéssel, mögötte Kína és az Egyesült Államok áll 16-16%-kal.⁹⁷ Az EU televíziózási ideje a világ átlagánál magasabb, és világszerte a legnagyobb növekedést mutatta 2009 és 2010 között.⁹⁸

A filmpiac

Az EU ma a világ egyik legnagyobb filmgyártója: 2009-ben 1168 játékfilm készült itt, míg az Egyesült Államokban 677.⁹⁹ Becslések szerint az Unióban a jegyeladások mintegy 25%-át európai filmek teszik ki, míg az egyesült államokbeli filmek piaci részesedése 68%. Ezzel szemben az USA piacán az egyesült államokbeli filmek részesedése 93%, míg az európai filmeké 7% volt 2009-ben. Az online piaci részesedésekre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre nyilvános adatok.¹⁰⁰

⁹² Idate News, 541. sz., 2011. január 12.

⁹³ I. m. (87), p. 5.

⁹⁴ Az elsődleges televíziókészülékre vonatkozó adatokat a Screen Digest szolgáltatta. I. m. (87), p. 6.

⁹⁵ I. m. (89), p. 4.

⁹⁶ I. m. (87), p. 5.

⁹⁷ <http://www.telegeography.com/products/commsupdate/articles/2011/03/17/iptv-subscribers-reach-45-million-as-telcos-achieve-10-penetration-rate/> – letöltés 2015. április 15.

⁹⁸ I. m. (87), p. 5.

⁹⁹ Összehasonlításképpen: India, Japán és Kína 819, 456, illetve 445 filmet gyártott 2009-ben. I. m. (87), i. m. (92).

¹⁰⁰ I. m. (87), p. 5.

A lekérhető mozgóképfel-szolgáltatások (VoD-szolgáltatások) piaca

A lekérhető mozgóképfel-szolgáltatás (VoD) magában foglalja a „katalógusban szereplő” audiovizuális művek online forgalmazását és kölcsönzését. Az ilyen művek elsősorban játékfilmek, de megtalálhatók közöttük audiovizuális játékfilmek,¹⁰¹ dokumentumfilmek, oktatóműsorok, rajzfilmek stb. is. A VoD-szolgáltatások feltörekvő európai piaca dinamikus, sokrétű és gyorsan bővül, ezzel együtt elmarad az Egyesült Államok piaca mögött. Összességében Európában 2008 végén több mint 500 lekérhető audiovizuális szolgáltatás volt elérhető különféle üzleti modellekben,¹⁰² amelyek forgalma 544 millió EUR-t tett ki. Az előrejelzések szerint a VoD forgalma a következő néhány évben drasztikusan megnő, így az audiovizuális piacok jelentősebb szeletét képezi majd.¹⁰³

Nem lebecsülendők a tagállamok adatai. Az Egyesült Királyságban a VoD-szolgáltatások 139 millió EUR-s forgalma a szórakoztató filmekből származó bevétel 3%-át tette ki 2009-ben, ami a kiskereskedelmi és kölcsönzési piac 8%-ának felelt meg.¹⁰⁴ A televíziós csatornák forgalma a szórakoztató filmekből származó bevétel 31%-át tette ki 2009-ben.¹⁰⁵

2012 harmadik negyedében 306 videolekérést (VoD) biztosító szolgáltatás működött az EU-ban.¹⁰⁶

c) Az Egyesült Államok online piacának fejlődéstörténeti adatai

Az USA vonatkozásában az 1977 és 2001 közötti időszakra nézve állnak adatok rendelkezésre, amelyek gyors és dinamikus növekedésről tanúskodnak.¹⁰⁷

Az elsődleges szerzői jogi ágazatok az USA teljes GDP-jében 1977-ben 2,2%-ot, 1987-ben 3,25%-ot, 1997-ben 4,19%-ot, 2001-ben 5,4%-ot képviseltek.¹⁰⁸

¹⁰¹ Audiovizuális médium, audiovizuális információhordozó, => audiovizuális program: az eszközök speciális részcsoportja, amelynek elemeit hangsúlyosan az auditív (hallás) és/vagy vizuális (látás) csatornákon történő információfelvétellel tervezik és készítik. Ez a megnevezés, amelyet a '60-as években kezdtek elterjedten alkalmazni, összevontan magában foglalja az információk megjelenítéséhez szükséges oktatástechnikai eszközöket (pl. => diavetítő => írásvetítő, televíziókészülék, magnetofon), ill. a megjeleníteni kívánt információhordozót, médiumot (pl. => diakép, oktatófilm, hangfelvétel): www.kislexikon.hu/audiovizualis_eszkozok_es_anyagok.html – letöltés 2015. április 15.

¹⁰² I. m. (87), p. 11.

¹⁰³ Forrás: A KEA „Multi-territory Licensing of Audiovisual Works in the European Union” c. tanulmánya in: i. m. (87), p. 6.

¹⁰⁴ Az Egyesült Királyság Versenyügyi Bizottsága „Movies on Pay TV Market Investigation” c. vizsgálatához készült „Pay TV and movies on pay TV” c. háttéranyag in i. m. (87), p. 12.

¹⁰⁵ I. m. (104).

¹⁰⁶ I. m. (89), p. 5.

¹⁰⁷ Nádudvari: i. m. (6).

¹⁰⁸ Nádudvari: i. m. (6).

*Az Amerikai Egyesült Államokban 1977 és 2001 között a jövedelemnövekedési ütem a tudásiparban általában évi 6,7%-os volt, lényegesen nagyobb, mint a GDP általános növekedési üteme (3%).*¹⁰⁹

A tudásipar jelentős élénkítő hatást gyakorolt az exportra is. A könyvkiadás, a szoftverértékesítés, a műsorsugárzás, a mozgókép- és hangfelvétel-előállítás együttes exportja 1991-ben „csak” 36 milliárd, 1996-ban 60 milliárd dollár volt, 2001-ben 89 milliárd dollárra nőtt.¹¹⁰

Az USA-ban a könyvkiadás, a szoftverértékesítés, a műsorsugárzás, a mozgókép- és hangfelvétel-előállítás területén foglalkoztatottak száma az 1977-es 3,04 milliós létszámról 2001-re közel 8 millió főre nőtt.¹¹¹

Az USA napjainkban is élenjáró szerepet játszik a telekommunikációs szolgáltatások terén, a lekérhető online szolgáltatások piaca folyamatosan erőteljesen bővül.¹¹²

8. MAGYARORSZÁG A FEJLŐDÉS ÉLVONALÁBAN

A teljes szerzői jogi szektor bruttó hozzáadott értéke 2002-ben 6,67%-ot, 2006-ban 7,42%-ot, 2009-ben 7,85%-ot 2011-ben 7,62%-ot képviselt a nemzeti jövedelemhez viszonyítva,¹¹³ ami 2002-ben 987 milliárd forint, 2006-ban 1524 milliárd forint, 2009-ben 1700 milliárd forint, 2011-ben pedig 1800 milliárd forint rúgott. A szerzői jogi ágazatok a nemzeti jövedelemhez forintban történő hozzájárulása 2002–2011-ben 6,67 és 7,85% között ingadozott, maximuma 1800 milliárd forint volt 2011-ben.¹¹⁴

A szerzői jogi iparban 2002-ben 278¹¹⁵ főnek, 2006-ban 274 ezer,¹¹⁶ 2009-ben 277 ezer főnek,¹¹⁷ 2011-ben 270 ezer főnek adtak munkát (az összes foglalkoztatotti létszám 7,1%-a, 7,28%-a, 7,98%-a, és 7,38%-a).¹¹⁸

A szerzői jogi ágazatok legnagyobb súllyal a bruttó kibocsátásban, folyó árakon számolva, azaz a nemzeti jövedelem kialakításában szerepelnek. Ez Magyarországon 2002-ben 9,69%-ot, 2006-ban 11,54%-ot, 2009-ben 10,97%-ot, 2011-ben 8,74%-ot tett ki.¹¹⁹

¹⁰⁹ Nádudvari: i. m. (6).

¹¹⁰ Nádudvari: i. m. (6).

¹¹¹ Nádudvari: i. m. (6).

¹¹² I. m. (87), p. 6.

¹¹³ Simon, Pusztaszeri, Tarr: i. m. (71), p. 21.

¹¹⁴ Simon: i. m. (14), p. 2.

¹¹⁵ Penyigey, Munkácsi: i. m. (4), p. 40.

¹¹⁶ Penyigey: i. m. (7), p. 30.

¹¹⁷ Simon, Pusztaszeri, Tarr: i. m. (71), p. 3–21.

¹¹⁸ Simon: i. m. (14), p. 22.

¹¹⁹ Simon: i. m. (14), p. 21–22.

Fontos volt annak a megállapítása, hogy 2011-ben az egyes szerzői kategóriák milyen súllyal rendelkeznek a szerzői jogi alapú ágazatban, összevetve a nemzeti jövedelemmel (hozzáadott értékkel).

- A nemzeti jövedelemhez a primer szerzői jogi ágazatok (sajtó, irodalom, zene, filmek stb.) hozzájárulása 65%-os,
- a szerzőijog-függő technikai háttérágazatok (tévékészülékek, rádiók, képmagnók stb.) súlya 18%,
- a részlegesen szerzői jogi ágazatok (ruházati cikkek, ékszerek, háztartási eszközök gyártása) 4%-ot képviselnek,
- végül pedig az egyéb kiszolgáló ágazatok (kiskereskedelem, szállítás) súlya 13%.¹²⁰

A nemzetközi összehasonlítás eredményei azt igazolják, hogy Magyarország a szerzői jogi ágazatok jövedelmezőségét tekintve az élvonalban van.

A WIPO által rendelkezésre bocsátott statisztika¹²¹ értelmében a 2011-re vonatkozó felmérés szerint a nemzeti jövedelemhez való hozzájárulás tekintetében a harminc országot magába foglaló mezőnyben a 2011-re vonatkozó kimutatás szerint hazánk harmadik helyezést ért el¹²² – Magyarországon a szerzői jogi alapú ágazatok 7,62%-kal járultak hozzá a nemzeti jövedelemhez. Ezt a mutatót csak az USA és Korea adatai múlták felül.¹²³

A WIPO felmérése szerint¹²⁴ hazánkban a szerzői jogi ágazatoknak a foglalkoztatottsághoz való hozzájárulása is pozitívan értékelhető. Ez az érték 2011-ben 7,38%-ot ért el,¹²⁵ amivel Magyarország a 8. helyezést érte el a harminc vizsgált állam között.¹²⁶

¹²⁰ Simon: i. m. (14), p. 23.

¹²¹ WIPO Studies on the Economic Contribution of the Copyright Industries, 2013.

¹²² Az USA 11,1%-os értékkel első, Dél-Korea 9,89%-os mutatóval a második, Magyarország 7,62%-kal a harmadik volt.

¹²³ Simon: i. m. (14), p. 78.

¹²⁴ I. m. (121).

¹²⁵ Simon: i. m. (14), p. 78.

¹²⁶ Magyarország 7,38%-ot képező hozzájárulását a nemzeti jövedelemhez csak a Fülöp-szigetek (11,1%), Mexikó (11,01%), Bhután (10,09%), Hollandia (8,80%), az USA (8,19%), Ausztrália(8%) és Malaysia (7,5%) múlta felül.

A JOGKIMERÜLÉS INTÉZMÉNYÉNEK A KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSE AZ EURÓPAI UNIÓ SZERZŐI JOGÁBAN

A jogkimerülés kialakulásával és fejlődésével foglalkozó tanulmány sorozat első elemében a jogintézmény észak-amerikai érdekességeit foglaltuk össze.¹ A jelen, második publikáció a jogelv evolúciójának egy másik nagy földrajzi egységre vonatkozó tapasztalatait ismerteti. Az Európai Gazdasági Közösség (EGK), majd utóbb az Európai Unió (EU) szerzői joga ugyanis legalább annyira kalandos fejlődéstörténettel büszkélkedhet, mint az Egyesült Államok szövetségi joga.

A két jogrendszer vonatkozásában számos különbséget figyelhetünk meg e téren. Egyrészt az EGK/EU jelentősen fiatalabb együttműködése az európai országoknak, mint az észak-amerikai kolóniák és államok szövetségeként már több mint két évszázados múltra visszatekintő Egyesült Államok. Ezzel összefüggésben az „adott kor” gazdasági és társadalmi körülményei, illetve lehetőségei is jelentős eltéréseket mutattak. Így ami az Egyesült Államokban szövetségi szinten jogvitákhoz vezetett a 19–20. század fordulóján, az nem szükségképpen generált regionális szintű konfliktust Európában több évtizeddel később. Hogy mégis szoros összefüggést mutatnak a korai példák, azt leginkább az amerikai *Bobbs-Merrill* precedens² és az Európai Bíróság (EUB) első releváns döntése, a *Deutsche Grammophon*-ügy³ közötti hasonlóságok igazolják. Mindkét esetben a műpéldányok – az előbbinél könyvek, az utóbbinál hangfelvételek – árazásával kapcsolatos, még pontosabban az árazásra vonatkozó szerződéses klauzulától eltérő gyakorlat indukálta a jogvitát.⁴

Másrészt, és ez a témánk szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír: a két entitás teljesen más hatáskörrel rendelkezik. Az Egyesült Államokban a szövetségi jogalkotás és kormányzat hatásköreit az alkotmány I. és II. cikke pontosan körülhatárolja, s attól csak

* Dr. Mezei Péter, PhD, az SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi Intézet intézetvezető-helyettes docense, az SZTE ÁJTK stratégiai dékánhelyettese, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

¹ Mezei Péter: A jogkimerülés intézményének kialakulása és fejlődése az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 2. sz., 2014. április, p. 5–77.

² *Bobbs-Merrill Company v. Isidor Straus and Nathan Straus*, 210 U.S. 339 (1908).

³ *Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH kontra Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG*, Case 78/70, ECLI:EU:C:1971:59. Az EUB ítéletének megfelelő tagállami, jogerős bírósági döntést lásd: *Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH v. Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG* (3 U 108/1970), Hanseatische OLG, 28 October 1971. In: N. March Hunnings (Szerk.): *Industrial Property Cases from Common Market Law Reports*. Common Law Reports Ltd., London, 1973, p. 465–474.

⁴ A *Bobbs-Merrill* ügy elemzését lásd: Mezei: i. m. (1), p. 13–16.

korlátozott keretek között lehet eltérni.⁵ Az EKG/EU tagállamai ehhez képest más – bár folyamatosan bővülő – terjedelemben delegálták hatásköreiket a nemzetek felett álló központi szervekhez. Az Egyesült Államok alkotmányának I. cikk 8. szakasz (8) bekezdésében található szellemi tulajdon-védelmi klauzula (*IP-clause*) a Kongresszusnak vindikálja a szerzői és a szabadalmi jog törvényi szintű szabályozását.⁶ Ezzel ellentétben az EKG alapító szerződése, illetve jelenleg az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata is csak közvetve teszi lehetővé a szellemi tulajdon-védelem szabályozását. Az utóbbi dokumentum⁷ 34–36. cikke alapján az áruk szabad áramlása (behozatala és kivitele) az EU egyik prioritása (a négy szabadság egyike). Ugyanakkor – többek között – „az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme” érdekében a tagállamok megtilthatják vagy korlátozhatják e szabadság érvényesülését, feltéve, hogy az ily módon bevezetett tagállami tilalmak és korlátozások nem szolgálnak önkényes megkülönböztetés vagy a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozásának eszközeként.⁸

A jogkimerülés megjelenése is épp e rendelkezésekből fakad. Az EUB ugyanis első lépésben beillesztette a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokat az ipari és kereskedelmi tulajdon fogalma alá.⁹ Ahogy azt az EUB a híres *Phil Collins*-döntésben hangsúlyozta: „a szerzői jog kereskedelmi kiaknázása ugyanazokat a problémákat veti fel, mint bármilyen más ipari és kereskedelmi jog kereskedelmi kiaknázása. ... [E]nnél fogva, és amint azt a bíróság következetesen megállapította, ezek a jogok, noha nemzeti törvényhozás szabályozza őket, a szerződés követelményeinek is alá vannak vetve, és ezért annak alkalmazási körébe

⁵ Az Egyesült Államok alkotmányának I. cikk 8. szakasz (1)–(16) bekezdése rögzíti a Kongresszus kizárólagos jogalkotási hatásköreit. Az említett szakasz (17) bekezdése a „szükséges és megfelelő” (necessary and proper) klauzula révén biztosít lehetőséget a hatáskörök szélesítésére. Vö.: *Badó Attila, Bóka János: Az Egyesült Államok jogrendszere. In: Badó Attila, Bencze Mátyás, Bóka János, Mezei Péter (szerk.): A jogrendszerek világa. Pro Talenti Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012, p. 81–85.*

⁶ „A Kongresszusnak joga van arra, hogy ... előmozdítsa a tudományok és hasznos művészetek fejlődését azáltal, hogy a szerzők és feltalálók részére kizárólagos jogot biztosít írásaik és találmányaik tekintetében egy meghatározott időtartamra.”

⁷ Vö. az ennek történeti előzményeként számon tartott Európai Közösséget létrehozó (Római) Szerződés 30. és 36. cikkével.

⁸ E tételt az EUB következetes joggyakorlata alapján Dassonville-elvként ismerik. Gyertyánfy összefoglalása szerint: „a ’menyiségi korlátozásokkal azonos hatású intézkedés’ fogalmát a joggyakorlat meg lehetőségen következetesen értelmezi: ez a tagállamok által beiktatott minden olyan kereskedelmi szabály, amely alkalmas arra, hogy közvetlenül vagy közvetve ténylegesen vagy potenciálisan akadályozza a Közösségen belüli kereskedelmet. A tényleges hatást tehát nem kell feltétlenül kimutatni, elegendő, ha a mindennapi élettapasztalatok szerint az akadályozás lehetősége fennáll.” Lásd: *Gyertyánfy Péter: Szerzői jogunk és az európai integráció. Magyar Jog, 1991. 6. sz., p. 347. Az elv forrását adó ítéletet lásd: Procureur du Roi kontra Benoît és Gustave Dassonville, Case C-8/74, ECLI:EU:C:1974:82. Lásd továbbá: Guy Tritton: Intellectual Property in Europe. Sweet & Maxwell, London, 2002, p. 539.*

⁹ *Luigi Carlo Ubertazzi: Copyright and the Free Movement of Goods. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 1985. 1. sz., p. 50–52; Boytha György: A szellemi termékek európai közösségi jogvédelmének kapcsolódása az ENSZ Szellemi Tulajdon Világszervezete és a Világkereskedelmi Szervezet szerződéseivel. Iustum Aequum Salutare, 2007. 4. sz., p. 62, 75–76.*

esnek”.¹⁰ Második lépésben pedig az EUB az áruk (de nem a szolgáltatások) szabad áramlásának tételéből – erősen megszorító módon, a szerzői jogok hátrányára – levezette a vizsgált jogintézményt.¹¹ A *Patricia*-ügyben hozott előzetes döntés indokolása szerint „a [Római Szerződés] 30. és 36. cikk célja, hogy összhangba hozza az áruk szabad áramlása követelményét az irodalmi és művészeti tulajdonon fennálló kizárólagos jogok jogszerű használatával. Ez különösen azt feltételezi, hogy e jogok bármiféle visszaélésszerű alkalmazása, amely természeténél fogva alkalmas arra, hogy mesterséges akadályokat hozzon létre a közös piacon belül, nem érdemel védelmet”.¹² Ahogy arra Boytha György kiválóan utalt, a fenti megközelítés kiválóan illett az EUB korai joggyakorlatába, amelynek keretében „a Bíróság ítéletek sorában tett következetesen különbséget a jog fennállásának elismerése, vagyis a szellemi termék engedély nélküli felhasználásával szembeni védelem biztosítása, és a jog gyakorlásának, a jogosult hozzájárulásával áruformában többszörözött szellemi termékek terjesztésére irányuló engedélyezésnek közösségi szabályozása között”.¹³

Harmadrészt, az Egyesült Államok szövetségi joga különálló törvényekben szabályozza a védjegy-, a szabadalmi és a szerzői jogot. Ebből következően a jogkimerüléssel kapcsolatos gyakorlat relative könnyen elkülöníthető – fontos átfedések mellett – e három jogterületen. Ezzel ellentétben az EUB releváns gyakorlata a szellemitulajdon-védelem mindhárom részterületét párhuzamosan érintette, más szavakkal: *a jogkimerülés tétele a védjegy-, a szabadalmi és a szerzői jog területén párhuzamosan, egymásra is figyelemmel került kidolgozásra, illetve fejlesztésre*.¹⁴ (A jelen tanulmány ezzel együtt is igyekszik a szerzői jogot elválasztani és külön vizsgálni az iparjogvédelmi oldaltól.)

Végül, ellentétben az Egyesült Államokkal, ahol lineáris fejlődésnek lehetünk szemtanúi, a jogkimerülés tételének EGK-/EU-szintű fejlesztése alapvetően két nagy történelmi idő-

¹⁰ Phil Collins kontra Imtrat Handelsgesellschaft mbH és Patricia Im- und Export Verwaltungsgesellschaft mbH és Leif Emanuel Kraul kontra EMI Electrola GmbH, Joined Cases 92/92 and 326/92, ECLI:EU:C:1993:847, 21–22. pont.

¹¹ *Ubertazzi*: i. m. (9), p. 53; *David Gladwell*: The Exhaustion of Intellectual Property Rights. European Intellectual Property Review, 1986. 12. sz., p. 369; *Frank Gotzen*: Distribution and exhaustion in the EC. European Intellectual Property Review, 1990. 6. sz., p. 299–300.

¹² EMI Electrola GmbH kontra Patricia Im- und Export és társai, Case C-341/87, ECLI:EU:C:1989:30, para. 8.

¹³ *Boytha*: i. m. (9), p. 63. Lásd továbbá: *Ubertazzi*: i. m. (9), p. 54; *Warwick A. Rothnie*: Parallel Imports. Sweet & Maxwell, London, 1993, p. 332; *Tritton*: i. m. (8), p. 466–468.

¹⁴ A jogkimerülés tételét az EUB elsőként a védjegyjog területén mondta ki. Lásd: *Établissements Consten S.à.R.L. és Grundig-Verkaufs-GmbH kontra az Európai Gazdasági Közösség Bizottsága*, Joined Cases 56/64 and 58/64, ECLI:EU:C:1966:41. Az sem meglepő, hogy a releváns uniós szellemitulajdon-védelmi kommentárok és tanulmányok többsége valamennyi jogterületet – és ezenfelül gyakran még a versenyjogi aspektust is – felölelve járják körbe a közösségi jogkimerülés témakörét. Lásd különösen: *Rothnie*: i. m. (13), p. 315–393; *Tritton*: i. m. (8), p. 457–550; *Trevor Cook*: EU Intellectual Property Law. Oxford University Press, New York, 2010, p. 13–66; *Guido Westkamp*: Intellectual Property, Competition Rules, and the Emerging International Market: Some Thoughts on the European Exhaustion Doctrine. *Marquette Intellectual Property Law Review*, 2007, 2. sz., p. 291–335; *Theo Bodewig*: Exhaustion of Intellectual Property Rights in the European Union. In: *Toshiko Takenaka* (Ed.): *Intellectual Property in Civil Law and Common Law*. Edgar Elgar, Cheltenham, 2013, p. 401–415.

szakra bontható. Schovsbo erre a kettősségre utalt a „negatív-pozitív”, illetve az első és második generációs szabályozás kifejezéssel.¹⁵ 1991-et megelőzően ugyanis – az EGK szintjén – kizárólag az EUB joggyakorlata tartalmazott dogmatikailag megalapozott álláspontot a jogkimerülést illetően. Ezek az előzetes döntések ágyaztak meg aztán a regionális [az EGK/EU és az Európai Gazdasági Térség (EGT) tagállamainak (Izland, Liechtenstein és Norvégia)¹⁶ a területén belüli] jogkimerülés jogszabályi rendezésének. Alig néhány éves előkészítést követően 1991-ben ugyanis elfogadták az első szerzői jogilag releváns irányelvet, amely egy bekezdés erejéig vizsgálta a jogelvet.

Ugyanakkor az 1991-et követő időszak is két nagy részre bontható. Az első években több speciális (vertikális) irányelvet fogadott el a Parlament és a Tanács, amelyek céljukból adódóan csak korlátozott érvényesülést biztosítottak a jogkimerülésnek. Ugyanakkor – illetve ugyanezen idő alatt – már folytak a tárgyalások három olyan nemzetközi megállapodásról, amelyek hozzájárultak a későbbi európai uniós szabályozás szélesítéséhez. A *TRIPS-megállapodás*,¹⁷ a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Szerzői Jogi Szerződése¹⁸ és Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződése¹⁹ közül kiemelkedik az utóbbi kettő, mivel különösen ezeknek a szabályait igyekezett az EU a 2001-es *Infosoc-irányelv*²⁰ elfogadásával átültetni. Ez utóbbi jogforrás relevanciája pedig témánk szempontjából óriási, hiszen ez a norma vezette be az általános hatósugarú jogkimerülés tételét.

Az alábbi tanulmány célja, hogy a történeti sorrendiséget követve összefoglalja, miként jelent meg, fejlődött, illetve miként érvényesül a jogkimerülés az EGK/EU szerzői jogában.

Elsőként az EUB hetvenes-nyolcvanas években meghozott előzetes döntéseiről, valamint az adott időszakban uralkodó tagállami szintű szabályozásokról teszünk említést. Az ekkor megszülető előzetes döntések fényében világossá válhat, hogy az uniós jogalkotó szervek milyen mintákat követtek az elsőgenerációs irányelvek elfogadásakor.

¹⁵ Jens Schovsbo: The Exhaustion of Rights and Common Principles of European Intellectual Property Law. In: Ansgar Ohly: Common Principles of European Intellectual Property Law. Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, p. 170.

¹⁶ A közösségi jogkimerülés az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás 28. Jegyzőkönyv 2. cikke alapján kerül alkalmazásra a fenti három EGT-országban. Vö.: David T. Keeling: Intellectual Property Rights in EU Law, Volume I. – Free Movement and Competition Law. Oxford EC Law Library, Oxford University Press, New York, 2003, p. 115–119.

¹⁷ Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (1994). Hazánkban kihirdette: 1998. évi IV. törvény az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) keretében kialakított, a Kereskedelmi Világszervezetet létrehozó Marrakesh-i Egyezmény és mellékleteinek kihirdetéséről.

¹⁸ WIPO Copyright Treaty (a továbbiakban: WCT), hazánkban kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény, 1–2. §.

¹⁹ WIPO Performances and Phonograms Treaty (a továbbiakban: WPPT), hazánkban kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény, 3–4. §. A WCT-t és a WPPT-t együttesen hagyományosan szokás a WIPO internet-szerződéseiként is aposztrofálni.

²⁰ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: Infosoc-irányelv).

A második fejezet az 1988-ban közzétett zöld könyv²¹ megállapításait foglalja össze. E dokumentum hű kerekpéppel szolgál az 1980-as évek európai szerzői jogi és technológiai környezetével kapcsolatban, s kiválóan megvilágítja, milyen okok vezettek a szerzői jog EGK-szintű, irányelvi harmonizálásának a megkezdéséhez.

Ezt követően kerül sor az 1990-es években egymást követően elfogadott irányelvek jogkimerüléssel kapcsolatos passzusainak, valamint az ezen irányelvek érvényességével kapcsolatos EUB-joggyakorlatnak az ismertetésére.

Mint jeleztük, az 1990-es években gőzerővel folytak a nemzetközi tárgyalások a *TRIPS-megállapodás* és a *WIPO* internetszerződéseinek az elfogadása tárgyában. Ezekben az akkor már Európai Unió névre keresztelt szerveződés folyamatosan fejlődő regionális szabályaira tekintettel fogalmazta meg álláspontját. Nem véletlen, hogy ez a dokumentumok végső szövegeiben is megjelent. *Vice versa*: szükségessé vált a *WCT* és a *WPPT* egyes előírásainak az akkoriban már előkészítés alatt álló horizontális szerzői jogi harmonizáció során történő figyelembevétele. A negyedik fejezet ezeket a forrásokat ismerteti.

Az ötödik fejezet a 2001-ben elfogadott *Infosoc-irányelv* normaszövegét és a kapcsolódó joggyakorlatot tekinti át.

Végül külön fejezetben kerültek elhelyezésre a jogkimerülés érvényesülésével kapcsolatos belső korlátozások. Ennek keretében külön figyelmet szentelünk a regionális jogkimerülés és a párhuzamos/parallel import kérdésének, valamint a követő jog intézményének.

1. Az EUB jogfejlesztő gyakorlata az 1970-es és 1980-as években

Amikor az EUB 1971-ben közzétette forradalminak számító ítéletét a *Deutsche Grammophon*-ügyben, az EGK-nak mindössze hat ország volt a részese.²² E tagállamok számottevő különbségek mellett szabályozták a jogkimerülést. Egyik végletként Hollandia hozható fel például, amely nemzetközi hatókörrel ismerte el a jogelv érvényesülését, ily módon lehetővé téve bármely olyan műpéldány viszonteladását a saját területén, amelyet a szerzői jogosult vagy az ő hozzájárulásával más személy bárhol (Hollandiában vagy azon kívül) jogszerűen

²¹ Commission of the European Communities: Green Paper on Copyright and the Challenge of Technology – Copyright Issues Requiring Immediate Action, COM (88) 172 final, Brussels, 7 June 1988. (A továbbiakban: zöld könyv 1988).

²² Az alapító hatók a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, Olaszország és a Benelux államok (Belgium, Hollandia és Luxemburg) voltak. Az első bővítésre 1973-ban került sor, amikor Dánia, az Egyesült Királyság és Írország csatlakozott a szervezethez.

forgalomba hozott.²³ A másik végletként a jogkimerülést európai szinten elsőként szabályozó Németországot érdemes említeni. Itt ugyanis szigorúan területi, nemzeti jelleget öltött a jogtétel, kizárva annak lehetőségét, hogy a német piacon kívül forgalomba hozott műpéldányok a szerzői jogosult engedélye nélkül viszonteladás tárgyát képezzék az NSZK területén.²⁴ A másik négy tagállam közül Olaszországban jogértelmezés útján a bírósági gyakorlat biztosította a jogelv érvényesülését; Belgium, Luxemburg és Franciaország azonban nem alkalmazta még ezt a tételt ekkor.²⁵ Ahogy arra Gyertyánfy utalt: „más jogrendszerekben, így például a francia, belga jogban ez az elv ismeretlen. A jogirodalom és a következetes bírói gyakorlat itt abból indul ki, hogy a szerző a kizárólagos jogosultsága alapján az engedélyadaskor behatárolhatja a terjesztést, konkretizálhatja a feltételeit, kizárhat (további engedélyhez köthet) egyes további felhasználási formákat (pl. a bérbeadást), ez az ún. *droit de destination*, a célhoz kötés joga, elmélete. A szerzőnek vagy a szerzői jog egyéb jogosultjának ez a rendelkezése nemcsak a szerződő partnerére, hanem mindenkivel szemben hatályos”.²⁶

A fenti tagállami eltérések fényében semmi meglepő nincs abban, hogy az EGK ilyen korai szakaszában nem mutatkozott esély a jogszabályi rendezésre. Ezt csak fokozta a tény, hogy a Római Szerződés nem tartalmazott semmilyen közvetlen hatáskört az EGK oldalán a szellemi tulajdon-jogok központi szabályozására nézve. Ennek is köszönhetően a jogterület harmonizációjának – Schovsbo szavaival élve – „első fázisa” az EUB előtt zajlott le a Római Szerződésben elismert alapelvek értelmezése révén.

A már említett *Deutsche Grammophon*-ügy tényállása szerint a felperes társaság Németország területén a hanglemezeit kötött áron (12,33 DM + áfa) értékesítette viszonteladók és nagykereskedők felé, akik ugyancsak kötött áron (19 DM) adhatták tovább a lemezeket. A Deutsche Grammophon (DG) kizárólag olyan cégekkel szerződött, amelyek vállalták az

²³ A holland joggyakorlat az ötvenes évek óta ismeri a jogkimerülést. Lásd: *Dirk Van Oostveen*: Netherlands: copyright. *European Intellectual Property Review*, 1997, 3. sz., p. D74–75; *Herman Cohen Jehoram*: Prohibition of Parallel Imports through Intellectual Property Rights. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1999, 5. sz., p. 499; *Tjerd Overdijk, Polo van der Putt, Eva de Vries, Thomas Schafft*: Exhaustion and Software Resale Rights – A Comparison between the European Exhaustion Doctrine and the U.S. First Sale Doctrine in the Light of Recent Case Law. *Computer Law Review International*, 2011, 2. sz., p. 36. Az 1980-as években még csak EFTA-státusszal rendelkező skandináv országok nemzeti joga is a nemzetközi jogkimerülés tételét erősítette meg. Lásd: *Mogens Kottvedgaard*: The Principle of Exhaustion of Rights in the Law of Intellectual Property, Especially Copyright Law. *NIR – Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*, 1982, 3. sz., p. 359–360; *Jan Rosén*: Free Trade, Competition and Copyright: Viewpoints from the Nordic EFTA Countries. In: *W. R. Cornish* (ed.): *Copyright in Free and Competitive Markets*. ESC, Oxford, 1986, p. 74; *Harald Bjelke*: The Development of Nordic Copyright in the Light of Court Usage. *NIR – Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*, 1991, 1. sz., p. 42; *Gunnar W. G. Karnell*: Exhaustion of Copyright – Swedish Law in a European Setting. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 1999, 6. sz., p. 654–660.

²⁴ *Dietrich Reimer*: Principle of Exhaustion of Rights. *NIR – Nordiskt Immateriellt Rättsskydd*, 1982, 3. sz., p. 364.

²⁵ Zöld könyv 1988, i. m. (21), p. 147–148., 4.2.2. pont.

²⁶ *Gyertyánfy*: i. m. (8), p. 534. Lásd továbbá: *Cohen Jehoram*: i. m. (23), p. 499.

ellenőrzött kiskereskedelmi árak alkalmazását. A többi EGK-tagország területén ugyanakkor a felperes cég licenciamegállapodások útján engedélyezte a hanglemezek „hagyományos kereskedelmi gyakorlattal összhangban történő” értékesítését.²⁷ Az alperes Metro-SB-Großmärkte GmbH (Metro) 1969 során több hónapon keresztül a szabott kiskereskedelmi árnál olcsóbban (13,50–14,85 DM + áfa közötti összegért) kínálta a DG hanglemezeit, köszönhetően annak, hogy nem kötött a szabott ár követését előíró szerződést a felperessel. Amint erről az utóbbi tudomást szerzett, felszólította a Metrót a gyakorlat felszámolására. Ennek elutasítását követően a DG beszüntette együttműködését a Metróval, amely azonban a hamburgi székhelyű Rosner & Co. útján további DG-hanglemezeket vásárolt, s a korábbiaknál is kedvezőbb áron (11,95–12,95 DM + áfa) forgalmazta azokat. A vitatott hanglemezeket a DG Németország határain belül állította elő, francia leányvállalata (Polydor) rendelkezésére bocsátotta, s az utóbbi elsőként harmadik országok területén értékesítette azokat. A Rosner & Co. e forrásból jutott a példányokhoz. A DG szerint a Metro magatartása megsértette a német szerzői jogi törvény szerinti terjesztéshez fűződő jogát,²⁸ a jogkimerülés német szabályai²⁹ pedig arra tekintettel nem alkalmazhatóak, hogy a kérdéses hanglemezeket elsőként nem Németország területén hozták forgalomba.³⁰

Az EUB előzetes döntését a Római Szerződésben is rögzítést nyert alapelvek – a piac felosztásának tilalma, az áruk szabad áramlása és a versenytorzítás tilalma – mentén hozta meg.³¹ A tanács hangsúlyozta, hogy a kereskedelem területén, akár a szerzői joggal összefüggésben is, alkalmazhatók tilalmak és korlátozások, amennyiben – a Római Szerződés 36. cikkével összhangban – ezek az intézkedések nem önkényes megkülönböztetés vagy a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozásának eszközeként szolgálnak.³² Mindezek alapján az EUB úgy döntött, hogy „ha valamely szerzői joghoz kapcsolódó jogot kizárólag arra hivatkozással hívnak segítségül a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával egy tagállam területén terjesztett termék más tagállam területén történő értékesítésének megakadályozása céljából, hogy a terjesztésre nem az utóbbi tagállam területén került sor, akkor ez a tilalom, amely legitimálná a nemzeti piacok elkülönítését, ellentétben állna az Alapító Szerződés nemzeti piacok egységes piacként történő egyesítésére irányuló alapvető céljával. Ezt a célt nem lehetne elérni, ha a tagállamok eltérő jogrendszerei alapján a tagállamok állam-

²⁷ Az ítélet szerint: „[i]n paragraph (1) these licensing agreements state in particular that DG assigns to the licensee the exclusive right to exploits recordings in the territory covered by the agreement in a manner in accordance with normal commercial usage”. Lásd: Deutsche Grammophon-ítélet, ECLI:EU:C:1971:59, p. 490.

²⁸ Gesetz über Urheberrecht und Verwandte Schutzrechte vom 9. September 1965, BGBl I S. 1273, 85. cikk. (A továbbiakban: UrhG.)

²⁹ UrhG 17. cikk (2) bekezdés.

³⁰ A tényállást lásd: Deutsche Grammophon-ítélet, ECLI:EU:C:1971:59, p. 489–490.

³¹ Vö: az Európai Közösséget létrehozó (Római) Szerződés 3(G), 5, 30, 36, 85(1) és 86. cikkével.

³² Deutsche Grammophon-ítélet, ECLI:EU:C:1971:59, 5–11. pont. A Római Szerződés 36. cikkének alkalmazásával összefüggésben lásd: *Nial Fennelly: Rules and Exceptions: Freedom of Movement and Intellectual Property Rights in the European Union*. In: *Hugh C. Hansen: International Intellectual Property Law & Policy*. Volume 5, Juris Publishing, Huntington, 2003, p. 33–4–33–11.

polgárai képesek lennének felosztani a piacot, és önkényes megkülönböztetést alkalmaznának, vagy a tagállamok közötti kereskedelmet rejtett módon korlátoznák. Következésképp ellentétben állna az áruk közös piacon belüli szabad mozgását előíró rendelkezésekkel, ha a hangfelvétel-előállító egy tagállam jogszabálya alapján a védett műpéldányokra nézve őt megillető terjesztési jogot úgy gyakorolná, hogy ezzel megakadályozza ebben a tagállamban azon termékek értékesítését, amelyeket ő maga vagy az ő hozzájárulásával más személy egy másik tagállamban hozott forgalomba, pusztán azon az alapon, hogy a terjesztésre nem az elsőként említett tagállam területén kerül sor”.³³

Az EUB ítélete két szempontból is forradalmi jelentőséggel bírt. Egyrészt rögzítette, hogy a szerződéses előírások a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogokra hivatkozással nem érvényesíthetők a szerződést alá nem író személyekkel szemben.³⁴ Másrészt világossá tette, hogy az EGK működésének központi tétele az egységes piac létrehozása, amely főszabály szerint fölöttes érdekként megelőzi a szerzői és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok érvényesülését. Corbet ezt a tételt az „Eurodefense” kifejezéssel illette.³⁵ Ez utóbbi alól kivételt képezhetnek az olyan korlátozások és tilalmak, amelyek indokoltak, és nem korlátozzák a tagállamok közötti kereskedelmet (nem osztják fel az egységes piacot).

Nem sokkal később az EUB-nek a *Membran*-ügyben kellett véleményét formálnia. Itt két különálló – és az EUB előtt egyesített – jogvita keretében két német társaságot perelt be a zenei művekkel és hangfelvételekkel kapcsolatos jogok közös jogkezelését végző német társaság, a GEMA. A Musik-Vertrieb Membran GmbH és a K-Tel International olyan hanglezmezeket importált az NSZK területére, melyeket az EGK tagállamaiban jogszerűen hoztak forgalomba, s melyek után az adott tagállam területén a releváns jogdíjakat megfizették.³⁶

³³ „If a right related to copyright is relied upon to prevent the marketing in a Member State of products distributed by the holder of the right or with his consent on the territory of another Member State on the sole ground that such distribution did not take place on the national territory, such a prohibition, which would legitimize the isolation of national markets, would be repugnant to the essential purpose of the Treaty, which is to unite national markets into a single market. That purpose could not be attained if, under the various legal systems of the Member States, nationals of those States were able to partition the market and bring about arbitrary discrimination or disguised restrictions on trade between Member States. Consequently, it would be in conflict with the provisions prescribing the free movement of products within the common market for a manufacturer of sound recordings to exercise the exclusive right to distribute the protected articles, conferred upon him by the legislation of a Member State, in such a way as to prohibit the sale in that State of products placed on the market by him or with his consent in another Member State solely because such distribution did not occur within the territory of the first Member State.” Lásd: Deutsche Grammophon-ítélet, ECLI:EU:C:1971:59, 12–13. pont.

³⁴ A Bobbs-Merrill ügygel összefüggésben az Egyesült Államok Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának hasonló érvelését lásd: *Mezei*: i. m. (1), p. 15–16. Ez a döntés ugyanakkor egyértelműen ellentétben áll a francia *droit de destination* elméletével.

³⁵ *Jan Corbet*: The Law of the EEC and Intellectual Property. Journal of Law and Commerce, 1994, p. 327.

³⁶ Musik-Vertrieb Membran GmbH és K-tel International kontra GEMA – Gesellschaft für musikalische Aufführungs- und mechanische Vervielfältigungsrechte, Joined cases 55 and 57/80, ECLI:EU:C:1981:10.

A bírák a fenti tényállás tükrében rögzítették, hogy „a fentiekből következik, hogy sem a szerzői jogosult, sem a felhasználó, sem a szerzői jogosult vagy a felhasználó nevében cselekvő közös jogkezelő szervezet nem hivatkozhat a szerzői jog által részére biztosított kizárólagos hasznosítási jogra annak érdekében, hogy megakadályozza vagy korlátozza olyan hangfelvétel importálását, amelyet a jogosult maga vagy az ő hozzájárulásával más személy jogszerűen értékesített egy másik tagállam területén. ... Továbbá meg kell állapítani, hogy a nemzeti jog nem teheti lehetővé, hogy a szerzői jogok közös kezelésére vonatkozó megállapodás alapján az adott tagállam területén közös jogkezelési monopóliummal rendelkező vállalkozás díjat vessen ki a másik tagállam területéről importált, ott ugyanakkor a szerzői jogosult által vagy az ő hozzájárulásával forgalomba hozott termékekre, s ezzel felossza a közös piacot. Az ilyen gyakorlat lehetővé tenné, hogy a magánvállalkozás díjjal terhelje meg a közös piac területén belül szabadon áramló hangfelvételek importálását azon az alapon, hogy azok egy határt átlépnek. Következésképp e gyakorlat a nemzeti piacok elkülönülésének megerősödését eredményezné, amelyet a [Római] Szerződés épp megszüntetni kíván.”³⁷

E döntés tehát megerősítette a *Deutsche Grammophon*-ítélet helyességét, ezzel összefüggésben különösen az áruk szabad áramlásának prioritását és a regionális jogkimerülés szükségességét.³⁸ Ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy nem zárja ki a terjesztés jogának a kimerülését az a körülmény, ha a forrás- és a célszág területén alkalmazott jogdíjak – 6,25 és 8 százalék – eltérnek egymástól. Más szavakkal: a szerzői jogosultakat nem illeti meg a lehető legnagyobb díjazás igénye, és a csekélyebb összegű jogdíj ellenében történő forgalomba hozatal mellett is kimerül a terjesztés vagyoni joga.

Figyelmet érdemel ugyanakkor az EUB egy másik ítélete az 1980-as évekből. Ennek keretében a luxembourgi fórumnak arra kellett választ adnia, hogy összhangban áll-e a Római Szerződés 30. cikkével az a francia törvényi előírás, amely előírja, hogy a francia filmszínházi vetítések és a videokazettán többszörözött műpéldányok forgalomba hozatala között legalább 6–18 hónapnak kell eltelnie. Más szavakkal: vajon a francia mozi kulturális/társas-

³⁷ „It follows from the foregoing considerations that neither the copyright owner or his licensee, nor a copyright management society acting in the owner's or licensee's name, may rely on the exclusive exploitation right conferred by copyright to prevent or restrict the importation of sound recordings which have been lawfully marketed in another Member State by the owner himself or with his consent. ... It should be observed next that no provision of national legislation may permit an undertaking which is responsible for the management of copyrights and has a monopoly on the territory of a Member State by virtue of that management to charge a levy on products imported from another Member State where they were put into circulation by or with the consent of the copyright owner and thereby cause the Common Market to be partitioned. Such a practice would amount to allowing a private undertaking to impose a charge on the importation of sound recordings which are already in free circulation in the Common Market on account of their crossing a frontier; it would therefore have the effect of entrenching the isolation of national markets which the Treaty seeks to abolish.” Lásd: Uo., 15., 18. pont.

³⁸ A regionális jogkimerülés újszerűségéből fakadó félelmek vonatkozásában lásd: *Adolf Dietz*: The Harmonization of Copyright in the European Community. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 1985, 4. sz., p. 388–397.

dalmi indokok alapján törvényi úton védelemben részesíthető-e a terjeszkedő videoiparral szemben? Az EUB egyrészt megállapította, hogy a francia törvényi előírás függetlenül attól alkalmazható a videokazetták terjesztésére, hogy a műpéldányok külföldön vagy belföldön kerültek előállításra. Másrészt kimondásra került, hogy az ilyen szabályozás egyértelműen alkalmas arra, hogy a közösségen belüli kereskedelmet torzítsa. Mindezek ellenére a bírák úgy találták, hogy a filmművészeti alkotások készítésének ösztönzését célzó francia nemzeti szabályozás a Római Szerződés 30. és 36. cikkével összhangban indokoltnak tekinthető, vagyis a szellemi tulajdon-jogok érvényesítése érdekében korlátozható az áruk szabad áramlása a fentihez hasonló keretek között.³⁹

A luxembourgi bíróság egy másik tétellel, egyben a jogkimerülés korlátainak a megjelölésével fejlesztette tovább a joggyakorlatát a nyolcvanas években. A *Coditel I*-ügyben a Ciné Vog Films cég kizárólagos jogokat szerzett – többek között – a „*Le Boucher*” című filmalkotás filmszínházi vetítésére és televíziós közvetítésére. A szerződés hétéves kizárólagosságot biztosított a cégnek, amely időtartamot az első – 1971. május 15-ére datálható – filmszínházi vetítést követően számították, azzal, hogy a televíziós sugárzás legkevesebb 40 hónappal a mozis előadásokat követően kezdődhet. Az említett film jogosultjai ugyanakkor külön engedélyezték a német televíziótársaságnak, hogy az alkotást az NSZK területén sugározzák. A Coditel belga kábeltelevíziós társaság a német cég egyes csatornája 1971. január 5-i műsorának jeleit kábeles úton továbbközvetítette előfizetői számára. A Ciné Vog kizárólagos jogainak sérelmét látta ebben a magatartásban, az alperes Coditel viszont a Római Szerződés 59. cikke által biztosított szolgáltatásnyújtás szabadságára hivatkozással védekezett. A belga fellebbviteli bíróság a *Berni Unió Egyezmény* (BUE) 11bis cikkére⁴⁰ hivatkozással megállapította ugyan, hogy az alperes („az eredetihez képest más szervezet”) engedély nélkül valósított meg továbbközvetítési magatartást, ugyanakkor kétségeinek adott hangot a szolgáltatásnyújtás szabadságát illetően.⁴¹

³⁹ Cinéthèque SA és társai kontra Fédération nationale des cinémas français. Joined cases 60 and 61/84, ECLI:EU:C:1985:329, 21–24. pont. Hasonlóképp elfogadhatónak találta az EUB a francia közös jogkezelő SACEM azon gyakorlatát, amely szerint a hangfelvételeket nyilvánosan előadó diszko tulajdonosa a bevételei 8,25%-áig terjedő jogdíjat köteles fizetni, s ahol a jogdíj 6,60%-a a nyilvános előadás után, 1,65%-a pedig az ún. „kiegészítő mechanikai többszörözési díjat” jelentette. A francia nemzeti jog ugyanis e tekintetben nem tett különbséget a belföldön és az EGK más tagállamai területén előállított műpéldányok esetleges előadása vonatkozásában, a fenti jogdíjat ettől függetlenül kellett a tulajdonosnak megfizetnie a SACEM felé. Lásd: G. Basset kontra Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique (SACEM), Case C-402/85, ECLI:EU:C:1987:197, 14–17. pont.

⁴⁰ „Az irodalmi és művészeti művek szerzőinek kizárólagos joga, hogy engedélyt adjanak: 1. műveik sugárzására vagy minden más, jel, hang vagy kép vezetékek nélküli közvetítésére alkalmas eszközzel történő nyilvános átvitelére; 2. sugárzott mű mindenfajta, akár vezetékek útján történő, akár vezetékek nélküli nyilvános átvitelére, ha ezt az átvitelt az eredetihez képest más szervezet végzi; 3. a sugárzott mű hangszóró vagy egyéb, annak megfelelő jel-, hang- vagy képközvetítő eszközzel történő nyilvános átvitelére.” Lásd: BUE, 11bis cikk (1) bekezdés.

⁴¹ SA Compagnie générale pour la diffusion de la télévision, Coditel és társai kontra Ciné Vog Films és társai, Case 62/79, ECLI:EU:C:1980:84.

Ezekről az alapokról indulva az EUB előzetes döntésében megerősítette, hogy nem tekinthető önkényes megkülönböztetésnek vagy rejtett korlátozásnak a filmművészeti alkotások területi kizárólagosságot biztosító engedéllyel történő közvetítése (az ítélet angol szóhasználata szerint „show”). Ezzel egyidejűleg eltiltható a jeleket egy másik tagállamból fogadó kábeltelevíziós társaság a művek engedély nélkül történő továbbközvetítésétől.⁴² Az EUB megjegyezte, hogy „a szerzői jogosult és az általa jogosított személy joga, hogy a film minden egyes közvetítése után díjazást követeljen; ez az ilyen típusú irodalmi és művészeti alkotáson fennálló szerzői jog elemi működésének a része”.⁴³ Más szavakkal: *a filmművészeti alkotások engedély nélküli továbbközvetítésére irányuló szolgáltatás nyújtása nem érdemel védelmet a szerzői jogosultak érdekeivel szemben*. Utóbb e döntést az EUB a *Coditel II*-ügyben is megerősítette.⁴⁴

Hasonlóképp a szerzői jogosultak érdekeit védő módon bírálta el az EUB a *Warner Brothers v. Christiansen*-ügyet. Ennek keretében a jogvitát a nyolcvanas években világszerte felfutó videokölcsönzés gyakorlata szülte.⁴⁵ Az alperes Erik Viuff Christiansen Koppenhágában videokölcsönzőt üzemeltetett. Ezzel összefüggésben megvásárolta a Warner Brothers cég „*Never Say Never Again*” című filmalkotásának az Egyesült Királyság területén VHS videokazettán jogszerűen forgalomba hozott példányát. A dán nemzeti szerzői jogi törvény ugyanakkor – a világon az elsők között – a zene- és filmművészeti alkotások szerzői, illetve előállítói részére jogot biztosított a művek és kapcsolódó teljesítmények kölcsönzésére, illetve ennek engedélyezésére. Dániában e jogokkal a Metronome Video ApS rendelkezett.⁴⁶

Az előzetes döntés indokolása szerint „a [kölcsönzési] piac létrejöttét több tényező indokolta. Így például a videokazetták gyártásának fejlődése erősebb és hosszabb életű kazettákat eredményezett; a vásárlók mindinkább rájöttek, hogy csak alkalmanként tekintik meg a videokazettákat, amelyeket előtte megvásároltak; illetve a kazetták vételára is relatíve magas. A videokazetták kölcsönzésének a piaca szélesebb közönséget ér el, mint a kazetták értékesítése, és – jelenleg – nagy potenciállal bír a filmelőállítók bevételeinek növelésére. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a jogdíjak magánszemélyek és a videokazettákat kölcsönző személyek által megvásárolt példányok után történő beszedése révén képtelenség lenne a filmelőállítók számára olyan díjazást biztosítani, amely tükrözi a videokazetták tényleges

⁴² Uo., 15–17. pont.

⁴³ Uo., 14. pont.

⁴⁴ Coditel SA, Compagnie générale pour la diffusion de la télévision és társai kontra Ciné-Vog Films SA és társai, Case 262/81, ECLI:EU:C:1982:334. Végső soron az EUB Coditel-ügyekben hozott előzetes döntései ágyaztak meg az Európai Bizottság határokon átvelő sugárzással kapcsolatos jogharmonizációs törekvéseinek, amelyek előbb a Határok nélküli televíziózásról szóló, majd utóbb a műholdirányelvben öltöttek testet. Lásd: *Gerhard Schricker*: Harmonization of Copyright in the European Economic Community, NIR – Nordiskt Immateriellt Rättsskydd, 1988, 4. sz., p. 492.

⁴⁵ A videokölcsönzés elterjedése kapcsán lásd: Mezei: i. m. (1), p. 28–33. Az EGK vonatkozásában lásd alább a 2. fejezetet.

⁴⁶ Warner Brothers Inc. és Metronome Video ApS kontra Erik Viuff Christiansen, Case 158/86, ECLI:EU:C:1988:242.

kölcsönzésének a számát, és biztosítja a kölcsönzési piacból való kielégítő részesedésüket. Ez megmagyarázza, hogy, amint arra a Bizottság észrevételeiben utal, egyes tagállami jogszabályok miért biztosítanak speciális jogot a videokazetták kölcsönzésére”.⁴⁷ Az EUB fenti döntése – a jogkimerülés alkalmazhatóságának kizárásán felül – egyúttal utat mutatott a kölcsönzési jog harmonizálásának, illetve – egész pontosan – annak a nyilvános előadás joga alá történő illesztésének.⁴⁸

Végül 1989-ben egy további dimenzióval bővült az EUB joggyakorlata. Az *EMI v. Patricia*-ügy tényállása szerint a felperes EMI Electrola GmbH jogokat szerzett anyavállalata, az EMI Records Limitedtől egy népszerű angol előadó hangfelvételeinek többszörözésére és terjesztésére. Az alperes Patricia Im- und Export és a Lüne-ton cég egy dán társaság megbízásából olyan hanglemezeket állított elő Németország területén, amelyek tartalmazták az angol zenész több előadóművészi teljesítményét is. A kérdéses lemezeket elsőként Dánia – akkor már EGK-tagállam – területén hozták forgalomba, ezt követően azonban az NSZK területére importálták őket. A felperesek többszörözési és terjesztési joguk sérelmét látták az alperesek magatartásában. Erre különösen az adott alapot, hogy az angol anyacég Németország területén kizárólag a felperesnek, Dánia területén pedig a perben nem érintett harmadik cégnek biztosított kizárólagos jogokat a hangfelvételek terjesztésére. Az alperesek védekezésének központi elemét az a körülmény adta, hogy a dán nemzeti szabályok alapján a védelmi idő a kérdéses hangfelvételekre már lejárt, vagyis azok a közkincs részét képezték.⁴⁹

Miközben világos, hogy a jogosult vagy az ő engedélyével történő első forgalomba hozatal e jogesetben hiányzik (s ily módon a jogkimerülés addigi precedensei sem nyújthatnak fogódzót az alpereseknek), az EUB külön kiemelte, hogy a védelmi idő lejártá okán nem volt szükség engedélyre Dániában, ez azonban nem ad kellő alapot a korlátlan értékesítésre más tagállamok területén. Az EUB szerint „a tény, hogy a hangfelvételeket jogszerűen értékesítették egy másik tagállamban, nem a szerzői jogosult vagy egy licenche vevő magatartásának vagy engedélyének köszönhető, hanem annak, hogy az adott tagállam jogszabálya

⁴⁷ „The existence of that market was made possible by various factors such as the improvement of manufacturing methods for video-cassettes which increased their strength and life in use, the growing awareness amongst viewers that they watch only occasionally the video-cassettes which they have bought and, lastly, their relatively high purchase price. The market for the hiring-out of video-cassettes reaches a wider public than the market for their sale and, at present, offers great potential as a source of revenue for makers of films. However, it is apparent that, by authorizing the collection of royalties only on sales to private individuals and to persons hiring out video-cassettes, it is impossible to guarantee to makers of films a remuneration which reflects the number of occasions on which the video-cassettes are actually hired out and which secures for them a satisfactory share of the rental market. That explains why, as the Commission points out in its observations, certain national laws have recently provided specific protection of the right to hire out video-cassettes.” Lásd: Uo., 14–15. pont.

⁴⁸ *Rothnie*: i. m. (13), p. 370. A kölcsönzés vonatkozásában az ekkor még nem EGK-tagállam Finnország, illetve az ugyancsak skandináv ország, Norvégia bíróságai a fenti döntéssel megegyező gyakorlatot követtek. Lásd: *Bjelke*: i. m. (23), p. 43.

⁴⁹ *EMI Electrola GmbH kontra Patricia Im- und Export és társai*, Case 341/87, ECLI:EU:C:1988:517, 1–4. pont.

által biztosított védelmi idő lejárt. A felmerült probléma tehát a nemzeti jogszabályoknak a szerzői és ahhoz kapcsolódó jogokat megillető védelmi idő – így például a védelmi idő terjedelmének vagy az ezzel kapcsolatos részletek, például a védelmi idő számítása kezdetének – különbségeiből fakad. ... Amennyiben a nemzeti jogok közötti különbségek korlátozásokhoz vezetnek a hangfelvételek közösségen belüli kereskedelmét illetően, ezek a korlátozások indokoltnak tekinthetők a [Római] Szerződés 36. cikke alapján, amíg a védelmi idő szabályainak különbségeiből fakadnak és elválaszthatatlanul a kizárólagos jogok létezéséhez kapcsolódnak.”⁵⁰

A fent ismertetett jogesetek tehát együttesen tartalmazzák azokat a legfontosabb körülményeket, amelyek utóbb – az irányelvi jogalkotás részeként – az uniós jogkimerülés dogmatikai alapjaivá váltak. Így rögzítést nyert, hogy

– a szerződésekben a szerzői jogosultak javára kikötött rendelkezések nem kényszeríthetők ki harmadik személyekkel szemben (*Deutsche Grammophone-ügy*);

– a szerzői jogosult hozzájárulásával történő első forgalomba hozatal lehetőséget ad a terjesztés jogának a korlátozására (*Deutsche Grammophone* és – a hiányzó engedély tényére tekintettel *a contrario* érvelést követően – *Patricia-ügy*);

– az áruk szabad áramlása, illetve az egységes és a közös piac teóriája prioritást élvez a szerzői jogokkal szemben, mely egyúttal megágyaz a regionális szintű jogkimerülésnek (*Deutsche Grammophone*-, *Membran*- és *Patricia-ügy*);

– azok a kulturális érdekeket védő tagállami szabályok, amelyek diszkriminációmentesen alkalmazandók belföldön és külföldön előállított árukra, indokolt korlátozásai lehetnek az áruk szabad áramlása elvének (*Cinéthèque-ügy*);

– a szolgáltatások szabad nyújtása korlátozható a szerzői jogokra hivatkozással (*Coditel I- és II*-, illetve *Warner Brothers-ügy*);

⁵⁰ „[T]he fact that the sound recordings were lawfully marketed in another Member State is due, not to an act or the consent of the copyright owner or his licensee, but to the expiry of the protection period provided for by the legislation of that Member State. The problem arising thus stems from the differences between national legislation regarding the period of protection afforded by copyright and by related rights, those differences concerning either the duration of the protection itself or the details thereof, such as the time when the protection period begins to run. ... In so far as the disparity between national laws may give rise to restrictions on intra-Community trade in sound recordings, such restrictions are justified under Article 36 of the Treaty if they are the result of differences between the rules governing the period of protection and this is inseparably linked to the very existence of the exclusive rights”. Lásd: Uo., 10., 12. pont. A tény, hogy a jogvita a tagállamok védelmi idővel kapcsolatos nemzeti szabályai közötti különbségekből fakadt, az Európai Bizottságot arra ösztönözte, hogy előkészítsen egy vertikális, a védelmi idő harmonizálását célzó irányelvet. Ennek elfogadására végül 1993-ban került sor. Vö.: *Herman Cohen Jehoram*: European Copyright Law – Ever More Horizontal. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 2001, 5. sz., p. 533–534. A szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejének összehangolásáról szóló, 1993. október 29-i 93/98/EGK tanácsi irányelvet utóbb 2006-ban újrakodifikálták [Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve (2006. december 12.) a szerzői jog és egyes szomszédos jogok védelmi idejéről], 2011-ben pedig a 2011/77/EU irányelvvel módosították.

- az egyes tagállamok által a műpéldányok előállításával összefüggésben alkalmazott eltérő jogdíjszisztéma nem biztosít alapot a jogszerűen forgalomba hozott műpéldányok viszonteladásának megakadályozására (*Membran-ügy*);
- az egyes tagállamok által belföldön vagy külföldön előállított műpéldányok szolgáltatás jellegű felhasználásaival kapcsolatban diszkriminációmentesen alkalmazott jogdíjszisztéma nem ad alapot a műpéldányok engedély nélkül felhasználására (nyilvános előadására) (*Basset-ügy*);
- a védelmi idő eltérő számítása, illetve adott esetben lejártá nem alapozza meg a jogkimerülésre történő hivatkozást (*Patricia-ügy*).⁵¹

2. Az 1988-as Zöld könyv a szerzői jogról és a technológia kihívásairól

Alig néhány héttel a *Warner Brothers v. Christiansen* előzetes döntés publikálását követően az Európai Bizottság közzétette a „Zöld könyv a szerzői jogról és a technológia kihívásairól” című vitaanyagát, amely érdemi lökést adott a szerzői jog uniós jogharmonizációjának.⁵² Ebben a Bizottság leszögezte: „a Bíróság megállapította, hogy [a szerzői jog] területén a kizárólagos jogokra való támaszkodás a más tagállamokban jogszerűen értékesített termékek kizárása érdekében összeegyeztethetetlen a Római Szerződésnek az áruk szabad áramlására vonatkozó alapvető elveivel, mivel ez legitimálná a nemzeti piacok elkülönítését. Miközben a Római Szerződés 36. cikke felhatalmazza a tagállamokat arra, hogy az ipari és kereskedelmi tulajdonjog védelme érdekében importkorlátozásokat tartsanak fenn, nem teszi lehetővé a jogosultak számára, hogy megakadályozzák a hozzájárulásukkal egyszer az EGK területén

⁵¹ Az EUB ítéleteinek elemzésével összefüggésben lásd különösen: *Dietrich Reimer*: Der Erschöpfungsgrundsatz im Urheberrecht und gewerblichen Rechtsschutz unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht International*, 1972, p. 232–233; *Ubertazzi*: i. m. (10), p. 55–66; *Gladwell*: i. m. (11), p. 369–370; *Gotzen*: i. m. (11), p. 301–302; *Gyertyánfy*: i. m. (8), p. 535–539; *Rothnie*: i. m. (13), p. 330–335, 346–350, 364–271, 375 és 377; *Yves Gaubiac*: The exhaustion of rights in the analogue and digital environment. *Copyright Bulletin*, 2002, 4. sz., p. 3–6; *Fennelly*: i. m. (32), p. 33–11–33–17; *Keeling*: i. m. (16), p. 81–82, 99–102; *Tritton*: i. m. (8), p. 462–464, 529–537; *Cook*: i. m. (14), p. 24–26, 38–42; *Jaime Espantaleon*: Exhaustion Light in European Television. *European Intellectual Property Review*, 2010, 1. sz., p. 32–33; *Bernt Hugenholtz*: Harmonization or Unification of EU Copyright Law. In: *Johan Axhamn* (ed.): *Copyright in a Borderless Online Environment*, The Institute for Legal Research, 2012, p. 196.

⁵² A szellemi tulajdon-védelem egyes részterületeivel (szabadalom, védjegy és formatervezésiminta-oltalom) kapcsolatban már 1959-ben létrehoztak munkacsoportokat az EGK-ban. Ekkor azonban a szerzői jog – klasszikus kontinentális európai megnevezéséből is jól láthatóan – sokkal kevesebb gazdasági relevanciával bírt, mint az iparjogvédelmi oltalom. Lásd: *Cook*: i. m. (14), p. 5, 1.07. pont. Utóbb az Európai Parlament 1974 májusában elfogadott egy határozatot arról, hogy a szerzői jogot az EGK tagállamaiban harmonizálni szükséges. Ezt követően lassú, de folyamatos egyeztetés mellett zajlottak az Európai Közösség „kulturális dimenziójának” a kialakítása tárgyában. Vö.: *Dietz*: i. m. (38), p. 380–384. Ugyanitt Dietz azt is kiemelte, hogy a szerzői jognak az Európai Közösség keretein belüli szabályozása nem kizárólag irányelveken keresztül történő jogharmonizáció útján, hanem esetleg egy új egyezmény vagy egy tanácsi rendelet formájában is megvalósítható volna. Lásd: Uo., p. 398–404.

forgalomba hozott példányok szabad áramlását”.⁵³ Az EUB részletes joggyakorlata elégségesnek bizonyult ugyanakkor a Bizottság számára, hogy megállapítsa: „a tagállami szerzői jogok nem járnak hátrányos vagy eltérő hatással a közös piac működésére”.⁵⁴ Vagyis *egy általános terjesztési jog és a hozzá kapcsolódó jogkimerülés szabályozása szükségtelennek tűnt 1988-ban*.⁵⁵ Mint alább látni fogjuk, ezt a nézetét az Európai Bizottság csak az 1995-ös zöld könyvben írta felül.⁵⁶

Az Európai Bizottság ugyanakkor észlelte, hogy több társadalmi és jogi kérdésre is sürgős választ kell adnia a közösségi jognak. A haszonkölcsönzés gyakorlatával ellentétben, amelyet a Bizottság ekkor még nem kívánt szabályozni,⁵⁷ a hangfelvételek, az audiovizuális tartalmak és a számítógépi programalkotások kölcsönzéséhez kapcsolódó jog harmonizálását időszerűnek találta. A digitális technológiák elterjedését megelőzően ugyanis a hangfelvételek kölcsönzése kevésbé tűnt vonzó üzletnek, köszönhetően az adathordozók jelentős állagromlásának, ami a műélvezetet is megnehezítette.⁵⁸ Amint azonban a Sony 1983-ban szabványosította a CD-lemezt, illetve 1987-ben piacra dobta a digitális audiokazettákat („DAT”) – amelyek a történelem során először lehetővé tették a hangfelvételek otthoni körülmények között történő digitális többszörözését – a másolatok minősége kellően stabilnak bizonyult, és – a zöld könyv 1988 szavaival élve – „a kölcsönzők elburjánzottak” (*„rental outlets have mushroomed”).*⁵⁹ Hasonló észrevételeket tett a Bizottság az audiovizuális szektort illetően. Bebizonyosodott, hogy a közönség sokkal inkább érdekelt a kazetták kölcsönzésében, mint a megvásárlásában. A kölcsönzés népszerűségét tovább erősítette az adathordozók és a lejátszókészülékek magas ára.⁶⁰ Sajnálatos módon a zöld könyv 1988 mellőzte a szoftverek EGK területén történő kölcsönzésének hasonlóan alapos elemzését. A dokumentum mindössze sürgetni tudta a szoftverek előállítóit megillető széles körű használati jogok szabályozását.⁶¹

⁵³ Zöld könyv 1988, i. m. (21), p. 148, 4.3.1. pont.

⁵⁴ Uo., p. 152, 4.4.1. pont.

⁵⁵ Uo., p. 153, 4.4.4. pont. Vö.: *Gotzen*: i. m. (11), p. 301.

⁵⁶ Green Paper – Copyright and Related Rights in the Information Society, Brussels, 19.07.1995 COM(95) 382 final. (A továbbiakban: zöld könyv 1995.) Lásd továbbá: *Silke Von Lewinski*: International Exhaustion of the Distribution Right Under EC Copyright Law? *European Intellectual Property Review*, 2005, 7. sz., p. 233.

⁵⁷ Zöld könyv 1988, i. m. (21), p. 165, 4.10.9. pont. A Bizottság ezen álláspontját a Tanács utóbb felülírta, amikor a nyilvános haszonkölcsönzés jogát is harmonizálta.

⁵⁸ Uo., p. 155, 4.5.2. pont.

⁵⁹ Uo., p. 156, 4.5.3. pont.

⁶⁰ Uo., p. 157, 4.5.5. pont. A zöld könyv 1988 másutt ugyanakkor jelezte, hogy az Egyesült Államokkal ellentétben a másoros videokazetták ára és a kölcsönzési díjak közötti különbség jelentősen lecsökkent a nyolcvanas évek során az EGK területén. Ezért a Bizottság meglátása szerint a „videokazetták profitja drámaian lecsökkent az elmúlt néhány évben, megszüntetve ezzel azt a domináns indokot, ami e tevékenység kifejtésére motiválhatná őket”. Lásd: Uo., p. 37, 2.3.4. pont. Lásd továbbá: *Reimer*: i. m. (24), p. 364.

⁶¹ Zöld könyv 1988, i. m. (21), p. 191, 5.6.14. pont és p. 200, 5.8.2.d) pont.

A fentiek tükrében nem meglepő, hogy a zene-, a film- és a szoftveripar szereplői egy új bérleti jog EGK-szintű harmonizálását javasolták. Az Európai Bizottság magáévá tette ezt az érvelést. A zöld könyv 1988 rögzítette, hogy „a hangfelvételek és az audiovizuális tartalmak terjesztése és értékesítése terén jelenleg uralkodó trendek arra engednek következtetni, hogy a kereskedelmi célú kölcsönzés növekvő jelentőségű módja lehet e tartalmak nyilvánossághoz juttatásának. Továbbá a kölcsönzés, valamint a magáncélú többszörözés és kalózmásolatok problémája közötti átfedések okán ez a fejlődés jelentős gazdasági hatásokkal bírhat azok számára, akiknek a művei és előadásai a felvételekben rögzítést nyertek. A jogosultaknak a műveik kölcsönzés útján történő kereskedelmi hasznosításának engedélyezésére vonatkozó világos jogi bázis híján valószínűnek tűnik, hogy azok, akik e tartalmak előállításáért felelősek, jóval alacsonyabb ellentételezésre számíthatnak erőfeszítéseikért és befektetéseikért, miközben a közvetítők aránytalanul részesedhetnek mások erőfeszítéseiből”.⁶²

Az Európai Bizottság végső soron harmonizálni javasolta a bérleti jogot a zene-, film- és szoftveripar szerzői és kapcsolódó jogi jogosultjai javára. A zöld könyv 1988 hangsúlyozta, hogy e jog bevezetése nem állna ellentétben az EUB gyakorlatával, mivel ez utóbbi a jogkimerülés tételét kizárólag a fizikai műpéldányok értékesítésével összefüggésben fejlesztette ki, és kizárta a jogelv érvényesülését a „szolgáltatástípusú” jogok, mint például a nyilvános előadás és nyilvánosságához közvetítés kapcsán.⁶³

3. Vertikális irányelvi jogalkotás (1991–1996) és speciális jogkimerülés

A zöld könyv 1988-ban foglalt prioritásokat követve 1991-ben született meg az EGK első szerzői jogilag releváns irányelve a számítógépi programok védelméről.⁶⁴ Indokoltnak tűnik hangsúlyozni, hogy az ekkor már tizenkét szereplős közösségben még csak hat ország szabályozta a jogkimerülést.⁶⁵ Ezen a helyzeten a szoftverirányelv úgy változtatott, hogy egy-

⁶² „Present trends in the distribution and marketing of sound and video recordings suggest that commercial rental will constitute an increasingly important means by which such recordings will be made available to the public. Furthermore, given the Links between rental and the problems of piracy and private copying, this development implies significant economic consequences for those whose works and performances are recorded. In the absence of a firm legal basis for right holders to authorize the commercial exploitation of their works through rental, it seems likely that those responsible for creating recorded works will receive a much lower return for their efforts and investment than would otherwise be the case, while middlemen could profit disproportionately from the efforts of others.” Lásd: Uo., p. 161, 4.10.1. pont. Lásd továbbá: *Schricker*: i. m. (44), p. 500–502.

⁶³ Uo., p. 163, 4.10.5. pont.

⁶⁴ A Tanács 91/250/EGK irányelve (1991. május 14.) a számítógépi programok jogi védelméről. Az irányelv később módosításra került. A jelenleg hatályos jogforrás a következő: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve (2009. április 23.) a számítógépi programok jogi védelméről (kodifikált változat).

⁶⁵ Zöld könyv, i. m. (21), p. 147–148, 4.2.2. pont; *Gotzen*: i. m. (11), p. 300. Más országokban, mint például az Egyesült Királyságban, az „implied licence” teóriája alapján elvben elképzelhető (mint ahogy kifejezetten kizárható is) volt a terjesztés jogának a kimerülése. Lásd: *Tritton*: i. m. (8), p. 471–473, 7-017–7-018. pont; *Cook*: i. m. (14), p. 17, 2.08. pont.

részt rögzítette az új bérleti jogot a számítógépi programok előállítói számára.⁶⁶ Másrészt pedig az EUB joggyakorlatában foglaltakat is szem előtt tartva az irányelv a jogkimerülés tételét is harmonizálta. Eszerint „a program valamely példányának a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával a Közösségen belül történő első eladása kimeríti az adott példány Közösségen belüli terjesztésére vonatkozó jogot a számítógépi program vagy valamely másolata további bérbeadásának ellenőrzéséhez való jog kivételével.”⁶⁷

A fenti norma kapcsán indokolt jelezni egyrészt, hogy az irányelv speciális jogalkotás eredménye, s így sem a benne foglalt jogok, sem a korlátozások nem vonatkoznak más védett műtípusokra. Másrészt az irányelv – 1991-ben, mikor az internet még csak gyerekcipőben járt – nem tesz különbséget a „példány” formáját tekintve, vagyis elvileg felöllelheti a digitális példányok viszonteladását is. Igaz lehet ez annak ellenére is, hogy 2000-ben – amikor az internetes gazdaság már „dübörgött” – az Európai Bizottság versenyügyekért felelős akkori biztosa, Mario Monti ezzel részben ellentétes tartalmú nyilatkozatot tett.⁶⁸

Harmadrészt, a szoftverirányelv – összhangban az EUB gyakorlatával – közösségi szintű jogkimerülést irányzott elő. Végül, ugyancsak követve a luxembourgi fórum véleményét, a szoftverirányelv különbséget tett az „adásvétel-típusú” és a „szolgáltatástípusú” terjesztések között, mikor ez utóbbit, egészen pontosan a szoftverek kölcsönzését, kizárta a jogelv alkalmazásának a hatósugarából. Sajnálatos módon sem az irányelv eredeti 1991-es, sem a későbbi, kodifikált, 2009-es változata nem tartalmaz egyetlen preambulumbekendést sem, amelyből a jogelv jogpolitikai indokaira és alkalmazásának további részleteire nézve információkat nyerhetnénk.

Egy évvel a szoftverirányelv megszületését követően a Tanács újabb irányelvet fogadott el. A hagyományosan csak bérletirányelvként⁶⁹ ismert jogforrás neve részben félrevezető. Az ugyanis nem csupán a bérleti és haszonkölcsönzési jogot harmonizálta, de általános érvényű szabályokat tartalmazott a szerzői joghoz kapcsolódó jogosultak vonatkozásában. Ez utóbbi keretében rögzítést nyert a terjesztés joga az előadóművészek (előadásaik rögzítése

⁶⁶ 91/250/EGK tanácsi irányelv, 4. cikk (c) pont, első mondat. E rendelkezés a 2009/24/EK irányelvben jelenleg a 4. cikk (1) bekezdés (c) pontjában található.

⁶⁷ 91/250/EGK tanácsi irányelv, 4. cikk (c) pont, második mondat. E rendelkezés a 2009/24/EK irányelvben jelenleg a 4. cikk (2) bekezdésében található.

⁶⁸ „A szerzői jogok kimerülésével összefüggésben utalnunk kell arra, hogy a [szoftver-]irányelv alapján a közösségi jogkimerülés kizárólag a műpéldányok, vagyis dolgok értékesítésére alkalmazható, miközben online szolgáltatások nyújtása nem eredményezi a terjesztés jogának a kimerülését.” Lásd: Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the implementation and effects of Directive 91/250/EEC on the legal protection of computer programs, COM(2000) 199 final, Brussels, 10.04.2000, p. 17. Érdemes jelezni, hogy Monti fenti kijelentése „mindössze” egy európai parlamenti képviselő kérdésére adott válasz keretei között hangzott el, tehát jogforrási erővel nem bír.

⁶⁹ A Tanács 92/100/EGK irányelve (1992. november 19.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról. Az irányelv később módosításra került. A jelenleg hatályos jogforrás a következő: Az Európai Parlament és a Tanács 2006/115/EK irányelve (2006. december 12.) a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról (kodifikált változat).

tekintetében), a hangfelvétel-előállítók (hangfelvételeik tekintetében), a filmek első rögzítése előállítói (filmjeik eredeti és többszörözött példányai tekintetében), valamint a műsorsugárzó szervezetek javára (műsoraik rögzítése tekintetében).⁷⁰ Ehhez kapcsolódóan az irányelv magáévá tette a terjesztési jog regionális/közösségi szintű kimerülésének tételét.⁷¹ Az irányelv továbbá kifejezetten kizárta a bérlet és a haszonkölcsönzés tevékenységét – mint szolgáltatásokat – a jogkimerülés köréből.⁷² Hasonlóan ugyanakkor a szoftverirányelvhez, a bérletirányelv sem tartalmaz olyan preambulumbekendést, amelyből további részleteket ismerhetnénk meg a jogelv működéséről.

Röviddel az utóbbi irányelv elfogadását követően egy német társaság, amely hangfelvételek kölcsönzésével foglalkozott, megkérdőjelezte az újonnan elfogadott bérleti jogot, egészen pontosan annak a jogkimerülés köréből történő kizárását. Az EUB megalapozatlannak találta ezt a kritikát, és hangsúlyozta, hogy „a hangfelvétel forgalomba helyezése természeténél fogva nem teheti jogszerűvé a védett mű hasznosításának más egyéb formáit, így például a bérletbe adást, amelyek természete eltér az adásvételtől és a terjesztés más formáitól. Ezért a [bérlet-]irányelv által a speciális bérleti és kölcsönzési jogok, valamint a terjesztési jog hatásai közötti különbségtétel megalapozott. Az előbbiek nem merülnek ki a műpéldány értékesítésével és egyéb terjesztésével, míg az utóbbi kimerülhet, de csak azzal a speciális feltétellel, hogy a műpéldányt a Közösség területén belül a jogosult vagy az ő hozzájárulásával más személy értékesítette elsőként. A kizárólagos bérleti jog közösségi jogalkotás útján történő bevezetése ezért nem sérti a terjesztési jog kimerülésének az elvét, amelynek a célja és terjedelme eltér az előbbiektől”.⁷³

Az EUB továbbá hozzátette: „a hangfelvétel-előállítók elhelyezése a kizárólagos bérleti jog jogosultjainak a körében, melyet az alapul fekvő ügy alperese megtámadott, megalapozottnak tűnik a kiugróan magas és kockázatos befektetések védelme érdekében, amelyek a hangfelvételek előállításához szükségesek, és amelyek kulcsfontossággal bírnak az új művek

⁷⁰ 92/100/EGK irányelv, 9. cikk (1) bekezdés. E rendelkezés számozása a 2006/115/EK irányelvben változatlan.

⁷¹ „A terjesztési jog a Közösségen belül az (1) bekezdésben foglalt védelem alatt álló teljesítmények tekintetében csak a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával más által végzett Közösségen belüli első eladás által merül ki.” Lásd: 92/100/EGK irányelv, 9. cikk (2) bekezdés. E rendelkezés számozása a 2006/115/EK irányelvben változatlan.

⁷² 92/100/EGK irányelv, 1. cikk (4) bekezdés. E rendelkezés a 2006/115/EK irányelvben jelenleg az 1. cikk (2) bekezdésében található.

⁷³ „The release into circulation of a sound recording cannot therefore, by definition, render lawful other forms of exploitation of the protected work, such as rental, which are of a different nature from sale or any other lawful form of distribution. ... Thus, the distinction drawn in the Directive between the effects of the specific rental and lending right ... and those of the distribution right ... is justified. The former is not exhausted by the sale or any other act of distribution of the object, whereas the latter may be exhausted, but only and specifically upon the first sale in the Community by the rightholder or with his consent. The introduction by the Community legislation of an exclusive rental right cannot therefore constitute any breach of the principle of exhaustion of the distribution right, the purpose and scope of which are different.” Lásd: *Metronome Musik GmbH kontra Music Point Hokamp GmbH*, Case C-200/96, ECLI:EU:C:1998:172, 18–20. pont.

megalkotásában. Ahogy a főtanácsnok indítványa 26. pontjában kifejtette, a kizárólagos jog hangfelvétel-előállítók részére történő biztosítása a védelem leghatékonyabb formájának tekinthető, különös tekintettel az új technológiák fejlődésére és a kalózkodás növekvő veszélyeire, amelyet a hangfelvételek másolásának extrém egyszerűsége is megkönnyít. E jog hiányában valószínűleg megszűnne a biztosítéka a tartalmak létrehozásába befektető személyek díjazásának, ami szükségszerűen káros következménnyel járna az új művek létrehozása kapcsán”.⁷⁴

1996-ban egy további vertikális irányelvet fogadott el az Európai Parlament és a Tanács.⁷⁵ Az adatbázis-irányelv ugyancsak elismerte a terjesztés jogát az adatbázisok szerzői javá-
ra.⁷⁶ Egyúttal korlátozta ennek érvényesülését a közösségi jogkimerülés fogalma mentén. Eszerint „az adatbázis valamely példányának a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával a Közösségen belül történő első eladása kimeríti az adott példány Közösségen belüli viszonteladásának ellenőrzésére vonatkozó jogot”.⁷⁷ Hasonló rendelkezéseket olvashatunk az adatbázisok előállítóit megillető *sui generis* jogvédelemmel összefüggésben: „újrahasznosítás” az adatbázis tartalma egészének vagy egy jelentős részének a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele bármilyen módon a mű példányainak terjesztése, bérbeadás, on-line közvetítés vagy egyéb módon történő közvetítése útján. Az adatbázis valamely példányának a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával a Közösségen belül történő első eladása kimeríti az adott példány Közösségen belüli viszonteladásának ellenőrzésére vonatkozó jogot”.⁷⁸ Ez utóbbi vonatkozásban az EUB hangsúlyozta, hogy az újrahasznosítás (és a kimásolás) jogai a már egyszer értékesített műpéldányok vonatkozásában is megilletik a *sui generis* jogosultakat. Eszerint „a kimásolás és az újrahasznosítás fogalmát nem lehet csak az eredeti adatbázisból történő közvetlen kimásolásra vagy újrahasznosításra korlátozni, mivel ezáltal az adatbázis létrehozóját védelem nélkül hagynánk az olyan jogosulatlan másolási cselekményekkel szemben, amelyeket már az eredeti adatbázis valamely példányából hajtottak végre. Ezt az értelmezést erősíti az irányelv 7. cikke (2) bekezdésének b) pontja, amely szerint az adatbázis valamely példányának a jogosult által vagy az ő hozzájárulásával a Közösségen

⁷⁴ „The inclusion, challenged by the defendant in the main proceedings, of phonogram producers among the beneficiaries of the exclusive rental right appears justified by the protection of the extremely high and risky investments which are required for the production of phonograms and are essential if authors are to go on creating new works. As the Advocate General has explained in point 26 of his Opinion, the grant of an exclusive right to producers certainly constitutes the most effective form of protection, having regard in particular to the development of new technologies and the increasing threat of piracy, which is favoured by the extreme ease with which recordings can be copied. In the absence of such a right, it is likely that the remuneration of those who invest in the creation of those products would cease to be properly guaranteed, with inevitable repercussions for the creation of new works.” Lásd: Uo., 24. pont.

⁷⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (1996. március 11.) 96/9/EK irányelve az adatbázisok jogi védelméről.

⁷⁶ Uo., 5. cikk (c) pont, első mondat.

⁷⁷ Uo., 5. cikk (c) pont, második mondat.

⁷⁸ Uo., 7. cikk (2) bekezdés (c) pont.

belül történő első eladása kimeríti az adott példány Közösségen belüli 'viszonteladásának' ellenőrzésére vonatkozó jogot, azonban nem meríti ki az adatbázis tartalma kimásolásának és újrahasznosításának megtiltására vonatkozó jogot".⁷⁹

Elsőként a vertikális irányelvek sorában, az adatbázis-irányelv további részletszabályokkal gazdagította a jogkimerülés kérdésének dogmatikai alapjait. Egyrészt az egyik irányadó preambulumbekzdés szerint „a terjesztési jog kimerülésének kérdése a szolgáltatásnyújtás körébe tartozó on-line adatbázisok esetében nem merül fel; ... ez az adatbázis olyan anyagi műpéldányára is vonatkozik, amelyet az érintett szolgáltatás igénybevevője a jogosult hozzájárulásával készít; ... a CD-ROM-tól, illetve a CD-I-től eltérően – ahol a szellemi tulajdon egy anyagi hordozóban, mégpedig áruban ölt testet – valójában minden on-line szolgáltatás olyan cselekményt valósít meg, amely – amennyiben a szerzői jog így rendelkezik – engedélyköteles”.⁸⁰ Továbbá „on-line közvetítés esetén az újrahasznosítás megtiltásának joga nem merül ki sem az adatbázis tekintetében, sem az adatbázis olyan dologi példányára vagy annak egy részére vonatkozóan, amit a közvetítés címzettje a jogosult hozzájárulásával készít”.⁸¹

Ezek az előírások – az 1991 óta eltelt jelentős időre is tekintettel – nem tartalmaznak semmi meglepőt. Különösen akkor igaz ez, ha összevetjük a következő fejezetben bemutatásra kerülő nemzetközi szerzői jogi dokumentumok (különösen a *WCT*) megszövegezésével. Ezek ugyanis egyértelművé tették, hogy kizárólag a fizikai műpéldányokra alkalmazható a jogelv. Az EU kifejezetten ezt az álláspontot képviselte a nemzetközi dokumentum elfogadásának folyamatában, így természetesen azok az adatbázis-irányelvben is megjelentek. Hasonlóképp releváns információ, hogy a bérlet és haszonkölcsönzés jogát a bérletirányelv szabályozza, következésképp – bármely további szabályozás nélkül – alkalmazandóak ezek a szabályok az adatbázisok szerzői vonatkozásában is.⁸²

4. Nemzetközi szerzői jogi források és jogkimerülés (1994–1996)

4.1. A *TRIPS*-megállapodás (1994)

Az első nemzetközi szellemi tulajdon-védelemmel foglalkozó egyezmény, amely a jogkimerülés szerzői jogi vonatkozásait is tárgyalta, az 1994-ben elfogadott *TRIPS-megállapodás* volt.⁸³ Habár az 1991-es előkészítő dokumentum („*Chairman's Text*”) még nyíltan egy ál-

⁷⁹ The British Horseracing Board Ltd és társai kontra William Hill Organization Ltd., Case C-203/02, ECLI:EU:C:2004:695, 54. pont.

⁸⁰ I. m. (75), (33) preambulumbekzdés.

⁸¹ I. m. (75), (43) preambulumbekzdés.

⁸² I. m. (75), (24) preambulumbekzdés.

⁸³ Az első nemzetközi megállapodás, amely a jogkimerülést – szerzői jogtól függetlenül – szabályozta, az integrált áramkörök szellemi tulajdon-jogáról 1989. május 26-án elfogadott Washingtoni Egyezmény volt. Lásd az egyezmény 6. cikk (5) bekezdését.

talános terjesztési jog és az ahhoz kapcsolódó jogkimerülés elve mellett foglalt állást,⁸⁴ ezek a tervek a hosszú egyeztetések során elbuktak.⁸⁵ Chiappetta úgy jellemezte a *TRIPS-megállapodásban* foglalt végeredményt, hogy a szerződő felek „megállapodtak, hogy nem állapodnak meg” („*agreed to disagree*”) a jogkimerülés tartalmáról.⁸⁶

A *TRIPS-megállapodás* végleges szövege a jogelvhez semleges aspektusból közelít, amikor rögzíti, hogy „a jelen Megállapodás szerinti vitarendezés céljára, a fenti 3. és 4. Cikkben foglaltak fenntartásával, a jelen Megállapodásban foglaltak a szellemi tulajdon-jogok kimerülésének kérdését nem érintik”.⁸⁷ A fenti rendelkezés alapján a szerződő felek tudomásul veszik egyrészt, hogy amennyiben a jogkimerülést rendezik, akkor e vonatkozásban a nemzeti elbánás elve és a legnagyobb kedvezményes elbánás elve az irányadó, másrészt azonban a WTO vitarendezési eljárása a jogkimerülés témakörével összefüggésben nem hívható segítségül. Ez utóbbi természetesen nem jelenti azt, hogy a jogaiban sértett fél ne indíthatna eljárást az illetékes nemzeti bíróság előtt.⁸⁸

A *TRIPS-megállapodásba* foglalt fenti korlátozott megoldás egyrészt annak tudható be, hogy a szerződő felek nem jutottak kompromisszumra az önálló terjesztési jog szabályozását illetően.⁸⁹ Másrészt 1994-ig mindössze az országok csekély része rendelkezett a jogkimerülés tételét illető kiforrott jogszabályi rendelkezésekkel és/vagy joggyakorlattal. Sőt, ezek az országok jelentős különbség mellett rendezték e témakört. Egyes országok, mint

⁸⁴ Mihály Ficsor: *The Law of Copyright and the Internet*, The 1996 WIPO Treaties, their Interpretation and Implementation. Oxford University Press, New York, 2002, p. 153–154.

⁸⁵ UNCTAD-ICTSD Project on IPRs and Sustainable Development. Resource Book on TRIPS and Development. Cambridge University Press, New York, 2005, p. 97–104.

⁸⁶ Vincent Chiappetta: *The Desirability of Agreeing to Disagree: the WTO, TRIPS, International IPR Exhaustion and a Few Other Things*. Michigan Journal of International Law, 2000, p. 333–392.

⁸⁷ TRIPS-megállapodás, 6. cikk.

⁸⁸ Christopher Heath: *Parallel Imports and International Trade*. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 1997, 5. sz., p. 628–629; Howard P. Knopf: *Parallel Imports & the Internet: Bits, Borders, Barriers & Exhaustion*. In: Hugh C. Hansen: *International Intellectual Property Law & Policy*, Volume 6. Juris Publishing, Huntington, 2001, p. 113–13; i. m. (85), p. 104–108; Carlos M. Correa: *Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*. Oxford Commentaries on the GATT/WTO Agreements. Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 78–79.

⁸⁹ Jörg Reinbothe, Silke von Lewinski: *The WIPO Treaties 1996 – The WIPO Copyright Treaty and the WIPO Performances and Phonograms Treaty*. Commentary and Legal Analysis. Butterworths LexisNexis, London, 2002, p. 80. Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a TRIPS-megállapodás 9. cikk (1) bekezdése a BUE 1–21. cikkének alkalmazását (a személyhez fűződő jogokkal kapcsolatos 6bis cikk kivételével) kötelezővé teszi, a BUE terjesztés jogával kapcsolatos, korlátozott tartalmú rendelkezései – 14. cikk (1) bekezdés, 14ter cikk és 16. cikk; valamint vö. a 13. cikk (3) bekezdésével, amely a kényszerengedély hatálya alatt előállított, ám megfelelő engedélyek nélkül importált hangfelvételek lefoglalását teszi lehetővé – a TRIPS-megállapodás keretei között is alkalmazhatóak. Vö.: Ficsor: i. m. (84), p. 146–151; Sam Ricketson, Jane C. Ginsburg: *International Copyrights and Neighboring Rights – Berne Convention and Beyond*, Second Edition, Volume I. Oxford University Press, New York, 2006, p. 660–669.

például a már említett Hollandia, Svájc⁹⁰ vagy Japán,⁹¹ a nemzetközi jogkimerülés mellett tették le a voksukat. Hasonlóan ehhez egyes fejlett országok, mint például Ausztrália vagy Új-Zéland,⁹² illetve általában véve a fejlődő országok a jogelv széles érvényesülésében voltak érdekeltek.⁹³ Mások, mint az Egyesült Államok vagy épp Németország, a nemzeti jogkimerülés mellett érveltek. Az EKG, mint láttuk, 1994-et megelőzően két olyan irányelvet fogadott el, amelyek egyaránt regionális jogkimerülést vezettek be. A szerződő felek nézőpontja közötti jelentős eltérés tükrében a végső szöveg a lehető legjobb kompromisszumnak bizonyult. Ebből kifolyólag a *TRIPS-megállapodás* nem vezetett be semmilyen új anyagi jogi előírást a jogelvet illetően, miközben – az említett garanciális, de inkább formális szabályok betartásának kötelezettsége mellett – abszolút szabadságot biztosított a szerződő feleknek, hogy eldöntsék, rendezni kívánják-e a kérdéskört, és ha igen, akkor a szabályozás nemzeti, regionális vagy nemzetközi jogkimerülést írjon-e elő.⁹⁴

A *TRIPS-megállapodás* ezzel együtt csekély számban tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek jellegüknél fogva összefüggésben állnak a jogkimerülés témakörével. Egyrészt a dokumentum elsőként nemzetközi szinten kötelezővé tette a bérleti jog szabályozását a szerződő felek számára. Eszerint „a Tagok legalábbis a számítógépes programok és a filmalkotások tekintetében biztosítják azt a jogot a szerzőknek és jogutódaiknak, hogy engedélyezzék vagy megtiltsák a szerzői alkotásaik eredeti vagy másolati példányainak a nagyközönség részére való kereskedelmi bérbeadását. A Tag a filmek tekintetében mentesül ez alól a kötelezettség alól, kivéve, ha az ilyen bérbeadás a szóban forgó művek olyan széles körű másolásához vezetett, ami az illető Tagban a szerzőkre és jogutódaikra ruházott kizárólagos sokszorosítási jog anyagi sérelméhez vezetett. A számítógépes programoknál ez a

⁹⁰ Knopf: i. m. (88), p. 113–22.

⁹¹ A japán bírósági gyakorlat a szerzői jog vonatkozásában nem ismerte még el a nemzetközi jogkimerülést, azonban a védjegy- és szabadalmi jogok tekintetében igen. Lásd: S. K. Verma: Exhaustion of Intellectual Property Rights and Free Trade – Article 6 of the TRIPS Agreement. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 1998, 5. sz., p. 540–543; Cohen Jehoram: i. m. (23), p. 509–510.

⁹² Verma: i. m. (91), p. 562–565; Cohen Jehoram: i. m. (23), p. 509; Louise Longdin: Making the Most of Article 6: Parallel Importing in Australia and New Zealand. In: Hansen: i. m. (88), p. 112–4–112–9; Knopf: i. m. (88), p. 113–30–113–31.

⁹³ „The developing countries, who were quite understandably sceptical about signing on to TRIPS, were certainly not about to be forbidden from allowing for international exhaustion”. Lásd: Uo., p. 113–17. Lásd továbbá: Cohen Jehoram: i. m. (23), p. 507 és 509.

⁹⁴ Ahogy a témakör kiváló ismerője, Abbott professzor egy tanulmányában – Adrian Otten gondolatait idézve – jelezte: „the formula in Article 6, TRIPS Agreement, reflects a compromise between governments favoring an explicit recognition of national discretion in regard to exhaustion practices, including the choice of national or international exhaustion, and governments not wanting to provide such recognition although not seeking to regulate such practices specifically”. Lásd: Frederick M. Abbott: Second Report (Final) to the Committee on International Trade Law of the International Law Association on the Subject of the Exhaustion of Intellectual Property Rights and Parallel Importation. FSU College of Law, Public Law Research Paper, 2000 (<http://ssrn.com/abstract=1921856>). A TRIPS-megállapodás által hagyott ür jogpolitikai és gazdasági következményei vonatkozásában lásd részletesen: Verma: i. m. (91), p. 552–562.

kötelezettség nem vonatkozik az olyan bérbeadásra, ahol nem maga a program a bérbeadás lényegi tárgya.”⁹⁵ A bérleti jog szabályozása egyértelműen visszavezethető a jogvédett tartalmak kölcsönzésével kapcsolatos, és a szerzői jogosultakra nézve egyértelműen hátrányos gyakorlatra. Egyrészt jó tudni, hogy a *TRIPS-megállapodás* megalkotása az Egyesült Államok, Japán és az EGK háromoldalú tárgyalásaival kezdődött.⁹⁶ Ugyanakkor a szoftverek, hangfelvételek és videofilmek kölcsönzése éppen Japánból indult világhódító útjára.⁹⁷ Ezenfelül 1994-re az Egyesült Államokban a hangfelvételek és a számítógépi programalkotások vonatkozásában jogszabály zárta ki a jogkimerülés alkalmazhatóságát,⁹⁸ az EGK/EU pedig a fentiekben bemutatott módon 1992-ben irányelvi szinten harmonizálta ezt a területet.

Másrészt a *TRIPS-megállapodás* a jogsértő termékek importjának megelőzése érdekében ideiglenes intézkedés foganatosítására irányuló szabályok elfogadását teszi lehetővé a szerződő felek számára. Eszerint „a bíróságnak álljon jogában, hogy végzéssel kötelezze a felet valamely jogsértéstől való tartózkodásra, többek közt annak érdekében, hogy meggátolja a vámkezelés után azonnal olyan importárúknak a kereskedelmi csatornába való bejutását a joghatósága területén, amelyek behozatala a szellemi tulajdon megsértését jelentené”.⁹⁹ E rendelkezés semmi esetre sem gátolhatja meg a jogkimerülés alkalmazását az olyan országokban, amelyek regionális vagy nemzetközi hatókörrel ismerik el a jogelv működését. Ugyanakkor „kettős erővel” segítheti azon államok védekezését a harmadik országok területén – akár jogszerűen – forgalomba hozott, ám a célország joga szerint jogellenesnek minősülő termékek importjával szemben.

4.2. A WIPO internetszerződései (1996)

A WIPO által 1996-ban elfogadott internetszerződések ugyanakkor már egyértelműen előremutató, pozitív szabályanyagot tartalmaztak a témánkat illetően.¹⁰⁰ Ennek egyrészt az az oka, hogy a nemzetközi szerzői jogi egyezmények közül elsőként ezek a szerződések általános terjesztési jogról rendelkeztek. A WCT 6. cikk (2) bekezdése szerint „[e] Szerződés nem érinti a Szerződő Felek szabadságát olyan feltételek esetleges meghatározására, amelyek alapján az (1) bekezdésben említett jog kimerülése a mű eredeti példányának, illetve

⁹⁵ TRIPS-megállapodás, 11. cikk.

⁹⁶ Peter K. Yu: TPP and Trans-Pacific Perplexities. Fordham International Law Journal, 2014. május, p. 1136–1137.

⁹⁷ David H. Horowitz: The Record Rental Amendment of 1984: A Case Study in the Effort to Adapt Copyright Law to New Technology. Columbia-VLA Journal of Law & Arts, 1987, p. 32.

⁹⁸ Vö.: Record Rental Amendment Act of 1984, Pub. L. No. 98–450, 98 Stat. 1727. és Computer Software Rental Amendments Act of 1990, title VIII of the Judicial Improvements Act of 1990, Pub. L. No. 101–650, 104 Stat 5089. E vonatkozásban lásd: Mezei: i. m. (1), p. 28–31.

⁹⁹ TRIPS-megállapodás, 44. cikk (1) bekezdés.

¹⁰⁰ A WCT 6. cikkének elfogadásával és ezzel együtt a jogkimerüléssel kapcsolatos vitákkal összefüggésben lásd: Ficsor: i. m. (84), p. 210–211, 213–218, 226–230, 241–242, 245–246, 248–249; Reinbothe, von Lewinski: i. m. (89), p. 80–84; Silke von Lewinski: International Copyright Law and Policy. Oxford University Press, New York, 2008, p. 452, para. 17.63.

többszörözött példányainak a szerző hozzájárulása alapján történt első adásvételét vagy a tulajdonjog egyéb első átruházását követően bekövetkezik”. Ezzel érdemben megegyező – a védelem tárgyát illetően eltérő – szövegezést tartalmaz a WPPT 8. cikk (2) bekezdése. Eszerint: „[e] Szerződés nem érinti a Szerződő Felek szabadságát olyan esetleges feltételek meghatározására, amelyek alapján az (1) bekezdésben említett jog kimerülése a rögzített előadás eredeti rögzítésének vagy a rögzítés másolatainak az előadóművész engedélye alapján történt első adásvételét vagy a tulajdonjog egyéb első átruházását követően bekövetkezik.” E rendelkezések – ellentétben a *TRIPS-megállapodással* – egyértelmű anyagi jogi előírások átvételét teszik kötelezővé a szerződő felek számára.

Először is világos, hogy a tagországok kellő rugalmasság mellett továbbra is megválaszthatják, milyen hatósugarú jogkimerülést kívánnak szabályozni (nemzeti, regionális vagy nemzetközi), ha egyáltalán szeretnék rendezni ezt a kérdést.¹⁰¹ Másrészt a WCT/WPPT adásvételt, illetve a tulajdonjog egyéb átruházását, valamint az így értékesített műpéldány jogszerűségét tűzi a jogelv alkalmazásának előfeltételéül.¹⁰² Harmadrészt az a megfogalmazás, miszerint „e Szerződés nem érinti”¹⁰³ világossá teszi, hogy a szerződések semmilyen további előírása, így különösen a WCT 10. cikkében és a WPPT 16. cikkében foglalt háromlépcsős teszt nem lehet akadálya a jogkimerülés alkalmazásának.¹⁰⁴ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy *a műpéldány jogszerű megszerzője szabadon értékesítheti a tulajdonát képező műpéldányt, és e viszonteladás nem ütközik a mű rendes felhasználásával, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit.*¹⁰⁵

Végül külön említést érdemel a WCT 6. cikkéhez, valamint a WPPT 8. cikkéhez fűzött közös nyilatkozat. E – szövegszerűen megegyező – előírások szerint „[a] terjesztési és többszörözési joggal kapcsolatban az e cikkeken alkalmazott ’többszörözött példányok’ és ’eredeti és többszörözött példányok’ kifejezések kizárólag azokra a többszörözött példányokra vonatkoznak, amelyeket tárgyi formában lehet forgalomba hozni.” Ha pedig figyelembe

¹⁰¹ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (89), p. 85.

¹⁰² Uo., p. 86–87.

¹⁰³ Az angol szövegváltozat szerint „nothing in this Treaty shall affect”.

¹⁰⁴ Reinbothe, von Lewinski: i. m. (89), p. 87.

¹⁰⁵ Uo., p. 87; von Lewinski: i. m. (100), p. 453., para. 17.65.

vesszük a *WCT*¹⁰⁶ és a *WPPT*¹⁰⁷ preambulumban foglaltakat, amelyek világosan jelzik, hogy a nemzetközi szerzői jogi előírásokat összhangba kell hozni az internet támasztotta követelményekkel, bátran kijelenthetjük, hogy a jogkimerülés *WCT/WPPT* keretei között meghatározott fogalmának a közös nyilatkozatban foglalt kitétel, vagyis a tárgyi formában történő értékesíthetőség lehetősége a legfontosabb eleme.

Ahogy azt Sterling jelezte: „a vita, hogy vajon a terjesztés joga lefedi-e a művek elektronikus úton történő terjesztését, eldőlt. A szerződés kizárólag a fizikai műpéldányokra ('hard copies'), így például könyvekre, lemezekre, kazettákra vonatkozik”.¹⁰⁸ Természetesen nem mindenki ért ezzel egyet. Ruffler szerint „amit [a közös nyilatkozat] valójában mond, az az, hogy a másolatok tárgyi formában forgalomba hozhatók, vagyis hogy legyen lehetőség ezek tárgyi hordozón történő rögzítésére, és nem azt, hogy már tárgyi formában kell rögzítve lenniük. Ezzel világosan azt akarták mondani, hogy e rendelkezés nem a gyors, egyszeri cselekményekre vonatkozik, mint például az online szolgáltatások, hanem olyan művekre, amelyek tartós jelleggel továbbíthatók”.¹⁰⁹ Ez utóbbi nézőpont azonban mindmáig nem nyert megerősítést sem a jogirodalomban, sem a joggyakorlatban.

Mindezekkel összefüggésben egy további kérdéstről kell említést tennünk, amikor a művek és a kapcsolódó jogi teljesítmények terjesztéséről ejtünk szót a *WCT/WPPT* viszonylatában. Ahogy az internet használata napi rutinná vált, automatikusan felmerült a kérdés, hogy a szerzői jognak reagálnia kell-e minderre. A válasz egyértelműen igenlő volt, amit a *WIPO* internetszerződése is tükröznek. A jogvédelem biztosításának módja azonban jelentősen megosztotta az országokat.

¹⁰⁶ „A Szerződő Felek, attól az óhajtól vezérelve, hogy a szerzők irodalmi és művészeti alkotásaikhoz fűződő jogainak védelmét a lehető leghatékonyabb és legegységesebb módon fejlesszék és tartsák fenn, felismerve, hogy új nemzetközi szabályok bevezetése és a meglévő szabályok értelmezésének egyértelművé tétele szükséges annak érdekében, hogy megfelelő válaszokat lehessen adni a gazdasági, társadalmi, kulturális és műszaki fejlődés által felvetett kérdésekre, felismerve az információs és távközlési technológia fejlődésének és konvergenciájának az irodalmi és művészeti alkotások létrehozására és felhasználására gyakorolt alapvető hatását, hangsúlyozva a szerzői jogvédelem kiemelkedő jelentőségét az irodalmi és művészeti tevékenység ösztönzésében, felismerve az egyensúly fenntartásának szükségességét a szerzők jogai és a szélesebb közérdek, különösen az oktatás, kutatás és információhoz való hozzájutás érdekei között, ahogy ez a Berni Egyezményben is kifejezésre jut, a következőkben állapodtak meg ...”

¹⁰⁷ „A Szerződő Felek, attól az óhajtól vezérelve, hogy az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók jogainak védelmét a lehető leghatékonyabb és legegységesebb módon fejlesszék és tartsák fenn, felismerve annak szükségességét, hogy új nemzetközi szabályokat kell bevezetni annak érdekében, hogy megfelelő válaszokat lehessen adni a gazdasági, társadalmi, kulturális és műszaki fejlődés által felvetett kérdésekre, felismerve az információs és távközlési technológia fejlődésének és konvergenciájának az előadások és hangfelvételek létrehozására és felhasználására gyakorolt alapvető hatását, felismerve az egyensúly fenntartásának szükségességét az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók jogai és a szélesebb közérdek, különösen az oktatás, kutatás és információhoz való hozzájutás között, a következőkben állapodtak meg ...”

¹⁰⁸ J. A. L. Sterling: *World Copyright Law*. Sweet and Maxwell, London, 1998, p. 566.

¹⁰⁹ Friedrich Ruffler: *Is Trading in Used Software an Infringement of Copyright? The Perspective of European Law*. *European Intellectual Property Review*, 2011, 6. sz., p. 380–381.

A szerződő felek ugyanis az internetes felhasználások vonatkozásában alapvetően eltérő nézőpontot képviseltek az előkészítő tárgyalások során. Az Egyesült Államok a terjesztés vagyoni jogának az internetre történő kiterjesztését javasolta. Ezzel ellentétben – az EGK/EU vezetésével – az országok másik csoportja a nyilvánossághoz közvetítés vagyoni jogának az alkalmazása mellett érvelt. Végso soron egyik vagyoni jog sem alkalmas vegyítés formájában az „on-demand” felhasználások kezelésére. A terjesztés joga ugyanis hagyományosan a fizikai hordozón, műpéldányonként történő értékesítést öleli fel. A nyilvánossághoz közvetítés pedig az olyan, vezeték útján vagy vezeték nélkül történő adattovábbításokat jelenti, ahol a hozzáférés ugyan számtalan helyen lehetséges, ám mindig csak egy adott időben (hagyományosan ilyen felhasználási mód a kábeles közvetítés vagy a műholdas sugárzás). Ráadásul e vagyoni jogok nemzetközi szerzői szabályozása is hézagossá mutatkozott a kilencvenes években.

Ebből is fakadóan id. Ficsor Mihály, a WIPO akkori főigazgató-helyettese úgy érvelt, hogy három lehetséges út kínálkozik a helyzet kezelésére. Az egyik a meglévő vagyoni jogok módosítása és megfelelő értelmezése, a második egy teljesen új vagyoni jog kodifikálása. E két véglet között található egy kompromisszumos harmadik út, az ún. esernyőmegoldás („umbrella solution”). Eszerint a szerződő felek kötelessége pusztán arra terjedne ki, hogy az „on-demand” felhasználásokra nézve kizárólagos vagyoni jogot biztosítsanak. Ennek megvalósítása – vagyis a kérdéses vagyoni jog kiválasztása és a pontos tartalom meghatározása – kapcsán a szerződő felek ugyanakkor széles körű autonómiával bírnának.¹¹⁰ A szerződő felek végül elfogadták az utóbbi, harmadik variánst, s ennek szellemiségében szabályozták az új, internetes felhasználásokat lefedő vagyoni jogot.¹¹¹ A WIPO tagállamai azóta szinte kivétel nélkül – az Egyesült Államok épp ilyen kivétel – mind átültették az új rendelkezést. Vagyis bár a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel joga technológiásemleges módon került megfogalmazásra, egyértelműen valamennyi on-demand adattovábbítás lefedését célozta. E vagyoni jog tehát kizárólag akkor alkalmazható, ha a jogvédett

¹¹⁰ „Between the two opposing alternatives – that is, between basing the international regulation on interpretation and, as a maximum, on slight modification, of existing rights, on the one hand, and introducing a new on-demand transmission/delivery right, on the other – a third, compromise alternative would also be possible (and, actually, would seem, for the time being, to have the best chance to get a sufficient general acceptance). This could consist of an umbrella provision under which it would be an obligation to grant an exclusive right or exclusive rights to authorize either any use of works and other protected productions – with some possible reasonable exceptions – through on-demand transmission/delivery, or to authorize certain acts – described in such a neutral way (that is, without involving any specific legal characterization) as possible – carried out in the case of such transmission/delivery, but the legal characterization of the right or rights granted (whether it results in the combination – and possible extension – of existing rights, and/or in a new specific right) would be left to national legislation”. Lásd: Ficsor: i. m. (84), p. 205–206. Az „esernyőmegoldás” hosszú és rögzös elfogadásának teljes történetét lásd: Uo., p. 145–254. Lásd továbbá: Jeremy de Beer, Mira Burri: Transatlantic Copyright Comparisons: Making Available via Hyperlinks in the European Union and Canada. European Intellectual Property Review, 2014, 2. sz., p. 95–98.

¹¹¹ WCT 8. cikk; WPPT 10. és 14. cikk. Vö.: Ficsor: i. m. (84), p. 249–250.

tartalom a nyilvánosság (internet-hozzáféréssel rendelkező) tagjai számára került hozzáférhetővé tételre, ahol a nyilvánosság tagjai maguk választhatják meg a hozzáférés helyét és idejét. Ezzel ellentétben az előzetesen meghatározott módon hozzáférhető programok (*webcasting, pay-per-use, pay-tv, pay-radio* szolgáltatások) kívül esnek e jogosultság hatókörén, s vonatkozásukban más jogok alkalmazása lehetséges.¹¹² Hasonlóképp, a *WCT/ WPPT* alapján a fizikai műpéldányok online felületeken keresztül történő értékesítése vonatkozásában a terjesztés vagyoni joga hívható segítségül.

5. A horizontális irányelvi jogalkotás (2001) és az általános jogkimerülés tétele

A *TRIPS-megállapodás* elfogadását követően, ám még a *WCT/ WPPT* megszületését megelőzően az Európai Bizottság közzétette az utóbb, 2001-ben elfogadott, az Infosoc-irányelv előkészítését célzó 1995-ös zöld könyvet. A dokumentum kiállt amellett, hogy a terjesztés vagyoni jogát az Európai Unió működését meghatározó célok fényében korlátozni szükséges. Az áruk szabad áramlása és a szellemi tulajdon-védelemből fakadó érdekek egyensúlyozása azonban nem feltételezi, hogy más vagyoni jogok (többszörözés vagy átdolgozás), illetve a szolgáltatástípusú felhasználások esetén is érvényesülnie kellene ennek a jogelvnek.¹¹³ A zöld könyv 1995 világosan érzékelt továbbá, hogy két további korlátot szükséges állítani a jogkimerülés alkalmazhatósága elé. Egyrészt ki kell zárni a jogelv érvényesülését, amennyiben a kérdéses műpéldányokat nem a jogosult vagy az ő hozzájárulásával más személy hozza forgalomba.¹¹⁴ Másrészt az Európai Bizottság indokoltnak látta kifejezetten is elvetni a nemzetközi jogkimerülés lehetőségét, mivel a tagállamok uniós irányelvektől eltérő szabályai alkalmasak lehetnek a belső piac működésének az akadályozására.¹¹⁵ Az Európai Bizottság egy évvel később megerősítette a fenti szándékait.¹¹⁶

Az Európai Unió jogalkotó szervei végül 2001-ben fogadták el az Infosoc-irányelvet, amely a szerzői jogosultak vonatkozásában harmonizálta a többszörözés vagyoni jogát,¹¹⁷ s valamennyi védett mű vonatkozásában rögzítette a jogkimerülést.¹¹⁸

E rendelkezéseket a *WCT/ WPPT* előírásainak szellemiségét tükröző preambulum-bekezdések egészítik ki. Ezek egyike keretbe foglalja az elmúlt évtizedek *acquis communautaire*-jét, miszerint „az ebben az irányelvben biztosított szerzői jogi védelem magában foglalja az anyagi hordozón rögzített művek terjesztésének ellenőrzésére vonatkozó kizárólagos jogot. Az eredeti műnek, illetve többszörözött példányának a jogosult vagy annak

¹¹² Von Lewinski: i. m. (100), p. 457, para. 17.76.

¹¹³ Zöld könyv 1995, i. m. (56), p. 44.

¹¹⁴ Uo., p. 44–45.

¹¹⁵ Uo., p. 47. Az Európai Bizottság e megállapítását utóbb az EUB a Laserdisken-ügyben kifejezetten megerősítette. Lásd: 159. lábjegyzet és a hozzá kapcsolódó törzsszöveg.

¹¹⁶ Follow-up to the Green Paper on Copyright and Related Rights in the Information Society. Brussels, 16.10.1996 COM(96)483 final, p. 17–19.

¹¹⁷ 2001/29/EK irányelv, 4. cikk (1) bekezdés.

¹¹⁸ Uo., 4. cikk (2) bekezdés.

hozzájárulásával más által megvalósított első, Közösségen belüli eladása kimeríti az adott műpéldány Közösségen belüli újraeladásának ellenőrzésére irányuló jogot. E jog nem merül ki az eredeti műnek vagy többszörözött példányának a jogosult, illetve annak hozzájárulásával más által a Közösségen kívül megvalósított eladása esetén. A szerzők bérleti, valamint haszonkölcsönzési jogait a 92/100/EGK irányelv szabályozza. Az ebben az irányelvben foglalt terjesztési jog nem érinti az említett irányelv I. fejezetében foglalt bérleti, illetve haszonkölcsönzési jogokkal kapcsolatos rendelkezéseket.”¹¹⁹

Ennél ugyanakkor fontosabb, hogy alaposan áttekintsük a következő preambulumbekezdést. Az adatbázis-irányelv (33) preambulumbekezdésével szoros összhangot mutató előírás szerint ugyanis „a jogkimerülés kérdése nem merül fel sem általában a szolgáltatások, sem különösen az on-line szolgáltatások esetében. Ez vonatkozik továbbá a műveknek és más, védelem alatt álló teljesítményeknek a szolgáltatás igénybevevői által a jogosult engedélyével készített többszörözött anyagi műpéldányára is. Ennek megfelelően ugyanez vonatkozik a művek és más, védelem alatt álló teljesítmények eredeti, illetve többszörözött műpéldányai bérbeadásának, illetve haszonkölcsönbe adásának jogára, amelyek természetüknél fogva szolgáltatásnak minősülnek. A CD-ROM-mal vagy a CD-I-vel ellentétben – amelynél a szellemi tulajdon anyagi hordozóban, vagyis árucikkben ölt testet – minden on-line szolgáltatás engedélyhez kötött cselekménynek minősül, amennyiben a szerzői jog vagy valamely szomszédos jog ezt megköveteli.”¹²⁰

A tárgyi formában terjesztett műpéldányok, a nem tárgyasult formában továbbított tartalmak, illetve a szolgáltatások (különösen az online szolgáltatások) fentiek szerinti elhatárolását indokoltnak látja *Espantaleon*. A szerző ezt a dolgok és szolgáltatások eltérő fizikai (mind térbeli, mind időbeli) tulajdonságaival, valamint a velük összefüggésben alkalmazott nyelvi, árazási és technikai korlátokkal magyarázta.¹²¹ Mások ugyanakkor az Infosoc-irányelv bizonytalan nyelvi megszövegezésére figyelmeztetnek. A tanulmánysorozat harmadik elemeként közzétenni tervezett digitális jogkimerülés témájáról íródó anyag keretében elemzésre kerülő *UsedSoft*-döntéshez¹²² csatolt indítványában Yves Bot főtanácsnok a következőket hangsúlyozta: „[a] 2001/29 irányelv (29) preambulumbekezdése szintén nem egyértelmű. Noha úgy tűnik, hogy az szembeállítja egymással az áruk eladását, amelyre vonatkozik a jogkimerülés szabálya, a szolgáltatásnyújtással, amelyre ez a szabály nem alkalmazható, azonban az online szolgáltatásnyújtásnak az uniós jogban meghatározott fogalma kiterjed az áruk online eladására. Így például ha ragaszkodnánk e preambulumbekezdés szövegének szavaihoz, a jogkimerülési szabály nem volna alkalmazható a számítógépi program példányát tartalmazó CD-ROM online vásárlására. Márpedig e szabály alkalmazása

¹¹⁹ Uo., (28) preambulumbekezdés.

¹²⁰ Uo., (29) preambulumbekezdés.

¹²¹ *Espantaleon*: i. m. (51), p. 34–35.

¹²² *UsedSoft GmbH v. Oracle International Corp.*, Case C-128/11, ECLI:EU:C:2012:407.

szempontjából nincs jelentősége az aszerint történő megkülönböztetésnek, hogy az eladás valamely távoli helyről történt-e, vagy sem”.¹²³

Wiebe szerint a dolog kontra szolgáltatás kérdésköre, illetve a jogkimerülés tétele egymástól eltérő célokat szolgál, illetve a dolog kontra szolgáltatás tekintetében az EU rossz helyre helyezte a hangsúlyokat. A *WCT* alapján – mint arra az előbbi fejezet utolsó mondatában is utaltunk – ugyanis csak azon másolatok online értékesítése zárható ki a jogkimerülés keretéből, amelyeknél a tranzakció keretében az eladó nem bocsát a vevő rendelkezésére tárgyasult műpéldányt. Vagyis a jogkimerülés alkalmazhatóságát nem a dolog kontra szolgáltatás kérdése miatt kell kizárni az online értékesített másolatok vonatkozásában, amelyekre nézve egyébként a vevő tartós jelleggel szerez használati jogot, hanem azért, mert a vevő nem szerez ellenőrzési jogot semmilyen fizikai műpéldány felett.¹²⁴ Mások ezzel ellentétben – magukévá téve a *UsedSoft*-döntésben taglalt licencia kontra adásvétel problematika végkövetkeztetését – úgy látják, hogy nem a tárgyasult vagy tárgyasulatlan másolatok kérdése mentén kell dönten a jogkimerülés alkalmazhatóságáról, hanem aszerint, hogy a másolatot eladták (terjesztették), vagy csak lehívásra hozzáférhetővé tették.¹²⁵ Megint mások a fenti témakört patthelyzetként írják le, ahol a dolgok és a szolgáltatások közötti különbségtétel amúgy is értelmét veszíti, különös tekintettel arra, hogy napjainkban szinte minden tartalmat online tesznek elérhetővé.¹²⁶

A jogkimerülést az EUB számos esetben tesztelte az Infosoc-irányelv alapján az elmúlt években. Az offline/analóg világból ismert felhasználások kapcsán kiváló példaként szolgál a *Le Corbusier*-ügy. Az eset tényállása szerint az olasz Cassina cég Charles Edouard Jeanneret (művésznevén Le Corbusier) által tervezett bútorokat – az LC2 és LC3 sorozatba tartozó (két- és háromszemélyes) karosszéket és pamlagot, valamint az LC10-P sorozatszámú asztalrendszert – gyártott. Az alperes Peek & Cloppenburg divatcég Németországban pihenősarkot alakított ki üzleteiben, amelyeket a Cassina által gyártott bútorokhoz megszólalásig hasonlító, engedély nélkül előállított utánzataival rendezett be. A német cég ezenfelül – használati lehetőség nélkül – a kirakatban is elhelyezett egyes darabokat a kérdéses bútorokból. A Cassina úgy vélte, hogy az utánzatok használata sérti szerzői jogait, és ezért Németországban kezdeményezte az alperes jogsértő gyakorlattól történő eltiltását,

¹²³ Főtanácsnoki indítvány, Axel W. Bierbach, *UsedSoft GmbH* felszámolója v. *Oracle International Corp.*, Case C-128/11, ECLI:EU:C:2012:234, 76. pont.

¹²⁴ *Andreas Wiebe*: *The Principle of Exhaustion in European Copyright Law and the Distinction between Digital Goods and Digital Services*. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht International*, 2009, 2. sz., p. 115–116.

¹²⁵ *Giorgio Spedicato*: *Online Exhaustion and the Boundaries of Interpretation*. In: *Roberto Caso, Federica Giovanella* (ed.): *Balancing Copyright Law in the Digital Age – Comparative Perspectives*. Springer Verlag, Berlin – Heidelberg, 2015, p. 49.

¹²⁶ *Thomas Dreier*: *Online and Its Effect on the ‘Goods’ Versus ‘Services’ Distinction*. *IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 2013, 2. sz., p. 138–139.

a termékek kereskedelmi forgalmával kapcsolatos adatok alperes általi kiadását, valamint kártérítés megfizetését.¹²⁷

A végül az EUB elé kerülő jogvitában az előterjesztő bíróság alapvetően arra kereste a választ, hogy az Infosoc-irányelv 4. cikk (1) bekezdésében foglalt „adásvételtől eltérő módon megvalósuló nyilvános terjesztés” fordulata magában foglalja-e az olyan felhasználásokat, ahol a műpéldányok használatára a tulajdonjog átruházása nélkül kerül sor, illetve ahol az érintett bútorokat – a kirakatban való elhelyezéssel – nyilvánosan bemutatják anélkül, hogy e bútorok használatára lehetőség nyíljon.¹²⁸ A terjesztés jogát az Infosoc-irányelv nem definiálja, ellentétben az EU kezeit is kötő WCT/ WPPT vonatkozó szakaszaival.¹²⁹ Ez utóbbiak tükrében egyértelmű, hogy a „más módon” történő terjesztés is feltételezi a tulajdonjog átruházását.¹³⁰ Ugyanezt az értelmezést támasztják alá a WCT/ WPPT jogkimerülésre vonatkozó passzusai, melyek ugyancsak a tulajdonjog átruházását feltételezik a jogelv érvényesülése érdekében.¹³¹ Mindezekre tekintettel az EUB az Infosoc-irányelv 4. cikk (1) és (2) bekezdését szerves egységként kezelve arra a következtetésre jutott, hogy „a 2001/29 irányelv 4. cikkének (1) bekezdésében szereplő ’más módon’ kifejezést úgy kell értelmezni, mint ahogy azt az e cikk (2) bekezdése értelmezi, vagyis amely magában foglalja a tulajdonátruházást. A fentiekből következik, hogy valamely mű eredeti vagy többszörözött példányának a 2001/29 irányelv 4. cikkének (1) bekezdése értelmében vett, adásvételtől eltérő, más módon történő nyilvános terjesztésének a fogalma csak azokat az aktusokat foglalja magában, amelyek kizárólag e tárgy tulajdonjogának átruházását foglalják magukban”.¹³²

A konkrét jogeset vonatkozásában azonban – az EUB megállapítása szerint – nem erről a helyzetről beszélhetünk. Függetlenül attól a ténytől, hogy a kérdéses bútorok eredetiek vagy utánzatok voltak-e, a Peek & Cloppenburg a Le Corbusier modelleket helyszíni használatra biztosította ügyfeleinek, illetve dekorációs célokból helyezte el a kirakatban. Ezek egyike sem jár adásvétellel, illetve a tulajdonjog másfajta átruházásával. Az EUB elvetette, hogy a terjesztés jogát kiterjesztő módon értelmezze (a felperes javára).¹³³ Sőt, külön rögzítést nyert, hogy „a Bíróságnak nem feladata, hogy a szerzők előnyére olyan új jogokat teremtsen, amelyekről a 2001/29 irányelv nem rendelkezik, és ennek következtében valamely mű eredeti vagy többszörözött példánya terjesztésének fogalmát a közösségi jogalkotó által figyelembe vett értelmén túl kiterjessze”.¹³⁴

¹²⁷ Peek & Cloppenburg KG kontra Cassina SpA, Case C-456/06, ECLI:EU:C:2008:232, 14–16. pont.

¹²⁸ Uo., 28. pont.

¹²⁹ Uo., 29–31. pont. A terjesztés jogát a WCT 6. cikk (1) bekezdésében, illetve a WPPT 8. cikk (1) bekezdésében és 12. cikk (1) bekezdésében találjuk.

¹³⁰ Uo., 32. pont.

¹³¹ Uo., 34. pont. A jogkimerülés tételét a WCT 6. cikk (2) bekezdésében, illetve a WPPT 8. cikk (2) bekezdésében és 12. cikk (2) bekezdésében találjuk.

¹³² Uo., 35–36. pont.

¹³³ Uo., 40. pont.

¹³⁴ Uo., 38. pont.

Ennél is frissebb döntésként számolhatunk be az *Art & Allposters*-ügyről. Az Art & Allposters holland cég interneten keresztül értékesít képzőművészeti alkotásokat poszter formájában. Ezen belül is négyféle opció közül lehet választani: plakát, bekeretezett plakát, plakát faanyagon történő megjelenítése és kép vásznon történő megjelenítése. A jogvitát az szülte, hogy a képzőművészeti alkotások vagyoni jogainak közös kezelését végző Pictoright szerint a holland cég nem rendelkezett a képviselt szerzők alkotásainak vásznon történő többszörözésével és terjesztésével kapcsolatos jogokkal. Az Art & Allposters ezzel ellentétben úgy vélte, hogy mivel a piacról szerezték be azokat a posztereket, amelyekről az ún. „vászonra történő átvitel” eljárása révén az új műpéldányokat készítették, s az eredeti posztereket a jogosultak engedélyével hozták forgalomba, a jogkimerülés tétele alkalmazható az új példányok értékesítésére.¹³⁵

A jogvita központi kérdését tehát az adta, hogy vajon a jogkimerülés szabálya „alkalmazandó-e olyan helyzetben, amikor valamely, védelem alatt álló mű reprodukciójának azt követően, hogy azt az Unió területén a szerzői jog jogosultjának hozzájárulásával forgalmazták, oly módon változtatják meg az anyagi hordozóját, hogy a papírlakáton szereplő fenti reprodukciót vászonra viszik át, és azt új formájában újra forgalomba hozzák”¹³⁶

Az EUB – világosan elhatárolódva a felperes közös jogkezelőjének véleményétől (misperint a poszter vászonra alakítása átdolgozást eredményez) – az új példányok forgalomba helyezését az Infosoc-irányelv 4. cikk (1) bekezdése szerinti terjesztés joga alá sorolta.¹³⁷ Az EUB ugyanakkor a *Laserdisken*-ügyre hivatkozással hangsúlyozta, hogy „a terjesztési jog kimerülésének két feltétele van, azaz egyrészt az, hogy a mű eredeti vagy többszörözött példányát a jogosult vagy az ő hozzájárulásával más hozta forgalomba, másrészt, hogy ez a forgalomba hozatal az Unión belül történt”.¹³⁸ Az Infosoc-irányelv szövege, a nemzetközi szerzői jogi háttérnormák és az EUB joggyakorlata alapján a bírák úgy találták, hogy „az uniós jogalkotó az ’anyagi hordozó’ és az ’adott műpéldány’ kifejezés használatával biztosítani kívánta a szerzők számára a szellemi alkotásukat megjelenítő valamennyi tárgy Unióban történő forgalomba hozatalának ellenőrzését”.¹³⁹ Ennek tükrében is az EUB a „vászonra történő átvitelt” új reprodukcióként, vagyis többszörözésként értékelte, amelyhez a szerzői jogosult engedélye lett volna szükséges.¹⁴⁰ Sőt, „az a körülmény ugyanis, hogy a festékanyag az átviteli eljárás során megmarad, nem érinti azt a megállapítást, hogy a kép anyagi hordozója megváltozott. Annak van jelentősége, hogy, átfogóan értékelve, a módosított tárgy ön-

¹³⁵ Art & Allposters International BV kontra Stichting Pictoright, Case C-419/13, ECLI:EU:C:2015:27, 14–20. pont.

¹³⁶ Uo., 23. pont.

¹³⁷ Uo., 24–28. pont.

¹³⁸ Uo., 31. pont.

¹³⁹ Uo., 37. pont.

¹⁴⁰ Uo., 43. pont.

magában és anyagi értelemben véve az a tárgy-e, amelyet a jogosult hozzájárulásával hoztak forgalomba. Úgy tűnik, hogy az alapügyben nem ez az eset áll fenn”.¹⁴¹

Bár e helyütt még több másik jogeset elemzése is elképzelhető volna, ám a jogkimerülés digitális vonatkozásainak önálló cikkben történő tárgyalása okán eltekintünk a *UsedSoft v. Oracle*-,¹⁴² az *ITV v. TVCatchup*-,¹⁴³ a *Svensson*-,¹⁴⁴ a *BestWater*-¹⁴⁵ és az *Európai Bizottság kontra Francia Köztársaság*¹⁴⁶-ügy részletes taglalásától.

6. A jogkimerülés alkalmazásának a korlátjai

A jogkimerülés tételét a fentiekben bemutatott módon az EU szerzői jogi irányelvei – előbb vertikális, majd horizontális módon – egészében harmonizálták. Az EUB egy témánktól független előzetes döntésében hangsúlyozta, hogy „a [Római Szerződés] 36. cikkére történő hivatkozás ugyanakkor többé nem lehetséges abban az esetben, ha a közösségi irányelv harmonizálja a speciális célkitűzés eléréséhez szükséges eszközöket, amely cél elérését a 36. cikkre való hivatkozás elősegítené”.¹⁴⁷ Ezzel összhangban tehát az uniós szinten harmonizált jogkimerülés korlátait ma már csak az *acquis communautaire*-ben kell keresnünk.¹⁴⁸

Ezek közül többről is szó esett már. Az Infosoc-irányelv a *WCT/WPPT* vonatkozó közös nyilatkozatának tartalmával összhangban a (28) preambulumbekkezdésben rögzítette, hogy kizárólag a fizikai műpéldányok forgalomba hozatala esetén hívható segítségül a jogkimerülés tétele. Ebből is következően azok a műtípusok, illetve kapcsolódó jogi teljesítmények, amelyek nem kapcsolhatók fizikai műpéldányhoz, illetve amelyek szolgáltatás módjára jutnak el a végfelhasználóhoz, nem vonhatók a jogelv hatálya alá. Ezek a jogok különösen a nyilvános előadás, a nyilvánossághoz közvetítés és továbbközvetítés, a lehívásra történő, nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel, a bérlet és haszonkölcsönzés.¹⁴⁹ Az online felhasználások kapcsán külön kiemelés érdemel, hogy e téren a szerzői jogokat a lehívásra

¹⁴¹ Uo., 45. pont.

¹⁴² Vö.: 122. lábjegyzet.

¹⁴³ *ITV Broadcasting Ltd és társai kontra TV Catch Up Ltd.*, Case C-607/11, ECLI:EU:C:2013:147.

¹⁴⁴ *Nils Svensson és társai kontra Retriever Sverige AB*, Case C-466/12, ECLI:EU:C:2014:76.

¹⁴⁵ *BestWater International GmbH kontra Michael Mebes és Stefan Potsch*, Case C-348/13, ECLI:EU:C:2014:2315.

¹⁴⁶ *Európai Bizottság kontra Francia Köztársaság*, Case C-479/13, ECLI:EU:C:2015:141.

¹⁴⁷ „Recourse to Article 36 is nonetheless no longer possible where Community directive provide for harmonization of the measures necessary to achieve the specific objective which would be furthered by reliance on this provision.” Lásd: *The Queen kontra Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Compassion in World Farming Ltd.*, Case C-1/96, ECLI:EU:C:1998:113, 47. pont.

¹⁴⁸ *Cook*: i. m. (14), p. 19., 2.13. pont.

¹⁴⁹ 96/9/EK irányelv, (33) és (43) preambulumbekkezdés; 2001/29/EK irányelv, (29) preambulumbekkezdés és 3. cikk (3) bekezdés; 2006/115/EK irányelv, 1. cikk (2) bekezdés; 2009/24/EK irányelv, 4. cikk (1) bekezdés (c) pont. Lásd továbbá: Report from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee on the Implementation and Effects of Directive 91/250/EEC on the Legal Protection of Computer Programs, COM/2000/0199, p. 17. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0199:EN:HTML>).

történő hozzáférhetővé tétel vagyoni joga garantálja. Vagyis a WCT esernyőmegoldásának az uniós implementációja alapján az „on-demand” felhasználások vonatkozásában a terjesztés jogának az alkalmazására nincs lehetőség.

Mindezekon felül azonban az uniós jogszabályok további két jelentős korlátot állítanak a jogkimerülés alkalmazása elé. Az egyik a regionális vagy közösségi jogkimerülés tétele, amely a parallel vagy párhuzamos import tilalmának az érvényesülését is behatárolja. A másik belső korlát a követő jog intézményéből fakad. E helyütt a teljes uniós jogharmonizációt megelőzően tagállami szinten ismert belső korlátozások ismertetésétől eltekintünk.¹⁵⁰

6.1. Korlátozott parallel import – a regionális jogkimerülés tétele

Az EGK/EU jogalkotó szervei – lépcsőzetes jogalkotás keretében¹⁵¹ – gyakorlatilag változtatások nélkül elfogadták a regionális/közösségi jogkimerülés dogmatikai alapjait lefektető uniós bírósági joggyakorlatot. Ennek megfelelően a jelenleg 31 EU-/EGT-tagország fizikai határain belül történő jogszerű terjesztési magatartások a teljes földrajzi egységen, vagyis az Egységes Piacon belül alkalmazhatóvá teszik a jogkimerülést.¹⁵² A *contrario* az EU-/EGT-tagok területén kívül – vagyis harmadik országokban, például az Egyesült Államokban, illetve akár az Európai Szabadkereskedelmi Megállapodás (EFTA) tagjainak területén – megvalósuló első jogszerű forgalomba hozatalt követően az EU/EGT területére történő importálás megtiltható (illetve külön engedély szerzésétől tehető függővé).¹⁵³ Ily módon az EGK/EU világosan és visszavonhatatlanul elvetette mind a nemzeti, mind a nemzetközi jogkimerülést.¹⁵⁴ Erre – az utóbb elfogadott – *TRIPS-megállapodás* és a *WCT/WPPT* rendelkezései tükrében is egyértelműen lehetősége nyílt az EGK/EU-nak. Ez különösen annak tükrében tűnt komoly döntésnek, hogy egyes tagállamok (mint például Németország) évtizedeken át az előbbi, más tagállamok viszont (mint például Hollandia és a skandináv országok) az utóbbi metódus mellett tették le a voksukat. Ugyanakkor az európai gazdasági együttműködés lényegének belső logikája más lehetőséget nem kínált. Ahogy arra Rothnie kiválóan utalt (1993-ban): „az EK alapvető célja a piaci integráció: létrehozni egy egységes piacot a tagállamok nemzeti piacaiból. Ám a belső piacon belül a szellemi tulajdon-védelmi jogokat többségében továbbra is a tagállamok szabályozzák. Vagyis ha a nemzeti jog

¹⁵⁰ Ugyanakkor érdemes tudni, hogy a skandináv országokban a jogkimerülés tétele hagyományosan csak az irodalmi művek és a zeneművek/hangfelvételek vonatkozásában érvényesült. Így különösen a filmalkotások kívül estek a jogelv határain. Vö.: *Koktvedgaard*: i. m. (23), p. 358–359; *Karnell*: i. m. (25), p. 654–655.

¹⁵¹ Nem meglepő módon a nemzetközi jogkimerülés tételét támogató Hollandiában vagy épp Svédországban – legalább az Infosoc-irányelv elfogadásáig – erősen megkérdőjelezték a regionális jogkimerülés kizárólagosságát. Lásd: *Karnell*: i. m. (23), p. 656–659; *Cohen Jehoram*: i. m. (23), p. 495–497.

¹⁵² *Verma*: i. m. (91), p. 547.

¹⁵³ 96/9/EK irányelv, 5. cikk (c) pont; 2001/29/EK irányelv, (28) preambulumbekkezdés és 4. cikk (2) bekezdés; 2006/115/EK irányelv, 9. cikk (2) bekezdés; 2009/24/EK irányelv, 4. cikk (2) bekezdés.

¹⁵⁴ *Keeling*: i. m. (16), p. 144–145; *von Lewinski*: i. m. (56), p. 233–236.

lehetővé teszi, hogy a szellemi tulajdon-védelmi jogosult blokkolja a párhuzamos importot, akkor a szellemi tulajdon-védelmi jogok a piac integrációjának megakadályozására használhatók”.¹⁵⁵

Ez természetesen messze nem azt jelenti, hogy az egyes tagállamok, illetve egyes jogosultak egyetértettek volna ezzel a megközelítéssel. Ahogy arra Karnell még az Infosoc-irányelv elfogadása előtt (1999-ben) utalt: az első, vertikális irányelvek szó szerint nem zárták még ki a nemzetközi jogkimerülés alkalmazhatóságát. Mindössze annyit rögzítettek, hogy az EGK területén történő forgalomba hozatal esetén kimerül a terjesztés joga, és az irányelvek speciális jellege folytán nem is kifejezetten a szerzők, hanem csak a kapcsolódó jogosultak vonatkozásában.¹⁵⁶ Mások ugyanakkor arra figyelmeztettek, hogy ez szűk látókörű megközelítés. Az EGK/EU regionális jogkimerülés mellett történő kiállását ugyanis az Egyesült Államok agresszív kereskedelmi politikájával szembeni fellépés indokolja.¹⁵⁷

Cohen Jehoramtól tudjuk továbbá, hogy a jogosultak csak azt követően emelték fel a hangjukat a regionális jogkimerüléssel szemben, hogy 1996. január 1-én a kapcsolódó jogokról szóló törvényt módosította a holland parlament. A párhuzamos importban érintett kereskedőket tömörítő holland kereskedelmi egyesület a médián és a parlamenten keresztül is mindent megtett a módosítás visszavonása érdekében. A holland gazdasági miniszter ugyan úgy látta, hogy a módosítás érdemi változást nem fog hozni, ugyanis a műpéldányok ára a nemzetközi jogkimerülés alkalmazásának időszakában is elég magas volt. A kormány végül mégis elfogadta a jogosultak érveit, és azzal utazott Brüsszelbe, hogy az előkészítés alatt álló, a formatervezésiminta-oltalomról szóló irányelv ellen fog szavazni (amelynek tervezete ugyancsak tartalmazta a regionális jogkimerülés tételét). A holland kormány tartotta is szavát, és egyedülként a tervezet ellen szavazott, amellyel gyakorlatilag megvétózta az előterjesztést. A patthelyzetet végül azzal oldották fel a felek, hogy az Európai Bizottság vállalta, hogy gazdasági elemzéseket fog készíteni a regionális kontra nemzetközi jogkimerülés tételét illetően. E biztosítékkal a zsebében végül a holland kormány is elfogadta a formatervezésiminta-oltalomról szóló irányelv tervezetét.¹⁵⁸

A fentiek tükrében nem meglepő, hogy Hollandiából származik az a jogvita, amelynek keretében a felperes cég a regionális jogkimerülés uniós szintű szabályozásának indokoltságát vitatta. Az EUB azonban világossá tette: „[a] 2001/29 irányelvnek a huszonnyolcadik preambulumbekkezdésével összefüggésben értelmezett 4. cikke (2) bekezdésének egyértelmű megfogalmazásából kitűnik, hogy az említett rendelkezés nem enged lehetőséget a tagállamoknak arra, hogy a Közösségen belüli jogkimerülésen túl más jogkimerülési szabályt biztosítsanak. ... A fenti értelmezés továbbá az egyetlen, amely teljes mértékben összhangban áll a 2001/29 irányelv célkitűzésével, amely az első preambulumbekkezdés szerint nem

¹⁵⁵ Rothnie: i. m. (13), p. 316. Lásd továbbá: Bodewig: i. m. (14), p. 401–402.

¹⁵⁶ Karnell: i. m. (23), p. 656–657.

¹⁵⁷ Cohen Jehoram: i. m. (23), p. 503–504.

¹⁵⁸ Uo., p. 495–497.

más, mint a belső piac működésének biztosítása. E tekintetben meg kell jegyezni, hogy elkerülhetetlenül akadályozná az áruk szabad mozgását és a szolgáltatásnyújtás szabadságát, ha egyes tagállamok biztosíthatnák a nemzetközi jogkimerülést, míg más tagállamokban a terjesztési jogra csak a közösségi jogkimerülés vonatkozna.¹⁵⁹

Ugyancsak figyelmet érdemel az EUB két további – jogtörténeti jelentőségű – ítélete. A *Polydor v. Harlequin*-ügy keretében az akkor még EFTA-tagország Portugália területén jogszerűen előállított hanglemezeknek az akkor már EGK-tagország Egyesült Királyság területére történő importálását sikerült a felperesnek megtiltatnia. Az EUB akkor (1982-ben) úgy látta, hogy a Római Szerződés 30. és 36. cikke alapján az EGK- és EGT-tagországok területén történő első forgalomba hozatal alapozza meg a közösségi jogkimerülést. S bár az EFTA-szerződés 14. cikk (2) bekezdése és 23. cikke virtuálisan megegyezett a Római Szerződésben foglaltakkal, a két dokumentum elkülönül egymástól, és az utóbbival kapcsolatos értelmezés nem alkalmazható az EFTA-szerződésre vonatkozóan.¹⁶⁰

A *Dior v. Evora*-döntés a védjegy- és a szerzői jog területét egyaránt érintő párhuzamos importálásból eredő problémák feloldásában nyújt segítséget. A felperes francia Dior cég azt vitatta, hogy a jogszerűen, párhuzamos import útján beszerzett luxusparfümöket a holland alperes egy 1993-as karácsonyi akció keretében nem a felperes magas szintű igényei szerint reklámozta és értékesítette. Ezzel, érvelt a felperes, a cég védjegyjogait, illetve a parfümös üvegeken, illetve a termékek csomagolásán fennálló szerzői jogait sértette meg (az utóbbiakat többek között a termékleírások lefordítása révén).¹⁶¹ Az előzetes döntéshozatali eljárás hatodik kérdésével a felperes arra kereste a választ, hogy az áruk szabad áramlására vonatkozó EU-s előírások alapján jogosult-e a felperes korlátozni az általa jogszerűen forgalomba hozott termékek viszonteladását, ami ütközik a cég alapvető üzletpolitikájával. Az EUB nem talált semmi olyan körülményt, amely alapján indokolt lett volna a tagállamok közötti kereskedelem korlátozása, s ezért elvetette a felperes követelését a védjegyjog alapján.¹⁶² Mindezt megtoldotta egy további fontos meglátással a szerzői jog tekintetében. Eszerint: „tekintettel arra, hogy a korábbi joggyakorlat alapján szükségtelen annak megvizsgálása, hogy ugyanazon termék vonatkozásában egyidejűleg lehet-e hivatkozni a szerzői és védjegyjogokra, elegendő annak megállapítása, hogy az alapügyhöz hasonló körülmények között a szerzői jogok által a védett műnek a viszonteladó reklámanyagában történő többszörözése vonatkozásában nyújtott védelem semmi esetre sem lehet szélesebb annál, mint amit ugyanezen

¹⁵⁹ Laserdisken ApS kontra Kulturministeriet, Case C-479/04, ECLI:EU:C:2006:549, 24. és 26. pont.

¹⁶⁰ Lásd: Polydor Limited és RSO Records Inc. kontra Harlequin Records Shops Limited és Simons Records Limited, Case C-270/80, ECLI:EU:C:1982:43. Az ítélet kritikáját lásd: Tritton: i. m. (8), p. 504–505, 555–557.

¹⁶¹ A jogeset tényállását, eljárási előzményeit és a feltett kérdéseket lásd: Parfums Christian Dior SA és Parfums Christian Dior BV kontra Evora BV, Case C-337/95, ECLI:EU:C:1997:517, 1–14. pont.

¹⁶² Uo., 51–54. pont.

körülmények között a védjegy jog biztosít”.¹⁶³ Más szóval a *szellemi tulajdon-védelmi jogosult nem hivatkozhat a szerzői jogaira abban az esetben, amennyiben termékei a védjegy jogi jogkimerülés alapján jogszerűen értékesíthetők egy másik tagállamban*.¹⁶⁴

A fentiek természetesen nem azt jelentik, hogy a parallel/párhuzamos import – vagyis a harmadik országok területén jogszerűen forgalomba hozott termékek importálása¹⁶⁵ – külön kívüli felhasználásokkal szemben ne nyíljon lehetősége a szerzői jogosultaknak fellépni. A TRIPS-megállapodás világosan tiltja a „kalóz-” vagyis jogellenesen előállított¹⁶⁶ termékek határokon átvitelő terjesztését.¹⁶⁷ Az Európai Unió vámjogi szabályai hasonlóképp rendel-

¹⁶³ „Having regard to that case-law there being no need to consider the question whether copyright and trade mark rights may be relied on simultaneously in respect of the same product, it is sufficient to hold that, in circumstances such as those in point in the main proceedings, the protection conferred by copyright as regards the reproduction of protected works in a reseller’s advertising may not, in any event, be broader than that which is conferred on a trade mark owner in the same circumstances.” Lásd: Uo., 58. pont.

¹⁶⁴ Cook: i. m. (14), p. 27, 2.28. pont. Az EUB döntése komoly hasonlóságot mutat az amerikai Omega v. Costco-jogeset végeredményével. Ahogy arra korábban utaltunk: „a Legfelsőbb Bíróság végzésének megszületését követően a kaliforniai körzeti bíróság előtt folytatódó eljárásban a Costco egy teljesen új érveléssel állt elő védekezésében. A szerzői joggal való visszaéléssel (‘copyright misuse’) vádolta a svájci céget. A körzeti bíróság felidézte a Ninth Circuit híres, Napster-perben hozott ítéletének egyik passzusát, miszerint: ‘a joggal való visszaélésre alapított védekezés megakadályozza a szerzői jogosultat abban, hogy korlátozott monopóliumát a monopólium határain túlra is kiterjessze’. Tekintettel arra, hogy maga az Omega ismerte el, hogy a karórák hátoldalán annak érdekében helyezte el a földgömböt ábrázoló dizájnt, hogy ezzel kontrollálja a termékek importálását, a körzeti bíróság szerint túlterjeszkedett a számára a USCA által biztosított monopólium keretein.” Lásd: Mezei: i. m. (1), p. 67.

¹⁶⁵ E vonatkozásban a legteljesebb meghatározást Cohen Jehoram adta. Eszerint: „parallel import occurs when authentic – not counterfeited – products are imported cheaply, without the consent of the producer who has a trade mark, copyright, patent or other intellectual property right in these products, with the aim to compete with the producer’s own products, which he himself had originally marketed abroad at a lower price”. Lásd: Cohen Jehoram: i. m. (23), p. 495. Lásd továbbá: Julie S. Congdon: Copyright Law – Gray Marketing – The First Sale Doctrine of Copyright Law Closes Another Avenue of Redress. Villanova Law Review, 1989, p. 597; Heath: i. m. (88), p. 623.

¹⁶⁶ „A jelen Megállapodás alkalmazásában: hamisított védjeggyel ellátott áru (termék) minden olyan áru – a csomagolást is beleértve –, amely engedély nélkül visel olyan védjegyet, amely azonos az ilyen termékekre érvényesen bejegyzett védjeggyel, illetőleg amely lényeges vonásaiban nem különböztethető meg az utóbbtól, s ami ennek folytán sérti a védjegy birtokosának jogait az importáló állam joga szerint; szerzői jogot bitorló ‘kalóz’ termék az olyan másolat, amely a jogtulajdonos, illetőleg az előállítás országában általa feljogosított személy engedélye nélkül készült, s amelyet közvetlenül vagy közvetve olyan termékből állítottak elő, amelynek sokszorosítása az importáló ország joga szerint szerzői, illetve a kapcsolódó jogok megsértésének minősül.” Lásd: a TRIPS-megállapodás 51. cikkéhez fűzött 14. számú lábjegyzet.

¹⁶⁷ „A Tagok – az alább részletezett rendelkezésekkel összhangban – hozzanak létre olyan eljárásokat, amelyek segítségével a jogtulajdonos az illetékes szervhez írásos kérelmet nyújthat be, amennyiben alapos indoka van feltételezni, hogy hamis védjeggyel ellátott vagy szerzői jogot bitorló ‘kalóz’ termékek behozatalára kerül sor: az illetékes – közigazgatási vagy bírói – szervhez intézett említett kérelem arra irányul, hogy a vámhatóság függessze fel a termékek szabad forgalomba bocsátásának engedélyezését. A Tagok ilyen kérelem előterjesztését megengedhetik olyan áruk vonatkozásában is, amelyek a szellemi tulajdon jog másfajta megsértését valósítják meg, feltéve, ha elegendő tesznek e fejezet követelményeinek. A Tagok a fentieknek megfelelő eljárást bevezetik a területükről kivitt jogsértő termékek exportjának felfüggesztése tárgyában is.” Lásd: TRIPS-megállapodás, 51. cikk.

keznek. A 608/2013/EU rendelet kodifikálja a kalózáru fogalmát,¹⁶⁸ illetve előírja a szellemi-tulajdon-jogot feltehetően sértő áruk kiadásának a felfüggesztését, illetve visszatartását.¹⁶⁹

Pontosan ezt a szabályozást¹⁷⁰ erősíti meg az EUB *Blomquist v. Rolex*-ügyben hozott előzetes döntése. Itt a jogvita annak folytán indult, hogy a dán állampolgár Blomquist az interneten keresztül rendelt Kínából Rolex márkajelzéssel ellátott karórát. A dán vámhatóság azonban az áru vámkezelésekor megállapította, hogy a karóra hamisítvány, s erről – a vámkezelés felfüggesztése mellett – értesítette Blomquistot és a Rolex céget. Blomquist nem volt hajlandó hozzájárulni a karóra kártalanítás nélkül történő megsemmisítéséhez, mivel megítélése szerint azt ő jogszerűen vásárolta.¹⁷¹ Az EUB-nél az előzetes döntéshozatali eljárást a dán Legfelsőbb Bíróság (Højesteret) kezdeményezte, mivel – tekintettel a karóra személyes használat céljából történő megvásárlására – kétségei támadtak afelől, hogy az alapügyben történt-e Dániában szerzői- és védjegyjogsértés, ami a vámrendelet alkalmazásának előfeltétele.¹⁷²

Az EUB hangsúlyozta, hogy az uniós jog alapján a nyilvános terjesztés megvalósítható és bizonyíthatóan tekinthető egy adásvételi és egy szállítási szerződés megkötése esetén.¹⁷³ Továbbá „azon harmadik országból származó áruk, amelyek az Európai Unióban ... szerzői jogi vagy szomszédos jogi oltalom alatt ... álló termék másolatának minősülnek, sértetik e jogokat, és ezért ... 'kalózáruk' tekinthetők akkor, ha bizonyított, hogy azokat az Unióban történő értékesítésre szánják, erre pedig különösen az jelent bizonyítékot, ha megerősítést nyer, hogy az említett árukat egy uniós vásárló részére értékesítették, vagy uniós fogyasztók részére eladásra felkínálták, illetve hirdették”.¹⁷⁴ Az EUB hangsúlyozta továbbá, hogy „pusztán annak a körülménynek, hogy erre az eladásra egy harmadik országbeli online értékesítéssel foglalkozó internetes honlapon keresztül került sor, nem lehet az a hatása, hogy megfosztja az eladás tárgyát képező áruhoz fűződő szellemi-tulajdon-jog jogosultját a vámrendeletből eredő védelemtől anélkül, hogy szükséges lenne megvizsgálni

¹⁶⁸ „Olyan áruk, amelyek abban a tagállamban, ahol találhatóak, szerzői jogot, kapcsolódó jogot vagy formatervezésiminta-oltalomból eredő jogot sértő cselekmény által érintettek, és amelyek a szerzői jog, a kapcsolódó jog vagy a formatervezésiminta-oltalom jogosultjának vagy a gyártó országban a jogosult által felhatalmazott személynek az engedélye nélkül előállított másolatok, vagy ilyen másolatokat tartalmaznak.” Lásd: Az Európai Parlament és a Tanács 608/2013/EU rendelete (2013. június 12.) a szellemi-tulajdon-jogok vámhatósági érvényesítéséről és az 1383/2003/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, 2. cikk 6. pont.

¹⁶⁹ Uo., 17. cikk (1) bekezdés.

¹⁷⁰ Egészen pontosan az EUB az alapügyben a jelenleg hatályos rendelet által hatályon kívül helyezett, az egyes szellemi tulajdonjogokat feltehetően sértő áruk elleni vámhatósági intézkedésekről és az ilyen jogokat ténylegesen sértő áruk ellen hozandó intézkedésekről szóló, 2003. július 22-i 1383/2003/EK tanácsi rendelet előírásai alapján hozta meg döntését. A vizsgált kérdéskör szempontjából a két norma között érdemi különbség nem tehető.

¹⁷¹ Martin Blomqvist kontra Rolex SA és Manufacture des Montres Rolex SA, Case C-98/13, ECLI:EU:C:2014:55, 16–20. pont.

¹⁷² Uo., 21. pont.

¹⁷³ Uo., 29. pont.

¹⁷⁴ Uo., 33. pont.

azt, hogy egy ilyen árut ezenkívül, az eladást megelőzően, uniós fogyasztók részére eladásra felkínáltak-e, illetve hirdettek-e”.¹⁷⁵

Ha az EU belső logikájából indulunk ki, a fenti rendszer a lehető legoptimálisabb az Európai Unió tagállamainak szerzői és kapcsolódó jogi jogosultjai számára. Felmerülhet ugyanakkor annak a veszélye, hogy az egységes piac „előnyhöz juttatása” hátrányokkal járhat más vezető piacokon. Különösen figyelmet érdemel épp ezért az Egyesült Államok Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának a *Kirtsaeng v. John Wiley & Sons*-ügyben 2013-ban meghozott ítélete. Ez ugyanis az USA szerzői jogi törvényének (újra)értelmezése révén a nemzetközi jogkimerülés mellett foglalt állást.¹⁷⁶ Érdekes lehet, hogy vajon erre a 2013-as nézőpontbeli változásra miként reagál majd az Egyesült Államok kormánya. A rendelkezésre álló információk fényében úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok és az Európai Unió által folytatott, az ún. *Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)* megállapodás megkötésére irányuló tárgyalások során nem merült fel bármilyen intézkedés megtételének a szükségessége e téren.¹⁷⁷

6.2. A követő jog (*droit de suite*)

Annak megítélése szempontjából, hogy a követő jog mennyiben értelmezhető a jogkimerülés korlátozásaként, megoszlanak a vélemények. Néhány évtizeddel ezelőtt Reimer elvetette ennek a lehetőségét.¹⁷⁸ Mások úgy fogalmaztak, hogy a követő jog a jogkimerülés korlátozása (ugyanakkor angolul „*derogation*”, semmint „*limitation*”). Schovsbo szerint „tévedés volna a [követő jogot] a jogkimerülés alapszabálya/alapelve ’kivételének’ [*exception*] tekinteni. Véleményem szerint sokkal inkább arról van szó, hogy a ’jogkimerülés’ tétele néhány alapvető paraméter ellenére nem került különösebben precíz módon meghatározásra, és hogy a jogkimerülést a szellemi tulajdon-védelmi jogok területén a jogosultak és a műpéldányok tulajdonosainak az érdekei közötti egyensúlyozást szolgáló elvként, semmint dogmaként kell tekinteni”.¹⁷⁹ Végső soron a követő jog olyan részletszabályokkal gazdagítja a jogkimerülés tételének dogmatikáját (különösen a viszonteladás feltételekhez kötése és a díjfizetés kötelezettsége miatt), amelyek alapján ezek az előírások világosan a jogelv belső korlátjaiként értékelhetők.

Az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogot – francia előzményeket követően – a BUE 1948-as, brüsszeli felülvizsgálata során ismerték el elsőként multilaterális szerzői jogi

¹⁷⁵ Uo., 34. pont.

¹⁷⁶ Supap *Kirtsaeng v. John Wiley & Sons, Inc.*, 133 S.Ct. 1351 (2013). A jogeset elemzését lásd: Mezei: i. m. (1), p. 68–76.

¹⁷⁷ E vonatkozásban lásd különösen: The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) – Towards an EU-US trade deal. Intellectual property. EU Position Paper, 20 March 2015 (<http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/153331.htm>).

¹⁷⁸ Reimer: i. m. (24), p. 367.

¹⁷⁹ Schovsbo: i. m. (15), p. 179. Hasonlóképp lásd: *Koktvedgaard*: i. m. (23), p. 359.

egyezmény keretében.¹⁸⁰ A jelenleg 14ter cikk alatt olvasható passzus megszövegezése részben kategorikus, mikor rögzíti, hogy „az írók és zeneszerzők eredeti műalkotását és eredeti kézíratait illetően a szerzőnek – halála után azon személyeknek vagy intézményeknek, akiket, illetőleg amelyeket a hazai törvényhozás erre feljogosít – elidegeníthetetlen joga, hogy a szerző által eszközölt első átruházást követően részt vegyenek a mű eladására vonatkozó műveletekben”.¹⁸¹ Ugyanakkor a 14ter cikk (2) bekezdése a fenti rendelkezés alkalmazását a reciprocitástól teszi függővé,¹⁸² ráadásul a díjak mértékének és a beszédés módzatainak a meghatározásában is teljes szabadságot ad az egyes országoknak.¹⁸³

Az EU élt a BUE által hagyott széles szabadsággal,¹⁸⁴ és 2001-ben harmonizálta a jogintézmény számos alapvető kérdését. Az uniós norma elismeri, hogy „a követő jog olyan vagyoni értékkel bíró jog, amelynek révén a szerző/művész díjazásban részesülhet a mű további eladásából. A követő jog tárgya a fizikai műpéldány, vagyis a hordozó, amelyben a védelem alatt álló mű testet ölt”.¹⁸⁵ A BUE vonatkozó rendelkezésével ellentétben az irányelv kizárólag a képzőművészeti alkotások szerzői számára biztosítja a követő jogot. Az írók és a zeneszerzők kívül esnek az irányelv nyújtotta védelmen.¹⁸⁶ A követő jog elidegeníthetetlen, és arról a szerző előzetesen sem mondhat le, illetve „e jog alapján az alkotásnak a szerző általi első eladását követő minden további eladásáért származó eladási árból a szerző részesedésre jogosult”.¹⁸⁷ A követő jogi díjat minden olyan esetben meg kell fizetni, amennyiben az eredeti műalkotás értékesítésében „a művészeti piac képviselői – így például aukciós házak, művészeti galériák és általában műkereskedők – eladóként, vevőként, illetve közvetítőként közreműködnek”.¹⁸⁸ A követő jog sem tekinthető azonban korlátlanul. Az irányelv lehetővé teszi, hogy a tagállamok maguk döntsenek arról, „hogy [a követő] jogot nem kell

¹⁸⁰ A jogintézmény történeti gyökereiről lásd részletesen: *Paul Katzenberger: The Droit de Suite in Copyright Law. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 1973, 3–4. sz., p. 361–375; Eugen Ulmer: The „Droit de Suite” in International Copyright Law. IIC – International Review of Intellectual Property and Competition Law, 1975, 1. sz., p. 12–28.*

¹⁸¹ BUE, 14ter cikk (1) bekezdés.

¹⁸² „A fenti bekezdésben említett védelem az Unióhoz tartozó valamennyi országban csak akkor követelhető, ha a szerző hazai törvénye ilyen védelemnek teret enged, és csak annyiban, amennyiben annak az országnak a törvénye, ahol a védelmet igénylik, ezt lehetővé teszi.” Ennyiben tehát a követő jogra vonatkozó szabályok a nemzeti elbánás elve alóli ritka kivételként értékelhetők. Lásd: *Paul Goldstein, P. Bernt Hugenholtz: International Copyright – Principles, Law and Practice, Second Edition. Oxford University Press, Oxford–New York, 2010, p. 319.*

¹⁸³ BUE, 14ter cikk (3) bekezdés.

¹⁸⁴ Melyet a BUE 20. cikke is megenged. Eszerint ugyanis „[a]z Unióhoz tartozó országok Kormányai fenntartják maguknak azt a jogot, hogy egymás között külön megállapodásokat létesíthessenek, amennyiben ezek a szerzők javára szélesebb körű jogokat nyújtanak, mint amelyeket az Unió biztosít, vagy amelyek ezzel az Egyezményvel ellentétben nem álló egyéb kikötéseket tartalmaznak. A fennálló megállapodásoknak azok a rendelkezései, melyek a most említett feltételeknek megfelelnek, hatályban maradnak.”

¹⁸⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve (2001. szeptember 27.) az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról, (2) preambulumbekkezdés.

¹⁸⁶ 2001/84/EK irányelv, (19) preambulumbekkezdés.

¹⁸⁷ Uo., 1. cikk (1) bekezdés.

¹⁸⁸ Uo., 1. cikk (2) bekezdés.

alkalmazni olyan újraeladások esetében, amelyeknél az eladó az alkotást közvetlenül a szerzőtől szerezte meg az újraeladást megelőző három éven belül, és az újraeladási ár nem haladja meg a 10 000 eurót”.¹⁸⁹ A védelem tárgya (az eredeti műalkotás fogalma) hasonlóképp taxatív felsorolás keretében került meghatározásra. Eszerint kizárólag a képzőművész által alkotott kép, kollázs, festmény, rajz, metszet, nyomat, litográfia, szobor, falikárpit, kerámia, üvegtárgy és fotóművészeti alkotás illeszthető be az irányelv hatálya alá.¹⁹⁰ A tagállamok ehhez hasonlóan kötelesek meghatározni egy küszöbértéket – maximum 3000 EUR –, ami alatt az eredeti műalkotások viszonteladása mentes a követő jogi díj megfizetésének a kötelezettsége alól.¹⁹¹

Az EUB joggyakorlata rávilágított arra, hogy a tagállamok minden olyan rész kérdésben szabadon rendelkezhetnek a követő jog működéséről, amelyet az EU nem harmonizált. A *Dali*-ügy tényállása szerint nem sokkal Salvador Dali halála előtt a művész „kezdemenyezése és felügyelete mellett” jött létre a *Fundación Gala-Salvador Dali*. A művész emellett 1989-es halála előtt örököséként a spanyol államot, szerzői jogainak kezelőjeként pedig az említett alapítványt jelölte meg. Az alapítvány a jogok kezelésével 1997-ben egy másik spanyol szervezetet, a VEGAP-ot bízta meg, amely Franciaország vonatkozásában a francia ADAGP-vel kötött együttműködési szerződést. Az utóbbi szervezet a beszedett jogdíjakat a követő jogi díj kivételével át is utalta a VEGAP-nak. A követő jogi díjat azonban a francia szerzői jogi előírásoknak megfelelően, amely kizárta a díjazás törvényes örökösökön kívüli személyeknek való megfizetését (ideértve a végrendeleti örökösöket), Dali örökösének folyósította az ADAGP. Erre tekintettel az alapítvány eljárást indított a fenti gyakorlat felszámolása céljából, és követelte a Franciaországban beszedett követő jogi díj részére történő megfizetését.¹⁹²

Az EUB rövid, lényegre törő előzetes döntése szerint a követő jogi irányelv fentiekben röviden bemutatott tartalmi elemei elegendőnek tekinthetők a belső piac zavartalan működéséhez. Ebből az következik, hogy miközben az irányelv alapján a követő jog a szerző életében (elidegeníthetetlen volta és a lemondás tilalma okán) egyértelműen őt illeti meg, halála esetére nézve az irányelv már nem határoz meg irányadó szabályozást. Vagyis a tagállamok a követő jog öröklését illetően szabadon rendelkezhetnek. Mivel a francia szerzői jog kizárólag a törvényes örökösöket ismeri el a követő jogi díj kedvezményezettjeként, ezért az érintett pénzüsségeket az ADAGP jogszerűen utalta azok felé.¹⁹³

¹⁸⁹ Uo., 1. cikk (3) bekezdés.

¹⁹⁰ Uo., 2. cikk (1) bekezdés.

¹⁹¹ Uo., 3. cikk (1)–(2) bekezdés. Az irányelv elfogadása és nemzeti átültetésének elemzése tárgyában lásd részletesen: Gyenge Anikó: A képzőművészeti alkotások szerzői jogi védelméről – különös tekintettel a követő jogi szabályozás módosítására. Infokommunikáció és Jog, 2005. június, p. 86–94.

¹⁹² Fundación Gala-Salvador Dalí és Visual Entidad de Gestión de Artistas Plásticos (VEGAP) kontra Société des auteurs dans les arts graphiques et plastiques (ADAGP) és társai, Case C-518/08, ECLI:EU:C:2010:191, 13–17. pont.

¹⁹³ Uo., 24–33. pont.

Egy másik jogvitában a Christie's francia leányvállalata egyes aukciók során meghatározott képzőművészeti alkotások értékesítése esetére előírta, hogy a követő jogi díjjal meg egyező összeget fizessen a vevő az aukciósház részére, melyet utóbbi szabály szerint rótt le a kompetens jogkezelő felé. Az ugyancsak műkereskedéssel foglalkozó Syndicat national des antiquaires (SNA) szakszervezet vitatta, hogy e gyakorlat szabályszerű volna, tekintettel arra, hogy a követő jogi irányelv szerint „a követő jogi díj az eladót terheli”.¹⁹⁴

Az EUB úgy találta, hogy az irányelv elsődlegesen két cél elérését szolgálja: a képzőművészek részesüljenek műalkotásaik későbbi (anyagiakban mérhető) sikeréből, illetve szüntesse meg az egyes piacokon tapasztalható különbségeket, vagyis a követő jogi díj egységesen kerüljön alkalmazásra az EU valamennyi tagállamában.¹⁹⁵ E célok hatékony megvalósítása érdekében – az EUB szerint – a tagállamok jogosultak arra, hogy maguk határozzák meg a követő jogi díj megfizetésére kötelezett személyét. Az irányelv 1. cikk (2) és (4) bekezdése tükrében az is világos lehet, hogy a követő jogi díj megfizetési kötelezettsége akkor is fennáll, ha a műkereskedő nem eladóként, hanem vevőként vagy csak közvetítőként vesz részt a jogügyletben.

Az említett uniós rendelkezések azonban nem adnak világos iránymutatást a tekintetben, hogy a díjat a közös jogkezelő szervezet felé ténylegesen megfizető, illetve a díjat egyébként – esetleg közvetve – viselő személynek egy és ugyanazon személynek kell-e lennie. Ahogy a bírák jelzik: egyes nyelvi változatok ez utóbbi értelmezésre engednek következtetni, más nyelvi változatok megengedőbbek, és úgy tűnik, hogy lehetővé teszik a két személy elválasztását.¹⁹⁶ Az EUB a helyes értelmezés megtalálása céljából az uniós szabályozás kontextusát és célját vette szemügyre, s megállapította, hogy „az irányelv meghatároz ugyan bizonyos szempontokat az érintett művekre, a követő jog jogosultjaira, a díj mértékére, a követőjog-díj-köteles ügyletekre, a számítás alapjára, valamint a fizetésre kötelezett személyre vonatkozóan, nem szól arról, hogy pontosan mely személynek kell véglegesen viselnie a követő jogi díj alapján a szerzőnek járó díj költségét. ... Nincs szükség a nemzeti jogszabályok közötti olyan különbségek megszüntetésére, amelyek várhatóan nem befolyásolják hátrányosan a belső piac működését, illetve annak érdekében, hogy a lehető legnagyobb mozgástér maradjon a tagállami döntéshozatalnak, elégséges azoknak a belső rendelkezéseknek az összehangolása, amelyek közvetlen hatással vannak a belső piac működésére. Márpedig, noha az ily módon körülírt cél megvalósítása megköveteli, hogy megjelöljék azt a személyt, aki a követő jogi díj alapján a szerzőnek járó díj megfizetéséért felelős, valamint hogy meghatározzák azokat a szabályokat, amelyek e díj összegének megállapítására vonatkoznak, ugyanez nem mondható el arról a kérdésről, hogy ki viselje véglegesen a díj költségét”.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Christie's France SNC kontra Syndicat national des antiquaires, Case C-41/14, ECLI:EU:C:2015:119, 7–12. pont.

¹⁹⁵ Uo., 15–16. pont

¹⁹⁶ Uo., 25. pont.

¹⁹⁷ Uo., 27., 29. és 30. pont.

S bár az EUB maga is jelezte, hogy lehet annak kockázata a belső piac hatékony működését illetően, hogy a követő jogi díjat végső soron viselő személyét illetően szabad kezet kapnak a tagállamok, azonban az eljáró tanács szerint e hatások csak közvetettek lehetnek.¹⁹⁸ Mindezekre tekintettel a luxembourgi fórum elfogadhatónak találta a Christie's France szerződéses gyakorlatát.

A fentiek tükrében világos, hogy a követő jog pontosan a jogkimerülés azon fogalmi elemeinek az érvényesülését korlátozza (különösen igaz ez a viszonteladás feltételekhez kötésére és díjfizetés kötelezettségére), amelyek a jogelv lelkét, vagyis a jogszerűen szerzett magántulajdon engedély nélküli terjesztését biztosítanák. Ennyiben tehát – ellentétben Reimer megítélésével – bátran tekinthetjük a követő jog előírásait a jogkimerülés belső korlátjának.

Zárásként egy érdekesség. A TTIP-megállapodás keretében az EU kifejezetten érinteni kívánja a követő jogot.¹⁹⁹ Ebben egyrészt az az érdekes, hogy miközben a követő jogot az EU több mint tíz éve harmonizálta, addig az Egyesült Államok jelenleg nem ismeri azt. Bár a jogirodalom megosztott a tekintetben, hogy a szövetségi szintű jogalkotás szükséges-e,²⁰⁰ mindmáig csak tagállami szinten került sor törvény elfogadására.²⁰¹ Igaz, hogy épp a mintapéldaként hozható kaliforniai törvényt alkotmányellenesség okán – a szövetségi Alkotmány kereskedelmi klauzulájának („commerce clause”)²⁰² megsértése miatt – 2012-ben, máig nem jogerősen, megsemmisítette egy szövetségi bíróság.²⁰³ A követő jog esetleges szerepeltetése a TTIP-ben ugyanakkor két fontos következménnyel járhat: egyrészt a reciprocitáson alapuló alkalmazás előfeltételeként az Egyesült Államok is – legalább a 2001/84/EK irányelv-

¹⁹⁸ Uo., 31. pont.

¹⁹⁹ EU Position Paper, i. m. (177), p. 4.

²⁰⁰ A jogalkotás mellett állást foglaló tanulmányok közül lásd: *Michael B. Reddy*: The Droit de suite: why American Fine Artists Should Have the Right to a Resale Royalty. *Loyola of Los Angeles Entertainment Law Journal*, 1995, p. 509–546. Ezzel ellentétes véleményt lásd: *Alexander Bussey*: The Incompatibility of Droit de Suite with Common Law Theories of Copyright. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, 2013, 3. sz., p. 1063–1104; *M. Elizabeth Petty*: Rauschenberg, Royalties, and Artists' Rights: Potential Droit de Suite Legislation in the United States. *William & Mary Bill of Rights Journal*, 2014, 3. sz., p. 1001–1008.

²⁰¹ Kalifornia állam vonatkozásában Lásd: California Resale Royalty Act, Civil Code §986. Vö.: *Emily Barker*: The California Resale Royalty Act: Droit De [Not So] Suite. *Hastings Constitutional Law Quarterly*, 2011, 2. sz., p. 387–406; *Petty*: i. m. (200), p. 990–993.

²⁰² Az Egyesült Államok Alkotmányának I. cikk 8. szakasz (3) bekezdése.

²⁰³ A több felperest és több – aukciós házat működtető – alperes ügyét lásd: *Estate of Robert Graham et al., v. Sotheby's Inc.*, 860 F.Supp.2d 1117 (2012). A jogeset elemzését lásd: *Petty*: i. m. (200), p. 993–1001. A másodfokon eljáró szövetségi fellebbviteli bíróság (Ninth Circuit) utóbb elrendelte a tárgyalás újbóli lefolytatását. Lásd: *Sam Francis Foundation, et al., v. Christies's Inc.*, 769 F.3d 1195 (2014).

ben foglalt tartalommal – kénytelen lesz szövetségi szinten rendezni a kérdést.²⁰⁴ Másrészt, és ez a jelen tanulmány szempontjából fontosabb, a regionális/közösségi jogkimerülés korlátozását adó követő jog alkalmazásának hatósugara az Atlanti-óceán túlpartjára is kiterjedne. Ez pedig mindmáig egyedülálló módon egy újabb „mutáció” megszületéséhez vezetne a jogkimerülés vonatkozásában. Miközben ugyanis a jogintézmény alkalmazása továbbra is az EU/EGT régiójára korlátozódna, addig az ennek korlátozását adó követő jog alapján már a tengerentúli szerzői jogosultak műveinek viszonteladása is díjfizetéshez lenne kötve.

²⁰⁴ Az Egyesült Államok Szerzői Jogi Hivatalának igazgatója az Egyesült Államok Képviselőházának Igazságügyi Bizottsága előtt 2016. április 29-én közzétett állásfoglalásában pontosan emellett érvelt. Lásd: Statement of Maria A. Pallante, United States Register of Copyrights and Director of the U.S. Copyright Office, Before the Committee on the Judiciary, United States House of Representatives, “The Register’s Perspective on Copyright Review”, April 29, 2015, p. 18–20. (http://judiciary.house.gov/_cache/files/1c82a3a6-3b1b-4a51-b212-281454d1e56e/written-testimony-of-register-maria-a-pallante.pdf). Hasonlóképp 2015 során benyújtásra került egy törvényjavaslat a Képviselőház előtt. Lásd: American Royalties Too Act of 2015, H.R.1881 – 114th Congress (2015–2016) (<https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/1881>).

Dr. Vida Sándor*

EMBERI JOGOK ÉS VÉDJEGYEK**

Nemzetközi szakmai szervezetek (AIPPI¹, Marques²), valamint az Emberi Jogok Nemzetközi Bírósága³ ismételten foglalkozott az emberi jogok és a védjegyek közötti lehetséges kapcsolattal. Az ebben a tárgyban megjelent tanulmányokból, illetve ítéletekből az állapítható meg, hogy az emberi jogok és a védjegyek közötti kapcsolat kérdésének vizsgálata alkalmával a bíróságok főként a véleménynyilvánítás szabadsága oldaláról közelítették az elbírálandó kérdéseket.

Úgy gondolom, hogy a téma megérdemli, hogy az Európai Unió három vezető országának ezzel kapcsolatos tapasztalatairól beszámoljak. Ezek Franciaország, Németország, valamint az Egyesült Királyság.

A véleménynyilvánítás szabadsága, amely az ember személyiségét közvetlenül juttatja kifejezésre, az egyik legegyszerűbb alapjog.⁴ E jog elismerése Európában a felvilágosodás korára, pontosabban a francia forradalomra vezethető vissza, ezért is kezdem az áttekintést ezzel az országgal.

Franciaország

A francia forradalmi törvényhozásnak a mai napig is hatályos eredménye az Emberi Jogokról szóló Nyilatkozat (Déclaration des droits de l'homme, 1789), amelynek 11. cikke szerint „A gondolatok és vélemények szabad közlése az ember egyik legértékesebb jogainak egyike: azaz minden polgártárs szabadon beszélhet, írhat, nyomtathat...”⁵

A nyilatkozat szerencsés módon használja a „szabad közlés” kifejezést, s ez később lehetővé tette, hogy különösebb nehézségek nélkül minden közlési formára vonatkoztathatták ezt a szabadságot.⁶

* Jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

** A Fritz Thyssen Alapítvány (Németország) anyagi támogatásával lehetővé tett kutatómunka alapján készített tanulmány.

¹ AIPPI Yearbook 2005/II. Conflicts Between Trademark Protection and Freedom of Expression.

² Jurisdictional Approaches to Fair Use of Trademarks. Marques, 2014.

³ Magyar nyelven: dr. Vida Sándor: Védjegybejelentés oltalma – emberi jogi eszközökkel? Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 2014. június, p. 87; dr. Vida Sándor: Védjegyek oltalma emberi jogi eszközökkel. Jogtudományi Közlöny, 2015 (sajtó alatt).

⁴ „...eines der wichtigsten Menschenrechte überhaupt” – Michael Kloepfer: Verfassungsrecht II. Grundrechte. München, 2010, § 61 Rn 2.

⁵ „La libre communication des pensées et opinions est un des droits les plus précieux de l'homme, tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement...”

⁶ Dr. Sajó András: A szólásszabadság kézikönyve. Budapest, 2005, p.47; J. Morange: La liberté d'expression. Párizs, 1993.

Franciaországban száz esztendőn át ezen alkotmányos rendelkezés alapján bírálták el a szólásszabadsággal kapcsolatos jogvitákat, s az 1881. évi sajtótörvény is csak kiegészítő hatással járt. Bár a nyilatkozat e rendelkezése ma is hatályban van, a múlt század kilencvenes éveinek közepe óta – figyelemmel az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez (EJEE) történt csatlakozásra – a francia bíróságok már inkább ez utóbbinak a 10. cikkére (a véleménynyilvánítás szabadsága) hivatkoznak.⁷

Az itt következő jogesetek azt szemléltetik, hogy környezetvédelmi aktivisták több alkalommal használtak fel jó hírű védjegyeket abból a célból, hogy a védjegytulajdonos üzletpolitikájával vagy egyéb tevékenységével kapcsolatos ellenérzésüket kifejezésre juttassák, s a közvéleményt így a védjegytulajdonos ellen hangolják.

1. DANONE

E védjegy felhasználásával az alperesek a „*jeboycottedanone.com*” honlapot (bojkottálom a Danone-t) hozták létre, amelyen a Danone üzleti tevékenységét bírálták.

A Párizsi Fellebbviteli Bíróság⁸ (Cour d'Appel de Paris) 2003. április 30-án kelt ítéletével a védjegybitorlási keresetet elutasította, és megállapította, hogy az alperesek

- a védjegyet nem kereskedelmi célra használták,
- a védjegy használata nem eredményezett összetévesztést,
- a „bojkottálom” kifejezés kizárja, hogy a honlapot félreértsék (= ezt a Danone-ének tulajdonítsák),
- a védjegy értéke nem csökkent, nem károsult.

2. ESSO

Az Esso kérésére a Párizsi Törvényszék ideiglenes intézkedéssel bírság terhe mellett eltiltotta a Greenpeace France-t és az Internet France-t, hogy az Esso védjegyet önmagában vagy egyéb szavakkal és kifejezésekkel együtt az interneten megjelenítsék (az adott esetben a szöveg „STOP ESSO” volt, ahol is a védjegy „s” betűit dollárjelként áthúзва ábrázolták, hogy polemizálva jelezzék az Esso kíméletlen üzletpolitikáját).

A Párizsi Fellebbviteli Bíróság⁹ 2003. február 26-i határozatával hatályon kívül helyezte az ideiglenes intézkedést. A másodfokú határozat hivatkozik a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos jogára azzal, hogy a Greenpeace Egyesület alapszabályszerű tevékenysége keretében, az általa jónak vélt formában, azaz írásban vagy interneten felhívhatja a figyelmet a környezetkárosító tevékenységre és annak egészségügyi következményeire. Ugyanakkor ez a szabadság nem korlátlan, harmadik személyek jogaira is tekintettel kell lenni. Az Esso emiatt nem érvényesítheti a szellemi tulajdon törvénykönyvében biztosított

⁷ D. de Bellescize: La France et l'article 10 de la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme. Revue trimestrielle des droits de l'homme, 2005, p. 225.

⁸ I. m (2); i. m. (1) p. 128.

⁹ Dalloz. fr (La base de données juridiques des Éditions Dalloz).

védjegyjogokat. Ezzel szemben ha az internetes közlemények kárt okoznak a védjegy tulajdonosnak, úgy rendes bírósági eljárást indíthat, de nem ideiglenes intézkedés miatti eljárást.

3. ESSO (másodszor)

Ezt követően az Esso ugyanezen torzított embléma használata miatt indított védjegybitorlási pert. A Párizsi Fellebbviteli Bíróság¹⁰ azonban 2005. november 16-i ítéletével ezt a keresetet is elutasította, és megállapította, hogy

- nem áll fenn összetévesztés veszélye,
- nem a védjegy, illetve a védjegyes áruk sérültek, az ellenreklám a vállalat üzletpolitikáját veszi célba.

4. A – AREVA

Emberi jogi szempontból kifejezetten látványos eredményre vezetett a Greenpeace France és a Greenpeace New Zealand közös akciója a Francia Atomenergia Bizottság ellen nukleáris hulladékok tengeri úton történő szállítása miatt. Az ellenreklám központjában a bizottság A és AREVA védjegye állt. Az internetes hirdetés szövege: STOP PLUTONIUM – A (vérrel írva), AREVA – mögötte halálfej. Ezeket a hirdetéseket a két Greenpeace-szervezet saját honlapján tette közzé.

Az első és másodfokon eljáró bíróságok pénzbírság kilátásba helyezésével és kártérítésre kötelezéssel tiltották el a két környezetvédő szervezetet a kifogásolt hirdetések közzétételétől.

A Francia Legfelsőbb Bíróság¹¹ (Cour de Cassation) 2000. április 8-án kelt ítéletével azonban hatályon kívül helyezte az alsófokú bíróságok ítéleteit hivatkozással a polgári törvénykönyv 1382. cikkére, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikkére azzal, hogy az alperes egyesületek közérdekből s a közegészség megóvása céljából jártak el, s így megilleti őket a szabad véleménynyilvánítás joga.

Ha nem is az itt említett ügyeket ismerteti, de a véleménynyilvánítás szabadságáról szóló átfogó beszámolóban Marguénaud¹² az elmúlt évtized legjelentősebb jogfejlődését abban látja, hogy a környezetvédelmi aktivisták (militants) ennek nyertesei: a közérdekű vita keretében, ami annyira fontos, az aktivisták szervezetei jóval szélesebb körű jogokat élveznek, mint az egyes személyek. Szerinte kétségtelen, hogy a mindenütt jelen lévő környezetvédők az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt érvelve bizonyára többet érnek el, mintha (csak – *Vida S.*) a Francia Nemzetgyűlés előtt érvelnének. Új idők, új jogforrások? – kérdi a kommentátor.

¹⁰ I. m. (2); i. m. (1) p. 128.

¹¹ I. m. (2).

¹² J.P. Marguénaud: Le droit à la liberté d'expression des militants écologistes. Recueil Dalloz, 2007, p. 1704.

Befejezésül érdemes megemlékezni arról, hogy a *Voltaire* szellemi hagyatékára épülő francia gúnyolódás, szatíra, paródia az egész világon egyedülálló. Nincs még egy olyan ország, ahol oly könnyedséggel és büntetlenül lehetne a gondolatokkal, vallással, erkölccsel játszani, gúnyolódni, mint Franciaországban.¹³

Ugyanakkor azt sem lehet elhallgatni, hogy a globális, terrorveszéllyel terhes világban ennek kockázata is vannak: elég ha az év elején a Charlie Hebdo szerkesztőségében elkövetett mézárásra utalok. A franciák ezt leginkább úgy élték meg, mint a szólásszabadság elleni merényletet. Ez azonban már nem védjegyjog.

Németország

A német történelem során két alkalommal történt kísérlet a véleménynyilvánítás szabadsága jogának kodifikálására. Az évszámok itt is jól szemléltetik az európai történelmi áramlatok hatását: az első 1846-ban a poroszországi Paulkirchen Alkotmányban (ez 1851-ig volt hatályban), a második az 1919-ben megalkotott Weimari Alkotmányban (az 1933-ig, Hitler hatalomátvételéig volt hatályban).¹⁴

A véleménynyilvánítás szabadságáról szóló, jelenleg hatályos rendelkezést az 1949. évi alaptörvény (Grundgesetz) 5. cikkének első mondata tartalmazza. Eszerint: „mindenkinek joga van arra, hogy véleményét szóban, írásban és képben szabadon nyilvánítsa és terjeszse...”¹⁵

*Kloepfer*¹⁶ szerint ez az alapjog tartalmilag semleges, azaz mindenfajta vélemény a hatálya alá esik. A vélemény értéke, helyessége és a kinyilvánítás célja közömbös. A becsmérlő vagy a vitatkozó vélemény is oltalmat élvez, ha az a szellemi vita megfelelő eszköze. A vélemények között különösen gyakoriak az értékítéletek, mondhatni ezek a leggyakoribbak.

A Német Szövetségi Alkotmánybíróság – az elé kerülő ügyekben – *ad hoc* mérlegelési technikát alakított ki, vagyis esetről-esetre állapítja meg, hogy a szólásszabadsághoz fűződő érdek és az egyéb alkotmányos érdekek konfliktusában melyiknek milyen súlya van, és mennyiben békíthetők össze ... a szólásszabadság csak a lehető legkisebb mértékben korlátozható – mondja *Sajó*.¹⁷

1. MORDORO

A múlt század végén a cigarettareklám még nem volt tiltott, és a MARLBORO cigarettát plakátokon, moziban, televízióban erőteljesen reklámozták. Az egyik legnépszerűbb reklámplakát egy kártyákat és MARLBORO cigarettás dobozt a kezében tartó cowboyt ábrázolt a kö-

¹³ Attentat Charlie Hebdo. C'est Voltaire qu'on assassine: <http://www.parismatch.com>.

¹⁴ Mindkettőről *Kloepfer*: i. m. (4) § 45 Rn 14, 15, 19, 27.

¹⁵ „Jeder hat das Recht seine Meinung in Wort, Schrift und Bild frei zu aussprechen und zu verbreiten...”

¹⁶ *Kloepfer*: i. m. (4), 61m Rn 3, 4.

¹⁷ *Sajó*: i. m.(6) p. 59.

vetkező szöveggel: „Nagy MARLBORO-póker”, majd pedig a pályázati kérdés, s a pályázati feltételek szerepeltek.

Egy orvos a plakát szövegét a következőképpen módosította:

Nagy MORDORO-póker

1. díj: gyomorfekély
2. díj: szívinfarktus
3. díj: tüdőrák.

Az így átalakított plakátot egy Heidelbergben készített „Nem dohányzók naptárában” jelentették meg.

A védjegytulajdonos a forgalmazás abbahagyására szólította fel a naptár kiadóját.

A kiadó közhasznú egyesület, amely alapszabálya értelmében egészségmegőrzési céllal működik, s e tevékenysége keretében forgalmazta a kifogásolt naptárt. Ezért negatív megállapítási keresetet nyújtott be a védjegytulajdonos ellen.

Az első fokon eljáró bíróság a keresetet elutasította. A másodfokon eljáró Münchener Fellebbviteli Bíróság azonban helyt adott a keresetnek és megállapította, hogy a MARLBORO védjegy tulajdonosa által bejelentett eltiltási igény alaptalan. A védjegytulajdonos felülvizsgálati kérelmét a Német Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof)¹⁸ 1984. április 17-én kelt ítéletével elutasította.

Az ügyet lezáró ítélet szerint helytállóan indult ki a fellebbviteli bíróság abból, hogy a felperes a dohányzás bírálatával, aminek eszköze a dohányzás elleni naptár kiadása is, igénybe veheti a véleménynyilvánítás szabadságának a jogát (alaptörvény 5. cikk 1. bekezdése). A dohányzással kapcsolatos egészségügyi kérdésekkel kapcsolatos vita közérdekű. Az ilyesfajta akciókat, amelyek a dohányzással kapcsolatos kérdések tudatosítását szolgálják, a dohányiparnak akkor is el kell viselnie, ha azok nézete szerint túlságosan is egyoldalúak, valamint ha ezek miatt az értékesítés csökkenésével kell számolnia. Az alaptörvény 5. cikkének 1. bekezdése értelmében a bírálat lehet túlzó, s nem szükséges, hogy az kiegyensúlyozott vagy akár kíméletes legyen.

Ugyanakkor mindez nem jelenti, hogy a felperes közérdekű céljait az alperes érdekeinek figyelembevétele nélkül gyakorolhatná. Ez utóbbi érdekek ugyancsak védelem alatt állnak, így a valótlan állításokra az alaptörvény 5. cikke 1. pontjának rendelkezései nem terjednek ki. Az alperes azonban nem a felperesnek a dohányzással kapcsolatos állításai megalapozottságát vitatja, hanem a vitatott naptároldal káros jellegét kifogásolja.

A pártatlan szemlélő sem úgy értékeli a vitatott naptároldalt, mint a MARLBORO védjegy becsmélését, hanem egyszerűen mint a dohányzás elleni fellépést. A MARLBORO védjegy imázsa (a Marlboro – Mordoro szójátékkal) felhasználásra kerül ugyan, ez azonban – amint azt a Fellebbviteli Bíróság nem vitatottan megállapította – elsősorban a fiatalokhoz szól, akik a szabadság, kaland, romantika, férfiaság, keménység fogalmát kötik össze a dohány-

¹⁸ GRUR, 1984, p. 684.

zással. A MARLBORO-reklám szatirikus megfordításával a naptároldal a dohányzás egészségügyi veszélyeire figyelmeztet, a „Mordoro” fantáziaszó pedig ez utóbbiakat szimbolizálja tréfás formában.

*Schulze zu Wiesche*¹⁹ korabeli kommentárjában azt mondja, hogy ha az antireklám kifejezetten a MARLBORO cigaretta ellen irányulna, akkor azt már nem védené a véleménynyilvánítás szabadsága számára biztosított jog. Az adott ügyben azonban nem ez volt a tényállás.

Az ügy befejezése óta több évtized telt el, de nem emlékszem, hogy találkoztam volna olyan német védjegyjogi kommentárral, amely a védjegyparódia vagy a védjegy bemocskolása (Markenverunglimpfung) címszó alatt erről az ítéletről ne emlékezne meg. Magam csak annyit jegyzek meg, hogy a német bíróságok mindhárom fokon kizárták a védjegyjogi, illetve versenyjogi jogsértést, s az ügyet kizárólag a jogellenes magatartás tilalma (BGB 823 §) alapján bírálták el – az alaptörvényre is figyelemmel.

2. TELEKOM

A Telekom közismert távközlési vállalat, amely azonos szövegű védjegyét piros betűkkel jeleníti meg, a betűközi digitek, vagyis az elválasztó kis négyzetek pedig szürke színűek.

Az ellenérdekű fél levelezőlapokat állít elő, és ezek egyikén a következő szöveg olvasható:

TOLL!	magyarul:	ÓRIÁSI!
ALLES WIRD		MINDEN
TEURER		DRÁGÁBB LESZ

A „teurer” szó betűi pirosak, a szóközi digitek pedig szürkék, miáltal a közönség a TELEKOM védjegyre asszociál.

A Telekom a kifogásolt levelezőlap forgalmazásának eltiltására terjesztett elő kérelmet. A kérelmet az első fokon eljáró bíróság elutasította, a másodfokon eljáró bíróság (Kammergericht)²⁰ 1997. január 23-án kelt ítéletével pedig a fellebbezést utasította el.

A másodfokon eljáró bíróság ítéletében abból indul ki, hogy bár a versenytörvény alapján megállapítható, hogy a felek között verseny áll fenn, a kérelmező erre alapított jogait mégsem érvényesítheti, mert ezáltal sértené a véleménynyilvánítás szabadságára alapított jogokat. Az ellenérdekű fél által megvalósított véleményközlés a közvéleményt érintő gazdasági vita tárgya, és így a véleménynyilvánítás szabadságára biztosított jog hatálya alá esik (alaptörvény 5. cikk 1. bekezdés első mondat), ezért a versenytörvény az adott esetben nem alkalmazható. Az alaptörvény 5. cikke által biztosított jog alkalmazása azt eredményezi, hogy a kifogásolt levelezőlapot megengedettnek, a kérelmező új díjszabásáról folyó nyilvános vitához történő hozzájárulásnak kell tekinteni. A kérelmező új díjszabását számos bírálat érte, mivel a közvélemény szerint az új díjszabás az előfizetők számára áremelkedést

¹⁹ Uo.

²⁰ GRUR, 1997, p. 295

eredményez. Ebbe a vitába kapcsolódott be az ellenérdekű fél, aki a védjegytulajdonos érveivel szemben szatirikus formában lépett fel, amikor is a kérelmező érveire kapcsolódva azt jegyzi meg, hogy az előfizetőknek tulajdonképpen örülniük kell, hogy a kérelmező új díjtételei drágábbak.

A nyilvános vitához történő ilyen hozzájárulás a szabad véleménynyilvánítás keretei között maradt. Egy olyan vállalatnak, mint amilyen a Telekom, tudomásul kell vennie, hogy díjszabási politikáját nyilvánosan megtárgyalják, s így nem lehet arra igénye, hogy a szatirikus megnyilvánulások ellen eredményesen fellépessen. Ha úgy érzi, hogy intézkedéseit félreértették, akkor is állnia kell a vitát, és a szükséghez képest tájékoztatnia kell a közvéleményt – mondja az ítélet.

Véleményem szerint ez a paródia különösen szellemes, hiszen nem a TELEKOM védjegyet veszi át, hanem annak csak az imázsát, a betűtípust, a digiteket, a színeket. S ha nem abban az időpontban kerül forgalomba a levelezőlap, amikor a díjszabásról nyilvános vita folyik, a közönség körében sem túl sokan gondoltak volna éppen a TELEKOM-ra.

3. *STOPESSO.DE* (domén név)

Az ESSO védjegy tulajdonosa Németországban sem kerülte el, hogy üzleti tevékenységét bíráló tárgyává ne tegye: az ellenérdekű fél előbb röplapokkal lépett fel az Esso ellen, majd a *STOPESSO.DE* domén név bejegyeztetésével készült arra, hogy az interneten is bírálja a vállalatot. Az Esso védjegyének jogsértő használata miatt indított eljárást a domén név regisztrátora ellen.

A Hamburgi Törvényszék (Landgericht Hamburg)²¹ 2002. július 10-én kelt határozatával elutasította az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet.

A határozat indokolása szerint az ellenérdekű fél az ESSO védjegyet nem áruk megjelölésére használja, s így nem követ el védjegybitorlást. Az adott esetben, még a domén név tartalmára tekintettel is, még a felületes néző is felismeri, hogy olyan szóösszetételről (Plattform) van szó, amely az Esso cég tevékenységét bírálja. Az internethasználó azonnal észleli, hogy a kifogásolt domén név alatt milyen jellegű információkra számíthat.

Az ellenérdekű fél alkotmányos okokból nem tiltható el attól, hogy az interneten az Esso tevékenységével kapcsolatos bíráló írásokat tegyen közzé, a védjegyjogi szempontok sem szólnak az eltiltás mellett. Igaz ugyanakkor, hogy a híres ESSO védjegy felhasználása következtében az ellenérdekű fél által közzéteendő közlemények nagyobb figyelemre tarthatnak számot. A kérelmezőnek azonban, ugyanúgy mint minden nyilvánosan működő vállalatnak, tudomásul kell vennie, hogy a közvélemény foglalkozik a tevékenységével, s ezért nem akadályozhatja meg, hogy védjegyére vagy vállalatának a nevére is hivatkozzanak.

²¹ Multimedia und Recht, 2003, p. 53.

4. BENETTON

Emberi jogi szempontból alighanem a legérdekesebbek a Benetton cégnek a múlt század végén megjelent sokkoló reklámjai: a Stern Magazin tette közzé mindhármat. Az egyik egy fejlődő országban házat építő kisgyerekeket ábrázol, a másik egy hatalmas olajfoltos úszó, olajjal szennyezett vadkacsát, a harmadik pedig egy meztelen emberi testrészt „H.I.V. Positive” bélyegzővel megbélyegezve. Mindhárom reklám bal alsó sarkában zöld alapon a „United Colors of BENETTON” cégszöveg szerepelt.

A három – azonos kimenetelű – ügy közül csak a legutóbb említettet (H.I.V. Positive) tárgyalom.

E reklám ellen a Tisztességtelen Verseny Elleni Központ (Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs) indított pert a verseny törvény 1. §-a alapján, azzal, hogy a reklám erkölcstelen, s az attól várt sokkoló hatással a reklámozó azt kívánja elérni, hogy cége és védjegye közbeszéd tárgya legyen.

Az első fokon eljáró Frankfurti Törvényszék tisztességtelen verseny miatt elítélte a reklámot közlétevé Stern Magazint. Ítéletében többek között azt mondja, hogy a meztelen emberi testrészen bélyegzővel ellátott reklám a korábbi nemzeti szocialista politikára utal, ahol is a koncentrációs táborok lakóit hasonló bélyegzőkkel azonosították, s azok ugyanúgy ki voltak közösítve, mint manapság a HIV vírus által fertőzöttek. Ez a fajta figyelemfelhívás üzleti célokat szolgált, s ezért versenyjogilag megengedhetetlen.

A Német Legfelsőbb Bíróság²² 1995. július 6-án hozott ítéletében többek között azzal hagyta helyben az elsőfokú bíróság ítéletét, hogy az adott figyelemfelkeltő reklámozás célja, hogy a reklámozó nevét, illetve védjegyét ismertté tegye, s az emberi méltóságot sért, ha az AIDS-beteget mint megbélyegzett személyt mutatja be. Az alperesnek a sajtószabadságra való fellebbezési hivatkozásáról (alaptörvény 5. §) az ítélet csupán annyit mond, hogy a bíróság mérlegelte a véleménynyilvánítás szabadságának jogát is, amikor a hirdetésnek az üzleti erkölcsbe ütközését megállapította, és pénzbírság kilátásba helyezése mellett megtiltotta a reklám további közzétételét.

Az ítélet ellen a Stern Magazin alkotmányossági panaszt terjesztett elő.

A Német Alkotmánybíróság²³ (Bundesverfassungsgericht) 2000. december 12-én kelt ítéletével hatályon kívül helyezte a Német Legfelsőbb Bíróság ítéletét, és az ügyet az eljárás továbbfolytatása céljából visszautalta. Az alkotmánybíróság ítélete szerint nem meggyőző a legfelsőbb bíróságnak az a nézete, hogy a súlyos szenvedés miatti részvét érzését üzleti célra használják ki, s ez tilos; ez ugyanis kizárja a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság jogának érvényesítését. Az adott reklám társadalmilag és politikailag jelentős körülményre hívja fel a figyelmet, és alkalmas a figyelem felkeltésére. Az alaptörvény 5. cikkének 1. bekezdése éppen az ilyen megnyilvánulások számára biztosít védelmet, s az nem csökken azáltal – amint azt a legfelsőbb bíróság véli – hogy a bemutatott nyomorúság tekintetében semmi

²² GRUR, 1995, p. 600.

²³ GRUR, 2001, p. 170.

újat nem mond. Már a visszas helyzet pusztá kipellengérezése is lényeges hozzájárulás lehet a szellemi eszmecseréhez. Az a körülmény, hogy ez a megnyilvánulás tovább vezet-e vagy sem, az alaptörvény 5. cikk 1. bekezdésében biztosított alapjog szempontjából közömbös.

A Német Legfelsőbb Bíróság²⁴ a megismételt eljárásban 2001. december 5-én hozott ítéletében érdemi álláspontját lényegében fenntartotta, és a felülvizsgálati kérelmet újból elutasította. A még sokkal részletesebb ítélet a hangsúlyt az emberi méltóságra helyezi azzal, hogy az felülírja a véleménynyilvánítás szabadságára biztosított alapjogot. Még az olyan reklámnak is, amelynek célja, hogy a szabad véleménynyilvánítás eszközével segítsen másokon, tiszteletben kell tartania az emberi méltósághoz való jogot. A szóban forgó hirdetés nem célozza a megfelelő véleménynyilvánítást, csupán nagy hatás elérésére törekszik. A „H.I.V. Positive” reklám az AIDS-szel fertőzött betegek emberi méltósághoz való jogát azért sérti, mert ezt a körülményt reklám céljaira hasznosítja, s a közvélemény figyelmét a reklámozó vállalatra hívja fel. Ezáltal pedig a HIV vírussal fertőzött betegek emberi méltóságát sérti, mert stigmatizálja, s mint a társadalom kitaszítottjait mutatja be őket. Ezenfelül pedig a hirdetésben szereplő kép véleményalkotó tartalmú, azonban anélkül, hogy a véleményalkotás irányát jelezné.

A Német Alkotmánybíróság²⁵ 2003. március 11-én kelt újabb ítéletében a legfelsőbb bíróság második ítéletét is hatályon kívül helyezte, fenntartva azt az álláspontját, hogy az sérti az alaptörvény 5. cikke 1. bekezdésében a sajtószabadság számára biztosított jogot. Márpedig az ilyen korlátozás feltétele, hogy az közérdekből vagy harmadik személy jogos érdekeinek védelme érdekében történjék. Azt, hogy ilyen érdekek sérültek, a legfelsőbb bíróság alaptalanul állítja. Bár helytállóan abból indul ki, hogy az emberi méltóság a véleménynyilvánítás jogának a versenyjogban is határt szab, álláspontjával ellentétben azonban az adott hirdetés ezt a határt nem lépi túl.

A hirdetés az AIDS által fertőzöttek szerencsétlenségét nevezi meg, és a nézőre bízva annak értelmezését. Ezért az a körülmény, hogy a reklámot közzétevő sajtóorgánum a reklámmal felkeltett közfigyelmet a saját részére kívánja felhasználni, még nem indokolja az emberi méltóság megsértésének súlyos vádját. A versenytörvény 1. §-ának hatálya kiterjed az emberi méltóság sérelmének tilalmára is, azonban a versenyhelyzet még nem eredményezheti, hogy az önmagában megengedett véleménynyilvánítás az emberi méltóság megsértésének minősüljön.

A legfelsőbb bíróság ezenfelül azért is tartja az adott hirdetést a közérkölsbe ütközőnek, mert az az olvasókban az AIDS általi fenyegetettség érzését, vagyis félelmet és veszélyérzetet kelt, valamint az AIDS által fertőzötteket és családtagjaikat szorult helyzetükkel szembe-síti. Az alkotmánybíróság szerint ezek a kiegészítő megjegyzések sem zárják ki az alkotmány-sértést. Ez a megállapítás azonban még abban az esetben sem volna meggyőző, ha az érintettek egy része inkább lemondana a hirdetésről, amely felrázó hatású. Az ilyen reakció

²⁴ GRUR, 2002, p. 360.

²⁵ GRUR, 2003, p. 492.

érthető lenne még akkor is, ha az érintettek másik része inkább azt tartaná fontosnak, hogy a téma napirenden legyen.

Tény, hogy a kereskedelmi reklám háttérében a hirdetés közvétezőjének várt haszna áll, s ha e vonatkozásban a fájdalom megjelenítését meg akarnánk tiltani, akkor az emberek nézeteit, értéktételeit, beállítottságát jelentős mértékben befolyásoló reklámban a realitás jelentős részének nem volna helye. Ez pedig a véleménynyilvánítás joga és a sajtószabadság részére biztosított érdekek, nevezetesen a társadalmilag figyelemre méltó témák jelentős részének a reklámozásból való kizárását eredményezné.

Magam ehhez csupán annyit fűzők hozzá, hogy a két legmagasabb szintű bíróság közötti vita, valamint a felhozott érvek sokasága jelzi, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának joga kérdésében való állásfoglalás milyen árnyalt lehet. Az meg különösen egyedi eset, hogy két legmagasabb szintű bíróság más-más eredményre jusson. Elégdjünk meg itt annyival, hogy annak idején ez a jogvita a jogászai közvéleményt is megosztotta. Az utolsó szó persze a Német Alkotmánybíróságé, amely elsőbbséget adott a véleménynyilvánítás szabadsága jogának a versenyjoggal szemben.

Arra a kérdésre pedig, hogy a három vitatott reklám (HIV, gyermekmunka, olajszenyvezés) mit hozott a Benettonnak, a válasz az, hogy az üzleti eredmény negatív volt, a reklám a közönség jelentős részében ellenszenvet keltett, s forgalomkiesést is eredményezett. Ez persze bármely reklám esetében előfordulhat, hiszen nincs olyan reklám, amelynek a sikere garantált lenne, s a negatív hatású reklám persze a védjegynek sem válik hasznára.

Jänich²⁶ alapvetően helyesli az alkotmánybíróság második ítéletét. Ha majd a gyakorlatban olyan témákat fognak e hirdetésekben megszólaltatni, amelyek általános érdeklődésre tartanak számot – mondja – akkor az alkotmányjogilag védett szabad véleménynyilvánítás jelenik meg a gazdasági versenyben, s az ilyen hirdetés nem minősíthető tiltottnak.

Mindenesetre odáig el lehet menni szerinte, hogy az érzelmekre ható reklám általában megengedett: feltéve, hogy a reklám nem lépi át az emberi méltóság által megszabott határokat. Adott esetben azonban előfordulhat, hogy az érzelmekre ható reklám a verseny törvény 1. §-a alapján mégis megtiltható lesz – erre azonban nem hoz fel példát.

Sajnálkozással állapítja meg ugyanakkor, hogy az alkotmánybíróság nem tért ki a sajtó felelősségének a kérdésére, mint ahogy a alkotmányjogi panasz sem (a panaszos a Stern Magazin volt).

Egy másik kommentátor²⁷ (akinek a neve nincs feltüntetve) azt mondja, hogy a „H.I.V. Positive” hirdetés a panaszos folyóirat számára biztosított sajtószabadság körébe esik, amely kiterjed a hirdetésekben szereplő és harmadik személyek véleményét kifejezésre juttató megnyilvánulásokra is. Az alaptörvény 5. cikk (1) bekezdése értelmében az értelmezhető

²⁶ V. Jänich: Kurzkommentar. EWiR, 2003, 9. sz., p. 727.

²⁷ ZIP, 2003, p. 642.

kép (sprechendes Bild), amely véleményalkotásra alkalmas, s amely visszás társadalmi helyzetet mutat be, a véleménynyilvánítás szabadsága körébe esik.

Az alkotmánybíróság gyakorlata értelmében az emberi méltóság a versenyjogban is abszolút korlátot jelent. Az államhatalmat arra kötelezi, hogy mindenkit védjen az emberi méltóság ellen irányuló támadásoktól. Ilyen támadások lehetnek a lealacsonyítás, a megbélyegzés, a tiszteletlenség és egyéb hasonló magatartások, amelyek kétségbe vonják az érintett emberi méltóságát. Az emberi méltóság mint az alapjogok fundamentuma egyetlen alapjoggal sem vethető össze, nem tehető mérlegre. Minthogy pedig az egyes alapjogok az emberi méltósághoz való jog konkretizálását jelentik, minden egyes esetben meggyőzően meg kell indokolni, ha úgy tekintenék, hogy valamely alapjog gyakorlása sérti az emberi méltóságot. A versenytörvény 1. §-ának alkalmazásánál ez már csak azért is irányadó, mert az emberi méltóság sérelmének feltételezése esetén a véleménynyilvánítás szabadsága jogába való beavatkozással egy fontos szempont, a teljesítményorientált verseny biztosítása eshet el.

Ennek a mércének az alkalmazása esetén az adott figyelemfelhívó reklám, azaz a hirdetés nem felel meg ennek a (negatív) értékelési szempontnak, vagyis hogy sértené az emberi méltóságot. A hirdetés ugyanis megnevezi az AIDS-fertőzöttek nyomorúságát, és a szemlélőre bízta az értelmezést. A hirdetés nem hordoz olyan üzenetet, amely mellőzné a szükséges tiszteletet, nevezetesen hogy kigúnyolná az érintett betegeket, lealacsonyítaná őket vagy a bajt bagatellizálná, azt nevetséges vagy akár félelmetes színben mutatná be. Pusztán az a körülmény, hogy a reklámozó vállalat az általa felkeltett érdeklődésből maga is profitálni kíván, nem igazolja az emberi méltóság megsértésének súlyos vádját. Az emberi méltóság védelme, a versenytörvény 1. §-a keretében, függetlenül a teljesítményorientált verseny veszélyeztetésének tilalmától, abszolút határt jelent. Ha pedig ezt a határt tiszteletben tartják, akkor versenyjogi szempontok nem akadályozhatják, hogy az egyébként megengedett véleménynyilvánítást úgy tekintsék, mint amely sérti az emberi méltóságot. Lehetséges, hogy egy hirdetés a bajt, a szenvedést nem a szokásos politikai, karitatív vagy leíró formában mutatja be, hanem kereskedelmi célok érdekében, s ez megdöbbentőnek, illetlennek tűnik. Az is előfordulhat, hogy a baj, szenvedés elsődleges bemutatása vagy a hasonló témákra összpontosító hirdetés erkölcsileg helyteleníthető, ilyet azonban az alaptörvény 1 § L. bekezdése nem tilt – mondja a kommentátor.

Az előzőekben ismertetett német esetek egy része védjegyparódiaként vagy védjegyszatíráként is felfogható, s az ilyen az esetekről a szakirodalom is megemlékezik. Nem ismerek olyan, német nyelvű védjegyjogi vagy versenyjogi kommentárt, amely hosszabb-rövidebb terjedelemben ne emlékezne meg a védjegyparódiáról.²⁸

²⁸ Részletesen: M. Gietzelt, M. Grabrucker: Die Markenparodie – Im Spannungsverhältnis zwischen Grundgesetz und europäische Grundrechtscharta. Markenrecht, 2015 (sajtó alatt).

Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a védjegyparódia a legtöbbször nem társadalmi célú, inkább üzleti célokat szolgál: egy jó nevű védjegy imázsának humoros átvitele egy másik termékre (póló, óvszer stb.). Az ilyen imázstranszfer ellen pedig a védjegytulajdonos rendszerint sikerrel védekezik – eltérően a közérdekű céllal történő védjegyfelhasználásoktól.

Az Egyesült Királyság

Eltérően Franciaországtól és Németországtól, az Egyesült Királyságban – mint a jog számos más ágában sem – a szólásszabadságáról a legutóbbi időkig nem rendelkezett írott szabály. Ez azonban korántsem jelentette, hogy a szólásszabadság joga ismeretlen lett volna. Ez a jog íratlanul is a brit jogrendszer részét képezte.²⁹

Alkotmányjogi szempontból lényeges változást jelentett, amikor az Egyesült Királyság saját emberi jogi törvényt (Human Rights Act, 1998) alkotott.³⁰ Ez tulajdonképpen az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) szövegének angol törvénybe történő inkorporálását jelentette, néhány végrehajtási szabállyal kiegészítve: az egyezmény értelmezése, alkalmazása (3. cikk), s így azóta már nemcsak a szokásjog biztosítja a szólás szabadságát.

A brit törvény és az egyezmény közötti szerves összefüggés az előbbinek a szólásszabadságról szóló rendelkezésével is szemléltethető. Nevezetesen: „E rendelkezés irányadó, ha valamely bíróság azt mérlegeli, hogy megadja-e az oltalmat, s az érintheti az egyezmény által biztosított szólásszabadság jogának gyakorlását.” [12. cikk (1)]³¹

Ugyanakkor védjegyek tekintetében alig találni emberi jogi vonatkozású jogeseteket.

*Gredley és Maniatis*³² egyenesen azt mondja, hogy az angol bírósági gyakorlatban a védjegyparódiát az jellemzi, hogy hiányzik (*conspicuous by their absence*). *Rahmatian*³³ „Védjegyek és emberi jogok” c. tanulmányában csak német, francia és amerikai jogeseteket ismertet.

Egyedül *Griffiths*³⁴ számol be néhány brit jogesetről, igaz, ezek meglehetősen visszatetszőek, s már a cím is úgy szól, hogy „Lehet-e erkölcstelen védjegyre jogot formálni?” A fura témájú joggyakorlatból néhány ügyet ismertettek, amelyekben a bejelentők emberi jogi eszközökkel, azaz a szólásszabadság jogára alapítva kívántak jogot szerezni.

²⁹ Dr. Koltay András: A szólásszabadság kézikönyve. Budapest, 2009, p. 93, II.

³⁰ Részletesen: Koltay: i. m. (29), p. 95, 386.

³¹ „This section applies if a court is considering whether to grant any relief which, if granted, might affect the exercise of the Convention rights to freedom of expression.”

³² E. Gredley, S. Maniatis: Parody: A Fatal Attraction? Trademark parodies. E.I.P.R., 1997, p. 418.

³³ Andreas Rahmatian: Trade Marks and Human Rights. In: P. Torremans: Intellectual Property and Human Rights. Alpen an der Rijn, 2008.

³⁴ J. Griffiths: Is there a Right to an Immoral Trademark? In: Torremans: i. m. (33).

1. TINY PENIS (kis hímvessző)

Ezt a szóösszetételt ruházati cikkekre jelentették be. Az elővizsgáló a bejegyzési kérelmet elutasította azzal, hogy a védjegy a vásárlóközönség jelentős részét megbotránkoztatná. Az elutasító határozatot másodfokon (*appointed person*) is helybenhagyták. Ez utóbbi határozat szerint a brit védjegy törvény 3(3) cikke, amely a közérdekekbe ütköző védjegyet tiltja, és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 10. cikkének rendelkezései azonosak, mivel ez utóbbi is rendelkezik az érdekek védelméről. Ugyanakkor a határozat azt is megjegyzi, hogy a védjegytörvény hiánya nem akadályozza a bejelentőt a szóösszetétel árujelzőként történő használatától.

2. JESUS

Ezt a megjelölést számos árura jelentették be védjegyként. Az elővizsgáló a bejegyzési kérelmet elutasította. A másodfokú határozat ugyanígy rendelkezett, közérdekek, közérdekek hivatkozással, amelyeket az EJEE 10. cikke ugyancsak biztosít. Majd a brit védjegy törvény 3(3) cikkére utalással azt mondja, hogy jogszerű az olyan megjelölések védjegyenkénti oltalmának a megtagadása, amelyek antiszociálisak, és alkalmasak arra, hogy jelentős mértékben aláássák a társadalmi és vallási értékeket. Az adott esetben pedig erről van szó.

3. FCUK anagramma

Ez az eset a jog érvénytelenítéséről szól. A FCUK megjelölést a 14. évfolyam (órak, ékszerek) védjegyként bejegyezték. Egy természetes személy közérdekek hivatkozással törlési kérelmet terjesztett elő, azzal, hogy az a „fuck” szó anagrammája, amelyet fonetikusán ugyanígy ejtik, mint a „fook” (baszás) szót. A törlési kérelmet mind az elővizsgáló, mind a másodfok (*appointed person*) elutasította, minthogy azt nem találták a brit védjegy törvény 3(3) cikkébe ütközőnek. A másodfokú határozat igen részletes indokolásában az a kijelentés is szerepel, hogy a védjegy törvény 3(3) cikkét az EJEE 10. cikkével összhangban kell értelmezni. Ezért a védjegy bejegyzését is csak akkor lehet elutasítani, ha azt komoly társadalmi érdek (*pressing social need*) indokolja, és ez arányban áll az elérni kívánt jogi céllal. Nem kétséges, hogy a törlési kérelmet a véleménynyilvánítás szabadsága jogának tiszteletben tartása mellett kell elbírálni, amely utóbbi a védjegy bejegyzését lehetővé tette.

A következő ügyet már e beszámoló szerzője találta.

4. A SERAQUIN védjegy bitorlása

Az ugyancsak kutyatápszerre használt SYNOQUIN védjegy tulajdonosa ellen indított eljárásban az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet az elsőfokú bíróság elutasította. Az ez ellen benyújtott fellebbezést a Londoni Törvényszék³⁵ (*Royal Court of Justice*) ugyancsak elutasí-

³⁵ EWCA, [2007] civ 583.

totta. Mind az alperes, mind a bíróság foglalkozott a védjegy megválasztásának emberi jogi aspektusával, bár nézetem szerint nem ez döntötte el az ügyet.

A témánkhoz közelálló védjegyparódia kérdésével *Spence*³⁶ is foglalkozik. A szellemi tulajdon-jog fogalmából kiindulva többek között azt mondja, hogy annak feladata az eltulajdonítás elleni oltalom, nem pedig a tisztességtelen bírálat (*unfair criticism*) elleni védelem. Ez utóbbi esetén a károsító híresztelés (*injurious falsehood*) és a rágalmazás (*defamation*) ellen alkalmazható jogi eszközök állnak rendelkezésre.

A védjegyjogi eszközök közül – jó hírű védjegy esetén – leginkább a védjegy felhígítása (*dilution*) miatt történő, a brit védjegytörvény 103. cikke alapján való fellépés képzelhető el. Paródia esetén a „megkülönböztetőképesség sérelmével” aligha lehet érvelni, mivel a paródia inkább erősíti a védjegy megkülönböztetőképességét, semmint gyengíti.

A brit joggyakorlat alakulásáról – még a brit emberi jogi törvény hatálybalépése előtt – azt prognosztizálja,³⁷ hogy a bírácoknak össze kell egyeztetniük a szabad véleménynyilvánítás jogát a szellemi tulajdon védelméről szóló rendelkezésekkel. Ez nézete szerint azt eredményezheti, hogy a célzott (*target*) védjegyparódiát általában megengedettnek fogják értékelni, figyelemmel a szabad véleménynyilvánítás jogára. Védjegybitorlási alapon indított ügyekben pedig az összetéveszthetőség bizonyításának a megkövetelése jelentős számú védjegyparódia mentesülését eredményezheti majd a hátrányos jogkövetkezmények alól.

Az élethez való jog: gyógyszer szabadalmak és védjegyek

Bár az EJEE 2. cikke is rendelkezik az élethez való jogról, a következőkben az ENSZ 1948. évi, Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (Universal Declaration of Human Rights) 25. cikkében biztosított, az „egészséghez való jog” alapján emlékezem meg az utóbbi két évtized nagy port felkavaró kérdéséről, amelynek szenvedő alanyai az AIDS-szel különösen sújtott országok, „vádoltjai” pedig a nagy gyógyszergyártó cégek.

Köztudott, hogy a 20. század végén a HIV vírus ijesztő mértékben elterjedt, különösen Afrikában, de Dél-Amerikában is. A HIV vírussal fertőzött személyek száma alig csökkent, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2013-ban 35 millió fertőzött személyről számolt be.³⁸

Azt a körülményt, hogy az AIDS-et az elmúlt két évtizedben csak kordában tartani tudták, de visszaszorítani nem, sokan a magas gyógyszerárakkal és a mögöttük álló szabadalmakkal magyarázzák. A védjegyeknek mint árfelhajtó tényezőknek csak alárendelt szerepük van, de arról ennek ellenére érdemes helyütt megemlékezni.

A legismertebb ilyen tárgyú jogvita alperesei a Glaxo és a Boehringer Ingelheim vállalatcsoport volt, amelyek négy antiretrovirális gyógyszerkészítmény (a védjegyek: RETROVIR,

³⁶ *M. Spence: Intellectual Property and the Problem of Parody. Law Quarterly Review, 1998, p. 594.*

³⁷ *Spence: i. m. (36), p. 617.*

³⁸ WHO Global Health Observatory (2015. 05. 13-i lekérdezés).

3TC, COMBIVIR, VIRAMUNE) vonatkozásában *árkartellt* létesítettek. Az ügyet a Dél-afrikai Versenyhivatal a versenybíróshoz (*Competition Tribunal*) tette át. Ítéletre nem került sor, mert az áttételről rendelkező határozat alapján a Glaxo egy dél-afrikai gyógyszergyár számára engedélyezte két gyógyszerkészítmény generikus gyártását,³⁹ saját árait pedig radikálisan leszállította.

Néhány nappal később a Bill Clinton Alapítvány bejelentette, hogy négy generikus gyárral megállapodott antiretrovirális készítmények árának jelentős csökkentéséről.⁴⁰

Két év múltán a Bristol Myers-Squibb már nem várta be, hogy eljárás induljon ellene. A TAC és a South African HIV Clinicians Society-vel történt néhány levélváltást követően leszállította a FUNGIZONE árát⁴¹ (ez persze csak Dél-Afrikára vonatkozott).

Másik eszköze az életmentő gyógyszerek lakosság számára történő biztosításának a szabadalmi kényszerengedély lehetősége. Ez persze csak olyan országokban reális lehetőség, amelyek képesek gyógyszergyártásra, mint pl. India, Kína, Brazília, Dél-Afrika, Thaiföld.

Ugyancsak nem került sor perre Thaiföldön, ahol is az állam a Merck szabadalmait képező NEVIRAPINE, valamint KALETRA védjegyű antiretrovirális készítményekre kényszerengedélyt adott⁴² annak érdekében, hogy mintegy félmillió polgár számára lehetővé tegye az e gyógyszerhez való hozzáférést. Egyébként a KALETRA védjeggyel ellátott tabletták éves szükségletének az ára a kényszerengedély kiadásakor USD 2200/fő volt, ami egy thai állampolgár éves jövedelmét közelítette meg.

A *nyomásgyakorlás* másik példája a 40 gyógyszeripari vállalat (Pharmaceutical Manufacturer's Association) által a Dél-afrikai Köztársaság elnöke ellen indított bírósági eljárás⁴³ annak érdekében, hogy nevezett ne írja alá az új gyógyszertörvényt (Medicines Act). Több évi pereskedést követően a nemzetközi közvélemény (tüntetések 30 városban, az Európai Unió, az Egészségügyi Világszervezet, Hollandia, Németország és Franciaország tiltakozása stb.) nyomására végül is a keresetet három év után visszavonták.

Ellenpéldája ennek India, amely a szabadalmi törvény 2005. évi módosításával az újdonság fogalmát oly mértékben szigorította,⁴⁴ hogy új gyógyszerkészítmények szabadalmaztatására már csak ritkán kerülhet sor.

Ami pedig a védjegyeket illeti, Indiában már 1975 óta kísért a gyógyszerekre bejegyzett védjegyek megszüntetése olyan esetekben, ahol az eredeti gyógyszerkészítmények gyártását generikusokkal váltják fel.⁴⁵

³⁹ E. Botoy Ituku: *Propriété intellectuelle et droits de l'homme*. Brüsszel–Genf, 2007, p. 413 – A generikus készítmények gyártásának engedélyezése a védjegyekre persze nem terjedt ki, azokat más megjelöléssel ellátva hozták forgalomba: RETROVIR helyett AZT, COMBIVIR helyett LAMIVUDINE.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Botoy Ituku: i. m. (39), p. 415.

⁴² C. M. Ho in: L.R. Helfer, G.W. Austin: *Human Rights and Intellectual Property*. Cambridge, 2011, p. 127.

⁴³ L. Forman in: Helfer, Austin: i. m. (42), p. 146.

⁴⁴ P. Pusceddu: *Access to Medicines and TRIPS Compliance in India and Brazil*. E.I.P.R., 2014, p. 799.

⁴⁵ Dr. Vida Sándor: *Trademarks in Developing Countries*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, p. 61.

Brazíliaiban, ahol a rászorulóknak már 1996 óta ingyen jutnak hozzá az AIDS elleni gyógyszerekhez,⁴⁶ a bíróság megsemmisítette a KALETRA védjegyű gyógyszer szabadalmát. Véleményem szerint az ítéletet az egészségpolitika motiválta a hazai gyártást akadályozó szabadalom megsemmisítésénél. Indokolásként az szolgált, hogy a közkincset képező találmány, amely más országban már ismert volt, csak a pipeline-technikával nyert Brazíliaiban szabadalmi oltalmat, ez pedig ellentétes a szabadalmi jog célkitűzésével és a brazil alkotmány 5. cikkével.⁴⁷ (Megjegyzés: a szabadalom megsemmisítése következtében Brazíliaiban ez a védjegy okafogyottá vált.)

Ghánában perrel történt fenyegetés (Glaxo) hatására megszűnt a szabadalmi oltalmat élvező COMBIVIR tablettáknak megfelelő, indiai eredetű, generikus DUOVIR forgalmazása. Sem a ghánai forgalmazó, sem az indiai gyártó nem vállalta a szabadalombitorlási és kártérítési per kockázatát. Az eredmény: Ghánában az AIDS-fertőzöttek az életmentő gyógyszer nélkül maradtak. Az indiai gyártó nyílt levélben tájékoztatta a közvéleményt az előállott helyzetről.⁴⁸

Az AIDS által legsúlyosabban érintett területet egyébként is a Szaharától délre fekvő afrikai országok alkotják. A nagyszámú haláleset mellett nagy problémát jelent a elhunytak árváinak életben tartása, az AIDS által megtizedelt tanítók pótlása, a nemzeti jövedelemnek az AIDS miatt bekövetkezett 20%-os csökkenése, amely utóbbi fejlődési katasztrófát (development catastrophe)⁴⁹ eredményezett. Kenyában az AIDS-et kifejezetten nemzeti csapásnak (national disaster) tekintik.⁵⁰

Ha enyhébben is, de Észak-Afrikában is jelen vannak az AIDS által okozott problémák. Az Ifrani Egyetem (Marokkó) két közzegadás⁵¹ a védjegyes termékek (brand name) és a generikus gyógyszerek közötti versenyt az árak összehasonlításával szemlélteti. A táblázat 2000–2001 évi adatokra támaszkodva mutatja be azt a jelentős áresést, amit a generikus készítmények piaci megjelenése a védjegyes gyógyszerek ellenében okozott. A táblázat az AIDS elleni háromkomponensű gyógyszereket mutatja be, ahol is a generikus termékek előállítóiként Brazília és a Cipro (a legnagyobb indiai gyártó) szerepel. A táblázatot egyébként az „Orvosok határok nélkül” nemzetközi szervezet állította össze, s a marokkói szerzők csak átvették azt.

⁴⁶ H. Hestermeyer: Human Rights and WTO. Oxford, 2007, p. 10.

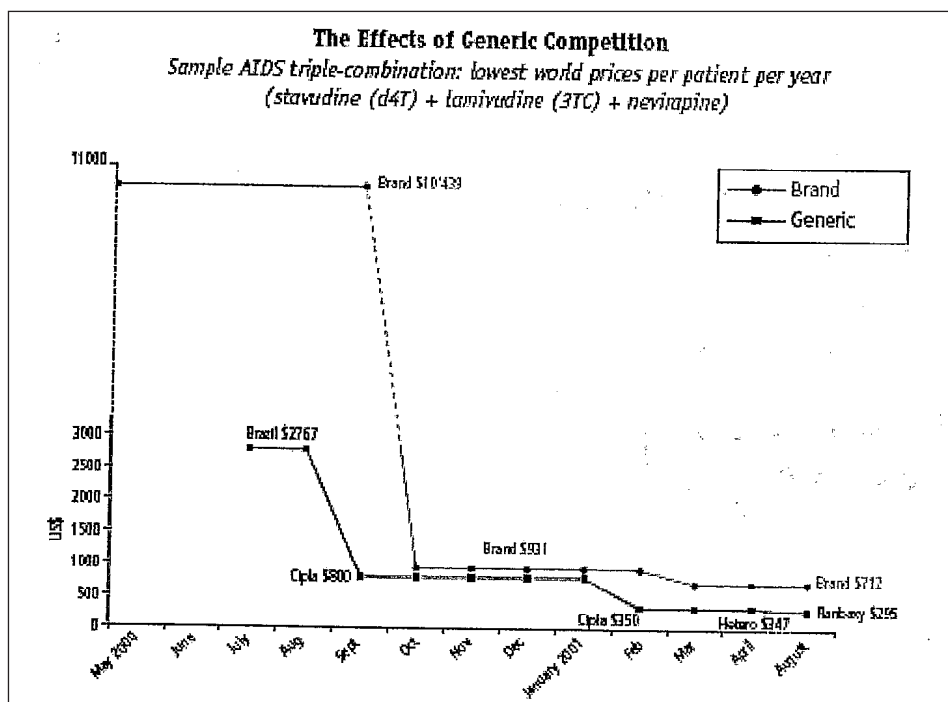
⁴⁷ Pusceddu: i. m. (44), p. 800.

⁴⁸ T. Manu: Essential Medicines and the Complexity of Implementing Nationally Based Compulsory Licensing. E.I.P.R., 2014, p. 49.

⁴⁹ S. K. Park: Talking the Talk and Walking the Walk: Reviving Global Trade and Development After Doha. Virginia Journal of International Law, 2013, p. 385.

⁵⁰ J. Harrington, A. O'Hare: Framing the National Interest: Property and Access to Essential Medicines in Kenya. The Journal of World Intellectual Property, 2012. 2. sz., p. 19.

⁵¹ A. Driouchi, N. Zouag: Pharmaceutical Patents and Prices of Generics in Morocco and Neighboring Economies. The Journal of World Intellectual Property, 2012. 2. sz., p. 115.

A szabadalmak és védjegyek árfelhajtó hatása közismert. Ennek indoka a szabadalmak esetében a kutatás-fejlesztési ráfordítás, védjegyeknél pedig a piaci bevezetéssel és annak megtartásával kapcsolatos beruházás.

Ezek a szempontok a gyógyszer szabadalmak és -védjegyek esetén is fennállnak.

Az AIDS által előidézett helyzet alapvetően egészségügyi, szociális és pénzügyi megoldást kíván. Ezt az érintett országok kormányának, nemzetközi szervezeteknek és segélyszervezeteknek kellene megoldani. Látható azonban, hogy ez nem megy gyorsan, bár kétségtelen, hogy vannak eredmények.

Az AIDS által leginkább sújtott országok ezért kénytelenek a szabadalmi kényszerengedélyhez, a védjegyek megszüntetéséhez, a szabadalmak korlátozásához, megsemmisítéséhez nyúlni eszközként. Ezek szerintem nemkívánatos megoldások, s szerepüket inkább abban látom, hogy a rendes nemzetközi jogi megoldásokat (például a TRIPS módosítását – enyhítését)⁵² kikényszerítsék.

A védjegyek, amint már említettem, az előzőekben ismertetett körülmények között alárendelt szerepet játszanak. Annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy a generikus gyógyszerek vagy más védjeggyel (mint az eredeti gyógyszer), vagy védjegy nélkül jelennek meg a piacon.

⁵² A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) ilyen tárgyú 2001. évi dohai miniszteri konferenciájának sovány eredményéről vö. Park: i. m. (49), p. 378.

Legeza Dénes*

A PLÁGIUM KÉRDÉSÉHEZ: AZ UTÁNNYOMÁSTÓL AZ ETIKAI ELJÁRÁSIG

Az elmúlt években egyre inkább foglalkoztatja a közvéleményt a plágium kérdése. Vajon egy közéleti szereplő betöltheti-e a pozícióját, ha időközben kiderül, hogy diplomája, egyetemi vagy tudományos doktori fokozata megszerzése érdekében plágiumot követett el? A plágium szükségszerűen felveti a jogsértés kérdését is: a plágium minden esetben szerzői jogi jogsértés, bűncselekmény vagy netán csak tudományetikai vétség? Kinek és a tudományos pálya melyik szakaszában kell jeleznie, ha plágiumot vett észre? Felmerülhet az iskola, s így az oktatók felelőssége, akik szemináriumokon nem adják át, amit a kutatási módszerekről és a szakdolgozatírásról tudni kell. Felmerülhet a konzulens vagy az opponens felelőssége, aki a védés során nem jelzi, hogy a szerző a dolgozat egyes részeit nem hivatkozta meg megfelelően. Végül felmerülhet a szabályalkotók felelőssége is, hogy megfelelően szabályozzák és szankcionálják a plágiumot jogszabályi, tudományos vagy intézményi belső szabályzati szinten.

Jelen tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának, a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának, a Filozófiai és Történettudományok Osztályának és a Műszaki Tudományok Osztályának a plágiumról tartott együttes tudományos ülésén¹ elhangzott előadás szerkesztett és bővített változata. Figyelemmel arra, hogy dr. Gyertyánfy Péter a konferencia bevezető előadásában általánosan érintette a plágium szerzői jogi vonatkozásait, dr. Faludi Gábor pedig a szoftver szerzői jogi védelmének szűkülő hatáiról beszélt, dolgozatunkban a plágium témakörét – egy antik példát követően – elsősorban a magyar jogtörténet és a jelenlegi tudományetikai szabályzatok szemszögéből vizsgáljuk.

1. A plágiumra is igaz az az állítás, hogy már az ókori görögök is...

Egy anekdota szerint II. Ptolemaiosz király íróversenyt rendezett az alexandriai könyvtárban, ahol a zsűri hat tagja az első és a második helyezést a közönség által legkedveltebb íróknak ítélte. A zsűri hetedik tagja volt a bizánci Arisztophanész (i. e. 257–180) is, aki – a többségi döntéssel szemben – annak a költőnek ítélte volna a díjat, akit a legkevésbé

* A szerző a Szerzői Jogi Szakértő Testület titkára, az SZTE ÁJTK Doktori Iskola hallgatója. Az írás a szerző saját szakmai véleményét tükrözi, amely nem feltétlenül egyezik meg az SZTNH vagy az SZTE álláspontjával.

¹ A 2015. május 21-i ülés részletes programja elérhető: http://mta.hu/data/cikk/13/62/23/cikk_136223/Plagium_konferencia_program_20150521.pdf (valamennyi internetes hivatkozás utolsó megtekintésének a dátuma: 2015. június 14.).

kedvelt a közönség, ugyanis ő volt az egyetlen, aki nem mások művéből lopott, hanem sajátot írt. Állítása bizonyítására a versenyt követően Arisztophanész emlékezetből idézte és a könyvtár takercei közül kikereste a plagizált forrásokat. A király végül méltó döntést hozott: Arisztophanészt megjutalmazta és az alexandriai könyvtár vezetőjévé tette, a lopást elkövető költőket pedig száműzte.²

Természetesen tudni lehet, hogy sem az ókori görögöknél, sem Rómában nem büntették ilyen szigorral a plágiumot, de erkölcsileg megvetették a plagizátorokat.³

2. Az utánnymás és a plágium mint a szerzői jog motorja

A könyvek utánnymása ellen eleinte a privilégiumok csak a kiadókat védték, hiszen jellemzően ők állták a kiadás magas költségét. Írói tiszteletdíjról egészen a reformkorig csak kivételes esetekben lehetett szó, mivel az írók vagy tehetős társadalmi rétegből származtak, vagy a tiszteletpéldányok eladásával, illetve a könyvben szereplő ajánlás (dedikáció) értékesítésével díjukat maguknak kellett előteremteniük.⁴ Tiszteletpéldányokkal fizette ki íróit ifj. Heltai Gáspár vagy M. Tóthfalusi Kis Miklós, ellenben dedikációival nemeseknél és uralkodóknál kellett házalnia Tinódi Lantos Sebestyénnek, Szenczi Molnár Albertnek vagy Melius Péternek.⁵

2.1. Az utánnymás

A könyvnyomtatással szinte egyidejű a kiadványok utánnymása. Míg az egyik kiadó valamilyen ellenszolgáltatásért cserébe megszerzi a mű kéziratát, elvégzi a szöveggondozást, egyeztet a nyomdával, könyvkötővel, beszerzi a királyi privilégiumot és a cenzúra engedélyét, addig az utánnymoló egyedüli feladata az engedélyeztetés és a már jól bevált könyv újrakiadása. Így kiadói vagy szerzői jog hiányában az utánnymás önmagában káros lehetett a művet először megjelentető kiadó és a még élő szerző számára. Ezzel szemben kalózkiadásról csak akkor beszélhetünk, ha az utánnymás jogosulatlan volt, tehát a mű nem rendelkezett a szükséges hatósági engedélyekkel. Az utánnymási gyakorlat szemléltetésére a szerzői jogi irodalomban eddig kevésbé feldolgozott utánnymási eseteket ismertetünk.

Az első egy 1725. évi kassai eset. Egy eperjesi könyvkötő, Gottfried Steinhübel (1679–1730) 3000 db tankönyvet rendelt meg a kassai jezsuita nyomdából. Egy kassai könyvkötő, Szakmári Pál – értesülvén a jelentős megrendelésről – maga is rendelt a nyomdától 1000

² *Marcus Vitruvius Pollio: Tíz könyv az építészetéről* (fordította: Gulyás Dénes). Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 1988. VII. könyv Előszó 4–7. p. 179–180.

³ Az ókori szerzői jogról bővebben lásd: *Lendvai Zsófia: Szerzői jog az ókorban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 3. (113.) évf. 3. sz., 2008. június, p. 57–79.

⁴ *Gulyás Pál: A könyvkiadás Magyarországon. a XVI–XVIII. században (1527–1773). Magyar Könyv-szemle*, 1944. II–IV. füzet, p. 131–132.

⁵ *Gulyás: i. m. (4), p. 132.*

példányt. Szakmári példányait Steinhübel lefoglaltatta, és csak kártérítés, valamint írásbeli ígéret ellenében adta ki. Mivel Szakmári Pál ígéretét megszegve 1727-ben, az újabb rendeléskor is rendelt a tankönyvből, eperjesi kollégája másodszorra már beperelte a városi tanács előtt.⁶ A Kassa város levéltárából származó tanúvallomások szerint tettében csupán azt találták tisztességtelennek, hogy a kinyomatás ugyanabban a nyomdában történt. Az egyik tanú szerint Szakmárit tette miatt méltán lehet kópénak (*selma*) nevezni.⁷ A korabeli szokásoknak megfelelően könyvkötők is végezhetek könyvárusi tevékenységet a nyomdától történő közvetlen rendeléssel. Azt azonban nem tartották tisztességesnek, ha a nyomdától többen rendelték meg ugyanazt a kiadványt, hiszen ez sértette a kereskedők érdekeit. Ebben az időben a könyvkiadással kapcsolatos viták elbírálása városi hatáskörbe tartozott.

Egy másik eset Bécsben történt 1780-ban. Az osztrák tartományokban irányadó 1775. február 11-i rendelet csak a belföldi kiadóknál megjelent művek utánnyomását tiltotta. Johann Thomas von Trattner (1717–1798)⁸ bécsi könyvkiadó két, még élő szerző egyetemi tankönyvét kívánta utánnyomni. Az első könyv utánnyomását az osztrák kancellária nem engedélyezte, mivel a szerző, Karl Emmanuel Riegger osztrák honos volt. A második, eredetileg külföldön kiadott könyvet – amelynek szerzője, Michael Ignaz Schmidt ugyan nem volt osztrák, de már a Habsburgok szolgálatában állt – csak akkor engedélyezték utánnyomni, ha ahhoz Trattner a szerző hozzájárulását is beszerzi.⁹

Később Trattner – kihasználva udvari kapcsolatait és a rendelet szellemiségét – az utánnyomással már-már zsarolta a nem osztrák kiadókat, és még a nyomtatással járó fáradságot is próbálta megspórolni. A Mannheimben működő Christian Friedrich Schwan (1733–1815) könyvkiadótól egyenesen azt kérte, hogy az általa kiadott „*német szótárából nyomasson 1000 példányt Trattner névvel és ennek ellenértéke fejében más, Trattnernél megjelent szótárakat fogadjon el; ellenkező esetben pedig ő fogja bécsi műhelyében utánnyomni a művet*”.¹⁰ Trattner lényegében az előállítás költségeit raktáron lévő kiadványaival kívánta ellentételezni. Schwan a bécsi cenzúrabizottsághoz fordult, amely ugyan eljárt a feljelentésben, de végül Trattner került ki győztesen, megkapva az engedélyt Schwan szótárának utánnyomására. A zsarolás ugyan nem sikerült, de Schwan így is sokat veszített a szótáron.

Míg a kassai esetről a kollégák elismerték az egyazon nyomdától való rendelés tisztességtelenségét, és a városi tanács előtt volt lehetőség valamiféle igényt érvényesíteni, addig Trattner esete kapcsán látszik, hogy a nem osztrák kiadók (beleértve a magyar-osztrák

⁶ Gulyás: i. m. (4), p. 30–131.

⁷ Kemény Lajos: Tanúkihallgatás a kassai jezsuiták nyomdájában újonnan kinyomatott Rudimenta iránt (1727). Magyar Könyvszemle, 1913. p. 69.

⁸ Az azonos nevű magyar nyomdász keresztapja. Érdekesség, hogy Trattner nemcsak kiadó, könyv- és metszetnyomó volt, hanem könyvkötészete, betűöntődéje és papírmalma is volt. Pamela E. Selwyn: Everyday Life in the German Book Trade: Friedrich Nicolai as Bookseller and Publisher in the Age of Enlightenment. Penn State Press, 2008, p. 219.

⁹ Kósa János: Az utánnyomás eltiltása Magyarországon. Magyar Könyvszemle, 1940, 4. sz. p. 377–389.

¹⁰ Kósa: i. m. (9).

relációt is) védtelenek voltak a bécsi kiadókkal szemben (helyesebben a territorialitással szemben).

Trattner tevékenysége mai szemmel gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek tűnhetne, de a korszak politikai, kereskedelmi és gazdasági viszonyainak tükrében találó egy kortárs utazó felvetése: „*Ki tudja, vajjon a felvilágosodás Magyarországon és Ausztriában Trattner úr nélkül fejlődött volna-e ennyire?*”¹¹

Arra is volt példa, hogy egy nem osztrák kiadó kérjen engedélyt könyvek forgalomba hozatalára az örökös tartományok területére. Ilyen esetekben gazdasági (utánnymás) és kulturális (kiadói-szerzői jog) kérdéseket ütköztetett a bécsi kancellária, valamint az alsóbb fokú ún. tanulmányi bizottság (Studienhofkommission). Míg a kancellária rendre az utánnymás mellett, addig a bizottság a szerzők jogai mellett, így az utánnymás engedélyezése ellen foglalt állást.

A bizottság amellett érvelt, hogy a mű a szerző tulajdona, és az utánnymás miatt a mű első kiadója csak korlátozott mértékben vagy egyáltalán nem fizet a szerzőnek tiszteletdíjat. Ezért az utánnymás káros az első kiadóra, a szerzőre, és a jó művek létrehozását veszélyeztetheti. A kancellária azonban a tulajdonjogi felfogást képviselte, ami lényegében azt jelentette, hogy a szerző szellemi tulajdon-jogát a mű közzétételével elveszti; egy könyv utánnymása nem lehet lopás, hiszen nem az első kiadás példányait veszik el, hanem új példányok jönnek létre.¹² II. József is hajthatatlan maradt abban, hogy az utánnymást pusztán államgazdasági szempontból nézze.

Mihelyt mind a hercegek és köztársaságok közösen végrehajtják ezt az itt előterjesztett, a nyomorgó írók számára bizonyosan méltányos korlátozásokat, úgy nem én leszek köztük az utolsó; de addig nem akarok a talán egyedüli lenni, aki eltilt egy az alattvalói és könyvnyomdászai számára előnyös kereskedést csak azért, hogy őt a költők megénekeljék. Maradjon meg tehát a külföldi könyvek utánnymása, amíg az általános egyetértés boldog ideje el nem érkezik.¹³

A II. József által feltételként szabott nemzetközi szerzői jogi együttműködésre még közel 100 évet kellett várni, de addig is több olyan jelentős jogszabályt fogadtak el, ami hatással volt a hazai szerzői jog fejlődésére: az 1793-ban Magyarországra kiterjesztett 1775-ös rendelet, az 1794. évi porosz Allgemeines Landrecht, vagy az 1837-es porosz törvény az írói és művészeti tulajdonról.

¹¹ Carl Ehrenfried Dreysig: Reisen [des grünen Mannes] durch Deutschland und Ungarn. Halle, Dreyßig, 1791. Th. 2. p. 50, idézi Trócsányi Zoltán: A szerzői tulajdonjog és az alányomtatók. Magyar Könyvszemle, 1938, p. 160.

¹² Kósa: i. m. (9), p. 382.

¹³ Staatsrat 1784: 1569, hivatkozva Kósa: i. m. (9), p. 382.

2.2. Az „Iliász-pör”

A 18. század végén jelentkező nemzetközi hullám – például a francia és porosz törvények – hatására a magyar írók is egyre tudatosabbak lettek műveiket illetően. Több olyan irodalmi vita (pör) kerekedett, amely a szerző jogainak határát értelmezte, vagy egy-egy mű utánnyomása miatt alakult ki.¹⁴

Az 1823–1826 között zajló Iliász-pör tekinthető az első magyar plágiumvitának, amely arra vezethető vissza, hogy Kölcsey Ferenc mintegy tíz évvel korábban Homérosz Iliászának néhány részletét lefordította, és elküldte Kazinczy Ferencnek. Kazinczy, mintegy megsértve a mű nyilvánosságra hozatalának jogát, a fordítást továbbküldte Vályi Nagy Ferencnek. Végül a Vályi Nagy által fordított Iliászt Kazinczy úgy adta ki, hogy az átvett soroknál nem hivatkoztak Kölcseyre. Szemere Pálnak írott leveléből megismerhetjük, miként élte meg Kölcsey, az eredeti fordító irodalmi gyermekének elrablását.

Surányban valék az én kedves Bay Gyurimnál.¹⁵ Az idő homályos volt, az utcák sárba süllyedtek el; ’s én jobb időt ohajtozva forgattam a’ kalendáriumot, ha nem mond e napfényt a’ másik fertályba? Fogd e’ könyvet, mondá Gyuri; ’s Nagy Ferencznek Homérját nyújtá felém. Te tudod, hogy Homérból valaha én is fordítottam valamit; ’s kedvem jöve nézni, miben különbözünk egymástól. ... Előtted történt az is, hogy 1817. a’ pünkösöd utáni napokban Lasztócson a’ mi rokonbarátunknak, Kazinczynak számára [a fordítás] bepakkoltatott, ’s Széphalomra vitetvén, onnan csak több napok után tért vissza. ’S mikor én Lasztóczot Pestért ’s Pestet Csekéért elhagyám, a’ te kezeid között maradt az. Képzeld már most a’ bámúlást, melly engem elfoga, midőn nálad maradt Homéromat egyszerre a’ Kazinczy által kiadatott Nagy Ferenczi Homérban megpillantottam! Ki varázsolt téged ide? felsikolték; ’s akaratom ellen a’ plagiariusok jutottak eszembe.

De mit tegyünk? Nagy Ferencz már nincs többé; ’s képzeld, minő bajban lehet egy megsértett betűmázoló, midőn nem tudja kin öntse ki boszúját. Kiszakasztani az enyímeknek ismert sorokat, ’s papirosostól együtt zsebembe dugni ’s haza vinni: ezt gondolám hirtelen; mivel ágy is az erőszakkal elvett jószágot esztendő alatt vissza lehet foglalni. De ötszáz exemplár! mondá Gyuri. – Jaj nekem! Hijában; a’ bűn büntetetlen nem marad.¹⁶

¹⁴ I. m. (13).

¹⁵ Bay György (1792–1849) királyi tanácsos, hétszemélynök és alnádor.

¹⁶ Kölcsey Ferenc levele Szemere Pálhoz, 1823. február. In: Élet és Literatura. Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. IV. rész. p. 266–267.

Kazinczy Szemere Pálnak írott levelében próbálta a vitát tompítani azzal, hogy Nagy Ferenc lényegében csak átvett Kölcsey fordításából. Megoldásként javasolta, hogy az Iliász „meglopodosott” első könyvét a fordítás igaz történetével hozzák nyilvánosságra a Hébe c. irodalmi zsebkönyvben.

... V. Nagy eléggé nemes lelkű ember volt megvallani, hogy mind a Kölcsey fordítása, mind az a kevés, amit én mertem, jobb mint az övé, s ami jót Kölcseynél s nálam talált, általvevé, nem mint tolvaj, hanem mint az, aki nem szégyenel mástól is venni, csakhogy dolgozása nyerjen. Plagiáriusnak vennék-e őtet, ha a Kölcseyé ki volna már adva?¹⁷

Kölcsey azonban a plágiumot illetően azt az álláspontot képviselte, hogy a hivatkozás nélküli átvétel, kölcsönzés minden esetben plágiumnak minősül, függetlenül a kölcsönző személyétől és indíttatásától. Kazinczy válasza s ajánlata inkább újabb sértést okozott, sem mint megoldást a békülésre.

De fel lehet e azt tenni, hogy Kazinczy nem tudná: mi a plágium? Követni lehet, szabad, ennek a plágiummal semmi köze. Másnak egész munkáját vagy csak némelly helyeit a magam írásába szabad általtennem, csak hogy az auctort híven megnevezsem: ezt kölcsönözésnek hívják, nem plágiumnak; de ha másnak egész munkáját, vagy némelly helyeit, vagy csak felfödözéseit és gondolatjait is úgy viszem által a magam írásába, mint sajátomat – ez, édes barátom, és egyedül ez a plágium. A poetának a csupa reminiscenciákat is keserűen felhányja a recensens; s a plágium lenne megengedhető dolog? Megvallom én azt, hogy szép lélek jele a másét jobbnak ismerni a magáénál: de a más jobbnak ismert munkáját elsajátlani, eltulajdonítani – ez soha nem volt szép érzés jele.¹⁸

Ezt követően mindenki próbálta a maga igazát alátámasztani. Kazinczy azt állította, hogy csak egy sort vettek át Kölcseytől, s különben is egy mű kapcsán Kölcsey tőle lopott. Erre Szemere Pál egy összehasonlítást tett közzé, igazolva Kölcsey állítását. Az egész polémiát végül Kölcsey azzal zárta le, hogy úgy érzi kölcsönösen elégtételt adtak egymásnak, és Kazinczynek baráti jobbját nyújtja békülésre.¹⁹

¹⁷ 191. levél, Kazinczy Ferenc levele Szemere Pálnak, Széphalom, 1823. március. In: *Élet és Literaturá*. Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. IV. rész. p. 270.

¹⁸ *Kölcsey levele Szemere Pálhoz*, 1825. május. In: *Élet és Literaturá*. Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1826. IV. rész. p. 271.

¹⁹ Végszó Kölcseytől. In: *Kölcsey Ferenc összes művei* I. kötet. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1960, p. 474–476.

2.3. „Írói jogtapodás”²⁰

Amíg a Kölcsey és Kazinczy közötti vita az író-fordító nevének elhagyása miatt alakult ki, addig Petőfi Sándorral épp az ellenkezője történt. Az ifjú költő 1843-ban négy versét kívánta a Regélő Pesti Divatlapban megjelentetni Andor diák álnéven. A folyóirat akkori szerkesztője Garay János volt, aki meg is ígérte Petőfinek, hogy neve titokban marad. Garay azonban ígéretét megszegve a verseket Petőfi neve alatt hozta nyilvánosságra. Petőfi célja ezzel a csavarral az lett volna, hogy a Verőczey álnéven verskritikákat író Bajza József őszinte véleményét megismerhesse. Petőfi a helyzetet végül beismerte Bajza előtt, s kérte őt, mint az Athenaeum főszerkesztőjét, hogy a lapjában közleményt jelentethessen meg Garay ellen.²¹

... Köszönöm szépen jó 'karatját, drága tiszt, szerkesztő úr, köszönöm! Mert hinnem kell, hogy csupa merő jó szándokból történt az egész. Ön t. i. kedves gyermekeimet az incognitóval gyakran járó lenézés- s félreismeréstől megóvándó, nyomá reájok fényes születésök bélyegét. Szép, szép és helyes! De mindamelllett is e nemes szándok szószegéssel volt egybekötve, ami pedig aligha legragyogóbb oldala az embernek, és ezen fölül írói jogtapodással, mi megint nem nagyon dicséretes oldala hírlapszerkesztőnek. Én tehát a világ minden kincseért sem akarván ön kezelési tisztaságának napfogyatkozására még több alkalmat is szolgáltatni, ezennel kérem, még el nem indult egypár szülöttem előtt a Regélő kapuit elzárni s bizonyossá teszem a nagylelkű és írói jogokat oly szépen tisztelő szerkesztő urat afelől, hogy többé nem fogjuk cicára bízni a tejfölt.²²

Minden bizonnyal ekkor az írói jogoknál Petőfit más önös érdekek jobban vezérelték. Egyrészt sorra jelentek meg versei az Athenaeumban, ezért nem illett verseit más sajtóorgánumnak átadni, másrészt meglehetősen jó kapcsolatot ápolt az Athenaeum vezető szerkesztőivel, Bajzával, Vörösmarty Mihállyal és Toldy Ferencsel, így szükséges volt a divatlaptól való elhatárolódás.²³ Petőfi az elbukott cselből végül nyertesen került ki, hiszen a polémia kezdődő hírnevét tovább erősítette.

²⁰ Köszönet Vékás Lajos professzor úrnak a tudományos ülést követő építő megjegyzéseire.

²¹ Petőfi Sándor levele Bajza Józsefhez, Pozsony, jún. 3-án 1843. In: *Martinkó András* (szerk.): *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Budapest, Magyar Helikon, 1967, p. 258–259.

²² *Petőfi Sándor: Írói jogtapodás a Regélőben*. Athenaeum, 1843. június 15. In: *Martinkó: i. m.* (21), p. 259.

²³ *Fekete Sándor: Petőfi Sándor életrajza I.* Akadémia Kiadó, Budapest, 1973, p. 261–262.

2.4. Az írói tulajdon törvényi védelme

Az írói polémiákkal párhuzamosan, de elsősorban a jogosulatlan utánnyomás miatt jelentkezett Magyarországon igény az írói tulajdon törvényi elismerésére. Először Toldy Ferenc kezdeményezte 1838-ban, hogy törvény védje az írók jogait.²⁴ Toldy friss, személyes élménye volt, hogy a Vörösmarty Mihállyal közösen készített magyar–német zsebszótár szövegét (mutatványívét) már akkor ellopta valaki, amikor az még nyomdában volt.²⁵

Toldy másik esete az Athenaeum folyóirathoz kötődik, amely – szakítva a korábbi gyakorlattal – minden megjelenő cikk szerzőjének jelentős honoráriumot fizetett. Mivel a folyóirat Kölcsey Ferenc *Parainesiséért*²⁶ 10 aranyat fizetett, Toldy igencsak mérges lett, amikor megtudta, hogy az írást engedély nélkül más újságok is meg akarják jelentetni. Felhívásban kérte a többi folyóirat-kiadót, hogy tartsák tiszteletben egymás jogait, mondván, hogy a kiadók a tiszteletdíjjal nem kiadási elsőbbséget szeretnének váltani, hanem bizonyos időre kizárólagos kiadási jogot.²⁷

Természetesen tisztában kell lennünk a kor irodalmi szokásaival is. Gondolnunk kell itt például Katona Józsefre, aki a *Bánk bán* közel 10%-át Friedrich Schiller, Christoph Martin Wieland, vagy Veit Weber műveiből vette át a prózát verses formára cserélve. A mű kéziratába Katona saját kezűleg jegyzi fel az átvett forrásokat, külön igaz ez például Tiborcz panaszára is.²⁸ Schöpflin Aladár hasonló módon, „fordítóként” tekint Verseyhy Ferencre, akinek *A természetes ember* című műve August Heinrich Lafontaine hasonló című művének az átdolgozása, s mindössze a szereplők neveit magyarosította.²⁹ Megjegyzendő, hogy a külföldi művek fordítását a hazai szerzői jogi szabályozás egészen az 1921. évi szerzői jogi törvényig viszonylag szabadabban kezelte. Igaz azonban, hogy a két említett esetben nem történt hivatkozás az eredeti szerzőkre.

Toldy Ferenc az 1840-ben megjelent közel nyolcvanoldalas tanulmányában korábbi írását folytatva részletezi az írói tulajdon természetét, szabályozásának nemzetközi történetét, és ebben fekteti le lényegében a szerzői jogi irodalom hazai alapját. Írásából az olvasó jogairól szóló részt emeljük ki.

²⁴ Toldy Ferenc: Néhány szó az írói tulajdonról. Athenaeum, 1838, 45. sz., p. 705–717.

²⁵ Toldy Ferenc: Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyzó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. Különlenyomat a Budapesti Szemle első számából. Pest, Heckenast Gusztáv, 1840, (első megjelenés Budapesti Szemle, 1840, 1. sz., p. 157–237.) p. 26, 18. § lábjegyzet.

²⁶ Szalisznyó Lilla: Pennával teremtett egzisztencia. Irodalomtörténeti Közlemények (ItK). 116. évf., 2012, p. 200.

²⁷ Toldy: i. m. (24), p. 716–717.

²⁸ Schöpflin Aladár: A Bánk bán – plágium? Nyugat, 1934, 23–24. sz.: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00587/18353.htm>.

²⁹ György Lajos: Verseyhy Ferenc „Természetes Emberé”-nek forrása. Irodalomtörténet, 1. évf. 1–2. sz., 1912, p. 54.

Milyen jogot szerezhet az olvasó, a mű megvásárlója? Toldy álláspontja szerint a könyv megvételével a vevő megszerzi a műpéldány tulajdonát (szerzői és kiadói jog nélkül) és a mű mindenféle szellemi hasznosításának jogát, így „a' maga és mások' mívelése 's oktatására fordíthatja, azt bírálata' tárgyává teheti, fölötte leczkékét tarthat, írói munkálkodásaiban szellemileg ... felhasználhatja, belőle egyes helyeket idézhet ...”.³⁰

Toldy Ferenc írásában a szerző feltétlen szerzői joga – ekkor még írói tulajdona – mellett érvel, de tisztában van e jog korlátoltságával. Toldy gondolatai a későbbiekben is erősen hatottak, hiszen az évek során olvasott művek befolyásolják gondolkodásunkat, egyes jogintézményről kialakított véleményünket. Így ha évekkel később adott témáról írunk, oktatunk, előadunk, szükségszerűen „szellemi felhasználás”-t követünk el. Kenedi Géza szavaival élve: „Minden új gondolatunk a multban gyökerezik és lassú fejlődés, tehát gyarapodások eredménye, noha bizonyos, hogy egyéniségünk bélyegét magán viseli.”³¹

Az eddigieket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a plágium régóta morálisan erősen megkérdőjelezhető cselekedet. Magyarországon a plágium és a jogosulatlan utánnyomás jelentős hatással volt a szerzői jog kialakulására és fejlődésére, amelyeket az első, majd a második szerzői jogi törvényünk az 1884 és 1970 közötti időszakban a bitorlás elnevezéssel szabályozott.

Az utánnyomásra és a plágiumra felidézett néhány jogtörténeti esetet követően az egyes etikai szabályzatok plágiumrendelkezéseit elemezzük, majd összevetjük a lehetséges „plágiumelkövetési magatartásokat” a szerzői jogi védelem korlátaival.

3. A plágium az egyes intézményi etikai szabályzatokban

Maga a plágium elkövetési magatartása egyszerű: adott tartalmi egység nem megfelelő hivatkozása. Tekintsük végig, hogy az egyes etikai szabályzatok mely tartalmi egységeknél húzzák meg a plágium határát, mit tekintenek nem megfelelő hivatkozásnak, azaz plágiumnak.

3.1. Magyar Tudományos Akadémia

Az MTA Tudományetikai kódexének a hatálya kiterjed szinte az egész magyar tudományos életre. A köztestületi tagokon vagy a kutatóintézetekben foglalkoztatottakon túl a kódex irányadó – többek között – az MTA által kiírt pályázatokon részt vevő személyekre, az MTA doktora címért folyó eljárásra és az abban részt vevő valamennyi személyre, valamint a tudományos kutatókra. Az MTA ezenfelül minden egyéb, a tudomány művelését feladatának tekintő intézmény és szervezet számára javasolja a kódex általános érvényű alkalmazását.

³⁰ Toldy: i. m. (25), p. 21.

³¹ Kenedi Géza: A magyar szerzői jog. Athenaeum, Budapest, 1908, p. 21.

Az MTA tudományetikai kódexe a plágiumot – a koholmány, a hamisítás és a személyes befolyásolás mellett – a tudományos ethosz megsértésének egyik legsúlyosabb formájaként definiálja. A kódex szerint „[p]lágium a mások ötleteinek, tudományos eredményeinek, szavainak, szövegeinek átvétele és sajátként való feltüntetése”.³² A kódex elismeri a tudományos tartalom és a szerzői jogi védelem kettősségét azáltal, hogy a szerzői jogi védelmet nem tekinti teljes körűnek, hanem a további védelmet az etikai szabályok révén látja biztosítotttnak.

A szabályzat érdekes módon megállapítja azt is, hogy a plágium elkövetése közvetlenül az érintett tudományos kutató számára okoz hátrányt, magára a tudományra nézve csak közvetetten sérelmes.

A kódex a plágium egy minősített esetét is meghatározza, „amikor kiadvány szerkesztője vagy bírálója a publikálásra benyújtott dolgozat új gondolatait vagy kísérleti eredményeit kisajátítja, akár csak közvetetten is, egyebek között annak harmadik fél részére történő átadásával.”³³ Tehát az általános kutatóetikai normák közé tartozik, hogy nem élhet vissza a nyilvánosságra hozatal speciális folyamatában részt vevő személy a szerepénél fogva korábban megszerzett tudással. Ugyanennek igaznak kell lennie a dolgozat konzulensére, opponensére, illetve mindazokra nézve, akik az elbírálás folyamatában részt vesznek.

Ellentmondásos rendelkezés, hogy a kódex több helyen szabályozza a szerzőség kérdését. Egyrészt a tudományos eredmények közlése pontban határozza meg, hogy „szerzőként kell szerepeltetni azt a személyt, aki tudományos munkáján keresztül jelentős hozzájárulást adott a kísérletek tervezéséhez, megvalósításához, az eredmények értékeléséhez és ellenőrzéséhez. Az intézményben, intézetben betöltött pozíció vagy a kutatás finanszírozásában betöltött szerep önmagában nem indokolja, hogy valaki a publikáció szerzőjeként legyen feltüntetve.”³⁴ Másrészt nem a plágiumnál, azaz a súlyos etikai vétségek között, hanem az egyéb, erkölcsileg kifogásolható viselkedési formák és gyakorlatok között szabályozza a szerzőséggel kapcsolatos visszaéléseket. Így „[e]tikai vétség kiérdemelt szerzőség megtagadása, nem kiérdemelt szerzőség követelése vagy nem kiérdemelt szerzőség megadása, és általában a szerzőséggel kapcsolatos érdek megtevésztő feltüntetése. Az ilyen vétség a hamisítás egy formája.”³⁵

Véleményünk szerint a plágium önmagában a szerzőséget kérdőjelezi meg, hiszen az olvasó a pontatlan hivatkozás vagy a hivatkozás elmaradása révén abban a téves feltevésben van, hogy az olvasott tartalmi egységek szerzője maga az író. Így feltétlenül plágiumot követ el, aki más által létrehozott tartalmi egységnél a névfeltüntetést pozitív vagy negatív módon megsérti. Szemben a tudományos gyakorlattal, szerzői jogi értelemben csak az lehet szerző, aki a művet – egyedül vagy többedmagával – megalkotta.³⁶

³² MTA tudományetikai kódexe, 5.1.3.: <http://mta.hu/cikkek/tudomanyetikai-kodex-122151>.

³³ I. m. (32), 5.1.3. utolsó bekezdése.

³⁴ I. m. (32), 4.4.1.

³⁵ I. m. (32), 5.2.4.

³⁶ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 4. § (1) A szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta.

3.2. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara

Az ELTE tájékoztatója a plágium körébe vonja még a más szerzőtől átvett gondolatot, megállapítást, következtetést, véleményt, levezetést, megfigyelést, képletet, modellt, adatot, szám- vagy adatsort, statisztikát, megoldást, ábrát, grafikát, képet vagy fényképet is.³⁷

A tájékoztató az ún. szellemiőröktől rendelt dolgozatokat is plágiumnak minősíti, ami lehet teljes dolgozat, egyéb munkák másolása vagy ellenszolgáltatásért cserébe elkészített bármilyen anyag. A tájékoztató a hallgatók számára végre egyértelművé teszi, hogy – a sajtóhírek ellenére – nemcsak a szakdolgozatban kell ügyelni a plágiumra, hanem bármely egyetemi írásbeli és szóbeli teljesítményben elkövethető, így házi vagy szemináriumi dolgozatban, kutatási beszámolóban, de akár egy kiselőadásban vagy referátumban is.

A tájékoztató jelentős előrelépés afelé, hogy a hallgatók az egyetemi évek során a kisebb dolgozatoktól a nagyobbak felé haladva megtanulják, hogyan kell megfelelő hivatkozással szerzői műveket létrehozni. Így ha egy tanár az első években fel is fedezi a kutatómódszer-tan ismeretének hiányát, még van lehetőség a tudás elmélyítésére.

3.3. Szegedi Tudományegyetem

Végül a Szegedi Tudományegyetem szakdolgozatokról szóló szabályzata az előbbieken túl³⁸ plágiumnak minősíti azt, ha hivatkozás nélkül más forrásból nyert képeket, ábrákat használnak fel, vagy a „más ... forrásból vett – legalább hét egymást követő átvett szót tartalmazó – szó szerinti idézetet a dolgozat készítője” nem megfelelő hivatkozással teszi visszakereshetővé, ellenőrizhetővé.³⁹

Nagy segítség a hallgatóknak és a tanároknak, hogy a szabályzat részletesen meghatározza, mekkora terjedelmű plágiumnál kell a dolgozatot érdemi vizsgálat és mérlegelés nélkül elégtelennek minősíteni. Mindenképpen elégtelen a dolgozat, ha a szerző legalább hét egymást követő szónyi részt legalább három helyen, két mondatnyi szöveget legalább két helyen, legalább öt egymást követő mondatnyi szöveget vagy rövidebb terjedelmű gondolatot, ötletet stb. legalább öt helyen vesz át.⁴⁰ Enyhébb elkövetési mód esetében mérlegelés alapján történhet a dolgozat értékelése.

A szabályzat rendelkezik a másik jellemző plágiumelkövetési magatartásról, a parafrázisról is. E szerint „... fenti szabályok alkalmazandók akkor is, ha más gondolata, ötlete, megállapítása, következtetése vagy tényközlése átfogalmazva, összefoglalva, rövidítve, idegen nyelvből fordítva jelenik meg a dolgozatban.”⁴¹

³⁷ Tájékoztató a plágiummal kapcsolatos rendelkezésekről az ELTE Bölcsészettudományi Karán: http://www.btk.elte.hu/file/plagium_tajekoztato_elsosoknek_.pdf.

³⁸ Az SZTE szabályzata a szakdolgozatokról: <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=4239>.

³⁹ I. m. (38) 4.2. c) és d) pont.

⁴⁰ I. m. (38) 4.4. b)–e) pont.

⁴¹ I. m. (38) 4.3. pont.

4. A szerzői jogi védelem és a plágium

A szerzői jogi védelem tartalma szűkebb, talán egészségesebb mértékben szűkebb, mint az előzőekben felsorolt és meghatározott plágiumfogalmak. Különböző korokból vett példák-
kal illusztráljuk, hogy a szerzői jogi védelem okkal nem terjed ki *ötletek, szavak, tudomá-
nyos eredmények, eljárások vagy formák* védelmére.

4.1. Az ötlet

Egy, a 20. század '30-as éveiben felmerült vitás kérdésben a bíróságnak egy ötletes reklámo-
zási eljárásban kellett döntenie. A perbeli tényállás szerint a felperes ötlete az volt, hogy az
alperes termékeinek kiválóságát úgy kellene az újságban hirdetni, mintha iskolai bizonyít-
ványok lennének. A fellebbezési bíróság a felperes keresetét elutasította azzal, hogy valamely
ötlet önmagában, az alkotás tartalmától, tárgyától elválasztva nem áll szerzői jogi védelem
alatt.⁴² Ez alapján nehéz a más által alkalmazott levezetést, modellt, megoldást önmagában,
mint pusztá eljárási ötletet szerzői jogi védelemben részesíteni.⁴³

4.2. A szavak

Egy 1931-es jogesetben⁴⁴ a másodrendű alperes a „*A káromkodás elterjedése és büntetése
hazánkban 1850-ig*” című értekezésből vett át engedély nélkül korabeli káromkodásokat.⁴⁵
A perben kirendelt – akkori nevén – Szerzői Jogi Szakértő Bizottságnak azt kellett megál-
lapítania, hogy a kutatások alapján a felperes egyéni megfogalmazásában nyilvánosságra
hozott adatok állhatnak-e szerzői jogi védelem alatt. A bizottság véleménye szerint az „*ér-
tekezés a felperes tudományos kutatásai alapján készült önálló írói mű, amely számot tarthat
szerzői jogi védelemre*”. Az alperes hetilapjában a „*Huncfut, kutya-teremtette, ördög-ebadta,
lefejezés*” című cikk „*a felperes fogalmazásában vett át adatokat, és pedig olyanokat is a forrás
megnevezése nélkül, amelyeket éppen a felperes kutatásai hoztak napfényre.*” A szakvélemény

⁴² 558. (1939. febr. 28. – P. I. 5884/1938) in: *Nizsalovszky Endre* [et al.] (szerk.): Grill-féle új döntvénytár. XXXII. 1938–1939. Grill, Budapest, 1940, p. 276.

⁴³ Szt. 1. § (6) Valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek.

⁴⁴ A per fő kérdése annak megítélése volt, hogy egy folyóirat felelős szerkesztője a hírlapíró mellett felelős lehet-e a bitorlásért. Az ítélet szerint a felelős szerkesztő a szerzői jog bitorlásában csak akkor vétkes, ha szándékosan vagy gondatlan magatartás mellett észlelte, hogy a megjelenő cikk bitorlást tartalmaz.

⁴⁵ A teljes értekezés újonnan megjelent: *Makoldy Sándor: A káromkodás elterjedése és büntetése hazánkban 1850-ig.* Café Babel, 38. sz., (Szenny), 159. 534. (1931. ápr. 30. – P. I. 1110 1929.) in: *Térffy Gyula* (szerk.): Grill-féle új döntvénytár, XXV. 1931–1932. Grill, Budapest, 1933, p. 248–249.

elismerte tehát a kutatások révén előálló adatok értékét, de a szerzői jogi védelem feltételeként a megfogalmazást határozta meg, ezért lett volna szükség a hivatkozásra.⁴⁶

A Szerzői Jogi Szakértő Testület 2004-ben egy különleges „tudományterület” sajátos szó-kincshasználatával is foglalkozott. Abban kellett ugyanis állást foglalni, hogy egy adott szakácskönyv szerzői jogi védelemben részesülhet-e.

A receptek esetében is beszélhetünk szerzői műről, ha az elkészítés folyamatának leírása egyéni, eredeti módon történik. *„Jóllehet az elkészítések leírásai általában az ebben a szakmában szokásos nyelvezetet használják – minden receptnél vannak olyan kifejezési formák, amelyek a sokféle lehetőség közül egyedien kiválasztottak (a leírás tömörsége, a jelzők, határozók megválasztása).”*⁴⁷ A szakmán belül elterjedt kifejezések között mégis egyéninek tekinthető például a „tűzről lehúзва”, a „vékonyka hasábokra”, a „szűk másfél liternyi” fordulat.

Az eset például szolgál arra, hogy egy leírt, jól bevált eljárás bárki által megvalósítható, ugyanakkor a kifejezésmód teszi az írást szerzői művé. Az etikai szabályok alapján egy-egy fordulat jogosulatlan átvétele vagy a recept más szavakkal történő megfogalmazása, parafrázálása miatt bárkit plágiummal lehetne illetni.

4.3. Tudományos eredmények

Jelentős anyagi vonzata van annak a kérdésnek, hogy minek tekinthető a tudományos eredmények hivatkozás nélküli felhasználása.

Főleg az akadémiai kutatóintézeteknek szükséges szem előtt tartaniuk, hogy bármilyen költséges egy kutatás, a mérési eredményekben vagy az abból levonható következtetésekben megjelenő információ, adat nem állhat szerzői jogi védelem alatt. *„A szakirodalmi művek esetében ez a helyzet igen gyakran előáll, tipikusan költséges kutatások eredményeit bemutató tanulmányok esetén.”*⁴⁸ A műszaki szakvéleményekről is elmondható, hogy *„a kifejtett gondolatok, tételek, tanok, megállapítások, megoldások a közkincsbe tartoznak, tehát közvetlenül a tartalomra a szerzői jogi védelem nem terjed ki.”*⁴⁹

Közvetetten mégis védelemben részesülhet a tartalom, hiszen a megfogalmazás már védett, a plágiumot pedig sokszor a megfogalmazás szó szerinti átvételével követik el. Toldy Ferenc 1840-es írásából idézve: *forma dat esse rei* – azaz „a forma teszi a lényegét”.⁵⁰

⁴⁶ A jogeset először közzölve: Legeza Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In: Legeza Dénes (szerk): A szerzői jog gyakorlati kérdései: Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014, p. 37.

⁴⁷ SZJSZT-21/2004 – Szakácskönyv, illetve receptek szerzői jogi védelme.

⁴⁸ SZJSZT-15/2007 – Jogszabály által kötelezővé tett biztonsági elemzés jogi védelme.

⁴⁹ SZJSZT-27/2001 – Szakvélemények szerzői jogi védelme, a szerzői jogok gyakorlása.

⁵⁰ Toldy: i. m. (24), p. 20–21.

4.4. Eljárások

Fontos szólni arról is, hogy egyes tudományágak sokszor bevett eljárásokat alkalmaznak. Egy tanulmányban megkülönböztethetőek az általánosan alkalmazott módszerek, leírások vagy tesztek. Így például a tanulási zavarokkal kapcsolatos kutatásokban az Edtfeldt-teszt, vagy a diszlexiaprognosztika-teszt,⁵¹ a zeneoktatásban a Kodály-módszer, a jogirodalomban az ítéletek kötött módszertan szerinti elemzése⁵² vagy az akupunktúra esetében az egyes betegségek kezelésére szolgáló pontok ismerete.⁵³ Mindegyikre igaz, hogy mint módszer szerzői jogi szempontból nem védett, de a módszerek alkalmazásával nyert eredmények leírása vagy vizuális ábrázolása már igen.

4.5. Rajzok, ábrák, formák átvétele

Az etikai szabályzatok szerint plágiumot rajzok, ábrák, így vizuális alkotások közlésével is el lehet követni. E kérdést már 1931-ben vizsgálta a királyi Kúria gépekről készült rajzokkal kapcsolatban. A perbeli tényállás szerint az alperes a forrás feltüntetése nélkül vett át nagy számban illusztrációkat a felperes *Gyorsfutású benzinmotorok* című kiadványából. Az eljáró szakértő bizottság feladata volt megállapítani azt, hogy lehetséges-e gépekről szerzői jogi védelemben részesíthető rajzokat készíteni. A bizottság álláspontja szerint „*valamely automobil benzinmotor működését magyarázó ábrák természetesen hasonlóak lesznek ugyan, de ha minden egyes szerző külön rajzolja meg azokat, legfeljebb véletlenül lesznek azonosak.*”⁵⁴ A Kúria külön kiemelte, hogy „*magának a gondolatnak nem kell önállónak lenni, mert más által már megtestesített gondolatnak újabb egyéni feldolgozása esetén is védelemben részesülő mű állhat elő.*”⁵⁵

Az általunk hivatkozott utolsó esetben a Legfelsőbb Bíróság jelentős kártérítést ítélt meg egy iparművésznek, ugyanis szerzőijog-bitorlást követett el az a játékgyártó vállalat, amelyik a „Vörös csillag” traktorgyár által gyártott iparművészeti alkotás – mármint a traktor – formájával azonos játéktraktorokat készített. A művész az eredeti traktorok megtervezéséért közel 50 ezer forint jogdíjat kapott, míg a kártérítés összege 1966-ban 15 ezer forint volt.⁵⁶

Nem lehet tehát kizárni azt, hogy azonos, főleg a reáltudományok terén működő tudósok bizonyos folyamatokat, eszközöket hasonló módon ábrázoljanak. De ugyanígy lehetőség

⁵¹ SZJSZT-07/2009 – Közös mű; jogosulatlan átvétel megítélése tanítói segédletek esetében.

⁵² Lásd: Jogesetek magyarázata c. folyóirat.

⁵³ SZJSZT-22/2012 – Szakirodalmi művel kapcsolatos szerzői jogsértés.

⁵⁴ 458. (1931. febr. 20. – P. I. 277/1930.) in: *Térffy Gyula* (szerk.): Grill-féle új döntvénytár, XXIV. 1930/1931. Grill, Budapest, 1932, p. 184.

⁵⁵ Uo. A jogeset először közölve: *Legeza*: i. m. (46), p. 38.

⁵⁶ BH 1967/4. sz. 5252. In: *Bardócz Béla, Erdős Béla* et al. (szerk.): Polgári Jogi Döntvénytár III. Bírósági Határozatok 1966–1967. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968, p. 19–20.

van arra is, hogy valamely ábrázolásban megtestesülő ötlet alapján egy teljesen eltérő illusztrációt készítsenek.

5. Befejezés

Sokan praktikus információforrásnak tekintik a gyakorikerdesek.hu internetes portált, amelynek egyik oldalán ez a kérdés fogadja az olvasót: *„Plágium ellenőrzés során 14%-os eredményt talált a szoftver. Hány % fogadható még el és hány %-tól tiltják le a szakdolgozatot?”*⁵⁷

A szabályzatok ismeretében nehezen lehet a szakdolgozónak választ adni, hogy mi az a legelemibb adat vagy kifejezés, amire nem kellene hivatkoznia. Talán arra már nem, hogy a szerzői jog kifejezés használatát Kováts Gyulának tulajdonítják, vagy arra sem, hogy a szerzői jogi jogsértésekre a bitorlás szót Arany László javasolta. Amíg a diák ugyanis Szegeden jogosan védekezhet, hogy ő csak hat egymást követő szót vett át hivatkozás nélkül – hiszen az megengedett, addig egy későbbi írása miatt a Magyar Tudományos Akadémia akár etikai eljárást is indíthatna ellene.

1884. évi és 1921. évi szerzői jogi törvényünk kimerítően határozta meg a védelem alatt álló műveket és a felhasználási módokat. A jogszabályalkotó tanult ebből a hibából. Véleményünk szerint el kell kerülni, hogy a plágium ellen a túlszabályozás hibájába essünk. Ahogy az idézet, az átvétel vagy az átdolgozás mértéke is csak adott helyzetben ítéltető meg, ugyanez áll a plágiumra is.

Az eddig említett példák sora arra enged következtetni, hogy hivatkozás szempontjából nem lehet 0%-os szakdolgozatot, tanulmányt írni. Mindig lehet egy olyan ötletet, véleményt, megoldást vagy adatot találni, amit egy jó könyvtáros, mint az alexandriai Arisztophanész, fejből idéz vagy valamelyik pergamentekerccsel azonosít.

⁵⁷ http://www.gyakorikerdesek.hu/kozoktatas-tanfolyamok_magyar-iskolak_5242881-hany-os-plagium-fogadható-meg-el.

AKI URALMA ALÁ HAJTOTTA A FÉNYT: PETZVÁL JÓZSEF

A közelmúltban figyelemre méltó hír jelent meg a fotós szakoldalakon: a jó nevű osztrák cég, a *Lomography* „feltámasztotta” Petzvál József történelmi portréobjektívjét.¹ Az újraalkotott objektív sikerén felbuzdulva a lencserendszer első megjelenésének 175. évfordulójára pedig egy újabb Petzvál-objektívre gyűjtötték össze a fejlesztéshez szükséges összeget.²

Vajon hány ember ismeri annyira a fotótörténetet, hogy értékén tudja kezelni ezt az információt? Ki volt Petzvál József? Mikor készítette azt a bizonyos „történelmi portréobjektívet”? Mi indokolja a „feltámasztást”?

Félő, kevesen tudnának válaszolni arra, ki volt ő, és mit köszönhet neki az emberiség. Első életrajzírója, volt tanítványa, későbbi barátja, *Erményi Lajos* elragadtatott szavai szerint: ³ „Petzvál József lángeszű és rendkívül érdekes egyéniség volt, kinek életpályája a külső élet és szellemi kifejlés közti viszonyhatásai mellett bizonyos romantikában sem szűkölködött, úgy, hogy költői hévvel megajándékozott író ez élet leírásában rendkívül hálás tárgyat talált volna.”⁴

És hogy ne csak a hálás tanítvány rajongó vallomását idézzük, Petzvál József szellemi nagyságáról tanúskodjon *Wilhelm Wirtinger* bécsi egyetemi tanár emlékbeszéde, amelyet Petzvál síremléke leleplezésekor, 1905. október 7-én mondott el: „... az Idő az, amely elveszi a hangnak csengését, a lendület erejét és az izmok acélosságát ... csak egy dolog van, mely ellenáll az Időnek, az Enyészetnek, és ez a Tett, az eredmény az, ami megmarad az emberiség és a tudomány számára ... Petzvalnak sikerült ilyen eredményeket elérni! Nem a véletlen szerencsés játéka folytán. Sok esztendő kemény és megfeszített munkája után jutott Petzval oda, hogy a fényképezést kiszabadította a laboratóriumok kísérleti stádiumából, és ő volt az, aki ezt a tudományt, hivatást, művészetet vagy szórakozást – nevezze ki-kí hite szerint – az életre hívta.” ... „... Petzval előbb a fénysugarat követte szeszélyes útján, amikor az ott imbolygott a lencserendszerek szövevényében, és így érkezett el a Felismerés nagy pillanatához, mely lehetővé teszi az optikai kép éles és tiszta maradandóságát...”⁵

Mielőtt rátérnénk a nagy magyar matematikus élete főbb állomásainak ismertetésére és tudományos tevékenységének bemutatására, nézzük meg, mi indokolja, hogy újra elkészít-

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ Bombasiker Petzvál József történelmi objektíve: <http://printscreen.hu/bombasiker-petzval-jozsef-tortenelmi-objektive> (hozzáférés: 2015. április 24.).

² Look Back to the Future: <http://microsites.lomography.com/petzval-58-bokeh-control-lens/> (hozzáférés: 2015. június 24.).

³ A dolgozatban az idézett szövegeket eredeti helyesírással közöljük.

⁴ *Erményi Lajos*: Petzvál József élete és érdemei. Ford. Erményi Emil. Matematikai és Fizikai Társulat, Budapest, 1906, p. 1.

⁵ *Seress János*: Petzvál József (1807–1891). Tankönyvkiadó, Budapest, 1954, p. 3.

sék és forgalmazzák a 19. század derekán kifejlesztett objektívet, amely nemcsak megteremtette, de több mint másfél évszázada fenntartja feltalálójának világhírét.

Az újjáteremtett Petzvál-objektívek

Petzvál József egy évvel Daguerre korszakalkotó találmányának bejelentése után, 1840-ben bemutatta a matematikai számításai alapján megtervezett portréobjektívját, amely – túlzás nélkül állíthatjuk – forradalmasította a fényképészetet. Ő volt az, aki az egyszerű lencsével ellátott camera obscurát fényképezőgéppé tette; a Petzvál-objektívvel⁶ kezdődött a fényképeszeti optika fejlődése, amelynek felvirágzása napjainkig tart.

1840 és 1862 között mintegy 60 000 darab készült a Petzvál-féle portréobjektívból,⁷ amelyet a gyűjtők ma is nagy előszeretettel használnak. A régi eszközök azonban a manapság általánosan elterjedt fényképezőgépekhez nem igazán illeszthetők, mert a 19. században az objektívek az akkor ismert nagyformátumú kamerákhoz készültek.

Petzvál portréobjektívjének sajátos képalkotó tulajdonsága: középen a kép rendkívül éles, majd a képszelek felé igen gyorsan életlenedik. Megfelelő háttér esetén az életlenedés különleges „bokeh” hatást kelt a képeken, és ez a lehetőség a kreatív fotósok számára a lehetőségek kimeríthetetlen tárházát nyújtja. (A japán „köd, homály” szóból származó bokeh kifejezés azt a jelenséget jelöli, amikor a mélységélességen kívüli fénypontok homályos körök formájában lesznek láthatóak a képen.)

Az igényes termékeiről ismert Lomography a legújabb technológiának megfelelően kialakítva kezdte gyártatni a legendás portréobjektívet. A Petzvál-objektív ismertségét és népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a fejlesztők a Kickstarter közösségi oldalon keresztül gyűjtötték össze a szükséges költségeket. A rajongók alig néhány hét alatt a tervezett összeg tízszeresét adták össze. Az új, nagy fényerejű (F/2.2 rekesztértékre is képes) objektív a ma legnépszerűbb digitális gépvázakhoz, az SLR/DSLR rendszerekhez (közülük egyelőre Canon és Nikon kamerákhoz) készül.⁸

⁶ A magyar nyelvben gyakran megkülönböztetjük a „lencsét” és az „objektívet” egymástól. Ez utóbbi többnyire egy összetett lencserendszer, amely különböző technikával (ragasztással, légrés kialakításával stb.) összeillesztett, más-más optikai tulajdonságokkal rendelkező lencsetagokból van kialakítva.

⁷ Rudolf Kingslake: *A history of the photographic lens*. Elsevier, 1989, p. 299.

⁸ The re-revolution of portrait photography. Lomography new Petzval 86 art lens: <http://microsites.lomography.com/petzval-lens/> (hozzáférés: 2015. június 24.).

1. ábra: A régi és az új Petzvál-portréobjektív⁹

Az újjáteremtett 85 mm-es Petzvál-objektív sikerén felbuzdulva 2015-ben a Lomography újabb fejlesztésbe fogott, amelynek eredménye egy nagy fényerős (F/1.9), 58 mm-es gyújtótávolságú objektív lesz. A „Lomo” a következőképpen harangozta be a tervezett új lensét, amelyre a fejlesztési összeget szintén a Kickstarteren gyűjtötték össze: Petzvál József 1840-ben fejlesztette ki forradalmi jelentőségű optikáját, amely óriási népszerűsége folytán alapjaiban változtatta meg a fotográfiát. Most, 175 évvel később, újabb taggal bővítjük a Lomography sikeres művészetiobjektív-családját, kifejlesztve a *New Petzval 58 Bokeh Control Art Lens*-et. Az új objektívhez egy szabályozógyűrű is készül, amellyel az éles képsíkon kívül eső terület leképezése során olyan örvénylő bokehhatást lehet kelteni, amilyenre a fotósoknak eddig nem volt lehetőségük.¹⁰

Petzvál József élete és munkássága

Petzvál József Miksa mérnök, matematikus, egyetemi tanár volt. Jelentős kutatási eredményeket ért el az elméleti és gyakorlati fénytán területén, találmányai hatalmas lendület adtak a fényképezésnek a 19. század derekán. Emellett a ballisztikát, a mechanikát, a hangtant is gazdagította számos fontos eredménnyel.

Életrajzírói kivétel nélkül megemlítik, hogy Petzvál nagyon megnehezíti a kutatók dolgát azzal, hogy magánéletét illetően roppant titkolódzó volt. Egyik első méltatója, Erményi Lajos szerint „életéről és személyes viszonyairól oly keveset, sőt mondhatni, alig is valamit tudunk”, ugyanis „neki magának volt kívánsága, hogy magánügyeiről senki tudomást ne szerezzen”. Jó példa erre, hogy a császári tudományos akadémia éves almanachjában sem engedte, hogy a nevének kívül bármilyen adatot – akárcsak egy születési dátumot – feltüntessenek.¹¹ Azonban Erményi Lajosnak, majd az újabb kutatásoknak köszönhetően – Petzvál zárkózottsága ellenére – életútja legfontosabb állomásai ismertté válhattak.

⁹ Bombasiker Petzval József történelmi objektíve: <http://printscreen.hu/bombasiker-petzval-jozsef-tortenelmi-objektive> (hozzáférés: 2015. április 24.).

¹⁰ I. m. (2).

¹¹ Erményi: i. m. (4), p. 5.

Szepességi német család gyermekeként született 1807. január 6-án, az akkor a Magyar Királyság területén fekvő Szepesbélán. Ma három nemzet – a magyar, a szlovák és az osztrák – verseng azért, hogy az ő fiaként ismerjék el a nemzetközi hírnű tudós feltalálót. Ebből adódóan a nevét is többféleképpen találni meg: Petzval vagy Petzvál József, Jozef Maximilián Petzval, Joseph Petzval, Josef Petzval, J. M. Petzval stb.¹² Mi egyértelműen magyarnak tartjuk őt – nem másért, minthogy Petzvál József egész életében magyarnak vallotta magát.¹³ A Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Arany Jánosnak címzett, akadémiai külső taggá választása alkalmából saját kezűleg írt leveléből idézünk: „... mint magyar honunk hű fia, annál is inkább azon tisztelet a magasztos tudományos intézet tagjává lenni, legmélyebb köszönetre köteleztetett.”¹⁴

Családja, iskolai évei

Édesapja, Jan Fridrich Petzvál egy morvaországi tanítócsalád leszármazottja, rendkívül tehetséges, sokoldalú ember: kitűnő zenész és zeneszerző, kiváló mechanikus volt. 1799-től a szepesbélai evangélikus elemi iskola tanítójaként, valamint a plébániatemplom orgonistájaként működött. 1800-ban szerezte meg a letelepedési jogot a városban. 1801-ben vette feleségül a helybéli születésű Kreutzman Zsuzsannát, akit egyes források magyar, más források szepességi német nemzetiségűnek tartanak. A házaspárnak hét (más adatok szerint hat) gyermeke született. A három fiú mind január 6-án született. „Ez érdekes véletlen miatt a három testvér szülőföldjükön tréfásan 'a három királynak' nevezgették.”¹⁵

A fiúk közül csak kettő érte meg a felnőttkort. Mindketten fényes karriert futottak be: József és Ottó egyaránt egyetemi professzor lett. A később született három leány közül egy Pestre került, ketten Lőcsén éltek le életüket.

Testvérét, Petzvál Ottó (1809–1883) matematikust, egyetemi tanárt 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választotta. Ez alkalommal az 1856-ban megjelent *Elemi mennyiségtan* című munkája elnyerte az akadémiai nagyjutalmat.¹⁶

A Petzvál család anyagi viszonyai nagyon szegényesek lehettek. A családfő a városi hatósághoz intézett folyamodványában jelezte: az iskolaépület ablakai papirossal vannak be-
ragasztva, és az ajtók résein át patkányok és macskák ugyan nem juthatnak be, de a szelek

¹² A Magyar Tudományos Akadémia helyesírási tanácsadó szolgálatának javaslatára a dolgozatban a Petzvál névalakot használjuk.

¹³ J. S. Seress: Reflection to the Petzval's memorials. Acta Technica, XXV. évf., 1959, p. 211–216. Seress közli az eredeti levél fakszimiléjét és angolra fordítva annak szövegét.

¹⁴ Bödök Zsigmond: Magyar feltalálók I. Magyarok a fotográfia történetében. Magyar Talentum NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2002, p. 45.

¹⁵ Schmidt Ferenc: Petzval József jubileumára. Természettudományi Közlöny, XIX. évf. 201. füzet, 1887. februárius, p. 62.

¹⁶ 1890 előtt élt magyar akadémikusokról írt megemlékezések. Petzvál Ottó: <http://akademikusok.tudomanytortenet.hu/?page=4&sub=19&xid=153&Szakma=m%E9rn%E9s> (hozzáférés: 2015. június 20.).

annál inkább.¹⁷ 1810-ben a család Késmárcra költözött, Petzvál itt végezte el az elemi iskolát 1815 és 1818 között. 1818-tól 1820-ig a podolini piarista gimnáziumban folytatta tanulmányait.¹⁸ Podolinban a három grammatikai osztályt járta ki, majd tanulmányait Lőcsén folytatta, ahol a negyedik grammatikai és a két felső „humaniora” osztályt látogatta.

1819. október 1-jén a Petzvál családnak el kellett hagynia Késmárkot, mert az apa rendkívül komoly összetűzésbe került a templomtorony őrével, *Pavlíček* úrral. A véres összetűzés miatt a templomot egy időre be kellett zárni, majd újra fel kellett szentelni, ezért Jan Petzvált megfosztották az addig betöltött karnagyi tisztségétől. Néhány év múltán a család már Lőcsén élt, ahol az apa a templom karnagyaként és városi földmérőként dolgozott 1852-ben bekövetkezett haláláig.¹⁹

Petzvál – mint ahogy korábban – a lőcsei katolikus gimnáziumban is az osztály legjobbjai közé tartozott latin nyelvből és hittanból. (Ne feledjük, hogy abban az időben még a latin volt a Magyar Királyság hivatalos nyelve.) A levéltári dokumentumokból kiderül, hogy a magyar nyelvvel voltak gondjai, és az elemi iskolában a matematika sem tartozott kedvenc tárgyai közé.²⁰ Erményi szerint annak az oka, hogy az első években gyenge tanulónak bizonyult matematikából, a rossz tanrendszer volt, amely elfojtotta Petzvál tehetségét. A legjobbkor került kezébe apja könyvtárából Hauser: „A matematika elemeinek analitikai tárgyalása” c. könyve, amelyből több ismeretre tett szert, mint amennyi a gimnáziumban elő volt írva.²¹

Lőcsén 1820–1822 között tanult, majd 1822-től 1825-ig a kassai *Királyi Akadémia* (Academia Regia Cassoviensis) filozófiai fakultására járt. A kassai akadémia bölcsészeti tagozatára ösztöndíjas diákként került. A felkészült ifjút szívesen fogadták, mert nemcsak tárgyi tudásával, de nyelvkészségével is kitűnt a többiek közül.²² A latin mellett folyékonyan beszélt magyarul, szlovákul, németül és csehül. Apja segítségével jól haladt a francia és az angol nyelv tanulásában. Az akadémián két tanára gyakorolta rá a legnagyobb hatást. *Barlay Mihály*, a felsőbb matematika, logika, filozófia tanára gyakran vitte kirándulni tanítványait,

¹⁷ Erményi: i.m. (4), p. 6.

¹⁸ József Miksa Petzvál: <http://www-history.mcs.st-and.ac.uk/Biographies/Petzval.html> (hozzáférés: 2015. június 24.).

¹⁹ Konkoly Péter: Petzvál életének első húsz éve a Szepességben. Fizikai Szemle, 1995. 1. sz. p. 16–18: <http://epa.oszk.hu/00300/00342/00062/konk9501.html> (hozzáférés: 2015. április 21.).

²⁰ Az újabb kutatások alapján megkérdőjelezhetjük azt a széles körben elterjedt anekdotát, miszerint: „Egyszer tanítója behívatta apját, majd közölte vele, hogy kár minden fáradságért és pénzért, fia ’gyenge koponya’, és jobb lenne, ha iparos pályára küldené. Az apa megfogadta a tanácsot és egy késmárki Schweng nevű csizmadiamesterhez akarta adni fiát tanoncnak. Az ifjú Petzvál azonban megmakacsolta magát, és kijelentette, hogy ’Nem leszek suszter!’”. A nyári szünet alatt sokat forgatta, komolyan tanulmányozta Mathias Hauser *A matematika elemeinek analitikai tárgyalása* (Analytische Abhandlung über die Elemente der Mathematik) című könyvét, és úgy elsajátította az anyagot, hogy a vizsgabizottság még kitüntetésre is javasolta.” Az idézet forrása a Wikipédia: Petzvál József: http://hu.wikipedia.org/wiki/Petzval_J%C3%B3zsef. Konkoly Péter viszont a lőcsei és más levéltárakban fellelhető egykorú dokumentumok alapján a fentiekől eltérő adatokat közöl. Lásd Konkoly: i. m. (19).

²¹ Erményi: i. m. (4), p. 8–9.

²² Seress: i. m. (5), p. 7.

akiket önállóan gondolkodó férfiakká igyekezett nevelni. A latint és történelmet tanító *Magyar József* „remek latinsággal tartott előadásaival lelkesítette tanítványait”.²³

Kassai tanulmányai befejezése után a pesti *Institutum Geometricum* hallgatója szeretett volna lenni, de e törekvéseiben családjá anyagilag nem tudta támogatni. Az akkoriban széles körben elterjedt megoldást választotta ő is: a tandíj összegyűjtése érdekében nevelői állást vállalt, egy évig az Almássy grófnál, Zsadányban volt házitanító. A nevelősködésben azonban nemcsak a tisztos bevétel, a havi 30 arany volt hasznára; a grófi családban társadalmi látóköre is jelentősen bővült.²⁴ Zsadányban vezetett naplóját később, az MTA tagjává választásakor az MTA Levéltárának adományozta, ahol azóta is nagy becsben őrzik az értékes dokumentumot.²⁵

A pesti *Institutum Geometricum* mérnöki osztályában (Mérnöki Intézet, a mai Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem elődje) 1826-ban kezdte meg tanulmányait, majd két évvel később, 1828-ban szerezte meg az okleveles mérnöki (Geometer Approbatus – „felavatott mérnök”) képesítést. Az egyetemen a mérnöki kurzus egyik „vezértanára”, a matematikus *Wolstein* professzor az akkori modern francia tudósok, *Lacroix*, *Lagrange* és *Laplace* eredményeivel is megismertette a hallgatóit.²⁶

Pesti mérnöki tevékenysége

Pest főmérnökének, *Dégen Jakab*nak *Wolfstein* professzor ajánlotta figyelmébe a tehetséges ifjú mérnököt. 1828-ban lépett Petzvál a város szolgálatába, ahol 1835-ig az építési osztályon dolgozott. A mérnöki hivatalnak kellett elkészítenie a városi *Szépészeti Bizottmány* által 1809 óta szorgalmazott városrendezési terveket, majd elő kellett készítenie a későbbi *Lipótváros* csatornázási és szintezési munkálatait.²⁷

Dégen főmérnök 1830-ban Petzvált bízta meg a csatornázási tervek ellenőrzésével és a szükséges rajzok elkészítésével. Ez utóbbiak kiváló minőségével, illetve pontos számításai-val Petzvál nagy feltűnést keltett. Matematikai érvekkel támasztotta alá és indokolta műszaki elgondolásait.

Még inkább felhívta azonban a hivatalosságok figyelmét magára azzal, hogy számításai-val bebizonyította a Szépészeti Bizottmány 1809-es terveiről azok elhibázott voltát, mivelhogy csupán magas gátakkal és folyamszabályozással akarták megvédeni a várost. Petzvál lejtmerései alapján rávilágított arra, hogy „Minden elővigyázati munka hiábavaló addig, amíg a város alacsonyabban fekvő részei az árszint alatt fekszenek.” A lejtmerések alapján Pest egyes területei 4-7 lábnyival voltak az árvízszint alatt. A Duna áradáskor visszanyomja

²³ *Erményi*: i.m. (4), p. 9.

²⁴ *Konkoly*: i. m. (19).

²⁵ *Seress*: i. m. (5), p. 39.

²⁶ *Schmidt*: i. m. (15), p. 63.

²⁷ *J. Seress*: *Joseph Petzval : Inventor of photo-optics 1807–1891*. Acta Technica, X. évf., 1955, p. 408.

a csatornahálózat vizét, ezért az alacsonyabban fekvő területeket a visszatóduló víztömeg óhatatlanul elönti.²⁸ Petzvál ezzel szemben azt javasolta, töltsék fel a veszélyeztetett területet, illetve – Bécshez hasonlóan – építsenek egy csatornát, amely áradás esetén segít a víztömeg levezetésében. Bátor, szakszerű javaslatával felhívta magára a nádori kancellária figyelmét.

Városi mérnökként „több rendbeli munkálattal lépett föl, melyek közül a legérdekesebb a Pest körül építendő, hajózható csatornának a tervezete, a milyenhez hasonló a 60-as években is szóban volt.”²⁹

Amikor 1830-ban, majd 1832-ben a jeges Duna-ár elöntéssel fenyegette Pestet, a mentesítési munkálatok vezetését Petzvára bízta. Hiába volt a sikeres árvízelhárítás, Petzvál ellen fegyelmet indítottak amiatt, hogy túllépte a rendelkezésre álló költségvetést. Árvédelmi sikereinek és a pozsonyi kancellária hathatós közbenjárásának köszönhető, hogy a fegyelmi vizsgálat csak dorgálással végződött.³⁰

Midőn néhány évvel később az 1838. évi jeges ár elöntötte Pestet, az akkor már Bécsben élő Petzvál goromba hangú levélben³¹ intette meg a szűk látókörű döntéshozókat, akik felelősök voltak a munkálatok elmaradásáért, és ezzel a tragédia bekövetkeztéért.

Petzvál a Rákospatak rendezési tervét is elkészítette, amelyet a nádornak, József főhercegnek is elküldött, aki saját kezűleg írt levelében köszönetét és elismerését fejezte ki az ifjú mérnöknek. Ezt követően a kancellária leiratot intézett Pest város polgármesteréhez, amelyben sürgette Petzvál terveinek mielőbbi kivitelezését. A tervek megvalósítása azonban a magas rangú pártfogó támogatása ellenére mégis elakadt. Nem csoda, hogy ezen az önértékes ifjú megsértődött, és városi hivatala mellett 1832-ben, amikor matematikából megszerezte a bölcsészdoktori oklevelet, adjunktusi állást vállalt az egyetemen.³²

1833 júliusában igazolást kért Pest városától addigi munkájáról, amelyben ezt írták róla: „ezidáig elvégzett tevékenységével, pontosságával és alapos szaktudásával általános és teljes figyelmet és elégedettséget keltett”.³³

Amellett, hogy 1828-ban a főváros szolgálatába lépett, folyamatos kapcsolatban maradt az egyetemmel is, ahol felsőbb matematikát, mechanikát és gyakorlati geometriát tanított.³⁴ A pesti egyetemen 1833-ban tanári állást hirdettek a felsőbb matematika oktatására, amelyre egyedül Petzvál jelentkezett. Az állást megkapta, de a levéltári források alapján csak 1835. szeptember 5-én nevezték ki dr. Petzvál József approbált mérnököt a Pesti Királyi Egye-

²⁸ Seress: i. m. (5), p. 9.

²⁹ Schmidt: i. m. (15), p. 63.

³⁰ Seress: i. m. (5), p. 9.

³¹ Majoros Sándor: Megemlékezés Petzvál Józsefről születésének 150. évfordulója alkalmából. Kép- és Hangtechnika, 1957. 2. sz., p. 35.

³² Seress: i. m. (5), p. 10–11.

³³ BFL Pest város tanácsának iratai. Missiles, 1833. július 29. 7966. sz. – közli Tringli István: Petzvál József pesti évei. Technikatörténeti Szemle, 19. sz., 1992, p. 25–34.

³⁴ Schmidt: i. m. (15), p. 63.

temre a felsőbb mennyiségtani tanszékre rendes tanárrá.³⁵ A pesti egyetemen matematikát, gyakorlati geometriát és mechanikát tanított.

Gyakorlatilag ugyanebben az időben a bécsi egyetem is keresett a felsőbb matematika oktatására tanárt. A négy jelentkező közül egyértelműen Petzvál vizsgázott a legjobban, de az intrikák miatt kinevezése sokáig húzódott. A kérdést végül az döntötte el, hogy *von Ettingshausen* professzor József nádor véleményét kérte ki Petzvál kinevezése ügyében, aki ajánlólevelet írt *Lajos főhercegnek*. A császárvárosban nagy megdöbbenést váltott ki, amikor *V. Ferdinánd* császár a rendkívül fiatal magyar embert nevezte ki a bécsi egyetem felsőbb matematikai tanszékére tanárnak. A hír 1836. november 19-én jelent meg a bécsi egyetem hivatalos lapjában.³⁶ A döntésre az érintett sem volt felkészülve, ezért nem is gondoskodott az utódlásáról. Pesti egyetemi tanári székét végül öccse, az akkor már szintén doktorált, 27 éves Ottó foglalta el.³⁷

Bécsi egyetemi évei

Petzvál a 70. születésnapján kért nyugdíjaztatásáig, 40 éven át, megszakítás nélkül tanított Bécsben. Egyetemi előadásai nem korlátozódtak a mennyiségtanra; oktatott analitikai mechanikát, az égitestek mechanikáját, ballisztikát, fénytant, hangtant.

Bécsben a festői Kahlenberg-hegyen lévő, volt kamalduli rendházban bérelt magának nyári lakást, ahonnan – meglehetősen feltűnést keltve – fekete telivére hátán lovagolt be naponta az egyetemre. Ismerősei feljegyezték, hogy az egyik földszinti cellában istállót, egy másikban optikai műhelyt rendezett be, ahol – többek közt – optikai műszerekhez csiszolt lencsákat, amelyek tökéletes minőségük révén abban az időben világhírűek voltak.³⁸

Petzvál kiváló sportemberi mivoltával is kitűnt kortársai közül; ifjúkorától kezdve atletizált, vívott, lovagolt, sokat túrázott a hegyekben. Éveken át Bécs legjobb vívójaként tartották számon. Több eredeti fénykép is fenmaradt, amely vívás közben örökítette meg.³⁹ Abban az időben egyáltalán nem volt megszokott, hogy egy egyetemi professzor sportolással múlassa az időt – ez is hozzájárult ahhoz, hogy különc emberként tartsák számon.

³⁵ Seress: i. m. (5), p. 12.

³⁶ J. Seress: i. m. (27), p. 409.

³⁷ Majoros: i. m. (31), p. 35.

³⁸ Erményi: i. m. (4), p. 12.

³⁹ Ezen az oldalon például megtekinthető a következő kép: Petzvál fencing, with August Schleicher, c1860-65. Photo: Ludwig Angerer. Joseph Petzvál: http://monoskop.org/Joseph_Petzval (hozzáférés: 2015. május 6.).

2. ábra: Petzvál József⁴⁰

Egyetemi évei alatt sokat küzdött tanártársaival, az egész oktatási rendszerrel. Erményi Lajos fontosnak tartotta megjegyezni róla: „Szavaival ép oly biztosan és ügyesen talált, mint a kard- és törvívásban, kivált akkor, mikor ellenfeleinek tudományos téren való megtámadásáról volt szó. Természetesen ebben a tekintetben nem tudott mindig mértéket tartani, kivált ha nagyon is megharagították.”⁴¹

Márpedig többször is megharagították: például egészen 1850-ig kénytelen volt magát alávetni az udvari tanügyi bizottság előírásainak, amelyek csak a jóváhagyott tankönyvekből engedték az oktatást. Az egyetemi képzés színvonaláról lesújtó véleménnyel volt, amelyet keserű szavakkal fejezett ki: „A tudománnyal való potyautazás gonosz szellemének nyomasztó uralma alatt szenvednek a tudományos és teremteni akaró törekvések.”⁴² „Nevelési rendszerünk úgyszólván ... istállózás, mely sok szelid barommal együtt némi vadat is szállít, mely utóbbi minden akadály mellett is önállóságát makacsul megóvja és csak ezen a réven mutathat fel az osztrák tudósok kara mégis néhány önálló gondolkozót.”⁴³ Nem csoda, hogy a szókimondó, karakán embert tanártársai nem kedvelték.

Az egyetemeken csak 1850 után enyhült a helyzet; akkortól kezdve az oktatók maguk szabhatták meg, mit tanítanak és hogyan. Szabad kezét kapván, a fizika és a matematika különböző kérdéseivel foglalkozott előadásaiban. A tanítványai által említett számos témakör közül néhány: a magasabb fokú egyenletek elmélete, a feszített húrok rezgése, a dioptrika, a levegőellenállás, a rugalmas testek mozgása és egyensúlya, a hangrendszerek matematikai elmélete. Ez utóbbi elmélet gyakorlati igazolására egy „githárfának” elnevezett, szép hangú húros hangszert is konstruált.⁴⁴

⁴⁰ József Petzvál: <http://www-history.mcs.st-andrews.ac.uk/history/Posters2/Petzval.html> (hozzáférés: 2015. július 8.).

⁴¹ *Erményi*: i. m. (4), p. 13.

⁴² *Majoros*: i. m. (31), p. 35.

⁴³ *Erményi*: i. m. (4), p. 15.

⁴⁴ *Majoros*: i. m. (31), p. 35.

Ha valami felkeltette az érdeklődését, azt a témát behatóan tanulmányozta. Bebizonyította például, hogy az osztrák katonák által használt kardok súlyeloszlása rendkívül kedvezőtlen, ezért nem tudják elég hatékonyan használni a fegyverüket.⁴⁵

Nemtetszését igen gyakran dörgedelmes formában közölte – emiatt sokan nem kedvelték. Már idéztük az osztrák nevelési rendszerről írt, vitriolos szavait, utaltunk arra, hogy az 1938. évi pesti árvizet követően igen szigorú hangvétellű levélben szidta le a város előjáróit, akiket a megfelelő műszaki intézkedések halogatása miatt felelősnek tartott a tragédia bekövetkeztéért. Ugyanebbe a sorba illeszkedik a következő történet is: a pesti bazilika kupolájának 1868. évi beomlásakor – a kirendelt szakértő bizottság tagjaként – a boltozatok elméletével is foglalkozott, ennek alapján rámutatott arra, hogy az omlást nemcsak a felhasznált építőanyagok hiányos volta, de szerkezeti hiba is előidézte. Ez utóbbi észrevételeit annak ellenére írta le, hogy a kupola statikai számításait műegyetemi tanárként működő öccse, Ottó készítette.⁴⁶

Tanítványai, életrajzírói nem győzik hangsúlyozni, milyen kiváló tanár volt. Lebilincselően érdekes óráira özönlöttek a diákok. „A hallgatók névjegyzékének fölolvása nála fölöslegesnek mutatkozott, hisz benne a tanulók mély tudományú tanárukon kívül egyúttal nyájas és jóakaró barátjokat tisztelték. A régi egyetemter egyik sarkán gyülekeztek össze naponkint 11 óra felé a hallgatók, hogy bevárják szeretett tanárukat, ki ... csakhamar megjelent s tanítványai kíséretében előadó termébe ment.”⁴⁷

Diákjai körében páratlan népszerűsége tanártársaiból inkább féltékenységet, mint elismerést vívott ki, de ő ezzel vajmi keveset törődött. Ahogy annak idején Barlay tanár úr Kassán, ő szintén sok időt töltött tanítványaival az egyetem falain kívül is. Az előadások után „hallgatóinak nagy része nem tudván megválni szeretett tanárától, őt a belváros bástyái körül megszokott sétájára kísérték, hol aztán vagy az imént lefolyt előadásra vonatkozó részletek vagy napi kérdések jöttek szóba.”⁴⁸

Élete szerencsés fordulatot látszott venni, amikor 62 éves korában megházasodott. A kortársak elismerőleg nyilatkoztak szép, fiatal feleségéről, Katarina Schleglről, akit azonban igen hamar, négy éven belül elveszített. Felesége halála után az amúgy is zárkózott természetű professzor házánál megritkultak a baráti összejövetelek, Petzvál egyre magányosabbá vált. Kedélyét aláasta a sok viszály és meg nem értés, amelyben az idők során része volt.

Hetvenedik születésnapjára tisztelői és tanítványai „fölriratot” készítettek számára, amelyet ő végrendeletében a bécsi tudományos akadémiára hagyományozott. A díszes kivitelű pergamen ajánlása: „Nagyrabecsült mesterüknek és tanítójuknak, dr. Petzvál József tanár úrnak a bécsi egyetemen hivatalba lépésének 40-ik évfordulója emlékére tisztelői és hálás tanítványai.”

⁴⁵ *Erményi*: i. m. (4), p. 15.

⁴⁶ *Erményi*: i. m. (4), p. 18.

⁴⁷ *Schmidt*: i. m. (15), p. 64.

⁴⁸ *Schmidt*: i. m. (15), p. 65.

„Mélyen Tisztelt Tanár Úr!

Négy évtized mult el, mióta megkezdte működését intézetünkön, mint mestere és tanítója annak a hatalmas tudománynak, a mely képviselői és előremozdítói közé számítja az évszázadok legjelesebb férfait és a mely az Ön nevét is a fényes nevek hosszú sorába iktatta.

Szellemének napja soknak világított, sugarai soknak leplezték le a tudomány dicső és isteni képét és nagy örömmel üdvözlük az időpontot, mely alkalmat nyújt nekik arra, hogy érzelmeikkel nemcsak mesterük iránti bámulatuknak, hanem tanítójuk iránti örömteljes hálájuknak is kifejezést adjanak.

Lángeszének művei egyaránt szállnak a jelen és utókorra és számos tisztelővel egyetemben tanítványai is osztozkodnak a bámulatban; ez utóbbiak azonban, kiknek e művek alkotója maga a leghivatottabb tolmácsuk volt, sokkal többel tartoznak Önnek, mélyen tisztelt tanár úr, mint amazok.

Tanítványainak Ön egyengette az utakat, melyek a tudomány magaslataira vezetnek, melyek gyakran és sokféleképpen szövődve, homályosan vonulnak előttünk a bizonytalanba és mindenki tudja, mit köszönhet tanítása tökéletes művészetének, a világos és egyszerű előadásának, a kinek ama szerencse jutott, hogy mélyen tisztelt tanár úr által a tudományba bevezettség.

Őszinte és mély szívből ered tehát azon kívánságunk, melynek e helyen kifejezést adunk:

Legyen Önnek megadva, mélyen tisztelt tanár úr, hogy erejét még sokáig a tudománynak szentelhesse, mely Öntől még egyéb kincsek feltárását is várja és kívánjuk, hogy a Gondviselés még soká tartsa meg Önt, a felülmúlhatatlan tanítót, tanítványai részére, kiknek szívéből a legőszintébb hála és tisztelet soha nem fog elenyészni.

Bécs, 1877. évi márczius hó 19-én.”

Oktatói tevékenysége mellett tudományos eredményeivel is kivívta kortársai – majd az utókor – elismerését. Még fiatal embernek számított, amikor 1849. június 19-én a bécsi *Tudományos Akadémia* rendes tagjává nevezték ki. Schmidt Ferenc így ír erről: „Tudományos hírnevét a külföldön a bécsi akadémia költségén kiadott ... nagy műve: *Integration der linearen Differenzialgleichungen mit constanten und veränderlichen Coefficienten*. Zwei Bände. Wien, 1851–1859. alapította meg, mely a későbbi kutatásoknak még sokáig gazdag

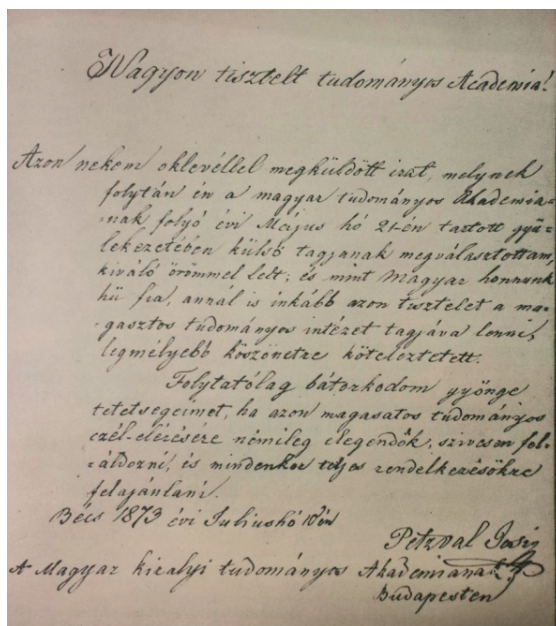
⁴⁹ *Erményi*: i. m. (4), p. 56–57.

tárháza, szerzője mély tudományának s kitartással párosult tehetségének pedig mindenha tiszteletet gerjesztő emléke marad.”⁵⁰

I. Ferenc József császár trónra lépésekor alapította a *Ferenc József-rendet*, amelyet első ízben 1850-ben adományozott az arra érdemesülteknek. A kitüntetettek sorában ott volt a császári udvar által nagyra becsült tudós feltaláló. Petzvál professzor a rend lovagkeresztjét kapta meg.⁵¹

Terjedelmi okokból nem soroljuk fel mindazon társaságokat, amelyeket kitüntetett tagságával, csak kettőt emelünk ki: 1847-től a *Királyi Magyar Természettudományi Társulat* levelező tagja, az 1861-ben alakult bécsi *Fotográfiai Társaság* (*Die Photographische Gesellschaft*) alapító tagja volt.

Bevezetőnkben már idéztük Petzvál köszönőlevelének részletét, amelyet 1873-ban írt abból az alkalomból, hogy a *Magyar Tudományos Akadémia* külső tagjává választotta. Seress János jóvoltából közöljük a levél másolatát.

3. ábra: Petzvál köszönőlevele MTA-taggá választásakor

⁵⁰ Schmidt: i. m. (15), p. 66.

⁵¹ Petzvál, Josef Max: <http://www.deutsche-biographie.de/sfz95091.html> (hozzáférés: 2015. május 10.).

Az 1875 – 1905 közötti évek

Amikor hetvenedik születésnapján lemondott professzori állásáról és nyugalomba vonult az egyetem professor emeritusi, a császár pedig udvari tanácsosi (Hofrat) címet adományozott számára.

Időskorát keserű magányban, a világtól elfordulva töltötte; régi barátaival is alig érintkezett. Nyolcvanötödik életévében, időskori elgyengülésben hunyt el 1891. szeptember 17-én Bécsben, a IV. kerületi Karlsgasse 2. szám alatti lakásában. Életrajzírói kiemelik, hogy koporsója után csak az egyetem képviselője, néhány barátja és tisztelője haladt; a temetésen a magyar hivatalosságok nem vettek részt.

Élete utolsó éveiben Petzvál ugyan gyakran mondogatta barátainak, hogy egy *Ševčík* nevű emberrel kiadatja műveit, de erre életében nem került sor. Amikor azonban a halála után *Ševčík* el akarta vinni a kéziratokat, az örökösök ezt megakadályozták, így sajnos, elmaradt a kéziratok rendezése és kiadása.

A tudományos élet nagy veszteségei közé tartozik, hogy a végakarata szerinti örökösei – az idős Petzvált utolsó éveiben gondozó *Maier* házaspár – a kézírásos hagyaték értékével egyáltalán nem voltak tisztában, emiatt a felbecsülhetetlen tudományos értéket képviselő iratok nagy része megsemmisült.

Erményi Lajos 10 évvel Petzvál halála után lehetőséget kapott arra, hogy a „padláslo-mot” átkutassa. Jó néhány kéziratot talált a hangrendszerek elméletétől a Petzvál által saját kezűleg kiszámított 10 számjegyű goniometriai táblázatokon át a budapesti hajózható csatorna lejtmeretezésének részleteiig, de – sajnálatos módon – Petzvál optikai műveiből akkorra már semmi nem maradt. A bizalmatlan örökösök nem engedték meg Erményinek, hogy a kéziratokat alaposabban átnézve megítélhesse, van-e köztük kiadható mű. Később Erményinek mégis sikerült megvásárolnia néhány fennmaradt Petzvál-kéziratot, de kettő kivételével azok is töredékesnek bizonyultak.⁵²

Erményi gondoskodott arról, hogy a hagyatékban megtalált két mű megjelenjen: „A támvonalak zavarási elmélete” a *Schlömlich* által alapított matematikai és fizikai folyóirat⁵³ 50. kötetében látott napvilágot. A másik, posztumusz megjelentetett munkája a hangrendszerek elméletével foglalkozott, amelyből kiviláglik, hogy Petzvál volt az első, aki matematikai úton vizsgálta meg, létezik-e a hangrendszerekben valamilyen törvényszerűség. Ez utóbbi művet Erményi az előbbieken említett folyóirat 51. kötetében „Petzvál elmélete a hangrendszerekről” cím alatt tette közzé.

⁵² *Erményi*: i. m. (4), p. 61.

⁵³ Oscar Xaver Schlömlich 1856-ban alapította a komoly tekintélyre szert tett Zeitschrift für Mathematik und Physik c. folyóiratot. Forrás: *Ravi Agarwal, Syamal Sen: Creators of Mathematical and Computational Sciences*. Springer, 2014, p. 279. (Az Erményi által magyar címen említett két publikáció pontos adatai a cikk második részében közzétett irodalomjegyzékben megtalálhatók.)

Halála után főként a bécsi *Photographische Gesellschaft* ápolta a legintenzívebben az emléket. A társulat fennállásának 40. évfordulójára elhatározták, hogy emlékművet emeltetnek Petzválnak, és kezdeményezik, hogy Bécsben utcát nevezzenek el róla.

A társulat 1901. november 4-én tartott kiállítási megnyitóján a közoktatási miniszter a következőket mondta: „Az első fényerős fényképészeti objektív feltalálása, mely a bécsi egyetem egyik tanára, Petzval matematikus éles elméjének sikerült, indította meg legelőször e téren az öröndetes fejlődést és kegyeletes tetteknek kell dicsőítenünk azt, hogy a fényképészeti társulat 1891. október 6-án tartott ülésén elhatározta, hogy azon férfiú tiszteletére, kinek neve, a míg csak fényszülte képek az emberi szemet meg fogják örvendeztetni, az emlékezetből soha el ne enyészsen, a bécsi egyetem díszcsarnokában emlékművet állít fel, melynek leleplezése a közeli napokban fog megtörténni.” Az egyetem oszlopcsarnokában felállított emlékművet nagyszabású ünnepség keretében két nappal később leplezték le.⁵⁴

Még születésének 100. évfordulója előtt, 1904-ben Bécs város tanácsa díszsírhelyet adományozott Petzválnak a központi temetőben, a nevezetes személyiségek nyughelyén. Ugyanabban az évben róla nevezték el a Károly templom mellett, a főpályaudvar szomszédságában lévő utcát, ahol idős korában lakott.⁵⁵

Bécsben még egy helyen találkozhatunk a nevével: emléktábla hirdeti a 3. kerületi *Beatrixgasse 19A* számú házon a *Fürstenhofrúndénak*, a tudósokból és művészekből álló baráti társaságnak az emlékét, amely 1840-től kezdve az épületben rendszeresen összejött. Petzval mellett az őt mindig támogató von Ettingshausen professzor is tagja volt e kiváló társulatnak, amelyből 1861-ben megalakult az azóta is működő *Photographische Gesellschaft*.⁵⁶

Az 1905-ben elkészült síremlék avatásakor Bécs akkori polgármestere, *Karl Lueger* így méltatta Petzvál Józsefet: „Nagy ember volt és nagy tudós, aki fényt és dicsőséget hozott a bécsi egyetemre, Akadémiára, de magára Bécs városára is, mivel Bécset tette meg a fényképezés világközpontjává. Bécs városa lerója háláját iránta, síremléket emel neki, utcát nevez el róla. Pedig Petzval, aki Bécsben élte le életének 54 esztendejét, nem tudott, nem akart bécsivé lenni, Petzval hú maradt szülőhazájához, magyar maradt!”⁵⁷

Emlékbeszédét Lueger ezekkel a szavakkal fejezte be: „Ígérem önöknek, hogy ezt a sírt és síremléket örök időkre tiszteletben fogjuk tartani, mint annak a férfiúnak a sírhelyét, aki Bécs városának tiszteletet szerzett és hazájának dicsőségét gazdagította.”⁵⁸

⁵⁴ *Erményi*: i. m. (4), p. 64–65.

⁵⁵ *Majoros*: i. m. (31), p. 34.

⁵⁶ *Photographische Gesellschaft*. History: <http://www.photographische-gesellschaft.at/index.php?go=history&site=history.php> (hozzáférés: 2015. május 10.).

⁵⁷ *Bödök*: i. m. (14), p. 47.

⁵⁸ *Majoros*: i. m. (31), p. 34.

Dr. Baticz Csaba* – Péteri Attila**

A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉGÉNEK FŐBB JELLEMZŐI 2015 ELSŐ FELÉBEN

MAGYARORSZÁG KÉPVISELETE A SZELLEMI TULAJDON VILÁGSZERVEZETE (WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION, WIPO) KERETÉBEN FOLYÓ NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN

A korábbi évekhez hasonlóan a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) 2015 első felében is ellátta Magyarország képviseletét a WIPO rendezvényein, valamint bizottságainak és munkacsoportjainak ülésein.

Februárban került megrendezésre a nemzetközi technológiatranszferről szóló szakértői fórum. Márciusban tartották a Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Jogi Oltalmával Foglalkozó Állandó Bizottság 33. ülését és az Új Növényfajták Oltalmára Létrehozott Nemzetközi Unió (UPOV) bizottságainak és Tanácsának tavaszi üléseit. Májusban munkatársaink részt vettek a Lisszaboni Megállapodás felülvizsgálatára összehívott diplomáciai értekezleten, a Szabadalmi Együttműködési Szerződés munkacsoportjának 8. ülésén és a PCT Műszaki Együttműködési Bizottságának ülésén.

Szakértői fórum a nemzetközi technológiatranszferről (Expert Forum on International Technology Transfer), Genf, február 16–18.

A rendezvényen a hivatal stratégiai főtanácsadója vett részt.

A fórum nyílt párbeszédet kívánt teremteni a fejlődő és fejlett országok, az állami és magánszektor képviselői között a nemzetközi technológiatranszfer (ITT) területét érintő fontosabb kérdésekben és közös, jövőbeli megoldások keresésében. A tanácskozáson 77 szervezet 130 képviselője vett részt a világ 56 országából.

A szakértői fórum előzménye, hogy a WIPO Fejlesztéssel és Szellemi Tulajdonnal Foglalkozó Bizottsága (*Committee on Development and Intellectual Property, CDIP*) 2009-ben indította útjára a *Common Challenges – Building Solutions* projektet. A CDIP keretein belül először a nemzeti és nemzetközi technológiatranszfer definíciójának a meghatározására került sor. A projekt következő szakaszában, 2012–2013 folyamán öt regionális szakértői

* Főosztályvezető-helyettes, Jogi és Nemzetközi Főosztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

** Nemzetközi ügyintéző, Nemzetközi Együttműködési Osztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

tanácskozást rendeztek a nemzetközi technológiatranszfer témakörében Afrikában, Ázsiában, az arab országokban, az átmeneti gazdaságú országokban és Dél-Amerikában. A WIPO CDIP felkérésére 2014-ben hat elismert nemzetközi szakértő egy-egy átfogó elemző tanulmányt készített a nemzetközi technológiatranszfer megadott témaköreiben. A tanulmányokat a WIPO által felkért, nemzetközileg elismert opponensek véleményezték, illetve látták el kiegészítésekkel.

Az elemző tanulmányok a következő fontosabb területekre fókuszáltak: a fejlődő országok perspektívái a nemzetközi technológiatranszfer terén; gazdasági akadályok; a szellemi tulajdon gazdaságtana és a nemzetközi technológiatranszfer; a szellemi tulajdon politikák és -kezdeményezések, amelyek segítik a fejlődő és fejlett országok közötti K+F-együttműködést; a technológiatranszfert ösztönző politikák; a szabadalmi rendszer és a nem szabadalmi mechanizmusok innovációösztönző szerepe az üzleti szférában; a fejlett országok szellemi tulajdon-politikája; a K+F-intézmények közötti együttműködés ösztönzése; valamint a fejlődő országok szempontjai.

A konferencia előadásai az elkészült elemző tanulmányok fő megállapításait, következtéseit, illetve az opponensi véleményeket és kiegészítő megjegyzéseket mutatták be a fejlődő országok és a fejlett világ közötti nemzetközi technológiatranszfer-kapcsolataira helyezve a hangsúlyt. Ennek megfelelően a konferencia fő előadói a fent jelzett tanulmányok nemzetközileg elismert készítői, illetve opponensei közül, valamint a téma nemzetközi szakértőinek köréből kerültek ki.

Az előadásokat követően több szakaszban folyt panelvita a következő témákban: a nemzetközi technológiatranszferre alkalmas szakemberek képzése, nemzetközi együttműködés, szabályozási keretek és értékelési mechanizmusok.

A szakértői fórumon hangsúlyosan nyertek megfogalmazást az Észak és a Dél közötti érdekkülönbségek, illetve a nemzetközi technológiatranszfer terén tapasztalt problémák. A fejlődő országok képviselői elvárásokat fogalmaztak meg a WIPO felé, hogy a nemzetközi szervezet aktívan vegyen részt a nemzetközi technológiatranszfernek számukra előnyös irányba történő előmozdításában.

A Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Jogi Oltalmával Foglalkozó Állandó Bizottság (Standing Committee on the Law of Trademarks, Industrial Designs and Geographical Indications, SCT) 33. ülése, Genf, március 16–20.

Az ülésen a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője képviselte az SZTNH-t.

Az ülést dr. Francis Gurry, a WIPO főigazgatója nyitotta meg, aki az állandó bizottság napirendjére tűzött témák közül a formatervezésiminta-oltalmi eljárások alakításainak harmonizálásáról szóló nemzetközi szerződés tervezetét (Design Law Treaty, a továbbiakban: DLT) kiemelt jelentőségű pontként jelölte meg, egyben hivatkozott arra, hogy az oltalmi

forma iránt globálisan továbbra is növekszik az ügyfelek érdeklődése, ami az évek óta töretlenül növekvő bejelentési számokban is megjelenik. Az ülés egyik elnökhelyettesének dr. Gonda Imrét, a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetőjét választották meg.

A regionális és a csoportkoordinátorok általános nyilatkozataiban ismét megmutatkoztak az Afrikai Csoport és a „B” csoport közötti nézetkülönbségek. A levezető elnök javaslatára már az első ülésnapon informális egyeztetések zajlottak, amelyeknek célja az Afrikai Csoport legutóbbi javaslata eredményeként előállt nézetkülönbségek megszüntetése volt.

Az országnevek fokozott védelme napirendi pont megvitatását megelőzően az állandó bizottság kérésére a titkárság félnapos rendezvényt szentelt a *nation branding* témakörének. Az előadások konkrét példák bemutatásával érintették egy nemzeti arculat megtervezésének és felépítésének marketing-, valamint közgazdasági vetületeit, továbbá külön panel tárgyalta az arculati elemek védjegyoltalomban részesíthetőségét és az ilyen védjegyekkel szembeni fellépés lehetőségeit.

A védjegyek és az új generikus doménnevek (a továbbiakban: gTLD) kapcsán a WIPO titkárságának felkérésére a WIPO vitarendezési központjának elnöke tartott rövid előadást, amelynek során külön kitért arra, hogy a doménnevek vitarendezését lehetővé tevő ICANN UDRP szabályzat módosítása ismételten napirenden van.

Az ülés formális lezárását követően a WIPO tájékoztató ülést tartott a Lisszaboni Megállapodás módosítására irányuló javaslat tartalmáról. A diplomáciai értekezlet eljárási szabályai tekintetében közvetlen észrevétel nem hangzott el.

A Lisszaboni Megállapodás felülvizsgálatára összehívott diplomáciai értekezlet (Diplomatic Conference for the Adoption of a New Act of the Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration), Genf, május 11–21.

A diplomáciai értekezleten a hivatal képviselőjét a jogi elnökhelyettes, a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője, az Iparjogvédelmi Jogi Osztály vezetője és a Nemzeti Védjegy Osztály jogi ügyintézője látta el.

A szellemi tulajdon-védelmi szakmai kérdéseket a *Main Committee I*, míg a pénzügyi és intézményi kérdéseket a *Main Committee II* vitatta meg. Dr. Ficsor Mihályt, az SZTNH jogi elnökhelyettesét megválasztották a *Main Committee I* elnökének.

A Main Committee I. ülései

Az alkalmazott munkamódszert részben az előkészítő bizottság korábbi döntése determinálta azzal, hogy tizenhét pontban azonosították az alapjavaslat szövegében még nyitott, vitatott elemeket.

A *Main Committee I* elnöke a tizenhét nyitott kérdést négy csoportba rendezte: a nemzetközi bejelentés és lajstromozási eljárás; a nemzetközi lajstromozás joghatásai; az oltalom

tartalma; valamint a lisszaboni rendszer díjai és finanszírozása. Ez utóbbi kérdéskör tekintetében a rendszer alapelveit meghatározó témák tartoztak a *Main Committee I* kompetenciájába, a technikai természetű kérdéseket ugyanis a *Main Committee II* vitatta meg. Alapvetően a *Main Committee I* tevékenysége határozta meg a diplomáciai értekezlet lefolyását, és az ott elért eredmények alapozták meg az értekezlet sikerét. A *Main Committee I* elnöke több mint tíz ún. *non-paper*-t készített, amelyekben a vitás kérdések megoldására szolgáló kompromisszumos szövegjavaslatok öltöttek testet.

A Main Committee II ülései

A *Main Committee II* elsődleges feladata a lisszaboni rendszer pénzügyi egyensúlyának helyreállításához szükséges jogszabályi rendelkezések megvitatása volt. A *Main Committee I*-ben megállapodás született arról, hogy rendkívüli bevételforrásként lehetővé kell tenni, hogy a szerződő felek pénzügyi hozzájárulást teljesítsenek. A szerződő fél hozzájárulásának mértéke, valamint a döntési jogkör és a döntési mechanizmus kérdése hosszú vita tárgyát képezte. Kompromisszumos megoldásként a szerződő felek vagy (bizonyos esetekben „és”) a földrajzi árujelző használatára jogosultak pénzügyi hozzájárulása mint utolsó bevételforrási lehetőség (*special contribution*) bekerült a szövegbe, ugyanakkor a hozzájárulás szükségessége, valamint annak mértéke és a szerződő felek közötti arányosítása a Lisszaboni Unió közgyűlésének döntési kompetenciájába tartozik.

A nemzetközi bejelentések új díjtételei szintén vitát generáltak, amit a végrehajtási szabályzat 8. szabályának (1) bekezdése azzal rendezett, hogy konkrét díjtételeket egyelőre nem állapít meg, hanem azokról majd a Lisszaboni Unió közgyűlése hoz döntést. A jelenlegi pénzügyi deficitet előidéző körülményekről ugyanis nem állt megfelelő mennyiségű és minőségű információ a diplomáciai értekezlet rendelkezésére, így felelős döntést az új díjtételekről nem lehetett hozni.

A diplomáciai értekezlet száztizennégy delegációja közül ötvennégy írta alá a záróokmányt, köztük Kína, Oroszország és több olyan afrikai ország, amelyek zárónyilatkozatukban pozitív üzenetet közvetítettek, és elégedettek voltak a reformfolyamattal, továbbá a megújult lisszaboni rendszerhez történő csatlakozásukat helyezték kilátásba. A záróokmányt a kormányközi szervezetek köréből az Európai Unió és az Afrikai Szellemitulajdonvédelmi Szervezet (OAPI) írta alá.

A Lisszaboni Megállapodás új szövegét tizenkét állam írta alá: az Európai Unió tagállamai közül Franciaország, Magyarország, Olaszország, és Románia, Európából Bosznia-Hercegovina, Afrikából Burkina Faso, Gabon, Kongó, Mali és Togo, Közép- és Dél-Amerikából Nicaragua és Peru.

A Szabadalmi Együttműködési Szerződés Műszaki Együttműködési Bizottságának (PCT Committee for Technical Cooperation PCT/CTC) 28. ülése, Genf, május 26–29.

Az ülés egyetlen érdemi napirendi pontja a Visegrádi Szabadalmi Intézet (VSZI) nemzetközi kutatási és elővizsgálati szervvé történő kijelölésével kapcsolatos állásfoglalás volt. A PCT/CTC egyhangúlag és elismerőleg támogatta a VSZI kérelmét, úgy találva, hogy a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (PCT) szerinti nemzetközi hatósággá történő ki-nevezés valamennyi feltétele teljesült. A bizottság arra irányuló ajánlást fogadott el, hogy a PCT-unió közgyűlése jelölje ki a VSZI-t a PCT szerinti nemzetközi kutatási és elővizsgálati szervvé. A közgyűlés a következő, 2015. októberi ülésén dönthet a kijelölésről. Ezt követően születhet meg a WIPO Nemzetközi Irodája és a VSZI között a megállapodás a nemzetközi kutatási és elővizsgálati munka részleteiről.

A VSZI kérelmének legfontosabb elemeit a magyar delegáció ismertette az ülésen. A VSZI kérelmének támogatása mellett szólalt fel az ülésen Japán, az Északi Szabadalmi Intézet (*Nordic Patent Institute*), Ausztria, Szingapúr, Norvégia, Svédország, Dánia, Kína, az USA, Finnország, Chile, Görögország, Ausztrália, Spanyolország, Kanada, Mexikó, Románia és Dél-Korea.

A VSZI létrehozásáról szóló megállapodást 2015. február 26-án írták alá Pozsonyban a visegrádi országok (a Cseh Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, Magyarország és a Szlovák Köztársaság) képviselői, az iparjogvédelmi hivatalok elnökei.

A VSZI létrehozásának fő célja, hogy a részt vevő országok és egyes szomszédos államok feltalálói és vállalkozásai számára az eddigieknél előnyösebb feltételekkel tegye lehetővé a PCT rendszerének igénybevételét, a globális szabadalmi rendszerbe történő bekapcsolódást.

Ezt egyrészt a jelenleginél kedvezőbb nyelvi-nyelvhasználati rezsimmel éri el. A VSZI létrehozásáról és működéséről szóló, a WIPO Nemzetközi Irodájával megkötendő megállapodásban ugyanis – többek között – meg kell határozni azokat a nyelveket, amelyeken a VSZI a nemzetközi kutatást és elővizsgálatot elvégzi. E nyelvek között szerepelni fog az angol mellett minden egyes részt vevő ország hivatalos nyelve (vagyis a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák nyelv) is. Ezek közül a bejelentő szabadon választhatja ki a számára leginkább megfelelőt. A VSZI tehát a nemzetközi kutatást és az elővizsgálatot magyar nyelven is folytathatja, így lehetővé válik, hogy a térségi bejelentők nemzetközi szabadalmi bejelentéseiket magyar nyelven tegyék meg, míg a bejelentésnek a PCT-ben előírt közzétételi nyelvek valamelyikére történő fordítását csupán a bejelentés napjától számított 14, illetve 16 hónap elteltével kellene benyújtaniuk a nemzetközi közzététel érdekében. A bejelentőknek arra is lehetőségük lesz, hogy a VSZI-vel a nemzetközi szakasz teljes időtartama alatt – mind szóban, mind írásban – a nemzetközi bejelentés nyelvén (tehát adott esetben, választásuk szerint akár magyar nyelven) kommunikáljanak, és a beadványokat és más iratokat e nyelven bocsássák a VSZI rendelkezésére.

A VSZI tehát lehetőséget nyújtana a régióban élő magyar ajkú bejelentők számára, hogy az oltalom megszerzésére irányuló eljárás – több mint egyéves – nemzetközi szakaszában anyanyelvükön eljárva szerezzenek szabadalmi oltalmat a PCT közel másfélszáz tagállamában vagy ezek egy részében.

A VSZI emellett a földrajzi közelség előnyét is kínálja a személyes kapcsolatot és konzultációt igénylő bejelentők – különösen az egyéni feltalálók és a kkv-k – számára.

A VSZI a részt vevő országok nemzeti hatóságainál elkészített nemzeti kutatási jelentések felhasználása kapcsán biztosított díjkedvezmények révén költséghatékony opciót kínál a PCT rendszerébe való belépésre.

A VSZI lehetővé teszi továbbá, hogy a V4-országok iparjogvédelmi hatóságai megőrizték, sőt, továbbfejlesszék a helyi ipar, a régióbeli vállalkozások magas színvonalú kiszolgálásához szükséges szabadalmi kutatási és vizsgálati szakértelmüket, ami különösen fontossá válik majd az egységes hatályú európai szabadalom bevezetésével megnyíló lehetőségek és fokozódó verseny viszonyai közepette. A VSZI működésétől mindezen előnyök biztosítása révén az várható, hogy előmozdítja és serkenti az innovációt és a kreativitást, továbbá elősegíti a gazdasági növekedést, és javítja a versenyképességet a közép-kelet-európai régióban.

AZ EURÓPAI SZABADALMI EGYEZMÉNYBŐL (ESZE) FAKADÓ TAGÁLLAMI JOGOK GYAKORLÁSA ÉS KÖTELEZETTSÉGEK TELJESÍTÉSE

Az Európai Szabadalmi Szervezetben (ESZSZ) az SZTNH 2015 első felében is ellátta a magyar kormányzati képviselőket.

Munkatársaink részt vettek az ESZSZ Igazgatótanácsa és annak Elnöksége, illetve Albizottsága, a Költségvetési és Pénzügyi Bizottság ülésein, valamint különböző továbbképzéseken.

Az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsa Albizottságának 12. ülése (Select Committee of the Administrative Council, SC), München, 2015. február 19.

Az ülésen az SZTNH részéről a jogi elnökhelyettes és a gazdasági főigazgató vett részt.

A ülésre a bevezetésre váró egységes hatályú európai szabadalmi rendszer lehetséges bevételi felosztási szisztémáinak ismertetése, és a bevételek összegének meghatározására készített becslési/tervezési forgatókönyvek bemutatása érdekében került sor.

Az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) szabadalmi jogért és nemzetközi ügyekért felelős főosztályvezetője az új rezsim keretében érkező központi bevételeknek a részes tagállamok felé történő visszaosztási kulcsáról tartott előadást. A kulcs meghatározásáról a feladattal megbízott ESZH-stáb számos forgatókönyvet, számítási modellt készített, amelyek mind

az új rendszer felállításáról szóló tagállami egyezményben rögzített alapértékeket, politikai konvenciókat igyekeztek számszaki oldalról visszatükrözni.

Az ESZH gazdasági főosztályvezetője a lehetséges bevételi forgatókönyvek összecszerű hatásáról készült szimulációkat mutatta be a – már nyugalmi vagy beállt rendszerű – 2035. évre vonatkozóan. Ennek keretében az új rendszer díjait a vezető európai országok összesített fenntartási díjaiból levezető variációs számítások készültek.

Az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsa Albizottságának 13. ülése (Select Committee of the Administrative Council, SC), München, 2015. március 23–24.

Az ülésen az SZTNH részéről az elnök és a jogi elnökhelyettes vett részt.

Az egységes hatályú európai szabadalmak fenntartási díjainak szintjére vonatkozó napi-rendi pont kapcsán az ESZH előterjesztése két alternatívát tartalmazott: a TOP4 és a TOP5 szintet, az utóbbi esetében a kkv-k és más hasonló kedvezményezett csoportok számára adott 25%-os kedvezménnyel az oltalom első tíz évében. A TOP4 és TOP5 kategórián azoknak a szerződő államoknak az összesített fenntartási díjait kell érteni, amelyekben jelenleg a legtöbb európai szabadalmat hatályosítják (az első négy vagy öt ilyen államot).

Az albizottság megosztott volt e kérdésben, és számos tagállam csupán előzetes álláspontot tudott jelezni (vagy azt sem), hivatkozással a folyamatban lévő belső egyeztetéseikre. Emellett többen hangsúlyozták, hogy a fenntartási díjak mértékéről nem lehet megalapozottan dönteni a felosztási kulcs ismerete nélkül.

Az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsának (Administrative Council, AC) 143. ülése, München, március 25–26.

Az ülésen az SZTNH-t az elnök, a jogi elnökhelyettes és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte.

Az ESZH elnöke szóban is összefoglalta az írásban benyújtott részletes tevékenységi jelentését. A delegációk méltatták többek között az elvégzett informatikai-műszaki fejlesztéseket, az átfutási idők csökkenését és a produktivitási mutatók javulását. A magyar delegáció vezetője szintén méltatta az ESZH 2014-es teljesítményét. Felvilágosítást kért továbbá arra vonatkozóan, hogy a közzétételek számának csökkenésében milyen arányban hat a bejelentők „visszalépése” (*applicant drop-out rate*). Ezt a litván és a norvég delegáció is megfogalmazta észrevételként. A bolgár, a svéd és a szlovák delegáció felvetette, hogy a jövőben az elnöki tevékenységi jelentés strukturáltabban és nagyobb hangsúllyal tartalmazza a megoldásra váró problémákat és hiányosságokat.

Az ESZH 1. főigazgatóságának (DG1) vezetője elmondta, hogy a közzétételek számában bekövetkezett csökkenésnek körülbelül felerészben a bejelentői visszalépés az oka. Ennek

háttére egyelőre nem ismert pontosan, e mögött vélhetően bejelentői érdekmúlás vagy a piaci helyzet megváltozása állhat.

A luxemburgi delegáció tájékoztatta az AC-t, hogy a luxemburgi parlament márciusban ratifikálta az Egységes Szabadalmi Bíróságról szóló megállapodást. Ezt követően az AC elfogadta az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatos fejleményekről szóló jelentést.

Az ESZH elnöke bemutatta a fellebbezési tanácsok szerkezeti reformjára irányuló javaslatát. A felszólaló delegációk egyöntetűen üdvözlötték a kezdeményezést, és támogatták a javaslat által kijelölt irányt, de felhívták a figyelmet az elnöki hatáskörök delegálásával, a költségvetés megállapításával és a létrehozandó igazgatási bizottság (*Boards of Appeal Committee*) hatásköreivel kapcsolatos jogi bizonytalanságra.

Ezt követően megválasztották az ESZH néhány új tisztségviselőjét, illetve az ESZH személyzeti kérdései kerültek napirendre.

Luboš Knoth, a Szlovák Iparjogvédelmi Hivatal elnöke ismertette a cseh, a lengyel, a magyar és a szlovák delegáció közös nyilatkozatát a Visegrádi Szabadalmi Intézetről szóló megállapodás aláírásáról.

Az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsa Albizottságának (Select Committee of the Administrative Council, SC) 14. ülése, München, május 26–27.

Az ülésen az SZTNH-t a jogi elnökhelyettes és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte.

Az ülésen ismertették az egységes szabadalmi rendszer felfutásának újraszámolt költségeire vonatkozó dokumentumot. A dokumentumban az ESZH egyik fő feladatának azonosították az egységes szabadalmi rendszer működtetését, és bemutatták a költségek becslésére vonatkozó számításokat. A költségek meghatározása során kétféle költséget vettek figyelembe:

- IT-indulási költségek,
- működési költségek.

Mivel a működési költségek részben változó jellegűek és az egységes szabadalmi rendszer penetrációjától nagyban függenek, a dokumentum új piaci penetrációs forgatókönyvek alkalmazásával aktualizálta a költségbecslést.

Az elemzésben többek között a következő módszertant és feltételezéseket alkalmazták, amelyek meghatározzák a költségeket:

- az alapítás költségei egyszeri jellegűek, és csak informatikai fejlesztési költségeket tartalmaznak,
- az IT-költségekre vonatkozó amortizációs időszak tíz év,
- felmerülnek üzemeltetési költségek is, amelyek becslésére fix költségkomponenseket alkalmaztak,

- a változó költségeket az egységes szabadalmi kérelmek mennyiségétől függően kell azonosítani,
- a fordításra vonatkozó kompenzációs rendszer pénzügyi hatása egyösszegű, 500 euró,
- azt feltételezik, hogy az első négy év lesz a rendszer felfutó szakasza, amelyben a validálások az első évben a piac 25%-át fogják elérni, ez az arány minden évben további 25%-kal nő, és 2019-ben fogja elérni a 100%-ot,
- a becslések szerint az egységes szabadalmi rendszer költségei az első évben meg fogják haladni a bevételeket, de ezt a „hiányt” a következő évi penetrációból adódó bevétel korrigálni fogja.

Miután ismertették az egységes hatályú európai szabadalom fenntartási díjaira vonatkozó javaslatokat és szimulációkat, a tagállamok mondhatták el észrevételeiket.

Az ülést vezető elnök megköszönte a javaslatokat, és előrevetítette, hogy az SC következő ülésén várhatóan döntést kell hozni az egységes hatályú európai szabadalmak fenntartási díjainak mértékéről.

Az Európai Szabadalmi Szervezet Költségvetési és Pénzügyi Bizottságának (Budget and Finance Committee, BFC) 112. ülése, München, május 26.

Az ülésen a hivatalt a gazdasági főigazgató és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte.

Az ESZH elnöke és a Titkárság röviden ismertette az együttműködési ütemterv költségvetési kiadásairól készült jelentés tartalmát. Ennek lényege, hogy bemutatja az együttműködési ütemterv költségvetési kiadásait 2014-ben a fajlagos költség és az informatikai költségek elosztási módszerén alapulva. Emellett a jelentés igazodik az EPOQUENet terjesztési és árképzési politikájához.

Egyes szerződések jóváhagyása

Elsőként egy közbeszerzési szerződés odaítélésének részleteit ismertették az ESZH képviselői európai szabadalmi dokumentumok előállítására tárgykorban. Az előterjesztést a jelenlévők külön szavazás nélkül, egyhangúlag jóváhagyták.

Ezt követően az ESZH képviselői ismertették a jelentést a közbeszerzési ügyekben a pénzügyi szabályzat 58. cikke alapján született döntésekről.

Bemutatták a pénzügyi szabályzat 58. cikkének (4) bekezdése szerint az előző évben odaítélt szerződéseket, amelyekben a szerződéses összeg vagy éves lízingdíj meghaladja a 250 ezer eurót.

Pénzügyek és költségvetési tervezés

A napirendi pont alatt bemutatásra került a 2014. évi költségvetés végrehajtásáról szóló pénzügyi jelentés és a 2014. évi éves beszámoló.

Ezután bemutatták a 2014. évi önköltségszámítást elemző dokumentumot, majd a könyvvizsgáló bizottság jelentését. A bemutatott prezentációban az előadó ismertette a tárgyévi mérlegre, üzemi és adózás előtti (teljes) eredményre, a cash-flow-ra vonatkozó adatokat. Elmondta, hogy a 2014-es költségvetés végrehajtása során nem volt olyan előirányzati módosítás, amely – a 20%-os küszöböt átlépve – jóváhagyást igényelt volna. A tevékenységi audit kapcsán észrevételeket tett többek között a nyugdíjrendszer, az adókompenzáció, a hágai építkezés, az IT-fejlesztések tőkésítése, az egységes hatályú európai szabadalom bevezetése 2014-es gazdálkodásra kifejtett hatásáról.

Ezután a 2016. évi költségvetési javaslat bemutatása következett, amelynek célja az ESZH várható bevételeinek bemutatása a költségvetés és az IFRS szerint, amely a BFC és az AC jóváhagyására vár.

Kérdésre válaszolva az ESZH elnöke elmondta, hogy célszerű az 1%-os díjemelést is végrehajtani, mert azt a piaci szereplők már elfogadták, míg az egységes hatályú európai szabadalom költségvetési hatását alacsony jelentőségűnek minősítette, hozzátéve ehhez azt, hogy az ESZH külön soron kívánja kezelni és nyilvántartani a jövőbeli ilyen vonatkozású költségeket.

Szó esett a már korábban felülvizsgált beruházással kapcsolatos iránymutatásokhoz javasolt módosításokat tartalmazó dokumentumról. Ezeknek a módosításoknak a fő célja az, hogy figyelembe vegyék az új körülményeket a pénzügyi piacokon, ami a pénzügyi intézmények és más pénzügyi eszközök kibocsátóinak minősítését illeti, azon belül is főleg a kötvények kibocsátóira vonatkozóan. A javasolt változtatásokkal az ESZH célja, hogy magasabb megtérülést érjen el befektetési portfóliójával marginálisan nagyobb kockázat mellett.

Az Európai Szabadalmi Szervezet Igazgatótanácsa Albizottságának (Select Committee of the Administrative Council, SC) 15. ülése, München, június 23–24.

Az ülésen az SZTNH-t az elnök, a jogi elnökhelyettes és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte.

Az egységes hatályú európai szabadalmak (UPP) fenntartási díjainak szintjére vonatkozó javaslat

A UPP fenntartási díjainak mértékére vonatkozó javaslatot az ESZH elnöke mutatta be. Az előterjesztés a „true TOP4” díjszintet irányozta elő (a kv-k és más privilegizált jogalanyok számára biztosítandó díjkedvezmény nélkül). Ez olyan mértékű díjat eredményez, amely megfelel azon négy ország összesített fenntartási díjainak, ahol a legtöbb európai szabadalmat hatályosítják. Ez a díjszint azért „valódi” (true) TOP4, mivel az oltalmi idő első felében

is a szóban forgó nemzeti fenntartási díjak összegéből adódna, és nem az ESZH számára a szabadalom megadása előtt fizetendő belső fenntartási díjak mértékéhez igazodna.

Az egyes tagállamok eltérő mértékben támogatták a javaslatot, a magyar delegáció is részletesen kifejtette álláspontját. Már az első megnyilatkozás alkalmával és a későbbi vitában is jelezte, hogy kkv-kedvezményrel kombinálva (és méltányos felosztási kulcsot feltételezve) magyar részről a TOP4 díjszint elfogadására is nyitottságot tud mutatni.

A kkv-k és egyéb kedvezményezettek célzott díjkedvezményét végül nem sikerült elérni, a TOP4 díjszint e kedvezmény bevezetése nélkül kapott támogatást. Mindazonáltal, nem kis részben a francia, a magyar és a román delegáció fellépésének is köszönhetően, megállapodás született arról, hogy az ESZH monitorozza a kkv-któl származó bejelentések mennyiségét és arányát, továbbá a díjszinttel kapcsolatos felülvizsgálati záradék kifejezetten ki fog térni a kkv-k speciális helyzetére. Emellett az Európai Bizottság bejelentette, hogy a kkv-k oltalomszerzését megkönnyítő intézkedéscsomagot fog kidolgozni. A TOP4 díjszint így végül megkapta az előzetes döntéshez szükséges támogatást.

Az egységes hatályú európai szabadalmakkal kapcsolatos díjszabályzat tervezete

A tervezetet az ESZH jogi elnökhelyettese mutatta be. A szabályzat rendelkezései jórészt technikai és pénzügyi természetűek; egyes érdemi kérdésekről az SC-n belül így is vita alakult ki. Több delegáció kifogásolta, illetve sérelmezte, hogy – eltérve a korábban elfogadottnak hitt jogértelmezéstől – az ESZH javaslata alapján a fenntartási díjak késedelmes megfizetésének pótdíja nem esne egy tekintet alá magukkal a fenntartási díjakkal, és így azokat az ESZH egységükben megtartaná anélkül, hogy 50%-ukat felosztaná a tagállamok között.

A UPP fenntartási díjainak felosztási kulcsa

Az egységes hatályú európai szabadalmak után fizetett fenntartási díjakból a tagállamoknak jutó 50% felosztási kulcsát illetően az SC elnöke három opciót terjesztett elő, egyelőre csupán véleményezésre.

Biztonsági háló az egységes hatály bejegyzésére irányuló kérelem hosszabb idő elteltét követő elutasítása esetén

Az európai szabadalmak egységes hatályának bejegyzésére irányuló kérelmek viszonylag hosszú idő után történő elutasítása esetén előállhat az a helyzet, hogy a klasszikus európai szabadalmak hatályosítására nyitva álló határidők lejárnak az egyes szerződő államokban. Ezt a helyzetet orvosolná a holland és a svéd delegáció javaslata egy harmonizált módon szabályozandó és alkalmazandó biztonsági hálóra.

Az Európai Szabadalmi Akadémia (European Patent Academy, EPA) által szervezett szemináriumok és továbbképzések

Az EPA szervezésében 2015 első felében a következő külföldi szemináriumok és továbbképzések valósultak meg:

- „Külső segítségnyújtási tevékenységek”, Taastrup, február 4–5.;
- „Tisztaság és egység: a szabadalmi bejelentések elemzése”, München, március 9–11. és Hága, április 28–30.;
- „ESZH-adatok kutatása”, Bécs, április 28–29.;
- „Újdonság és feltalálói lépés”, München, március 11–13. és Hága, április 21–23.;
- „EpoqueNet: hálózati kutatások”, Hága, május 18–21.;
- „Hogyan értelmezzük az ESZH kutatási jelentéseit és írásos véleményeit”, Ankara, május 5–8.;
- „Szabadalomkutatás”, Bécs, május 18–22.;

Egyéb ESZSZ-vonatkozású rendezvények

Az ESZSZ keretében a következő témájú rendezvények megrendezésére került sor 2015 első felében:

- szimpózium a harmonizációról, München, február 12.;
- az Európai Szabadalmi Akadémia kapcsolattartó személyeinek találkozója, München, március 18–19.;
- az ESZH és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala közötti találkozó, Genf, április 15.;
- a kutatási tevékenységek harmonizációjára létrehozott állandó bizottság (PCHSA) munkacsoporti ülése, Helsinki, május 20.;
- az Európai Feltalálói Díj átadása, Párizs, június 11.;
- a tagállami együttműködésről rendezett éves találkozó, Riga, június 16–17.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA SZELLEMI TULAJDONÉRT FELELŐS MUNKACSOPORTJAINAK MUNKÁJÁBAN, ILLETVE EGYÉB UNIÓS RENDEZVÉNYEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai továbbra is rendszeresen részt vettek a Brüsszelben, illetve az egyéb helyszíneken tartott munkacsoporti és szakértői üléseken, konferenciákon. Téma szerinti és időrendi csoportosításban az ülések a következők voltak:

- az Egységes Szabadalmi Bíróság Előkészítő Bizottsága, az ún. *Preparatory Committee* jogi munkacsoportjának ülése: Brüsszel, január 15., Berlin, április 14.;

- tanácsi munkacsoporti ülés a növényfajtákhoz kapcsolódó jogokról: Brüsszel, január 21.;
- a *Preparatory Committee* humánerőforrás- és képzési csoportjának ülése: Brüsszel, január 23., június 22.;
- tanácsi munkacsoporti ülések szerzői jogi témában: Brüsszel, január 29., február 17., június 9.;
- a *Preparatory Committee* 8. ülése: Brüsszel, február 27.;
- workshop a közös jogkezelésről szóló irányelvről: Brüsszel, március 3. és május 21.;
- a szellemi tulajdonról rendezett EU-elnökségi konferencia: Riga, március 3–4.;
- az EU Bizottság jogérvényesítéssel foglalkozó szakértői csoportjának ülése, Brüsszel, március 16., június 22.;
- a szerzői jogról rendezett EU-elnökségi konferencia: Riga, március 26–27.;
- a *Preparatory Committee* pénzügyi munkacsoportjának ülése: Párizs, április 8.;
- tanácsi munkacsoporti ülés a Lisszaboni Megállapodás témájában: Brüsszel, április 16.;
- a Közösségi Fajtaoltalmi Hivatal (CPVO) szemináriuma, Brüsszel, június 24.

AZ EURÓPAI UNIÓ BELSŐ PIACI HARMONIZÁCIÓS HIVATALÁVAL (BPHH) FOLYTATOTT EGYÜTTMŰKÖDÉS FŐBB ESEMÉNYEI

A BPHH-konvergenciaprogram CP3. számú munkacsoportjának ülése, Alicante, február 12–13.

Az SZTNH-t a Nemzeti Védjegy Osztály vezetője képviselte az ülésen.

A konvergenciaprogram 2012 februárjában indult munkacsoportjának célja, hogy a tag-államok gyakorlatát a leíró jelleg mint feltétlen kizáró ok tekintetében harmonizálja.

A közös gyakorlatot tartalmazó dokumentumban a szakértők a megkülönböztetőképesség minimumszintjének azonosítása érdekében leíró szóelemet és csekély ábrás kialakítást tartalmazó megjelölésekből kiindulva általános alapelveket rögzítettek több területen, amelyeket számos példával is illusztráltak.

A CP3. számú gyakorlat implementálása minden tagállami hivatal vonatkozó gyakorlatát módosítja majd kisebb-nagyobb mértékben. Az egyeztetések során arra is fény derült, hogy az eddig megengedőbb szemléletet képviselő hivataloknál a változást nehezebb lesz az ügyfelekkel elfogadtatni.

Az ülést megelőzően a közös gyakorlatot tartalmazó dokumentumot a munkacsoport valamennyi tagja, továbbá az összes BPHH-val kapcsolatban álló ügyfélszervezet megismerhette, és arra vonatkozóan írásbeli észrevételeket tehetett. Az ülés célja a beérkezett és a dokumentum szövege szerint strukturált módosítási javaslatok és vélemények áttekintése

volt, amelyek alapján mind az alapelvekben, mind a példákban formai és kisebb érdemi változtatásokat fogadott el a munkacsoport több esetben is.

A munkacsoport megtárgyalta a közös gyakorlat hatásait is, és arra a következtetésre jutott, hogy minden implementáló hivatalnak önállóan kell döntenie abban a kérdésben, hogy az új gyakorlatot mely ügyekre alkalmazzák majd. Az átláthatóság és a jogbiztonság érdekében azonban erről a közös közleményben tájékoztatást kell adniuk a gyakorlatba való átültetést megelőzően. Célszerűnek látszik az új elveket az implementációs időpontot követően benyújtott védjegybejelentések tekintetében alkalmazni. Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy a releváns időpontot követően indult – a megkülönböztetőképességgel kapcsolatos – törlési és megszűnésmegállapítási eljárásokban mi legyen a követendő rend. E tekintetben ugyanis a közös gyakorlatnak visszaható hatálya is lehet, amennyiben az eljárás az implementációt követően indult ugyan, de a támadott védjegy elsőbbségi napja (vagy megszűnési eljárásnál a megszűnés megállapításának indítványozott napja) a gyakorlatba átültetést megelőzi. Amennyiben az érintett hivatal gyakorlata a közös elvek hatására megengedőbbé vált, ez nem feltétlenül okoz problémát. Ahol viszont szigorodik a szemlélet, a visszaható hatályú alkalmazás a jóhiszeműen szerzett jogok sérelmét is jelentheti. Következésképpen minden tagállami hivatalban alaposan át kell gondolni, hogy pontosan milyen eljárásokra és milyen időponttól lesz alkalmazható a közös gyakorlat.

Tekintettel arra, hogy az elmúlt hónapokban több konvergenciaprojektben is létrejött a közös gyakorlat, a BPHH újabb munkacsoportok indítását tervezi, amelyekkel kapcsolatban írásban várják a témajavaslatokat. Többek között felmerült a megkülönböztetőképesség megszerzésével, valamint a jó hírnévvel kapcsolatos bizonyítás kritériumainak harmonizálása is. Az ún. *disclaimerek* kérdése szintén nagy érdeklődésre tart számot, különösen az ügyfélszervezetek körében. Mivel azonban e körben jogszabály-módosítás nélkül változás aligha érhető el, ez a téma kívül esik a konvergenciaprogram hatókörén.

A BPHH Megfigyelőközpontjának munkacsoporti ülései, Alicante, február 24–26.

Az üléseken a hivatal részéről az Iparjogvédelmi Jogi Osztály jogi ügyintézője vett részt,

I. A Jogi és Nemzetközi Munkacsoport ülése

Az ülést a megfigyelőközpont munkatársának áttekintő bevezetője nyitotta, aki a BPHH által folytatott tanulmányok jelentőségére hívta fel a figyelmet, mivel azok adatokkal tudják alátámasztani a BPHH munkájának szükségességét, a befektetett összegek felhasználását és eredményeit. A tanulmányok a társadalom és a szellemi tulajdon-jogok közti összefüggésekre, valamint az intézkedések eredményeire világítanak rá. Az előadó hangsúlyozta továbbá a fiatal generáció felvilágosítására, a kvk-k jelentőségére fordított erőfeszítéseket.

Az esetjogi adatbázis és elemzés jelenlegi helyzetének a bemutatása

A résztvevők beszámolót hallhattak a pilot projekt 2014-es elindulásáról, annak terjedelméről, tárgyáról, amelynek keretében csak a jogérvényesítési tárgyú, kulcsfontosságú döntéseket gyűjtik az üzleti titkokra és valamennyi szellemi tulajdon-védelmi jogra kiterjedően.

Az üzleti titokkal kapcsolatos jogviták trendjei

A BPHH jelezte, hogy az irányelv hatásvizsgálatának megvalósítása érdekében célszerű lenne egy alapvonalat meghúzni a jelenlegi helyzet felmérésével, hogy néhány év múlva legyen mihez viszonyítani, és az ezzel kapcsolatos első reakciókra voltak kíváncsiak.

A jogérvényesítési best practice alcsoport jelentése

a) A költségek és károk számításának módjáról

b) A hamis termékek tárolásának és megsemmisítésének költségei

Két átfogó elemzést publikált a Jogi Munkacsoport 2010-ben. Miután a megfigyelőközpont átkerült a BPHH-hoz, a BPHH ezek frissítése mellett döntött. Ezúttal azonban nem a jogászok hálózatának segítségével, hanem a nemzeti hatóságok képviselőin keresztül kívánták elvégezni a feladatot. A válaszokból azonban hiányoztak a mennyiségi adatok, ezért a feldolgozás érdekében két alcsoport megalakítására került sor. Az alcsoportok ismét az ügyvédi hálózatokhoz fordultak, azonban a válaszok ezúttal nagyon szórványosak és hiányosak voltak, ami részben a kérdőívdömpingnek tudható be.

Tanulmány az online jogsértésekkel szemben elérhető jogi intézkedésekről

Célja és tárgya az online jogsértésekkel kapcsolatosan rendelkezésre álló jogi lehetőségek feltárása. Az online jogsértések meghatározásához a TRIPS-megállapodás definícióját veszik alapul, ami a fizikai termékek online értékesítésére korlátozza a tanulmány hatókörét. A tanulmány elsősorban a bizonyítékgyűjtésre, a jogsértés megszakítására (doménnevek blokkolása, lefoglalása, hosting szerver lezárása stb.) és a közvetítők felelősségére fókuszál, de a létező jogi intézkedéseket, azok előnyeit és hátrányait, valamint a jövőbeli kihívásokat is feltárja.

II. A Tudatosságnövelő Munkacsoport ülése

Az ifjúságra vonatkozó intézkedési terv (Youth Action Plan)

A munkacsoport a piackutatások, valamint a szociális média és egyéb online felületek vizsgálata alapján arra a következtetésre jutott, hogy a fiatalok szellemi tulajdoni ismeretei szerények. Az intézkedési terv jelenleg a fogyasztási és vásárlási szokások területét érinti, értve ez alatt pl. a legális és a jogsértő ajánlatokat és az ezekkel kapcsolatos tapasztalatokat, a jogsértő tevékenységgel kapcsolatos mintákat, motivációt és visszatartó erőt, valamint a magatartás megváltoztatására alkalmas (pozitív, negatív, elrettentő, vicces stb.) üzeneteket.

III. A munkacsoportok plenáris ülése

A BPHH többéves tervéből a megfigyelőközpont három fő célt idézett fel (1. tények és adatok szolgáltatása, 2. eszközök kifejlesztése és elérhetővé tétele, 3. tudatosságfejlesztés), amelyek megvalósításához erős hálózatra és nemzetközi együttműködésre van szükség.

Gazdasági tanulmányok

Az ülésen ismertették az első cél eléréséhez szükséges gazdasági tanulmányokat. Az *IP Contribution Study (1&2)* második fázisának része a hamisítás mennyiségi meghatározására irányuló tanulmány. Az új közös tanulmány elkészítéséhez az OECD 2009-ben frissített, a hamis áruk kereskedelméről szóló tanulmányát veszik alapul, azonban kiterjesztett adatokkal dolgoznak. A BPHH anyagi forrást és szakembereket is biztosít az OECD számára. A tanulmány az online jogsértések témakörét – erre vonatkozó politikai felhatalmazás hiányában – nem érinti, csak a fizikai termékek online értékesítését.

Emellett az Európai Bizottság bevonásával a földrajzi árujelzőkkel, az üzleti titokkal és a közkinccsel kapcsolatos jogsértések tárgyában is készülnek majd gazdasági tanulmányok. Ezek a 2015–2020. évi munkatervbe is bekerültek.

Nem gazdasági tanulmányok

A nem gazdasági jellegű tanulmányokban a fiatalokra, azon belül is a 15-25 éves korosztályra fókuszálnak: a szellemi tulajdon az oktatásban; BPHH/Europol-jelentés a hamisításról (bűnügyi oldalról megközelítve); együttműködési gyakorlatok (első eleme az ilyen gyakorlatok feltérképezése volt); az online jogsértések esetén használt üzleti modellek.

A BPHH 10. technikai kapcsolattartó ülése, Alicante, március 3–4.

Az ülésen a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője és a Nemzetközi Együttműködési Osztály ügyintézője képviselte az SZTNH-t.

Az ülést a BPHH jogi és nemzetközi igazgatóságának helyettes vezetője vezette le. Megnyitójában röviden kitért a BPHH tavalyi év végi átszervezésére is, amelynek alapelve, hogy az ügyfél kerül a hivatal tevékenységének fókuszába, az elbírálással kapcsolatos eljárásokat egy főosztályba vonták össze, és létrehoztak egy külön főosztályt az ügyfelekkel kapcsolatos promóciós, kommunikációs és támogató feladatokra. Az új szervezeti felállás az új megközelítésnek megfelelően a csapatmunkát segíti elő.

Beszámoló hangzott el a BPHH stratégiai tervének végrehajtásáról. Összefoglalásképpen elmondható, hogy a stratégiai terv eddigi végrehajtása 91%-os. Ez már jó eredmény és még két negyedév áll a BPHH előtt.

A kétoldalú technikai együttműködési megállapodásokról a Nemzetközi Együttműködési és Jogi Főosztály Együttműködési Osztályának vezetője tartott előadást. A bilaterális

megállapodások voltak az első olyan megállapodások, amelyeket a nemzeti hivatalokkal kötöttek annak érdekében, hogy információkat nyújtsanak a közösségi védjegyekről és a lajstromozott közösségi formatervezési mintákról. Később a TMView is tárgyja lett a megállapodásoknak, és legutóbb az Együttműködési Alap keretében létrehozott új eszközökkel bővült a tárgyi hatály. Az Együttműködési Alap 24 projektet ölel fel, ezek lényegében lezárultak.

A BPHH egyik munkatársa bemutatta a konvergenciaprogram jelenlegi állását. Az együttműködés e keretprogramjának célja az európai védjegy- és dizájnálózat megvalósítása, amelynek fontos mögöttes gondolata a gyakorlatok olyan mértékű harmonizálása, hogy az ügyfél bármelyik hivatal előtti eljárásnál bizonyos szolgáltatások tekintetében ugyanazt a minőséget kaphassa meg. A közös gyakorlatok implementációja meglehetősen pozitív képet mutat.

A kulcsfontosságú ügyfelek (a legnagyobb bejelentők) kezeléséről az Ügyfélszolgálati Főosztály helyettes vezetője adott elő. A stratégiai terv is előírja a közeli kapcsolattartást az érintettekkel, továbbá azt, hogy a BPHH teljesen e-szervezetté váljon.

Kisebb csoportokban műhelymegbeszélés (workshop) folyt a közös eszközök változásmenedzsmentjéről. Ismertették a változtatási kérelmek benyújtásának és feldolgozásának a folyamatát. A változtatási kérelmeket részletezni kell, amennyire csak lehet. Meg kell továbbá határozni a sürgősségüket, és indokolni kell őket. Ezt követően a BPHH ellenőrzi a kérelmek logikai következetességét, és ha ez rendben van, akkor indul a belső folyamat: meghatározzák a fontossági sorrendeket a nem végrehajtás kockázata, a szükséges erőforrások és komplexitásuk alapján.

A BPHH IT-programjának keretében a védjegyekhez kapcsolódó gyorsított eljárás bevezetéséről hangzott el előadás. A hivatal által kapott azon bejelentéseket, amelyek bizonyos feltételeknek megfelelnek, gyorsabban dolgozzák fel, és így gyorsabban érik el a lajstromozási folyamat első lépését, a bejelentés közzétételét. A védjegyek esetében a rendes eljárásban 8-11 hét a közzétételig tartó időszak hossza. Gyorsított eljárásban ez 3-4 hétre csökken.

A minőségbiztosításról szóló előadásban az előadó ismertette a minőségbiztosítás rendszerének fejlődését, kiemelte a hangsúly fokozatos áthelyeződését. Kezdetben a mennyiségi szemlélet volt domináns, később az időszerség szempontja, ezt követően pedig a széleskörűen értelmezett, a munkafolyamat egészét felölelő minőség.

A BPHH védjegyekkel és formatervezési mintákkal kapcsolatban szervezett IP szeminárium, Alicante, március 9–12.

Az SZTNH-t a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály két jogi ügyintézője képviselte az ülésen.

A BPHH szervezete és a közösségi védjegy sajátosságai

A szeminárium első előadója ismertette a BPHH 2011–2015-ös időszakra vonatkozó stratégiai tervének főbb pontjait. Ennek keretében kitért a 2015. év fontosabb stratégiai célkitűzéseire, valamint a célkitűzések megvalósítását szolgáló cselekvési irányvonalakra, majd röviden ismertette a BPHH 2015 és 2020 közötti időszakra vonatkozó stratégiai tervének főbb pilléreit és célkitűzéseit, valamint a célok megvalósításához szükséges cselekvési irányokat.

A BPHH szervezeti felépítéséről, valamint az egyes szervezeti egységek feladat- és hatásköréről szóló előadás részletesen ismertette – többek között – a BPHH Megfigyelőközpontjának a jogérvényesítés területén kifejtett tevékenységét, valamint az akadémia által végzett oktatási és képzési tevékenység sajátosságait. A szervezeti struktúra bemutatása során az előadó kitért a fellebbezési tanácsok (BoA) felépítésére és sajátos működésére is.

A BPHH és a tagállamok közötti együttműködés lehetőségeiről és formáiról, valamint az Európai Védjegy- és Mintaoltalmi Hálózatról szóló előadásukban az előadók részletesen bemutatták a 2010-ben létrehozott Együttműködési Alap segítségével kidolgozott közösségi adatbázisokat (TMview, TMClass, Designview, TM e-filing stb.). E körben utaltak arra, hogy az SZTNH 2015-ben sikeresen csatlakozott a védjegykutató támogató CESTO adatbázist használó tagállamok csoportjához.

A védjegyoltalom funkcióit bemutató előadás részletesen ismertette a védjegy gazdasági szerepét, valamint a védjegyoltalomból eredő kizárólagos jogok sajátosságait. Az előadó kitért a védjegyként lajstromozható megjelölések típusainak ismertetésére, valamint a védjegykénti lajstromozáshoz szükséges alapvető követelmények bemutatására. Ismertette emellett a közösségi védjegyjogi szabályozás szempontjából meghatározó jogszabályokat, továbbá kitért a közösségi, a nemzeti, és a nemzetközi védjegyjogi szabályozás eltéréseire is. Az előadás végén röviden bemutatta a közösségi védjegyeljárás főbb szakaszait.

A közösségi védjegybejelentés alaki vizsgálata, és a nizzai osztályozás

A közösségi védjegybejelentések alaki vizsgálatát bemutató előadások részletesen ismertették a közösségi védjegy-bejelentési kérelem elengedhetetlen kellékeit, valamint a kérelem benyújtásának lehetséges módjait. Az előadók tájékoztatást adtak továbbá a közösségi védjegyeljárás során fizetendő díjakról, valamint a díjak megfizetésének határidejéről. Tájékoztatást adtak az együttes védjegyek sajátosságairól, továbbá ismertették a védjegyként lajstromozható megjelölések főbb típusait, és a megjelölések alaki vizsgálatára vonatkozó közösségi gyakorlatot.

A nizzai osztályozásról, valamint a BPHH-nak az áruk és szolgáltatások osztályozása során követett gyakorlatáról szóló előadás során az előadó a szeminárium résztvevőivel folytatott interaktív párbeszéd keretében, gyakorlati példákon keresztül mutatta be az áruk és szolgáltatások osztályozása kapcsán felmerülő nehézségeket, problémákat.

A résztvevőknek a BPHH-akadémia által szervezett gyárlátogatás keretében lehetőségük nyílt arra is, hogy a gyakorlatban tanulmányozzák a védjegyek és a formatervezési minták gazdasági szerepét és előnyeit.

A fekete-fehér védjegyekkel kapcsolatos elsőbbségi igény, valamint az abszolút kizáró okok vizsgálata

Az előadó a fekete-fehér megjelölésekre vonatkozó elsőbbségi igények alapvető kérdéseit ismertette a BPHH gyakorlatának tükrében. 2012-es felmérési adatok bemutatásával szemléltette a fekete-fehér megjelölések megítélésének az eltérőségét a nemzeti hivatalok gyakorlatában. Az előadó kifejtette, hogy a konvergenciaprogram fő célkitűzése a BPHH, a nemzeti hivatalok és más iparjogvédelmi szervezetek joggyakorlatának közelítése. Az előadás második felében gyakorlati példákon keresztül szemléltette az egységes joggyakorlat kialakításának fontosságát.

Bemutatásra került a BPHH webes felületének oktatási portálja (OALP – OHIM Academy Learning Portal). Az OALP egy olyan online oktatófelület, amely közvetlen hozzáférést biztosít a BPHH által kínált tananyagokhoz, illetve a rögzített eseményekhez – mint például webszemináriumok, konferenciák – és az elhangzott előadások anyagához. A honlap lehetőséget ad a közvetlen kommunikációra a szakértőkkel és a többi tanulóval. Az OALP lehetőséget biztosít arra is, hogy minden felhasználó a saját tudásszintjének megfelelő tananyagot válasszon, a megszerzett ismeretekről pedig a BPHH elektronikus bizonyítványt állít ki.

Formatervezésiminta-oltalom

A vonatkozó előadás áttekintést nyújtott a közösségi formatervezésiminta-oltalom alapvető kérdéseiről, az oltalomban részesíthető és az oltalomból kizárt mintákról. A záróelőadás ismertette az elbírálási folyamatot, kitérve a formatervezésiminta-oltalom és a védjegyoltalom összehasonlítására, a két oltalmi forma előnyeire és hátrányaira.

A BPHH és a nemzeti hivatalok szakértői között védjegyjogi témában megtartott 12. kapcsolattartó ülés, Alicante, április 14–15.

Az SZTNH-t az ülésen a Védjegy és Mintaoltalmi Főosztály helyettes vezetője és a Nemzeti Védjegy Osztály vezetője képviselte.

A BPHH Jogi és Nemzetközi Főosztályának igazgatóhelyettese nyitóbeszédében kitért arra, hogy a kapcsolattartó ülés szoros összefüggésbe hozható a konvergenciaprogram egyes projektjeinek gyakorlatba történő átültetésével úgy, hogy az eddig elért eredmények a tagállamok képviselői előtt itt kerülnek bemutatásra, majd a kapcsolattartó ülés véleményétől függően az előterjesztéseket az igazgatótanács (a továbbiakban: AB) elé terjesztik jóváhagyásra.

A technikai együttműködés témakörében a BPHH Jogi és Nemzetközi Főosztályának igazgatóhelyettese nyújtott áttekintést. Az Együttműködési Alap keretében mindeddig 325 implementáció valósult meg, a különösen összetett eszközök átültetése maradt a program utolsó szakaszára. A TM View kapcsán kiemelte, hogy jelenleg 21 nem európai hivatal lépett be a programba. A BPHH és az ESZH közös projektjei közül az IP-intezív ágazatokról készült gazdasági tanulmány második, bővített kiadásáról, a közös szellemi tulajdon-védelmi adatbázisok létrehozásáról, valamint közösen megvalósított oktatási programokról tett említést.

Az SZTNH Nemzeti Védjegy Osztályának vezetője mutatta be a CP3 számú konvergencia-projekt eredményeit, amely a leíró szóelemet és a gyenge megkülönböztető erejű ábrás elemet tartalmazó megjelölések megkülönböztetőképességével foglalkozik. A projekt célkitűzése annak meghatározása volt, hogy hol húzódik a nevezett megjelölések oltalomképességének a határa. A munkacsoportban szinte valamennyi tagállam részt vett. A közös munka 2012 februárjában kezdődött, és mára kialakultak a közös gyakorlat elvei.

A munkacsoport a közös elvek kidolgozása során az irányadó európai bírósági döntéseket is figyelembe vette. Továbbra is érvényes alapelv, hogy minden ügyet esetről esetre, a konkrét árujegyzékkel összefüggésben kell megvizsgálni. A magyar delegáció hozzászólásában támogatását fejezte ki a közös gyakorlattal kapcsolatban, és jelezte, hogy az SZTNH vállalja annak átültetését.

A konvergenciaprogram eredményeinek fenntartásáról a BPHH ügyfélszolgálatának igazgatóhelyettese tartott előadást, aminek keretében részletesen kitért az elfogadható kifejezések (árujegyzék, *Harmonized Database, HDB*) adatbázisának fenntartására, az új kifejezések bekerülésére, valamint a szavazáshoz használt elektronikus eszköz, a TMC működése során szerzett tapasztalatokra.

A viszonylagos kizáró okokért felelős ún. *Knowledge Circle* vezetője az összetévesztetőség megítélésének gyakorlatáról megtartott előadásában bemutatta a BPHH módszertanában megjelenő új metodikát. Az új (integrált) gyakorlat központi motívuma, hogy első lépésben a domináns elemet azonosítják, majd megvizsgálják annak megkülönböztetőképességét. A változásra az ügyfelek törekvése nyomán került sor.

A bolgár hivatal javaslata alapján a hagyományos és különleges termékek elnevezései, valamint azok védjegyjogi relevanciájáról is megbeszélést tartottak. Előadásában a bolgár hivatal munkatársa ismertette a hagyományos és különleges termékek biztosította oltalom alapvető jellemzőit, a bolgár hivatal tapasztalatait, illetve az ilyen termékeket tartalmazó védjegybejelentések elbírálásával kapcsolatos kérdéseket.

Bemutatásra került a BPHH Módszertani útmutatójának legfrissebb változata. Az ügyfelektől 150, nyolc nemzeti hivataltól pedig összesen 50 észrevétel érkezett a tervezethez.

Négy workshopra is sor került, az alábbi témákban:

- Az önálló betűk oltalmazhatósága a megkülönböztetőképesség szempontjából;
- A védjegybejelentés lenyomatának a mérete;

- Védjegybejelentések – lehet-e vizsgálni alakilag az árujegyzéket a nem megfelelő kifejezések szempontjából;
- Az alkoholos italok és a vendéglátási szolgáltatások összetéveszthetősége.

A BPHH védjegyekkel kapcsolatban szervezett IP-szemináriuma, Alicante, április 20–22.

A szemináriumon az SZTNH részéről az Iparjogvédelmi Jogi Osztály vezetője és a Nemzeti Védjegy Osztály jogi ügyintézője vett részt.

A szeminárium első előadója a közösségi védjegyek és a nemzeti, illetve nemzetközi jelképek konfliktusának főbb eseteit ismertette. Bemutatta a közösségi védjegyrendelet és a közösségi védjegyirányelv vonatkozó rendelkezéseit, valamint az ipari tulajdon oltalmáról szóló Párizsi Unió Egyezmény 6ter cikkében foglalt szabályok sajátosságait. Esetjogi példákkal illusztrálta a közösségi védjegyek, védjegybejelentések és az oltalmazott jelképek, jelzések közötti konfliktus feloldásának lehetséges módjait, eszközeit.

A meghallgatáshoz való jog eredetét és tartalmi sajátosságait is megismerhették a szeminárium résztvevői. Az előadó bemutatta, hogy a közösségi védjegyeljárások során az elbírálók milyen módon kötelesek lehetőséget biztosítani az ügyfelek számára érveik kifejtésére.

A gyógyszerészeti termékek és a védjegyek kapcsolatáról tartott előadásában az előadó ismertette a gyógyszerek és a gyógyszerészeti készítmények hamisításával szembeni fellépést lehetővé tevő közösségi jogszabályok releváns rendelkezéseit, és esetjogi példák segítségével mutatta be a gyógyszerkészítmények parallel importjára és újracsomagolására vonatkozó közösségi jogi előírásokat.

A BPHH munkatársa a háromdimenziós megjelölésekre vonatkozó közösségi védjegybejelentések vizsgálatának főbb sajátosságait ismertette előadásában. Bemutatta a háromdimenziós megjelölések definícióját, valamint a közösségi védjegy jogi szabályozás releváns normáit. Gyakorlati példákon keresztül ismertette a térbeli megjelöléseket tartalmazó védjegybejelentések alaki és érdemi vizsgálatának főbb sajátosságait.

Sor került a BPHH esetjogi adatbázisának bemutatására. Az előadó ismertette, hogy a BPHH honlapján keresztül hogyan érhető el a jogesetek közötti kutatást biztosító adatbázis, valamint azt is, hogy az adatbázison belül milyen keresési feltételek szerint lehet kutatni az esetjogi döntések között. Hangsúlyozta, hogy a bemutatott adatbázis nemcsak a BPHH és a közösségi bírói fórumok, hanem a nemzeti bíróságok döntései közötti kutatást is lehetővé teszi.

A közösségi védjegy tényleges használatáról szóló előadásban elhangzott, hogy a védjegy tényleges használatát a BPHH hivatalból nem, kizárólag az ügyfél kérelme alapján vizsgálja. A résztvevők fiktív jogesetek megoldásával mélyrehatóbban ismerhették meg a védjegyek tényleges használatát érintő közösségi joggyakorlatot.

A résztvevők interaktív workshop keretében a közösségi esetjogból kiemelt gyakorlati példákon keresztül árukat és szolgáltatásokat hasonlítottak össze abból a szempontból,

hogy azok egymással összevetészhetők-e, illetőleg hogy az összevetett áruk és szolgáltatások egymást kiegészítő áruknak és szolgáltatásoknak tekintendők-e.

A szeminárium kiváló áttekintést nyújtott a BPHH joggyakorlatáról, valamint a közösségi védjegyeljárások során felmerülő aktuális kérdésekről és problémákról.

A BPHH Igazgatótanácsának (Administrative Board, AB) 49. és Költségvetési Bizottságának (Budget Committee, BC) 46. ülése, illetve ezek együttes ülése, Alicante, június 8–10.

Az ülésorozaton az SZTNH részéről a jogi elnökhelyettes az AB elnökeként, a Védjegy és Mintautalmi Főosztály vezetője és helyettes vezetője, valamint a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője vett részt.

Az AB 49. ülése

Elsőként az egyes tisztségviselők megválasztásáról és személyzeti kérdésekről született – bizalmas napirendi pontként – döntés.

A plénum döntést hozott a BPHH konvergenciaprogramja CP3-as projektje eredményének megerősítéséről. A projekt keretében kialakított közös gyakorlatot körülíró anyagot, valamint az annak kialakításához vezető utat a BPHH jogi és nemzetközi főosztályának igazgatója mutatta be. Az AB egyhangúan megerősítette a CP3 projektben létrehozott közös gyakorlatot.

Bemutatásra került a BPHH Módszertani útmutatójának felülvizsgált változata. Összeségében mintegy 200 észrevételt nyújtottak be az anyaghoz, ennek negyede érkezett a tagállami hivataloktól, a többi az ügyfélszervezetektől. Az észrevételek közel 70%-át elfogadták, és azoknak megfelelően módosították a szöveget, a többit vagy elutasították, vagy a javaslat érdemi megfontolását a következő ciklusra hagyták. Az AB a Módszertani útmutató aktuális módosításait egyhangúlag támogatta.

Az AB tájékoztatást kapott az Európai Unió köztisztviselőinek és egyéb munkavállalóinak jogállásáról szóló rendelet változásainak átültetésével kapcsolatban, továbbá megvitatta a 110. cikkel szembeni derogáció kérdését.

Az AB és a BC együttes ülése

A BPHH vezetése prezentálta a BPHH és a megfigyelőközpont éves jelentését egy összefoglaló videó kíséretében. Szinte valamennyi tagállam reagált a beszámolóra, kivétel nélkül méltatták az elért eredményeket.

Ezt követően a BPHH tevékenységének a stratégiai terv és a legfontosabb tevékenységi mutatókat tartalmazó ún. *Balanced Scorecard* figyelembevételével történő bemutatására került sor. A beszámoló a 2014. év utolsó és a 2015. év első negyedévét érintette. A BPHH elnöke kiemelte, hogy a stratégiai terv 2011-es elindulása óta több mint 100 projekt jött létre annak megvalósítása érdekében.

Sor került a fellebbezési tanácsok (*Boards of Appeal, BoA*) tevékenységének 2014. végi és 2015. év eleji áttekintésére, amelynek fő témája a jelentősen megnövekedett fellebbezések száma, valamint az emiatt előálló nagyobb függő ügyállomány és megnövekedő átfutási idő volt. A BoA elnöke ismételten kitért arra, hogy a 2014-es kiugró növekedés 2015 első negyedében a korábbi években megszokott szintre csökkent, így a BoA egy kisebb átmeneti időszakról eltekintve hamarosan visszaáll a korábbi átfutási időkre.

Az Európai Védjegy- és Mintaoltalmi Hálózat tevékenységéről szóló beszámoló keretében adott tájékoztatást a BPHH az Együttműködési Alap és a konvergenciaprogram eredményeiről. A BPHH elnöke kiemelte, hogy az Együttműködési Alap informatikai eszközeivel kapcsolatos implementációk száma több mint 340. Az érintett eszközök közül a leginkább összetett az elektronikus ügyviteli rendszer átvétele. A művelet jelentős idő- és erőforrásigénye ellenére már négy tagállami hivatalban sikeresen megtörtént az implementáció, és arra várhatóan további nyolc hivatalban is sor kerül az alap 2015. őszi lezárása előtt. A BPHH elnöke a közös gyakorlatok közül az osztályozási gyakorlat eredményeit méltatta, amelynek sikerét jól mutatja, hogy a WIPO által rendszeresen összehívott, a nizzai osztályozás szakértőit tömörítő ún. *Committee of Experts* a közös gyakorlat alapján módosításokat fog bevezetni a nizzai osztályozásban.

Az Együttműködési Alap igazgatóságának elnöke ismertette az alap részletes számadatait és működését. Meglátása szerint az alap szinte teljes összegét fel fogják tudni használni, illetve le tudják kötni a program lezárásáig.

A BPHH 2020 stratégiai tervének létrehozására irányuló folyamat kapcsán a BPHH elnöke ismertette a jelenlegi stratégiai terv megvalósításának főbb mutatóit. Összességében elmondható, hogy a terv 93%-ban teljesült. Az elért eredmények igazolták a megfogalmazott várakozásokat, a BPHH a szervezeti struktúra, az infrastruktúra, a humánerőforrás-gazdálkodás és a minőségirányítás területén is jelentős sikereket könyvelhetett el.

Az Európai Unió Bizottságának képviselője rövid áttekintést adott az európai védjegy jog reformjáról szóló jogalkotási javaslatról, kitérve a tavasszal létrejött politikai kompromisszumos megállapodásra.

A BPHH részletesen bemutatta, hogy a védjegyrendelet módosításának implementálására milyen előkészületek történtek. Miután korábban nem lehetett tudni, melyik javaslat kerül elfogadásra, ezért mindhárom (az eredeti bizottsági, a tanácsi kompromisszumos és a parlamenti) szövegnek megfelelő változat átültetésére is felkészültek.

A BC 47. ülése

A 2013. évi költségvetés végrehajtásával kapcsolatos felmentvény megadása előtt a BPHH elnöke ismertette a 2013. évi költségvetés végrehajtásának legfontosabb részleteit. Kiemelte, hogy a 2013/2014-es időszakban nagy volt a maradványátvitel aránya, amely 37,2 millió eurót tett ki, de 2014-ben 16%-ról 13%-ra csökkent az átvitel, míg 2012–2013 viszonylatában 3%-os növekedés volt tapasztalható. A tagállami hozzászólások után a BC egyhangúlag

megadta a felmentvényt a BPHH elnökének a 2013. évi költségvetés végrehajtásával kapcsolatban.

A BPHH elnöke beszámolt a 2014. évi költségvetés kulcsszámairól. A költségvetési hiány a tervezettnél kevesebb lett, 50,1 millió euró az eredetileg betervezett 56,8 millióhoz képest. A 2014. évi költségvetés végrehajtásának végső eredménye – figyelembe véve az átvitel 5 milliós nagyságrendű csökkenését is – -45,1 millió euró. A bevételek összege 1%-kal több volt a tervezettnél, aminek az az oka, hogy az év során a vártnál több bejelentési díj érkezett a tervezettnél magasabb bejelentési és megújítási arány hatására. A 2014. évi tervezett kiadások összege 258,2 millió euró, ebből 246,2 millió teljesült.

A BPHH elnöke bemutatta a 2015. évi költségvetés első negyedének adatait, majd ismertette a stratégiai terv költségvetési vonatkozásait.

KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ HIVATALKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉG

Február 26-án a visegrádi országok iparjogvédelmi hivatalainak elnökei Pozsonyban aláírták a Visegrádi Szabadalmi Intézet létrehozásáról szóló megállapodást.

Március 15-én és 16-án a cseh, a szlovák, a lengyel társhivatalok és az SZTNH munkatársai Varsóban folytattak szakértői szintű megbeszélést a Visegrádi Szabadalmi Intézet létrehozására irányuló előkészítő munka részeként.

Március 19–20. között a grúz társhivatal (Sakpatenti) elnöki szintű küldöttsége látogatott az SZTNH-ba.

Április 21-én Prágában tartottak szakértői szintű megbeszélést a cseh, a szlovák, a lengyel társhivatal és az SZTNH munkatársai a Visegrádi Szabadalmi Intézet vonatkozásában.

Április 27–30. között az SZTNH elnöki szintű küldöttsége folytatott megbeszélést Pekingben a kínai Állami Szellemitulajdon-védelmi Hivatalban, amelynek keretében aláírták a két hivatal közötti együttműködési megállapodást.

Június 2–4. között a szlovákiai Martinban rendezték a visegrádi országok szellemi tulajdon-védelmi hivatalainak kibővített elnöki szintű találkozóját.

Június 9-én a Visegrádi Szabadalmi Intézet létrehozásához kapcsolódóan Besztercebányán tartottak szakértői szintű megbeszélést a visegrádi országok társhivatalainak munkatársai.

AZ SZTNH KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL MEGVALÓSULT, A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEHEZ KAPCSOLÓDÓ NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEK

Június 3-án a WIPO és az SZTNH közös szervezésében került megrendezésre az új elektronikus szabadalmi bejelentési rendszert bemutató szeminárium felhasználók részére. A rendezvényen a WIPO munkatársa ismertette a résztvevőkkel az új rendszer működését.

Június 23-án az Európai Bizottság, a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal és az Európai Szabadalmi Hivatal által támogatott „IP Key” projekt keretében a Kínai Népköztársaság nyomozati hatóságainak és közbiztonsági minisztériumának vezetői és szakemberei tettek látogatást az SZTNH-ban.

A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEVEL KAPCSOLATOS EGYÉB NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEKEN VALÓ HIVATALI RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai az év első felében is számos alkalommal képviselték a hivatalt különböző szakmai konferenciákon és üléseken. Jelentősebb rendezvénynek tekinthető:

A szabadalmi harmonizációt előkészítő B+ alcsoport második ülése, London, április 10.

Az ülésen a műszaki elnökhelyettes és a Jogi és Nemzetközi Főosztály helyettes vezetője képviselte az SZTNH-t.

Az ülés résztvevői egyetértettek abban, hogy egy globális szabadalmi rendszernek

- koherensnek és kiegyensúlyozottnak kell lennie:
 - azaz minden feltaláló és bejelentő számára azonos mértékű, igazságos védelmet, valamint
 - igazságos egyensúlyt kell biztosítani a feltalálók/bejelentők, és harmadik felek jogai között;
- megfelelő jogbiztonságot kell biztosítani mind a feltalálók/bejelentők, mind a harmadik felek számára;
- elő kell segítenie a jó minőségű szabadalmak engedélyezését, biztosítva, hogy csak olyan találmányok részesüljenek szabadalmi oltalomban, amelyek újak, feltalálói tevékenységen alapulnak és iparilag alkalmazhatók;
- támogatnia kell a gazdasági növekedést oly módon, hogy a globális szabadalmi jog hatékony módon megszerezhető legyen;
- elő kell segítenie a különféle igazságszolgáltatási rendszerekben a konzisztens végeredményt;
- elő kell segítenie az innovációt és a versenyt.

E fenti, egyeztetett alapelvek mentén vizsgálták meg a delegációk az ún. Tegernsee-jelentésben feltárt, harmonizációt igénylő kérdésköröket.

1. Türelmi idő

A felmérések eredményeként eltérő kép rajzolódik ki globális szinten. Az USA-ban és Japánban egyértelműen támogatják a türelmi idő kedvezményét, míg Európában kevésbé, azon belül Németországban inkább elutasítják annak alkalmazását. Ugyanakkor valamilyen

mértékű és korlátozott türelmi idő minden résztvevő országában létezik. Ennek megfelelően az alábbi közös alapvetések kerültek megfogalmazásra.

Azon feltalálók/bejelentők számára, akiknek a találmánya bizonyos körülmények között nyilvánosságra jutott, biztosítani kell találmányuk szabadalmaztatásának a lehetőségét.

Bármely rendszernek, amely lehetővé teszi a találmány nyilvánosságra jutását követő szabadalmaztatást, az egyensúlyteremtés igényével kell figyelembe vennie a következő személyi körök érdekeit:

- feltaláló/bejelentő, tekintet nélkül IP-ismereteinek szintjére;
- harmadik felek (ideértve azokat is, akik élhetnek előhasználati jogukkal); és
- azok a szereplők, akiknek elsődleges célja a tudás és az információ terjesztése.

Bármely rendszernek, amely lehetővé teszi a találmány nyilvánosságra jutását követő szabadalmaztatást

- biztosítani kell a bejelentők és a harmadik felek számára a magas szintű jogbiztonságot;
- ösztönöznie kell a szabadalmi bejelentés minél előbbi benyújtását;
- ösztönöznie kell a kutatást és a fejlesztést; továbbá
- alkalmasnak kell lennie a globálisan egységes alapelveknek és szabályoknak megfelelően arra, hogy a különféle igazságszolgáltatási rendszerekben elősegítse a konzisztens végeredményt.

Egyetértés alakult ki abban, hogy a bejelentők számára biztosítani kell a lehetőséget a találmányuk szabadalmi védelmére akkor, ha a találmány jogsértés eredményeként jutott nyilvánosságra.

Nem volt egyetértés abban, hogy a bejelentő által nyilvánosságra hozott találmány esetében is nyitva álljon-e ez a lehetőség. A résztvevők, ha nem is egyhangúlag, de támogatták annak a lehetőségnek a biztosítását, hogy az olyan találmányok, amelyek tévesen kerültek nyilvánosságra, szabadalmi oltalomban részesülhessenek.

Bár nem alakult ki egyetértés olyan türelmi idő bevezetése kapcsán, amely magában foglalná a bejelentők általi nyilvánosságra hozatalt, arról mégis egyetértés született, hogy ha egy ilyen rendszer bevezetésre kerülne, akkor annak:

- egyszerűnek kell lennie, a bejelentők összes típusára és a bejelentőtől származó bármilyen nyilvánosságra jutásra ugyanazoknak a szabályoknak kell vonatkozniuk, tekintet nélkül a bejelentő szándékaira vagy jellegzetességeire;
- ösztönöznie kell a türelmi időben nyilvánosságra kerülés átláthatóságát, így például a kötelező nyilatkozattétel bevezetése növelné a jogbiztonságot, ugyanakkor terhet jelentene a bejelentő számára, így további egyeztetés szükséges arra vonatkozóan, hogy feltárjuk, e tényezők miképpen egyensúlyozhatók ki a legjobban;
- a türelmi idő időtartamának egységesnek kell lennie, és azt az elsőbbségi dátumtól kell számítani.

A kötelező nyilatkozattétel kérdésében országonként is eltérőek voltak az álláspontok, és a türelmi idő kérdésében (6 vagy 12 hónap) sem alakult ki egyetértés.

A harmadik felek jogai jelentős hatással vannak a türelmi idő kérdéskörére. Ez igaz valamennyi szabadalmi rendszerre. Az előhasználati jog kérdésköre segíthet a jogbizonytalanság feloldásában, illetve a minél előbbi bejelentés megtételére ösztönzi a bejelentőket.

2. A szabadalmi bejelentések közzététele

- A globális közzétételi rendet úgy kell kialakítani, hogy egyértelmű időkorlátot biztosítson arra, hogy mikor kerülhetnek nyilvánosságra a szabadalomban részesíthető találmányra vonatkozó információk.
- A közzététel időzítésének egyenszilárdságúnak kell lennie a folyamatban lévő szabadalmi bejelentésekből származó tudás azonnali elterjesztése mellett, függetlenül attól, hogy hol jelentették be azokat.
- A folyamatban lévő szabadalmi bejelentéseket a globális szinten megállapított időkeret lejártá után azonnal közzé kell tenni.
- A globális szinten megállapított időkeretnek olyannak kell lennie, amely a feltalálók/bejelentők és a harmadik felek érdekeit egyformán szolgálja.
- A szabadalmi hivatalok számára lehetőséget kell biztosítani arra, hogy kivételes körülmények esetén késleltessék a folyamatban lévő szabadalmi bejelentés közzétételét.
- A feltalálók/bejelentők számára biztosítani kell, hogy a globális szinten megállapított időkeretnél korábban is kérhessék a folyamatban lévő szabadalmi bejelentések közzétételét, ha ez érdekükben áll, feltéve, hogy a közzététel minimális feltételei rendelkezésre állnak.

Az ülésen egyetértés alakult ki arról, hogy az elsőbbségi dátumtól számított 18 hónap megfelelő időkeret a fenti alapelvek figyelembevételével. A közzétételt ennél jobban elnyújtó különleges körülmények lehetnek a közrendbe és a közérkölsbe ütközés vagy a nemzetbiztonsági érdekek, valamint ha a bejelentés sértő vagy becsmérő anyagokat tartalmaz, illetve ha bírósági döntés született arról, hogy a bejelentést nem lehet közzétenni.

Egyetértés alakult ki abban is, hogy a bejelentőnek ne legyen joga megakadályozni a folyamatban lévő szabadalmi bejelentésének közzétételét.

3. Az ún. „ütköző bejelentések” kezelése

- El kell kerülni az azonos találmányokra azonos jogi szabályozás alapján több szabadalom megadását.
- A szabadalmi rendszernek lehetővé kell tennie a továbbfejlesztett találmányok oltalmát, miközben biztosítania kell, hogy a szabadalmi jogok indokolatlanul ne hosszabbodjanak meg.

- Bármely rendszernek, amely lehetővé teszi a továbbfejlesztett találmányok szabadalmazását, egyensúlyt kell biztosítania a feltalálók és a harmadik felek érdekei között, és segítenie kell az innovációt és a versenyt.

Egyetértés alakult ki a résztvevők között abban, hogy az ún. „ütköző bejelentéseket” befolyásoló szabályoknak elő kell segíteniük az innovációt és a versenyt, lehetőséget kell teremteniük a továbbfejlesztett találmányok szabadalmaztatására, ugyanakkor el kell kerülniük a verseny korlátozó hatásokat. Előnyös lenne az ilyen bejelentések egységes kezelése.

4. Előhasználati jogok

Egyetértés alakult ki abban, hogy az előhasználati jog területileg arra a helyre korlátozódik, ahol az előhasználat vagy annak előkészülete megtörtént.

5. A technika állása

A résztvevők alapvetően értették egyet abban, hogy a technika állásának terjedelmét megfelelő módon kell meghatározni annak biztosításához, hogy a találmány tárgya, amelyre a kizárólagos jogot engedélyezik, ténylegesen a jelenlegi ismeretekhez való hozzájárulást mutassa be, és az ne a jelenlegi ismeretek kiterjesztése legyen.

6. A technika állásának szerepe az újdonság és a feltalálói tevékenység kérdésénél

A tárgykörben megfogalmazott alapelveket illetően a résztvevők között nem jött létre konszenzus.

Dr. Palágyi Tivadar*

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Afrikai Szellemitulajdon-védelmi Szervezet

Az Afrikai Szellemitulajdon-védelmi Szervezet (francia rövidítése: OAPI), amelynek 17 afrikai ország a tagja, 2014. december 5-én letétbe helyezte a Madridi Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás okmányát. Így ez a nemzetközi egyezmény az OAPI-ra nézve 2015. március 5-én vált hatályossá.

Amerikai Egyesült Államok

A) Az USA-ban védjegyet lajstromoztatni kívánó külföldiek kaphatnak az USA-ban való használat nélkül amerikai lajstromozást saját országukban meglevő lajstromozás vagy nemzetközi lajstromozás alapján. A védjegytulajdonosnak azonban az amerikai lajstromozás életben tartásához később használnia kell a védjegyet az USA-ban. Annak megakadályozása érdekében, hogy az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatala (USPTO) önműködően törölje a lajstromozást, a külföldi védjegytulajdonosnak dokumentumot (affidavitet vagy nyilatkozatot) kell benyújtania az USPTO-nál, amely azt bizonyítja, hogy a védjegy használatban van az USA-ban a lajstromozás utáni hatodik évben és a tízévenkénti megújításkor. A használat hiányát elvileg lehet, de nehéz igazolni. A külföldi tulajdonos gyakran saját országában használja a védjegyet, és lehetőleg fenn kívánja tartani az amerikai lajstromozást jövőbeli használat céljára vagy annak megakadályozására, hogy kalózok megzavarják a védjegyet ismerő embereket az USA-ban. Az alábbiakban külföldi (magyar) védjegytulajdonosok számára adunk arra vonatkozó ötleteket, hogy hogyan lehet minimális használattal életben tartani az amerikai lajstromozást.

Ilyen célra az USA-ban semmiképpen nem elegendő az *egyszeri hétköznapi használat* a 6. év vagy a megújítási határidő közelében, így például a termék néhány egységének elküldése egy barátnak az Egyesült Államokba. Az USPTO nem vizsgálja a használat körülményeit, és elfogad a használatra vonatkozó nyilatkozatot, magánfél azonban megtámadhatja ezt a használatot (és a lajstromozást) egy későbbi pereskedés során. Az érvényes használatot az amerikai védjegy törvény 45. cikke a következőképpen határozza meg: „A védjegy jóhiszemű használata a kereskedelem szokásos folyamatában, amelyet nem csupán a védjegy jog megtartása érdekében végeznek.” Egy kismértékű, de kereskedelmi használat érvényes, azonban egyetlen kigondolt névleges használat egy határidő előtt nyilvánvalóan érvénytelen.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Meglepően kevés olyan újabb eset van, amikor csekély használatot érvényesnek minősítettek, és az internet elterjedése óta gyakorlatilag nincs egyetlen eldöntött ügy sem. A jelenlegi joggyakorlat szerint minden egyes ügyet a saját különleges tényei alapján döntenek el az ipari gyakorlat fényében, ami annyit jelent, hogy a védjegytulajdonos nem csupán a védjegy jog fenntartásáért használta a védjegyet.

Annak érdekében, hogy a kismértékű használat érvényesnek legyen tekinthető, célszerű, ha a használat jóval a használati határidő előtt kezdődik, és határozatlan ideig vagy legalább egy hosszabb ideig folytatódik a határidő után, és a lehető legnagyobb mértékben kereskedelmi jellegű. Az amerikai pereskedés magas költségei egy jól végrehajtott kismértékű használat kétségbevonásától elbátortalanítják az ellenügyfeleket, ha a kismértékű használatot szokásos típusú, de korlátozott mértékű kereskedelmi felhasználásként lehet igazolni.

A használatra vonatkozó nyilatkozathoz csatolni kell a védjegy USA-beli jelenlegi használatának egy mintáját, vagyis a tényleges használatnak végbe kell mennie, és elfogadható mintához kell vezetnie. Az USPTO elfogadja a fényképét (1) a védjegyet feltüntető címkének vagy csomagolásnak, (2) a közvetlenül a termékre nyomtatott védjegynek vagy (3) a védjegynek az eladás helyén. Számlák, katalógusok vagy hirdetések általában nem elegendők, a szolgáltatásokra vonatkozó igazolásként azonban elfogadhatók az amerikai fogyasztóknak adott számlák vagy az Egyesült Államokban alkalmazott hirdetések.

Az alábbiakban néhány példát adunk termékek és szolgáltatások védjegyeinek érvényes használatára.

1. Termékvédjegyek

a) A védjegytulajdonos kereskedési weboldalát fel lehet használni arra, hogy legalább néhány USA-beli fogyasztó számára lehessen eladást végezni és bizonyítani.

b) Bizonyos korlátozott körülmények között katalógusokat helyszíni eladást igazoló anyaggént fogad el az USPTO Védjegyvizsgálati kézikönyvének (Trademark Examination Manual) 904 03(h) cikke szerint. A nyomtatott vagy online katalógus bizonyító erejű, ha a vonatkozó áruk kellő szöveges leírását vagy képét tartalmazza.

c) A védjegytulajdonos rábeszélhet egy USA-beli e-kereskedelmi helyet vagy valódi üzletet arra, hogy néhány áruját árusítsa. Rendszeres eladások vagy akár csak egyetlen ilyen üzlet vagy hely elegendő az érvényes használat igazolásához.

d) Ha egy külföldi gyártó védjegy nélküli termékeket szállít az amerikai fogyasztónak, a termék csomagolásán vagy raklapján fel kell tüntetni a védjegyet, és arról fényképet kell benyújtani.

e) Egyes külföldi védjegytulajdonosok árujukat (így például élelmiszereket) az USA-ban állítják elő és címkézik saját országukba történő export és ottani eladás céljára. Amerikai fogyasztók soha nem látják ezeket az árukat; ennek ellenére az Egyesült Államokban export céljára előállított ilyen áruk használata a védjegy érvényes használatának minősül.

f) Sok külföldi vállalat gépkocsik, tehergépkocsik és motorbiciklik modellneveit az USA-ban lajstromoztatja, majd néhány év elteltével megszüntetik ezeknek a járműveknek a gyár-

tását. A gyártó azonban jellemzően sok éven keresztül tovább folytatja e járművek alkatrészeinek gyártását. Ha ennek a modellnévnek az egyesült államokbeli lajstromozása mind a járműre, mind annak alkatrészeire vonatkozik (pl. gépkocsik és azok alkatrészei), a külföldi védjegytulajdonos fenntarthatja az alkatrészekre vonatkozó lajstromozást, jóllehet magukra a járművekre a lajstromozás nem tartható fenn, mert nem gyártanak és exportálnak új járműveket ezzel a védjeggyel. Természetesen fontos, hogy a gyártó feltüntesse a védjegyet az alkatrész csomagolásán.

2. Szolgáltatási védjegyek

A lajstromozás fenntartása céljára nem elegendő az USA-ban csupán hirdetni egy terméket vagy szolgáltatást tényleges eladás nélkül. Egy szolgáltatási védjegy USA-ban való használatának szokásos útja a szolgáltatás átadása egy olyan személynek, aki fizikailag az USA-ban lakik, és szolgáltatást nyújt rendszerint az USA-ban lakó fogyasztóknak, azonban nem ez az egyetlen útja annak, hogy valaki egy szolgáltatási védjegyet érvényesen használjon az USA-ban.

a) A mai világban, amikor pillanatok alatt lehet kapcsolatot létesíteni a világ bármely pontjával, külföldi szolgáltatók, így például műszaki vagy pénzügyi tanácsadók könnyen lehetnek érdekeltek az USA-ban. A szolgáltatások ilyen használata elegendő lehet a szolgáltatások amerikai lajstromozásának a fenntartásához.

b) Egyes országokban áruk kiskereskedelmi eladására vonatkozó szolgáltatási védjegyek nem lajstromozhatók. Az USA-ban azonban a kiskereskedelmi szolgáltatásokra vonatkozó védjegyek lajstromozhatók. Így az USPTO által elfogadott azonosítás a 35. áruosztályban például az „online kereskedelmi szolgáltatások (megjelölve az áruk típusának területét)”, mint például „online kiskereskedelmi szolgáltatások ruházati termékekre”. Hasonlóképpen valódi üzletek elfogadott azonosítása a „kiskereskedelmi (típus vagy terület megjelölés) üzlet”, így például „kiskereskedelmi ruhaüzlet”. A külföldi védjegytulajdonosok gyakran figyelmen kívül hagyják a lajstromozás lehetőségét az ilyen online vagy valódi üzleti szolgáltatásokra.

c) A külföldi szórakozásszolgáltatók, így például a sportegyesületek és a zenészcsoporthoz szintén kaphatnak és fenntarthatnak az USA-ban szolgáltatási védjegy lajstromozást nevükre vagy rajongói klubjuk szolgáltatásaira még akkor is, ha nem működnek az USA-ban mindaddig, amíg amerikai állampolgárok részt vesznek tevékenységükben. A használat bizonyítéka lehet ilyenkor a rajongói klub weboldalának kinyomtatott másolata.

B) A *Samsung* 2014. szeptemberben arra kérte az USPTO Szabadalmi Fellebbezési Tanácsát (Patent Trial and Appeal Board, PTAB), hogy vizsgálja felül hat olyan szabadalom érvényességét, amelyeket a licenckereskedő *Smartflash* hozott fel ellene a Texas Keleti Kerületi Bíróságánál indított perben arra hivatkozva, hogy a Samsung bitorolta számítógépben használt szoftverre vonatkozó hat szabadalmát.

A tanács 2015. április 2-án beleegyezett négy szabadalom felülvizsgálatába, de elutasította a *Smartflash* ötödik szabadalmának a felülvizsgálatát.

Ha a tanács érvénytelennek nyilvánítja a négy Smartflash-szabadalmat, ez befolyásolhat egy hasonló szabadalmi pert, amelyet a Smartflash az Apple ellen indított ugyanazon a napon, amikor a Samsungot beperelte: a Smartflash szintén a Texas Keleti Kerületi Bírósága előtt azt állította, hogy az Apple iTunes szoftvere bitorolja ugyanazt a hat szabadalmát, mint a Samsung. 2015. februárban a bíróság úgy döntött, hogy az Apple iTunes szoftvere hármát bitorol a Szabadalmi Fellebbezési Tanács által felülvizsgált szabadalmak közül, és 532,9 millió USD kártérítést ítélt meg a Smartflash javára. Az Apple fellebbezett a döntés ellen.

C) Az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (Supreme Court, SC) 2014. június 19-én az *Alice Corp. (Alice) v. CLS Bank International (CLS)*-ügyben hozott döntése szerint az a pusztán tény, hogy egy elvont ötletet számítógépre visznek, nem teszi az ötletet szabadalmazhatóvá.

Az elmúlt néhány évben az SC számos fontos döntést hozott üzleti módszerek, szoftverek és általában elvont ötletek szabadalmazhatóságával kapcsolatban.

A *Bilski v. Kappos*-ügyben hozott döntés már 2010-ben megerősítette, hogy a nyersanyagpiacon egy lefedezési módszer nem szabadalmazható, mert elvont ötlet, ámbar ez a döntés nyitva hagyta az üzleti módszerek oltalmának kérdését, megállapítva, hogy egy eljárás szabadalmazhatóságának az eldöntése különböző utakon történhet, és nem csupán a „gép vagy átalakítás próba” alkalmazható erre a célra, amely szerint egy eljárás akkor szabadalmazható, ha egy géppel nem szokásos módon valósítható meg, vagy egy anyagot egy állapotból egy másikba visz át.

2012-ben a *Mayo v. Prometheus*-döntés megerősítette, hogy az olyan eljárási találmány, amely csupán természeti törvényekre, természeti jelenségekre vagy természeti viszonyok megfigyelésére vonatkozik, valamint ennek alkalmazásai önmagukban nem szabadalmazhatók.

A *Myriad*-döntés 2013-ban arra a következtetésre vezetett, hogy a természetben található DNS-szekvenciák nem szabadalmazhatók.

Az SC által 2014-ben az *Alice v. CLS*-ügyben kiadott döntés hasonló fontosságú a programozás szabadalmazhatóságának területén. Az Alice egy ausztrál pénzügyi vállalat, amely az Egyesült Államokban több szabadalmat kapott olyan számítógépprogramra, amely csökkenti a pénzügyek intézésének kockázatát. A CLS kétségbe vonta a szabadalmak érvényességét, és azt állította, hogy az Alice csupán egy jól ismert fogalmat használt, amelyet programozással számítógépekben felhasználhatóvá tett. Ezért az SC döntése rendkívül fontos volt annak a kérdésnek a tisztázására, hogy egy elvont ötlet szabadalmazható-e csupán azért, mert számítógépen működik.

Az Alice-döntés azt állapítja meg, hogy egy elvont ötletnek egy számítógépen való megvalósítása nem elegendő ahhoz, hogy szabadalmazható találmánynak legyen tekinthető. Más szavakkal: egy számítógép használatának az egyszerű bemutatása nem tesz egy önmagában nem oltalmazható elvont ötletet szabadalmazható találmánnyá.

Az Alice-döntésnek tulajdonítható, hogy az USPTO 2014 decemberében az elővizsgálók számára egy segédírányelvet bocsátott ki annak meghatározására, hogy mik képezhetik szabadalom tárgyát, figyelembe véve többek között az Alice- és a Mayo-döntést.

Az Alice-döntés óta számos, szoftverre és üzleti módszerekre vonatkozó szabadalmi kérelem ügyében adott ki a hivatal kiegészítő végzést, amelyek az elővizsgáló által kezdetben figyelmen kívül hagyott kifogásokat tartalmaznak, és amelyek egybehangzóak abban a megállapításban, hogy olyan igénypontok, amelyek egy elvont ötletnek a szokásos módon számítógépen való megvalósítását teszik lehetővé anélkül, hogy műszaki javítást eredményeznének, nem képeznek szabadalmazható tárgyat.

Így arra a következtetésre juthatunk, hogy jelenleg az Amerikai Egyesült Államokban a csupán elvont ötleteken alapuló igénypontok nem szabadalmazhatók akkor sem, ha számítógépen való megvalósításra vonatkoznak; az ilyen ötletek szabadalmazásához további elemek beiktatására van szükség. A szoftvertalálmányok és az üzleti módszerek továbbra is szabadalmazhatók, habár több korlátozással, mint korábban.

D) Az amerikai reggae-énekes, *Bob Marley* vagyonának örökösei megnyertek egy hosszú időn keresztül vívott szellemi tulajdon-védelmi harcot, ami azt jelenti, hogy most megakadályozhatják az elhunyt sztár képével ellátott pólók forgalmazását az engedélyük nélkül.

A Nevadai Körzeti Bíróság több tárgyalás után 300 000 USD kártérítést, 750 000 USD elmaradt hasznot és több mint 1,5 millió USD ügyvédi költséget ítélt meg az örökösök számára.

A ruhagyártó *Avela* alperes a Kilencedik Kerület Fellebbezési Bíróságánál nyújtott be fellebbezést, ahol azzal érvelt, hogy nem áll helyt a Marley személyére vonatkozó tulajdonjog, mert egy híresség személyisége túl „amorf” ahhoz, hogy szimbólumot képezhessen. *Randy Smith* bíró azonban megállapította, hogy az Avela érvelése helytelen, mert a bírósági joggyakorlat elismeri a híres személyiségekre vonatkozó igényeket.

A felperes közvélemény-kutatás eredményeire hivatkozott, amelyek azt mutatták, hogy a fogyasztók bizonytalanok azzal kapcsolatban, hogy az Avela a Marley család hozzájárulásával hozza-e forgalomba Marley arcképét tartalmazó termékeit. Ezeket a kutatásokat a Marley család bevásárlóközpontok 509 vásárlójának a megkérdezésével végezte.

Smith bíró 2015. február 20-án hozott döntése megállapította, hogy az Avela-pólók megtevesztették a vásárlókat, mert azok jelentős része gondolta azt, hogy Marley rokonai hozzájárultak a pólók forgalmazásához, ami egyúttal a védjegybitorlást is bizonyította.

E) A csokoládégyártó *Hershey Company* (Hershey) egy kerületi bíróságnál 2014. júniusban beperelte *Steve Hershey* szenátort, azt állítva, hogy az bitorolja a jól ismert csokoládészeletre vonatkozó védjegyjogokat. Azt is kifogásolta, hogy az emberek azt hihetik: támogatja a szenátor újraválasztási kampányát.

A szenátor visszautasította a keresetet arra hivatkozva, hogy alkotmányos joga a kifejezési szabadság. A bíróság azonban 2014 júliusában elrendelte, hogy a szenátor változtassa meg kampányának taktikáját, mert a közönség valóban azt hiheti, hogy valamilyen kapcsolatban áll a csokoládémárkával.

F) A Miami-ban élő *David Anasagasti* utcai graffitiművész beperelte a ruházati cikkek árusításával foglalkozó American Eagle-t, mert az az ő „lecsukódó szemek” motívumát, amely a városban különböző helyeken látható, használta weboldalán, hirdetőtáblákon és üzleteiben, sőt, egy általa rendezett divatbemutatón egy férfi modell lecsukódó szemeket ábrázoló háttér előtt egy aeroszolos palackot tartott a kezében, azt a benyomást keltve, hogy éppen befejezte a háttér festését.

A bíróságnak nem kellett döntést hoznia az ügyben, mert a felek 2014 decemberében bíróságon kívül megegyeztek.

Szintén graffitival kapcsolatos az az ügy, amelyben 2013-ban graffitiművészek egy csoportja próbálta megakadályozni egy „5Points” nevű, a graffitiművészek Mekkájának tekintett épület lerombolását.

A bíróság elé vitt ügyben a művészek arra hivatkoztak, hogy az épület lerombolása művészi munkájuk elpusztítását is jelentené. A bíróság azonban a tulajdonosok javára döntött, megállapítva, hogy a tulajdonosok joga nagyobb súllyal esik latba, mint a művészeké.

G) 2014. december 16-án az USPTO közbenső irányelveket (interim guidance) tett közzé a hivatal személyzete számára annak érdekében, hogy megkönnyítse egy bejelentés tárgya szabadalmazhatóságának meghatározását a szabadalmi törvény 101. cikke alapján az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága legújabb döntéseinek fényében. A szabadalmazhatóság meghatározásához az alábbi kérdések nyújtanak segítséget.

1. Az igénypont a négy szabadalmazható találmánycatagória (vagyis eljárás, gép, gyártmány vagy anyagösszetétel) egyikére irányul-e? Igenlő esetben folytasd a második kérdéssel; nemleges esetben utasítsd el az igénypontot, mert az nem vonatkozik szabadalmazható tárgyra.

2. Az igénypont jogi kivétel(ek)re vonatkozik-e (amelyek elvont ötletek, természeti törvények vagy elvek és természeti jelenségek lehetnek)? Nemleges esetben az igénypont szabadalmazható tárgyra vonatkozik.

3. Az igénypont valamilyen további elemre vonatkozik-e, amely jelentősen eltér a törvényi kivétel(ek)től? Igenlő esetben az igénypont szabadalmazható; nemleges esetben az igénypontot el kell utasítani.

Jelentős eltérés a korábbi irányelvektől, hogy valamennyi (termék- és eljárási) igénypont a jogi kivételektől eltekintve azonos lépéseknek van alávetve, és a természetalapú (nature based) terméket magukban foglaló igénypontokat a második lépésben kell elemezni annak meghatározása céljából, hogy a „természeti termék” (product of nature) kivételre vonatkoznak-e. Az elemzés a természetalapú terméket összehasonlítja annak természetesen előforduló megfelelőjével, hogy jelentősen eltérő tulajdonságokat azonosítson a szerkezet, a funkció és/vagy a tulajdonságok alapján. Az igényponttal akkor lehet csak a 3. lépésre továbbmenni, ha az igénypont kivételre irányul.

Az ideiglenes irányelv szerint a természeti termékeket a természeti törvények/természeti elvek és a természeti jelenségek csoportjába sorolják. Az irányelv azonban hangsúlyozza,

hogy „jelentősen eltérő” elemzést csak az igénypontban található, természetalapú termék-korlátozásokra kell alkalmazni annak meghatározása céljából, hogy a természetalapú termékek a „természeti termék” kivétel alá esnek-e. Ha a természetalapú terméket több komponens egyesítésével állítják elő, a „jelentősen eltérő elemzést” az így kapott természetalapú kombinációra, nem pedig annak alkotórészeire kell alkalmazni.

A „jelentősen eltérő” jellegű elemzés a természetalapú termék-korlátozást természetes állapotában hasonlítja össze a természetben előforduló megfelelőjével. Természetalapú kombináció esetén a legközelebbi ilyen megfelelő a természetalapú egyedi komponens lehet, amely a kombinációt képezi. Ezért a természetben előforduló termékeket most szabadalmazható tárgynak lehet tekinteni a „jelentősen eltérő tulajdonságok” elemzésétől függően.

A jelentősen eltérő tulajdonságok kifejezhetők a termék szerkezeteként, funkciójaként és/vagy egyéb tulajdonságaiként, és azokat az igénypontban foglaltak alapján eseti alapon kell kiértékelni. A jelentős különbségek meglétét befolyásoló tényezők példáulként említjük a biológiai vagy farmakológiai funkciókat vagy tevékenységeket, a kémiai és a fizikai tulajdonságokat, valamint a kémiai, genetikai vagy fizikai szerkezetet és alakot.

Az ideiglenes irányelv számos megfontolást ismertet annak meghatározására, hogy egy igénypont további elemekkel jelentősen többnek minősíthető-e egy bírói kivételnél. „Jelentősen többnek” minősülő korlátozások lehetnek technológiai javítások, a számítógép-működés javításai, eltérő állapothoz vagy dologhoz vezető átalakítások vagy váratlan korlátozások beiktatása.

Az USPTO ideiglenes irányelveinek értelmezése különösen a „jelentősen eltérő” fogalom vonatkozásában a továbbiakban több kérdést, mint feleletet hozhat felszínre, és bizonyos időre van szükség ahhoz, hogy világosan lehessen látni, az USPTO mit tekint „jelentősen eltérőnek”.

Ausztrália

A szellemi tulajdon-védelmi törvényeket módosító jogszabály 2015. február 25-én kapta meg a királynői jóváhagyást. Bár egyes változások már 2015. február 26-án hatályba léptek, az alábbi fő módosítások 2015. augusztus 25-én fognak hatályba lépni.

Az 1990. évi szabadalmi törvény megváltoztatása révén a ausztráliai gyógyszergyártók engedélyt kaptak arra, hogy a legkevésbé fejlett országokat ellássák szabadalmazott gyógyszerekkel annak érdekében, hogy ezek az országok hatékonyabban kezelhessék az egészségügyi válsághelyzeteket, ha és amennyiben ilyenek keletkeznek. Az új rendelkezések szerint, amelyek végrehajtják a Kereskedelmi Világszervezet szellemi tulajdonnal kapcsolatos, kereskedelmi vonatkozású szempontjaira vonatkozó egyezményt (TRIPS), az ausztrál laboratóriumok kényszerengedélyt kérhetnek a Szövetségi Bíróságtól (Federal Court), amelynek alapján szabadalmazott gyógyszerek generikus változatait gyárthatják és exportálhatják fejlődő országokba nemzeti szükséghelyzet vagy egyéb sürgető ok esetén.

További lényeges változás, hogy a Szövetségi Kerületi Bíróság joghatóságát kiterjesztik a növénytermesztők jogaival kapcsolatos ügyekre.

A törvénymódosítás korszerűsíti Ausztrália és Új-Zéland szabadalombejelentési eljárását is. A javasolt rendszer szerint, amelyet az új törvénynek megfelelően 2017. február 25. előtt kell hatályba léptetni, egyetlen transztasmán szabadalmi bejelentési és elővizsgálati eljárás lesz Ausztrália és Új-Zéland számára. A két ország közötti kétoldalú megállapodás azt is lehetővé fogja tenni, hogy a szabadalmi ügyvivők vizsgáztatását, lajstromozását és a szabadalmi ügyvivőkre vonatkozó szabályzatot egységesítsék.

Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH, Office for Harmonization in the Internal Market)

„Nem minden tigris azonos” – ez a következtetés vonható le a BPHH felszólalási osztályának egy újabb döntéséből. A német italgyártó *Eckes-Granini* (Granini), amelynek közösségi védjegye volt az alábbi tigrisfigurára

felszólalt a Disney gyermekmesékből, így a Mici Mackóból és filmekből ismert alábbi tigrisfigurája ellen:

A BPHH összehasonlította a tigriseket, de egyáltalán nem volt meggyőzve arról, hogy azok hasonlóak, mert eltérő a szemük, az orruk, az alakjuk, vagyis röviden a tigrisek vizuálisan különböznek. Másrésztől fogalmilag mindkét védjegy azonos, mert mindkettő képre-

gényszerű kinézettel rendelkezik. Az általános benyomás azonban eltérő, így nincs adva az összetévesztés valószínűsége.

A BPHH-t a Granininek az az érvelése sem győzte meg, hogy az ő tigrise egy védjegysorozat részét képezi (ami egyébként növelné az összetévesztés valószínűségét). A Granini ugyanis nem nyújtott be erre vonatkozó meggyőző érvet, másrészt közös hasonlóságnak kellene fennállnia a védjegysorozat és a kifogásolt védjegy között, amit a felszólaló szintén nem tudott bizonyítani.

A fentiek következtében a BPHH felszólalási osztálya elutasította a Granini felszólalását.

Brazília

A 2. Kerület Szövetségi Fellebbezési Bírósága, amelynek a Brazil Szabadalmi és Védjegyhiatal elleni szellemi tulajdon-védelmi ügyek felett való ítélezés céljára két szakértő tanácsa van, 2014 novemberében olyan döntést hozott, amely megőrzi a felek érdekszabadságát egy olyan kísérlet ellen, amely a közérdeket próbálta felhasználni szabadalmak megsemmisítésére.

A *ThyssenKrupp CSA* és a *Citic Group* pert indított a *SunCoke Energy* (SunCoke) cég és a Brazil Szabadalmi és Védjegyhiatal ellen metallurgiai technológiára vonatkozó szabadalmak érvénytelenítése céljából. Évekig tartó pereskedés után a felek megegyeztek, és a felperesek visszavonták a kérdéses szabadalmak érvényessége elleni valamennyi kifogásukat. Ennek megfelelően a brazil polgári eljárási törvény alapján a per azonnali elutasítását kérték. A hivatal ellenezte ezt az elutasítást, és azzal érvelt, hogy a bírósági eljárást tovább kell folytatni.

Figyelman kívül hagyva a felperesek visszavonási javaslatát és a Szövetségi Fellebbezési Bíróság joggyakorlatát, az elsőfokú bíróság bírója, *Nunes de Barros* úgy döntött, hogy a pert folytatni kell, és a hivatal számára, amely eredetileg alperes volt, meg kell engedni, hogy csatlakozzék a felperesekhez, és ezáltal vezető helyzetet foglaljon el a SunCoke szabadalmának megsemmisítésére irányuló erőfeszítésben. Barros bíró szerint a közérdeknek elsőnek kell lennie, és lehetővé kell tennie a hivatal számára, hogy megkísérelje megsemmisíteni a szabadalmakat annak ellenére, hogy az eredeti felperesek és a szabadalmas megegyeztek.

A SunCoke fellebbezést nyújtott be a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnál, megtámadva a döntést, és a per azonnali megszüntetését kérve.

A bíróság előadó bírója, *André Fontes* helybenhagyta az elsőfokú bíróság bírájának álláspontját, megállapítva, hogy a per felperesek általi visszavonása nem vezethetett a per elutasításához. Hangsúlyozta, hogy a szellemi tulajdon-jogok közérdekűek, és ezért a feleket korlátozni kell szabadalmak megsemmisítésére irányuló igényeik visszavonására vonatkozó szabadságukban.

Mind Barros bíró, mind Fontes bíró álláspontja, amely a közérdeknek kedvezett a szellemi tulajdon-védelmi magánjogokkal szemben, erősnek volt mondható. Az ilyen ideológiai

irányultság kézenfekvő volt ebben a sajátos ügyben, ahol mindkét vélemény figyelmen kívül hagyta a felek határozott akaratát és a bíróság saját joggyakorlatát.

Az erős ellenvélemény miatt a SunCoke polgári eljárásjogi szakértők véleményét kérte, akik hangsúlyozták, hogy

- a bírók kísérlete, hogy védjék a feltételezett közérdeket, bírói aktivizmushoz és a helyes jogi eljárás megsértéséhez vezethet;
- a közérdek nem győzhet a felek összes igényének visszavonására irányuló szándék fölött egy olyan perben, amelyben már nem érdekeltek; és
- jogi rendelkezéseket nem lehet figyelmen kívül hagyni egy feltételezett közérdek megvédésének az érdekében.

Az ügy tárgyalása előtt véleményt kértek a szövetségi fő államügyésztől is, aki egyetértett a SunCoke érveivel, valamint a polgári eljárásjogi szakértőkkel. A főügyész megerősítette, hogy a pert a visszavonásra tekintettel azonnal meg kell szüntetni. A Brazil Szabadalmi és Védjegyhivatal külön pert indíthat, ha továbbra is meg kívánja semmisíteni a szabadalmakat.

A 2. Kerület Szövetségi Fellebbezési Bírósága háromtagú tanácsa többségi döntéssel határon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét. *Fontes* bíró ellenvéleményen volt, míg *Azulay* bíró és *Tobias* bíró megerősítette a fellebbezési bíróság joggyakorlatát, amely szerint egy feltételezett közérdek nem gátolhatja, hogy egy pert azonnal elutasítsanak, mielőtt a felperes visszavonja a szabadalom megsemmisítésére vonatkozó igényét. „Barros és Fontes bíró erős helyzetben van, amikor a közérdeknek kedveznek a szellemi tulajdon-védelmi magánjogokkal szemben. Ebben az ügyben nyilvánvaló volt az ilyen ideológiai beállítottság” – mondta ki a döntés.

Brazíliában a szabadalom megsemmisítését kívánó félnek alperesként perbe kell vonnia a Brazil Szabadalmi és Védjegyhivatalt a szabadalomtulajdonossal együtt. Az ügy kimenetele nagy jelentőséggel bír a szabadalmi perekre nézve, mert megerősíti, hogy a magánfelek szabadságát olyan esetekben is figyelembe kell venni, amikor a büntetőbíró ütközés lehetőségét látja a magánérdek és a közérdek között.

Ha érvényesült volna a büntetőbíró és az előadó fellebbezési bíró álláspontja, ez erős precedenst teremtett volna abban az irányban, hogy a szabadalommegsemmisítési perekben az alkotmányjogi rendelkezéseket és elveket ideológiai céloknak rendeljék alá. Ez a döntés különösen fontos a braziliai szellemi tulajdon-védelmi rendszerben, ahol néha erős a szabadalomellenes érzület olyan perekben, amelyek befolyásolhatják az iparpolitikát vagy az import helyettesítését.

Dél-afrikai Köztársaság

Dél-Afrikában az az elfogadott nézet, hogy az összetévesztés valószínűségének a megállapításához nincs szükség a tényleges összetévesztés bizonyítására. A bíróságok ezt gyakran

hangoztatják, azonban egyértelmű, hogy szeretik a tényleges összetévesztés bizonyítékát. Ez kitűnik az alábbi néhány döntésből.

2014-ben a Legfelsőbb Fellebbezési Bíróságnak (Supreme Court of Appeal) a *Shimansky v. Browns*-ügyben azt kellett eldöntenie, hogy összetéveszthető-e az ékszeriparban használt EVOLYM és az EVOLVE védjegy. A bíróság azon a véleményen volt, hogy ez a két védjegy nem téveszthető össze a fogalmi különbségek miatt, és rámutatott arra a tényre, hogy nem volt bizonyíték a tényleges összetévesztésre.

2014-ben a Western Cape High Courtnak a *Lucky Star v. Lucky Brands* ügyben arról kellett döntenie, hogy összetéveszthető-e egymással a LUCKY STAR és a LUCKY FISH védjegy. A bíróság azt állapította meg, hogy ez a két védjegy nem téveszthető össze, mert a közös elem (a „lucky” szó) gyenge melléknév. A bíróság arra is rámutatott, hogy nem bizonyítottak tényleges összetévesztést.

A Legfelsőbb Fellebbezési Bíróság 2014. évi döntése a *Nestlé v. Iffco*-ügyben az előző döntésektől kissé eltérő irányú volt. A bíróság ugyanis azt állapította meg, hogy a Kit-Kat csokoládérúd 3D védjegyét bitorolták egy hasonló alakú csokoládérúd használatával, mert fennállt az összetévesztés valószínűsége. A bíróság szerint nem játszott szerepet az a tény, hogy a felperes nem bizonyított tényleges összetévesztést.

Dél-Korea

Dél-Koreában 2015. január 28-án módosított szabadalmi törvényt hirdettek ki, amely 2015. július 29-én lépett hatályba. Az alábbiakban röviden ismertetjük e törvény legfontosabb rendelkezéseit.

A jelenleg hatályos törvény szerint egy szabadalmi bejelentés benyújtásakor koreai nyelvű iratokat kell benyújtani. A módosított törvény szerint a találmány leírását és az igénypon-
tokat idegen nyelven, így angol vagy japán nyelven is be lehet nyújtani. A koreai nyelvű fordítást az elsőbbség napjától számított 14 hónapon belül lehet pótolni.

A módosított törvény lehetővé teszi megosztott bejelentés benyújtását az engedélyező végzés kiadását követő három hónapon belül, de mindenképpen az engedélyezési illeték befizetése előtt.

A hatályos szabadalmi törvény szerint egy PCT-bejelentés koreai nemzeti szakaszának a megindításához a találmány részletes leírását az elsőbbségi időponttól számított 31 hónapon belül kell benyújtani. A módosított törvény szerint ez a határidő egy hónappal meghosszabbítható, ha a vonatkozó kérelmet a bejelentő az elsőbbségi határidőtől számított 31 hónapon belül benyújtja.

Ha a nemzeti szakasz megindításakor benyújtott koreai fordítás fordítási hibákat tartalmaz, ezeket az elővizsgálati eljárás alatt ki lehet javítani.

Ha egy szabadalmi jog az évdíj fizetésének elmulasztása miatt megszűnt, ez a jog helyreállítható, ha a hat hónapos türelmi idő lejártá után három hónapon belül befizetik az évdíj kétszeresét.

Egyesült Királyság

A) A vizsgált ügyben a *Warner-Lambert Company, LLC* (WL) az *Actavis Group PTC EHF* (Actavis) és a *Caduceus Pharma Limited* ellen indított keresetet, amelyben arra kérte a bíróságot, hogy ideiglenes intézkedéssel tiltsa el az Actavist pregabalintartalmú gyógyszerének (LYRICA) a használatától. A pregabalint epilepszia, általános szorongási rendellenesség és neuropátiás fájdalom ellen használják. A bírósági eljárás folyamán a pregabalint védő összes szabadalom és kiegészítő oltalmi tanúsítvány figyelmen kívül volt hagyható, kivéve egy svájci típusú második indikációs szabadalmat, amely a pregabalin felhasználását védte fájdalom kezelésére szolgáló gyógyszer előállításában.

Az Actavis 2014. szeptember 13-án indított keresetet a Felsőbírósághoz (High Court of Justice) tartozó Szabadalmi Bíróságnál (Patent Court). Arnold bíró az ügyben 2015. január 13-tól 15-ig tartott tárgyalást. Az Actavis olyan generikus pregabalinnal (LECAENT) kívánt piacra lépni, amely a két nem védett indikációra (epilepsziára és szorongásra) volt korlátozva.

A WL azzal érvelt, hogy az ilyen piacra vitel bitorolná szabadalmait az Egyesült Királyságban, ahol a recepteket indikáció nélkül írja fel az orvos, a betegek pedig az olcsóbb generikus változatokat kérik a gyógyszertárakban. A WL arra kérte a bíróságot, hogy kötelezze az Actavist olyan megállapodások megkötésére a szállítóival, hogy azok a LECAENT-szállítmányokon közvetlenül tájékoztassák a különböző egészségügyi szervezeteket a LECAENT gyógyszer engedélyezett felhasználásának korlátozásáról.

Arnold bíró megállapította, hogy a svájci típusú igénypontok eljárási igénypontok egy gyógyászati termék előállítási eljárására. Megjegyezte, hogy a közbenső értékesítők, illetve a gyógyszerészek a LECAENT-et nem fogják gyógyszerek előállítására felhasználni, és az Actavist az 1977. évi szabadalmi törvény 60(1)(c) cikke alapján (amely az igényelt eljárás segítségével közvetlenül kapott termékre vonatkozik) állítólagos bitorlónak nevezte. Végül Arnold bíró azon a véleményen volt, hogy nincs szó komoly üggyről, mert a svájci alakú igénypontban a gyógyszerelőállítás céljára utaló „for” szó használata azt kívánja az Actavistól mint gyártótól, hogy a LECAENT-et fájdalom kezelésére szánja ahhoz, hogy bitorlás fordulhasson elő. Ilyen szándékról nem tettek említést, és erre vonatkozó bizonyítékot sem találtak, amikor a felek 2015. február 3-án módosított keresetekkel tértek vissza a bírósághoz. Végül Arnold bíró elutasította a WL ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelmét.

Az ügyben fellebbezés után másodfokon a Royal Courts of Justice (RCJ) Fellebbezési Bírósága (Court of Appeal, CA) 2015. április 28-án és 29-én tartott tárgyalást. A tanács tagjai Lady Ardan bírónő, Lord Floyd bíró és Lord Ryder bíró volt. Az ügyben beavatkozó-

ként részt vett az egészségügyi miniszter is, aki azt az álláspontot fejtette ki, hogy a kezelési módszerek szabadalmazásának tilalma az orvosok receptírási szabadságának a megőrzését célozza. A CA más véleményen volt, és kifejtette, hogy Arnold bíróval ért egyet, aki az ügyben az „igazság egyensúlyára” (balance of justice) törekedett. Ezért a CA elutasította a fellebbezést, de engedélyezte a CA döntésének megtámadását, ahol azonban nem lehet új bizonyítékokra hivatkozni.

Itt említjük meg, hogy *Hollandia* címszó alatt alább olvasható egy olyan holland bírósági döntés, amely hasonló alapkérdés kapcsán ellenkező végeredményt hozott.

B) *Stephen Hawking* professzor, a híres fizikus, akiről „A mindenség elmélete” című Oscar-díjas filmet készítettek, 2014 áprilisában kérelmezte nevének védjeggyel való oltalmát árukra és szolgáltatásokra, többek között számítógépjátékokra, gépi hajtású tolokocsikra, üdvözlőkártyákra és jótékonysági célokra.

A Cambridge-i Egyetem – ahol Hawking az elméleti kozmológiai kutatás igazgatója – szóvivője közölte a Sunday Times egyik újságírójával, hogy a védjegy-lajstromozási kérelmet nevének és az általa elért sikereknek a védelme céljából saját nevében nyújtotta be egy ügyvédi irodán keresztül.

C) Az Egyesült Királyság Fellebbezési Bíróságának (UK Court of Appeal, CA) a *JW Spear & Sons Ltd. (Spear) v. Zynga*-ügyben 2015. áprilisban hozott döntése azt bizonyítja, hogy a tényleges összetévesztés bizonyítása – szemben csupán az összetévesztés valószínűségével – fontosabb, mint ahogy néha szeretjük hinni.

A tények szerint a Spearnek (amely a *Mattel*-csoport tagja) lajstromozott védjegyei vannak a SCRAMBLE és a SCRABBLE szóra; mindkét lajstromozás asztali és elektronikus játékokra vonatkozik. A Mattel azt állította, hogy védjegyeit bitorolta a *Zynga*, az elektronikus játékok óriása, amely a scrabble betűjátéktól nem eltérő játékban a SCRAMBLE védjegyet, valamint a SCRAMBLE WITH FRIENDS (tologás barátokkal) logóvédjegyet használta, ahol a „scramble” szóban az „m” betű erősen stilizált volt.

A CA számos szemponttal foglalkozott. Így vizsgálta azt a kérdést, hogy egy bitorlási ügyben a felperes (itt a Mattel) támaszkodhat-e lényegtelen körülményekre, amikor az összetévesztés valószínűségét veszi szemügyre. A Mattel azt akarta, hogy a bíróság az ő SCRABBLE védjeggyel kapcsolatban vegye figyelembe, hogy abban egy bizonyos színkombinációt használ.

Általános gyakorlat szerint védjegybitorlási ügyekben a lajstromozott védjegyet egyszerűen összehasonlítják az alperes védjeggyel. Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU) által a *Specsavers v. Asda*-ügyben hozott döntés azt állapítja meg, hogy ha a lajstromozott védjegyben egy bizonyos színkombinációt használnak (és ha a közönség ezt a színkombinációt a védjeggyel társítja), akkor nincs ok arra, hogy a bíróság ezt a tényezőt ne vegye figyelembe. Ezért a CA megállapította, hogy bár lényegtelen tényezőket (amelyeket rutinszerűen használnak a védjegyekkel kapcsolatban) általában nem vesznek figyelembe, egy szín vagy színkombináció nem tekinthető lényegtelen tényezőnek.

Ez a megállapítás fontos ugyan, de fontosabb a CA-nak az az állítása, hogy a SCRAMBLE és a SCRAMBLE WITH FRIENDS védjegy hasonlít a SCRABBLE védjegyhez, bár nem forgott fenn az összetévesztés valószínűsége. Ennek okaként a bíróság arra hivatkozott, hogy nézete szerint ha valószínűbb lett volna az összetévesztés, lett volna bizonyíték a tényleges összetévesztésre. A CA a következő megállapítást tette: „Ennek a következtetésnek a legfőbb oka az, hogy az egymás melletti használatból azt lehetett várni, hogy a vizsgálat időpontjáig az összetévesztés sokkal bővebb bizonyítékát szolgáltatta volna.” Így a tényleges összetévesztés bizonyítékának hiánya megsemmisítette azt az érvet, hogy fennállt az összetévesztés valószínűsége.

Egységes Szabadalmi Bíróság

Az utóbbi időben egyre gyakrabban olvashatunk az Egységes Szabadalmi Bíróságról (Unified Patent Court, UPC). Ezért az alábbiakban rövid összefoglalást adunk annak szerkezetéről, a felállítandó bíróságokról és azok tanácsainak az összetételéről.

Az UPC célja, hogy egységesítse a szabadalmi jogok érvényesítését azáltal, hogy az egyes szerződő tagállamok kijelölt UPC-bíróságának a döntését egész Európára érvényes hatállyúvá teszi. Megalapítása után az UPC a következő egységeket fogja tartalmazni:

- Elsőfokú Bíróság, amely egy Központi Divízióból és helyi/regionális divíziókból fog állni;
- Fellebbezési Bíróság, amely kérdéseket intézhet az Európai Unió Bíróságához (Court of Justice of the European Union, CJEU);
- Regisztráció, amely adminisztrálja az UPC ügyeit;
- Adminisztratív Bizottság, amely minden szerződő tagállam egy tagját tartalmazza;
- Költségvetési Bizottság, amely szintén egy-egy tagot tartalmaz a szerződő tagállamokból; és
- Tanácsadó Bizottság, amely 5–7 tagot tartalmaz, akiket a szerződő tagállamok neveznek ki.

Az Elsőfokú Bíróság központi divíziója Párizsban székel. Londoni szekciója főleg kémiai tárgyú ügyekkel, míg müncheni szekciója főleg gépészeti ügyekkel foglalkozik. A központi divízió foglalkozhat megsemmisítési ügyekkel, nemleges megállapítási eljárásokkal és bitorlási ügyekkel, különösen amikor az alperes a szerződő államokon kívül lakik. Általában a központi divízió nem foglalkozik olyan bitorlási ügyekkel, amelyek a helyi/regionális divíziók hatáskörébe tartoznak.

A regionális (két vagy több szerződő államé) és a helyi divíziók minden műszaki terület bitorlási ügyeiben dönthetnek, és hatáskörüket az a szerződő állam szabja meg, amelyben a bitorlás előfordul, vagy amelyben az alperes lakik vagy üzleti tevékenységet folytat. A regionális/helyi divíziók a publikáció és az engedélyezés közötti ideiglenes oltalomra és perekre vonatkozó ügyekben is dönthetnek. Ha egy bitorlási ügyet egy regionális/helyi divízió

előtt folytatnak, és a szabadalom megsemmisítésére vonatkozó ellenkeresetet nyújtanak be, a regionális/helyi divízió foglalkozhat mindkét ügyel, vagy az ellenkeresetet a központi divízióhoz utalhatja, vagy pedig az egész eljárást a központi divízióknak adhatja át, feltéve, hogy ehhez a felek hozzájárulnak.

A Fellebbezési Bíróság Luxemburgban székel, és jogi kérdéseket terjeszthet a CJEU elé, azonban döntései ellen nem lehet fellebbezni.

A bírók oktatási programjai 2014. március 13. óta Budapesten folynak. Bírók olyan jogi képzettségű személyek lehetnek, akik egy szerződő tagállamban jogi képzettséggel és a nemzeti szabadalmi pereskedésben gyakorlattal rendelkeznek, vagy olyan, műszakilag képzett személyek, akik egyetemi fokozattal és a nemzeti szabadalmi pereskedésben gyakorlattal, továbbá egy műszaki területen bizonyított gyakorlattal rendelkeznek.

A központi divízió tanácsai eltérő szerződő államok két jogilag képzett bírájából (ez a szám a felek hozzájárulásával egyre csökkenthető) és egy műszakilag képzett bíróból állnak, aki a vonatkozó műszaki területen gyakorlattal rendelkezik, és akit a bírók közös alapjából jelölnek ki.

A helyi és a regionális divíziók három jogilag képzett bíróból (ez a szám a felek hozzájárulásával egyre csökkenthető) állnak, akik közül egy vagy két bíró (az illető államban a szabadalmi ügyek évenkénti számától függően) a bíróság szerződő államából, míg a többi bíró az UPC bíróság közös alapjából, és legalább egy bíró a bíróság szerződő államától eltérő szerződő államból van kijelölve. Ezeket a tanácsokat ki lehet egészíteni vagy a feleknek, vagy magának a bíróságnak a kérésére egy műszakilag képzett bíróval a bírók közös alapjából.

A Fellebbezési Bíróság bíróság tanácsa különböző szerződő államokból három jogilag képzett bíróból, továbbá a vonatkozó műszaki területen gyakorlattal rendelkező két műszakilag képzett bíróból áll. A Fellebbezési Bíróság bíróság elnöke jelöli ki a bírók közös alapjából.

Ettől a javasolt szerkezettől, különösen a bírói tanácsok összetételétől azt várják, hogy biztosítani fogja az UPC bíróságai számára a szabadalmi jog egységes, szakszerű és hatékony alkalmazását, ami a rendszer használói számára is előnyös lesz.

Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office)

A) A kizáró szakasz (a szakmában általánosan elfogadott nevén: disclaimer) arra használható, hogy egy szabadalmi bejelentés igénypontjaiból kizárjunk valamilyen tárgyat az elővizsgálati eljárás alatt vagy egy szabadalomból a felszólalási vagy fellebbezési eljárás folyamán. A „kinyilvánítatlan disclaimerek” (undisclosed disclaimers) nincsenek említve az eredetileg benyújtott szabadalmi bejelentésben, és ezek az igénypontok oltalmi köréből olyan tárgyat zárnak ki, amely szintén nem található meg a benyújtott bejelentésben. Az európai szabadalmi joggyakorlat és különösen az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 123(2) cikké-

nek ismeretében valószínűtlennek tűnik, hogy ki lehet zárni egy szabadalmi bejelentésből egy olyan tárgyat, amely nincs jelen az eredetileg benyújtott bejelentés leírásában.

A ki nem nyilvánított disclaimerre vonatkozó joggyakorlat hosszú ideig vitatott kérdés volt az európai esetjogban. A bizonytalanság növekvő mennyisége elkerülhetetlenül oda vezetett, hogy a Bővített Fellebbezési Tanácshoz intéztek egy ilyen kérdést, amely 2004. április 8-án a G 1/03 sz. döntésében (amelyet teljesen megismétel a G 2/03 sz. döntés) a kinyilvánítatlan disclaimerok engedélyezhetősége mellett foglalt állást a következő megállapítással: „Az ESZE 123(2) cikke alapján nem lehet elutasítani egy igénypont módosítását egy disclaimer beiktatása miatt csak azon egyszerű oknál fogva, hogy sem a disclaimernek, sem az igénypont oltalmi köréből kizárt tárgynak nincs alapja a benyújtott bejelentésben”. Mindazonáltal annak érdekében, hogy elkerüljék a törvény túlzottan liberális értelmezését, a G 1/03 döntésben számos követelményt állítottak fel, amelyeket a kinyilvánítatlan disclaimereknek ki kell elégíteniük ahhoz, hogy engedélyezhetők legyenek.

Az ESZH gyakorlatának kevésbé meglepő fejleménye volt, hogy a Bővített Fellebbezési Tanács 2011. augusztus 30-án kelt, G 2/10 jelű döntésével további követelményeket állított fel annak érdekében, hogy biztosítsa a disclaimerok megfelelését az ESZE 123(2) cikkében foglaltaknak. A G 1/03 és a G 2/10 sz. döntés lényegileg megszabja a kinyilvánítatlan disclaimerekkel kapcsolatos jelenlegi európai gyakorlat alapelveit.

Ezekkel az elvekkel kapcsolatban a G 1/03 sz. döntés megállapítja, hogy egy disclaimer engedélyezhető lehet, ha célja:

- az újdonság helyreállítása a technika állásához viszonyítva az ESZE 54(3) cikke alapján;
- az újdonság helyreállítása az ESZE 54(2) cikke szerinti esetleges újdonságrontással szemben; és
- az olyan tárgyról való lemondás, amely az ESZE 52–57. cikke alapján ki van zárva a szabadalmazhatóságból.

A G 1/03 jelzi továbbá, hogy minek nem szabad megtörténnie, ha egy disclaimert iktatnak be a fenti célok bármelyike érdekében:

- egy disclaimer nem iktathat ki többet, mint amennyi a fenti célok bármelyikének eléréséhez szükséges;
- egy disclaimer nem lehet lényeges a feltalálói tevékenység vagy a kielégítő kinyilvánítás megállapítása szempontjából;
- egy disclaimernek és az azt tartalmazó igénypontnak együtt ki kell elégítenie az ESZE 84. cikke szerint a világosság és a tömörség követelményét.

A G 2/10 sz. döntés ismerteti az ún. „megmaradótárgy-próbát” (Remaining Subject Matter Test, RST), amely szerint alapvetően meg kell állapítani, hogy egy igénypontban a disclaimer beiktatása után megmaradó bármilyen tárgy közvetlenül vagy közvetve ki van-e nyilvánítva. Ha nincs, akkor a disclaimer ütközik az ESZE 123(2) cikkébe. Miként az ESZE

123(2) cikkével való egyezés szempontjából való bármilyen egyéb módosítást, úgy ezt is esetenként kell megítélni.

A gyakorlatban azonban nem mindig egyszerű a kinyilvánítatlan disclaimerok használata, és egyes esetekben kérdéses lehet. Bár a G 1/03 döntés óta eltelt 11 év az e döntés által meg-alapozott követelmények alkalmazhatóságának viszonylag jó megértését eredményezte, a valóságban ezek a követelmények viszonylag bonyolult jellegűek maradtak. Emellett az RST alkalmazása a G 2/10 döntés óta még kényesebbé tette a kinyilvánítatlan disclaimerekkel kapcsolatos gyakorlatot.

A kinyilvánítatlan disclaimerok alkalmazásához ideális esetben csak akkor folyamodjunk, amikor ez feltétlenül szükséges, vagy amikor ez az alkalmazás teljesen világos. A legjobb stratégia annak elkerülésére, hogy kinyilvánítatlan disclaimert kelljen alkalmazni váratlan anterioritások vagy szabadalmazhatósági kizárások elkerülése érdekében az, ha a szabadalmi bejelentéseket számos jól kigondolt visszavonulási lehetőséggel (vagyis pozitívan kifejezett korlátozásokkal) szövegezzük meg. Amikor egy pozitívan megszövegezett visszavonulási helyzet jobban korlátoz, mint a kinyilvánítatlan disclaimer, mérlegelni kell a bármelyik korlátozás által előidézett oltalmikör-különbséget és azokat a nehézségeket, amelyek a korlátozás után felléphetnek.

Ha nem lehet elkerülni a kinyilvánítatlan disclaimer használatát, vagy amikor valójában ez az előnyösebb megoldás, alapszabály, hogy ne mondjunk le többről, mint ami ahhoz szükséges, hogy megőrizzük a találmány újdonságát vagy megkerüljük a szabadalmazhatóság kizárását. A legtöbb esetben a legjobb megoldás, ha a disclaimerben megismételjük az újdonságrontó dokumentumban alkalmazott szavakat. A szükségesnél többnek a kizárása nem engedélyezhetőnek tekintett disclaimert fog eredményezni, és ha ez nem történik is meg az elővizsgálati eljárás alatt, engedélyezés után vezethet a 123(2)/(3) cikkben rejlő csapdához. Végül is a bejelentő és nem az elővizsgáló felelőssége annak biztosítása, hogy az igénypontok bármilyen módosítása megfeleljen a megállapított követelményeknek. Megismételjük, hogy jó visszavonulási lehetőségek jelenléte fontos lehet az ilyen helyzetek elkerülésére.

A kinyilvánítatlan disclaimerok bevezetésének egy másik közös csapdája, hogy a feltalálói tevékenységet nem befolyásoló anterioritás az ESZE 54(2) cikke alapján önműködően újdonságrontóvá válhat. A jelenlegi joggyakorlat alapján megállapítható, hogy egy olyan anterioritás, amely elirányít a bejelentő találmányától, vagy egy olyan, amely az említett találmány szerinti probléma egy másik megoldását nyilvánítja ki, vagy általában olyan dokumentumok, amelyeket nem lehet a feltalálói tevékenységre nézve hátrányosnak tekinteni, mindezek ellenére nem tekinthetők véletlen újdonságrontónak különösen akkor, ha ezek a dokumentumok a találmány szerinti műszaki területre vonatkoznak.

Végül az RST-vel kapcsolatban különös figyelmet kell szentelni arra az esetre, amikor teljes területeket vagy alosztályokat zárunk ki (szemben az egyetlen kiviteli alakról való lemondással), mert ez nagyobb valószínűséggel eredményezheti, hogy a megmaradó tárgyat

olyan műszaki tanításnak tekintik, amely nem volt kinyilvánítva az eredetileg benyújtott bejelentésben, és így az ESZE 123(2) cikkébe ütközik.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a kinyilvánítatlan disclaimerek fontos eszközt képeznek váratlan újdonságrontó anyaggal szembeni védekezéshez, azonban csak akkor használjuk, ha ez feltétlenül szükséges, és ha nem lehet helyette pozitív korlátozást alkalmazni.

B) Az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsa most másodszor hozott döntést a paradicsom- és a brokkoliügyben. Ezeket a döntéseket G 2/12 és G 2/13 számmal publikálták; a G 2/12 szám a T 1242/06 sz. ügghöz, a G 2/13 szám a T 83/05 sz. ügghöz tartozik.

A Bővített Fellebbezési Tanácshoz felterjesztett kérdéseket és a tanács által azokra adott válaszokat az alábbiakban ismertetjük.

A G 2/12 sz. ügyben felterjesztett kérdések

1. A növények előállítására szolgáló, lényegileg biológiai eljárások kizárása az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 53(b) cikke által negatív hatást gyakorol-e egy növényekre vagy növényi anyagra, így gyümölcsre irányuló termékigénypont engedélyezhetőségére?

2. Konkrétan, engedélyezhető-e egy növényekre vagy növényi anyagra – kivéve egy növényfajtát – irányuló igénypont akkor is, ha az igényelt tárgy létrehozására a bejelentés napján hozzáférhető egyetlen módszer egy lényegileg biológiai eljárás a szabadalmi bejelentésben kinyilvánított növények előállítására?

3. Az 1. és a 2. kérdés szövegösszefüggésében lényeges-e, hogy a termékigénypont által nyújtott oltalom magában foglalja az igényelt termék létrehozását az ESZE 53(b) cikke által kizárt növények mint olyanok előállítására szolgáló, lényegileg biológiai eljárással?

G 2/12: A Bővített Fellebbezési Tanács válaszai

1. A növények előállítására szolgáló, lényegileg biológiai eljárások kizárása az ESZE 53(b) cikke által nem gyakorol negatív hatást növényekre vagy növényi anyagra, így gyümölcsre irányuló termékigénypontok engedélyezhetőségére.

2. Különösen az a tény, hogy az igényelt tárgy létrehozására a bejelentés napján hozzáférhető egyetlen módszer egy lényegileg biológiai eljárás a szabadalmi bejelentésben kinyilvánított növények előállítására, nem tesz nem engedélyezhetővé egy növényekre vagy növényi anyagra – amely eltér a növényfajtától – irányuló igénypontot.

3. Ilyen körülmények között nincs jelentősége annak, hogy a termékigénypont által nyújtott oltalom magában foglalja az igényelt terméknek egy növények előállítására szolgáló olyan, lényegileg biológiai eljárással való létrehozását, amely mint olyan ki van zárva az ESZE 53(b) cikke által.

A G 2/13 ügyben felterjesztett kérdések

1. A növények előállítására szolgáló, lényegileg biológiai eljárások kizárása az ESZE 53(b) cikke által negatív hatást gyakorolhat-e egy növényekre vagy növényi anyagra, így növényi részekre irányuló termékigénypont engedélyezhetőségére?

2. Különösen:

a) egy növényekre vagy növényi anyagra – kivéve a növényfajtát – irányuló eljárás termékgigénypont (product-by-process claim) engedélyezhető-e, ha eljárási jellemzői egy lényegileg biológiai eljárást határoznak meg növények előállítására?

b) Egy növényekre vagy növényi anyagra – kivéve a növényfajtát – irányuló igénypont engedélyezhető-e akkor is, ha az igényelt tárgy létrehozására a bejelentés napján hozzáférhető egyetlen módszer egy lényegileg biológiai eljárás a szabadalmi bejelentésben kinyilvánított növények előállítására?

3. Az 1. és 2. kérdés szövegösszefüggésében lényeges-e, hogy a termékgigénypont által nyújtott oltalom magában foglalja az igényelt termék létrehozását egy növények előállítására szolgáló, lényegileg biológiai eljárás segítségével, amely mint olyan ki van zárva az ESZE 53(b) cikke által?

4. Ha egy növényekre vagy növényi anyagra – kivéve a növényfajtát – irányuló igénypontot nem tekintünk engedélyezhetőnek, mert a növényi termékgigénypont felöleli az igényelt termék létrehozását az ESZE 53(b) cikke alapján a szabadalmazhatóságból kizárt eljárás segítségével, lehetséges-e az ilyen létrehozás oltalmának feladása a kizárt eljárásról való lemondás által?

G 2/13: A Bővített Fellebbezési Tanács válaszai

1. A növények előállítására szolgáló, lényegileg biológiai eljárások kizárása az ESZE 53(b) cikkében nem gyakorol negatív hatást a növényekre vagy növényi anyagra, így növényi részekre irányuló termékgigénypontok engedélyezhetőségére.

2. a) Az a tény, hogy egy növényekre vagy növényi anyagra – kivéve a növényfajtát – irányuló eljárási termékgigénypont eljárási vonásai egy lényegileg biológiai eljárást határoznak meg növények előállítására, nem teszi az igénypontot nem engedélyezhetővé.

b) Az a tény, hogy az igényelt tárgy létrehozására a bejelentés napján hozzáférhető egyetlen módszer egy lényegileg biológiai eljárás a szabadalmi bejelentésben kinyilvánított növények előállítására, nem tesz nem engedélyezhetővé egy növényekre vagy növényi anyagra – kivéve egy növényfajtát – irányuló igénypontot.

3. Az adott körülmények között lényegtelen, hogy a termékgigénypont által nyújtott oltalom felöleli az igényelt termék létrehozását egy növények előállítására szolgáló biológiai eljárással, amely mint olyan ki van zárva az ESZE 53(b) cikke által.

4. Nincs szükség válaszra.

A fenti döntések kedvező hírt jelentenek azok számára, akik Európában növényekre kívánnak szabadalmi oltalmat szerezni, mert az ESZH 53(b) cikke által kizárt eljárással előállított növények vagy növényi részek is szabadalmazhatók, kivéve a növényfajtákat. A paradicsom- és brokkoli-szabadalomban igényelt termékekről a továbbiakban végzett vizsgálatnak kell megállapítania, hogy kielégítik-e az újdonság és a feltalálói tevékenység követelményét, és hogy a bejelentések leírása kielégítő mértékben ismerteti-e a találmányt.

C) A korszerű analóg és digitális technológia megérkezésével felmerül a kérdés, hogy elektromos jelformák szabadalmazhatók-e. Ezt a kérdést a különböző szabadalmi rendszerekben nem egyformán válaszolták meg. Az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Fellebbezési Bírósága (US Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) egy 2007. évi döntésében megállapította, hogy egy sajátosan kódolt jel nem irányul törvényes tárgyra, és teljes tanácsban elutasított egy újbóli meghallgatásra irányuló kérelmet. Az ESZH 3.5.01. sz. műszaki fellebbezési tanácsa egy 1989. évi döntésében megállapította, hogy egy színes televízió jele, amelyet a rendszer műszaki jellemzői határoztak meg, nem esett az Európai Szabadalmi Egyezmény 52(2)(d) cikke szerinti kizárások körébe, és így annak 52(1) cikke értelmében találmánynak tekinthető.

A T 533/09 ügyben a 3.4.01. sz. műszaki fellebbezési tanácsnak újra meg kellett vizsgálnia a jelek szabadalmazhatóságát. Az igényelt tárgy szünetek által elkülönített defibrillációs pulzusok sorozatára vonatkozott, amely abból származott, hogy egy páciens szívének defibrillációjára használt kapacitás elektromos kisülési jeleit elemezték. Annak érdekében, hogy elkerüljék egy exponenciális kisülési formából kivágott szabályos pulzusszünetciklusok fiziológiai hátrányait, a találmány a pulzussorozat sajátos modulációját idézte elő alapvetően azért, hogy úgy állította be a pulzusok és a szünetek szélességét, hogy egy defibrilláció szempontjából kritikus elektromos paraméter követett egy előre meghatározott, fiziológiailag előnyösebb funkciót; például az ilyen moduláció révén minden egyes elemi pulzusszünetciklus átlagos energiáját a teljes exponenciális kisülési görbe alatt közel állandó értéken lehetett tartani.

Az elővizsgálati osztály az igényelt tárgy újdonságának hiánya miatt elutasította a bejelentést. Döntésének egy külön „Megjegyzés” részében az elővizsgálati osztály a döntéshez hozzáfűzte, hogy az igényelt tárgy nem volt alkalmas ipari alkalmazásra sem (ESZE 57. cikk), mert az 1–16. igénypontban meghatározott elemi pulzusok sorozata olyan fizikai tünetmenyt képez, amely nem eléggé kézzelfogható ahhoz, hogy terméknek (vagy eljárásnak) lehessen tekinteni.

Annak megerősítése után, hogy a felszólalási eljárásban benyújtott, módosított független igénypontok kielégítették a világosság, az újdonság és a feltalálói tevékenység követelményeit, a tanács végül az ipari alkalmazhatóság hiányát kifogásolta, megállapítva, hogy a „kézzelfogható” kifejezés kétértelmű, mert tágabban vonatkozhatna valamilyen mérhető fizikai nagyságra, vagy szűkebben valamilyen anyagi testre, miként ezt nyilván feltételezte az elővizsgálati osztály.

A „kézzelfogható” („anyag” értelemben) jelleg követelmény találmányokkal kapcsolatban azonban idegen volt az ESZH számára. Az ESZE előkészítő munkái világosan mutatták, hogy a jogalkotók a „találmány” kellően tág meghatározására törekedtek, ezáltal szándékosan tartózkodva bármilyen követelmény megalkotásától olyan kategóriával kapcsolatban, amelynek a találmány meg kell feleljen. Ezért azt sem lehet feltételezni, hogy a lehetséges kategóriák bármilyen kötelező előírását vezette volna be az ESZE 43(2) szabálya, amely csu-

pán termék-, eljárás-, készülék- vagy alkalmazás-igénypontokat sorol fel, bár eltérő szövegösszefüggésben.

Ilyen vonatkozásban az ESZE szerinti találmányfogalmat meg kell különböztetni egyéb szabadalmi rendszerekétől, különösen az amerikai rendszerétől, ahol a szabadalmazható tárgyat az alábbi módon szabályozták: „bármilyen új és hasznos eljárás, gép, gyártmány vagy anyagösszetétel, vagy azok bármilyen új és hasznos javítása” (az amerikai szabadalmi törvény 101. cikke).

Még ha figyelembe vesszük is a Bővített Fellebbezési Tanács G 2/88 sz. döntését („Súrlódáscsökkentő adalékanyag/MOBIL OIL III”), amely alapvetően két eltérő igényponttípust határoz meg, vagyis „fizikai entitásra (például termék, készülék) vonatkozó igénypontot és fizikai tevékenységre (például módszer, eljárás, felhasználás) vonatkozó igénypontot”, az igényelt pulzussorozat konkrét jellegű, amennyiben egy elektromos jel (egy defibrilláláshoz használt kapacitás kisülése) modulálásából származik, és bármikor alkalmas mérésre. Egy ilyen jel valójában a G 2/88 sz. döntésben megadott „fizikai entitás” meghatározása alá esik.

A fentiek következtében a tanács megállapította, hogy az igényelt tárgy természete nem képezte a szabadalmazhatóság akadályát. Továbbá az ilyen jel megvalósításának és használatának kétségtelen lehetősége defibrillációs célokra igazolta az ipari alkalmazhatóságot, úgyhogy az ESZE 57. cikkének követelményei is ki vannak elégítve.

D) A T 777/08 sz. ügyben a vitatott igénypontok a kristályos atorvasztatinhidrát egy különleges polimorfjára (IV-es alak) vonatkoztak. A tanács nézete szerint a legközelebbi technika állását az atorvasztatin amorf alakja képezi, amelyet az (I) és (II) dokumentumban leírt eljárással lehet előállítani. A fellebbező fél az ehhez a technika állásához viszonyítva megoldandó feladatot az atorvasztatin olyan formában való rendelkezésre bocsátásában határozta meg, amelynek jobbak a szűrési és szárítási tulajdonságai. A (25) dokumentumban leírt kísérleti eredményekre tekintettel, amelyek szerint a IV-es alak rövidebb szűrési és szárítási időket mutat, mint az amorf alak, a tanács bizonyítottan tekintette, hogy a feladatot korábban már megoldották.

Azt kellett még megvizsgálni, hogy a javasolt megoldás a technika állására és az idevágó általános szaktudásra tekintettel szakemberek számára kézenfekvőnek tekinthető-e.

A tanács leszögezte, hogy a gyógyszerkutatás területének szakembere a vitatott szabadalom elsőbbségének napján tudta volna, hogy a polimorfia, amely a molekulák egy általános jelensége, érdekes a gyógyszeripar számára, és hogy a gyógyszerkutatásnak már egy korai fázisában ajánlatos polimorfia után kutatni. Egy gyógyászatilag hatékony, ismert vegyület kristályos alakjának a rendelkezésre bocsátása ezért nem tekinthető feltalálói tevékenységnek, ha nem igényelte műszaki előítélet leküzdését, és a vegyület nem mutatott váratlan tulajdonságot.

A gyógyászatilag hatékony vegyület alakjából mint legközelebbi technika állásából kiindulva a szakember egyértelműen várná, hogy e vegyület egy jobban szűrhető és jobb szára-

dási tulajdonságokkal rendelkező alakjának a rendelkezésre bocsátásával a feladat megoldható. Nem tekinthető feltalálói tevékenységnek egy sajátos polimorf önkényes kiválasztása egyformán alkalmas jelöltek csoportjából.

Egy esetleg csekélyebb oldhatóság és biohosszáférhetőség az amorf alakhoz viszonyítva egy szakembert a gyógyszerfejlesztés területén nem tartana vissza attól, hogy egy kristályos formát próbáljon előállítani.

E) Az internetpublikációk egyre fontosabb szerepet játszanak a technika állásának a meghatározásában, és így nem hagyhatók figyelmen kívül. Azonban – eltérően a szokásos papírpublikációktól – az internetpublikációk sajátos nehézségeket jelentenek, mégpedig azért, mert lehet, hogy az idők folyamán módosították őket anélkül, hogy ezeket a módosításokat megbízható módon ki lehetne mutatni. Ezek a benne rejlő nehézségek arra bírták rá a 3.2.04 sz. tanácsot, hogy 2007. január 16-i, T 1134/06 döntésében („az ésszerű kétségen túl”) szigorú követelményt támasszon az internetpublikációk nyilvános hozzáférhetőségével kapcsolatban. Ezt a döntést megerősítette a 3.3.04 sz. tanács T 1875/06 döntése, továbbá a 3.3.05 sz. tanács T 19/05 döntése, míg a 3.2.03 sz. tanács T 2339/09 döntése, bár utalt a T 1134/06 döntésre, a „valószínűségek egyensúlyának” a követelményére támaszkodott. Láthatjuk tehát, hogy az internetpublikációk kapcsán a bizonyítási követelmények vonatkozásában bizonytalanság tapasztalható a meglévő joggyakorlatban.

Egy újabb, T 286/10 döntésben a 3.5.06 sz. tanács kinyilvánította, hogy nincs jogi alapja annak, ha internetpublikációk esetében sajátos bizonyítási követelményeket támasztanak. E tanács véleménye szerint az internetpublikációkkal társult nehézségek orvoslása érdekében nincs szükség azoknak a bizonyítási követelményeknek az enyhítésére, amelyek szerint a valószínűségek kiértékelésével az ügy körülményeinek megfelelően kell megállapítani egy korábbi publikáció létezését.

Annak érdekében, hogy bizonyítsa az internetpublikációk kapcsán a szigorú bizonyítási követelményeket, a T 1134/06 döntésben a tanács a T 472/92 döntésre hivatkozott, amely azonban szintén megerősítette a fellebbezési tanácsok állandó joggyakorlatát, amely szerint a bizonyítékot általában azzal összhangban értékelték ki, ami a legvalószínűbbnek tűnt, és csak akkor tettek kivételt, ha olyan előhasználatra hivatkoztak, ahol gyakorlatilag minden bizonyíték a felszólaló birtokában volt. A most vizsgált T 1134/06 ügyben a tanács az internetpublikációk körülményeit nem tekintette összehasonlíthatónak egy előhasználat esetével, úgyhogy a T 472/92 ügyre nem lehetett támaszkodni a bizonyítási követelmények megerősítése érdekében.

Emellett a T 1134/06 ügy önmagában is különbözött az internetpublikációs ügyektől, ahol valójában a valószínűségek egyensúlyán alapuló döntést kellett hozni, például olyan publikációk esetében, amelyek jó hírnevű és megbízható kiadóhoz tartozó internetoldalakról származtak, amely kiadó papírpublikációknak megfelelő online verziókat publikált. Az ilyen esetekben az internetpublikációk tartalma és időpontja nem igényelt kiegészítő bizonyítást.

Mindent egybevetve a tanács arra a következtetésre jutott, hogy elvileg az internetpublikációk nem igényelnek eltérő bizonyítási követelményeket; az ilyen publikációkkal kapcsolatos bizonytalanságokat azzal lehet kiküszöbölni, ha a bíró meggyőzésére a nyilvános hozzáférhetőség kielégítő mértékű valószínűségét alapozzák meg.

A most vizsgált ügyben a fellebbező fél az A9 és az A10 jelű internetpublikációkra hivatkozott, amelyek közül az A9 a tárgyalás időpontjáig azonos internetcímen volt visszakereshető, és első pillantásra egy ismert és megbízható információforrásból származott. Ennek következtében publikációjának időpontja nagymértékben valószínűnek látszott.

Az A10 internetpublikációt a vitatott szabadság elsőbbségi napja előtt archiválták. A Tanács a T 1134/06 döntés meghozatalakor arra a következtetésre jutott, hogy az internet-archívumok alapvetően megbízhatók, és az a tény, hogy egy dokumentumot egy bizonyos időpontban a *www.archive.org* helyen archiváltak gyanúra okot adó sajátos körülmények nélkül, már igazolta azt a feltevést, hogy a dokumentum nyilvános hozzáférése az internetre való feltöltés időpontjában és azt követően az internetarchívum útján röviddel az után is lehetséges volt.

Az internetarchívum, egy nonprofit magánarchiválási kezdeményezés, korábban nagyban lehetővé tette internetről készített felvételek rendelkezésre bocsátását a közönség számára. 1996-os létrehozása óta nagyon népszerűvé vált, és jó hírnévre tett szert. Bár az adatmennyiség óriási volt, az archívum a korábbi internetoldalaknak természetesen csupán nem a teljes gyűjteményét tartalmazta, de ez volt az eset a hagyományos könyvtárak esetében is, és ez nem befolyásolta a hozzáférhető információk hitelességét. Bár a tanács nem zárta ki az archívumban fellelhető egyéni tételekkel kapcsolatos kétségek lehetőségét, azon a nézeten volt, hogy az archívum maga kellő mértékben garantálja egy megbízható és hitelt érdemlő forrás meglétét, úgyhogy az ellenfélnek a feltételezett megbízhatóságot kétségbe vonó bizonyítékot kell szolgáltatnia. Ennek következtében nem volt elegendő az internetarchívum megbízhatóságának a hiányára vonatkozó általános állítás ahhoz, hogy meg lehessen kérdőjelezni az archivált dokumentum nyilvános hozzáférhetőségének az időpontját.

Minthogy az alperes nem adott arra vonatkozó magyarázatot, hogy miért nem volt érvényes a nyilvános hozzáférhetőség feltételezése, a tanács arra a következtetésre jutott, hogy mindkét dokumentum a technika állásának részét képezi, és a szabadságot feltalálói tevékenység hiánya miatt megvonta.

F) Az ESZH elnöke, Benoît Battistelli a FICPI (Fédération Internationale des Conseils en Propriété Intellectuelle) Fokvárosban (Dél-Afrika) tartott világkongresszusán bejelentette, hogy 2015. április 15-től kezdve az ESZH globális dossziéja tartalmazza a Japán Szabadalmi Hivatal és a Dél-koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal iratait is. A hivatali szolgáltatás hozzáférést biztosít lényeges dokumentumokhoz ezekben az iratokban mind eredeti nyelven, mind gépi fordítással.

Az ESZH szolgáltatásainak ilyen kibővítése lehetővé teszi a japán és a koreai nyelvű szabadalmi információ hozzáférését mind a szabadalmi bejelentések vizsgálati eljárásában, mind a szabadalmak megtámadásához, például az ESZH-nál indított felszólalási eljárásokban.

Az Európai Unió Bírósága

Az Európai Unió Bírósága (Court of Justice of the European Union, CJEU) 2015. január 15-én döntött egy kiegészítő oltalmi tanúsítványra (Supplementary Protection Certificate, SPC) vonatkozó ügyben. Az eldöntendő kérdés az volt, hogy lehet-e érvényes SPC-t kapni egy olyan proteinre, amely kovalens kötással kapcsolódik egyéb hatóanyagokhoz abban a gyógyszerben, amelyre forgalmazási engedélyt adtak.

A D-proteinre vonatkozó alapszabadalom tulajdonosa Németországban kért SPC-t ugyanerre a proteinre. Ez azonban nem volt az egyetlen hatóanyaga egy gyógyászati terméknek, amelyre forgalmazási engedélyt adtak; valójában a hatóanyagokat egy Synflorix nevű vakcina tartalmazta, erre adtak forgalmazási engedélyt, és ebben a D-protein hordozó proteinként pneumococcusos poliszacharid-szerotípusokhoz volt kapcsolva. Az SPC-kérelmet az illetékes német hivatal elutasította pontosan azért, mert a D-protein mint olyan nincs jelen a Synflorixban, hanem kovalensen kapcsolódik egyéb hatóanyagokhoz, amelyek a 469/2009 sz. európai uniós rendelet értelmében nem képeznék forgalmazási engedély tárgyát orvosi termékként. Ezért a hivatal szerint nem lehetett SPC-t engedélyezni, mert az utóbbi többek között csak akkor engedélyezhető, amikor a „termék” (vagyis a hatóanyagok vagy azok kombinációja) mint gyógyászati termék fedve van egy forgalmazási engedéllyel.

A szabadalomtulajdonos számos panasza és fellebbezése után az ügy a CJEU-nál kötött ki, amelyhez az utaló német bíróság három kérdést intézett.

Az *első* kérdés arra vonatkozott, hogy a rendelet kizárja-e azt a lehetőséget, hogy egy hatóanyag SPC engedélyezésére adhat okot csupán az, hogy kovalensen van kötve egy gyógyászati termék részét képező egyéb hatóanyagokhoz. Ilyen vonatkozásban a CJEU megjegyezte, hogy a rendelet nem tesz különbséget annak függvényében, hogy a hatóanyag kovalensen van-e kötve egyéb hatóanyagokhoz; ezért ez a tény nem zárja ki SPC engedélyezését. Az a lényeges, hogy a hatóanyag valóban olyan anyag legyen, amelynek „farmakológiai, immunológiai vagy metabolikus hatása van önmagában is”.

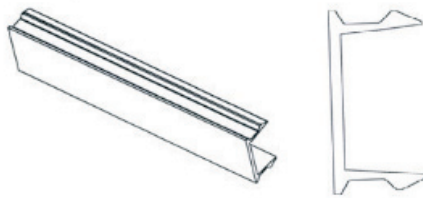
A *második* kérdés arra vonatkozott, hogy a rendelet kizárja-e SPC engedélyezését olyan hatóanyagra, amelynek a gyógyászati hatékonysága nem esik a forgalmazási engedély szövege által fedett gyógyászati indikációk területére; a Synflorixra engedélyezett forgalmazási engedély ugyanis ténylegesen nem említi a D-protein gyógyászati hatásait. A CJEU ilyen vonatkozásban emlékeztetett arra, hogy egyrészt egy szabadalmazott termék nem lehet SPC tárgya, ha gyógyászati termékként nem engedélyeztek rá forgalmazási engedélyt; másrészt az SPC által nyújtott oltalom csak arra a termékre terjed ki, amelyre adott forgalmazási engedély „a terméknek mint gyógyászati terméknek csupán olyan használataira vonatkozik, amelyeket az SPC lejárta előtt engedélyeztek”. Ennek fényében a CJEU azon a véleményen volt, hogy „egy olyan termék használata, amelyet nem engedélyeztek gyógyászati termékként forgalmazási engedély által, nem védhető SPC-vel”, és ezért „egy olyan hatóanyag,

amelynek a gyógyászati hatásai nem esnek azon gyógyászati indikációk körébe, amelyekre forgalmazási engedélyt adtak, nem oltalmazható SPC-vel”.

A harmadik kérdés arra vonatkozott, hogy a rendelet kizárja-e SPC engedélyezését „olyan termékre, amelyet egy gyermekgyógyászati vakcina hatóanyagának hordozó proteinjeként említene a forgalmazási engedélyben, azon az alapon, hogy a protein mint adjuváns fokozza egy hatóanyag hatékonyságát anélkül, hogy ez a hatás kimondottan említve lenne a forgalmazási engedélyben”. Válaszként a CJEU először megjegyezte, hogy az adott esetben a D-protein valójában nem egy adjuváns; ennek megfelelően a bíróság úgy tekinti, hogy a felterjesztő bíróság kérdését át kell fogalmazni, és hogy a bíróság inkább annak a megállapításában érdekelt, hogy egy pneumococcusos poliszacharidhoz kapcsolt orvosi termékben használt hordozóprotein, bár nem rendelkezik önmagában olyan gyógyászati hatással, amit lefed a forgalmazási engedély szövege, „terméknek tekinthető-e a rendelet szempontjából”. Ilyen vonatkozásban a CJEU kiemelte, hogy a rendeletben semmi nincs, ami kimondottan megoldaná a kérdést, azonban ennek ellenére tisztázódott, hogy csupán egy olyan anyag tekinthető „terméknek”, amelynek önmagában „farmakológiai, immunológiai vagy metabolikus hatása van”. Ezért a CJEU arra a következtetésre jutott, hogy az ilyen proteint csak akkor lehet „terméknek” tekinteni, ha megállapítható, hogy önmagában farmakológiai, immunológiai vagy metabolikus hatást fejt ki, amire kiterjed a forgalmazási engedély gyógyászati indikációja. Ez azonban olyan dolog, amit a felterjesztő bíróságnak kell meghatároznia a fő eljárás valamennyi vitatott tényének fényében.

Az Európai Unió Törvényszéke Általános Bírósága (General Court of the European Union, GC)

Ez az ügy a 70438-0002 sz. közösségi mintára vonatkozik, amelyet a locarnói osztályozás szerint a 25-02 osztályban szegélylécként kívántak használni:

2007. szeptember 11-én e minta ellen megsemmisítési keresetet nyújtottak be a közösségi mintarendelet (Community Designs Regulation, CDR) 25(1)*lit b* cikke alapján, újdonság-hiányra (CDR 5. cikk) és egyedi jelleg hiányára (CDR 6. cikk) hivatkozva. A kérelmező azzal érvelt, hogy a megtámadott minta nem volt új, mert már 1999-ben azonos mintákat árusítottak. Kérelmének alátámasztására a kérelmező többek között válogatott oldalakat nyújtott be egy katalógusból.

2010. május 31-én hozott döntésével a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal megsemmisítési osztálya helyt adott a megsemmisítési kérelemnek azon az alapon, hogy a megtámadott minta nem volt új. Ezt az állítást a hivatkozott katalógus alábbi ábrájára alapozta:

2012. november 8-án a BPHH 3. fellebbezési tanácsa elutasította a megsemmisítési osztály döntése ellen benyújtott fellebbezést. A döntés lényegileg azt állapította meg, hogy a megtámadott minta újdonsághiány és egyéni jelleg hiánya miatt érvénytelen volt. Közelebről a fellebbezési tanács megállapította, hogy a megtámadott minta egy összetett terméknek a része volt, és rendes használat közben csupán alaprészének lapos felülete volt látható [lásd a CDR 4(2)(a) cikkét]. Érdekes módon a fellebbezési tanács számára elegendő volt, hogy „a minta egy része” marad látható a CDR 4(2)(a) cikkének részletesebb szövege ellenére, amely szerint „az alkotórésznek az összetett termékbe való beépítése után láthatónak kell maradnia”. Minthogy a megtámadott minta lapos felülete ugyanaz volt, mint a korábbi mintáé, a tanács arra következtetett, hogy a két minta azonos, és hogy ennek következtében a megtámadott minta nem volt új. Hasonlóképpen a fellebbezési tanács azt is megállapította, hogy a két minta által a tájékozott felhasználóra gyakorolt benyomás azonos volt.

A GC hatályon kívül helyezte a fellebbezési tanács döntését, és megalapozottnak találta a minta tulajdonosának azt az állítását, hogy a tanács helytelenül döntött.

A GC *először* arra alapozta a döntését, hogy a megtámadott mintát „egy összetett termék alkatrészeként” kell besorolni, mert egy összetett termék alkotórészét képezte, „ahol arra van szánva, hogy elfedjen egy bemélyedést egy szegélylécen vagy egy falban vagy egy padlón”. Ilyen vonatkozásban a GC megállapította, hogy „bár egy minta lehetséges felhasználásait nem kell kizárni, mindazonáltal rá kell mutatni, hogy a megtámadott minta tisztán elméleti felhasználását nem lehet figyelembe venni”.

Másodszor, amikor meghatározta „az alkotórész látható vonásait rendes felhasználás közben”, a GC abból az előfeltételezésből indult ki, hogy „a megtámadott minta egyetlen felhasználása, amit a jelen elemzés céljára figyelembe lehet venni, beillesztésként való alkalmazása egy bemélyedés eltakarására”. Ennek következtében a GC egyetértett a fellebbezési tanácsnak azzal a következtetésével, hogy „a megtámadott minta egyetlen látható vonása rendes felhasználás alatt az első felülete lenne”. Ilyen szövegösszefüggésben a GC rávilágított, hogy a rendes használat nem jelenti a betét szétszerelését és megsemmisítését.

Harmadszor és utoljára, a korábbi minta által keltett általános benyomás meghatározása kapcsán a GC kifejtette, hogy a közösségi mintatörvény „nem kívánja egy minta grafikus vagy perspektivikus ábrázolását”. Ennek alapján felvetette azt a kérdést, hogy a minta rendes használat alatt látható-e, és megállapította, hogy a benyújtott katalógus alapján a korábbi

minta nem volt látható annak az összetett terméknek a rendes használata alatt, amelynek a részét képezte. Ennek alapján a GC a következő megállapítást tette:

„Mint hogy egy olyan minta, amely egy összetett termék alkotórészét képezi, és amely nem látható ennek az összetett terméknek a rendes használata alatt, nem védhető a CDR 4(2)(a) cikke szerint, analógia alapján meg kell állapítani, hogy egy közösségi minta újdonsága és egyéni jellege nem határozható meg azáltal, hogy ezt a mintát összehasonlítják egy olyan korábbi mintával, amely – egy összetett termék alkotórésze lévén – nem látható e termék rendes használata közben. Ezért a láthatóság követelménye a korábbi mintára is vonatkozik. A szóbeli meghallgatás alkalmával a BPHH is megállapította, hogy ugyanazokat a követelményeket kell alkalmazni mindkét mintára.”

A fentiek alapján a GC arra a következtetésre jutott, hogy egy minta megsemmisítésére vonatkozó döntést nem lehet egy olyan korábbi mintára alapozni, amely egy összetett termék alkotórésze, és e termék rendes használata közben nem látható.

Hollandia

A) A Hágai Fellebbezési Bíróság a *Novartis AG (Novartis) v. Sun Pharmaceutical Industries (Europe) BV (Sun)*-ügyben 2014. január 27-én hozott döntést. Az ügy a Novartis zoledronsavgyógyszerére (ACLASTA) vonatkozik, amelyet oszteoporózis kezelésére használtak, és amelyet svájci alakú második gyógyászati indikációs szabadalom védett, de a gyógyszert a ritkább és nem védett Paget-betegség kezelésére is használták. A Sun a generikus zoledronsavat csak a Paget-betegség kezelésére hozta forgalomba.

A Hágai Fellebbezési Bíróság a svájci alakú második indikációs igénypontot termékigénypontként kezelte, és bitorlást állapított meg közvetett, vagyis nem közvetlen alapon [az 1977. évi szabadalmi törvény 60(2) cikkére hivatkozva, amely arra vonatkozik, amikor egy lényeges elemet szállítanak a találmány gyakorlatbavételéhez]. A felek kölcsönösen elismerték, hogy a Sun generikus terméke a találmány lényeges eleme volt. A svájci alakú igénypontban a „for” szó jelentésével (amely a gyógyszer-előállítás céljára utal) egyáltalán nem foglalkozott a bíróság. Az alkalmazott próba nem a szándékot, hanem a bitorló használat ismeretét vette alapul, ami alapvetően eltér az angol bíróság állásfoglalásától egy olyan ügyben, ahol szintén svájci típusú második indikációs igényponttal kapcsolatban kellett döntenie. Ezt az ügyet fentebb *Egyesült Királyság A)* címszó alatt tárgyaljuk.

Az eltérő jogi megközelítésen kívül ez az ügy ténybeli körülmények miatt is különbözik az angol Warner-Lambert-ügytől. A Sun által szállított generikus termék mennyisége ugyanis túlhaladta a holland piacon a Paget-betegség kezeléséhez szükséges mennyiséget, és a Sun a *VGZ Biztosítóval* olyan megállapodást kötött, hogy a járóbetegek számára szükséges teljes zoledronsav-mennyiséget szállítja, függetlenül az indikációtól. Ennek következtében a Sun generikus termékét elkerülhetetlenül adagolnák oszteoporózis kezelésére is.

A Hágai Fellebbezési Bíróság megállapította, hogy a Sun rendelkezett a bitorláshoz szükséges ismerettel, és ezért további lépéseket kell tennie annak megakadályozására, hogy mások is bitoroljanak. Az ilyen lépéseknek megfelelően egyértelműen értesíteni kell a közben-ső szállítókat és a gyógyszerészeket a generikus termék korlátozott felhasználhatóságáról, és biztosítani kell, hogy hatékony rendszabályokat fogantossítsanak a szabadalmazott és a nem szabadalmazott felhasználások közötti különbségtételre.

B) Az amszterdami *Hoppe* söröző pert indított egy Utrechtben nemrég nyitott, azonos nevű kávézó ellen, mert attól félt, hogy a két helyet a vendégek összetéveszthetik.

Itt felmerül a kérdés, hogy a kereskedelmi név önmagában elegendő alapot ad-e az amszterdami cégnek az utrechti kávézó elleni fellépésre. Egy söröző kereskedelmi neve ugyanis általában csak a közvetlen közelében biztosít jogokat, de távolabb már nem. Ebben az ügyben azonban az amszterdami söröző tulajdonosa védjegyként lajstromoztatta a *HOPPE* nevet, ami az összes Benelux országban biztosított számára jogokat. Az ügyben ennek az évnek a 3. negyedében várható elsőfokú ítélet.

India

A) A Clindoxyl-ügyben a Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court) bírása, Sachdeva bíró azt állapította meg, hogy a *CLINOXYDE* védjegy megtévesztően hasonlít a *CLINDOXYL* védjegyhez. A bíró az utóbbi védjegyet birtokló felperes javára döntött annak ellenére, hogy a *CLINOXYDE* védjegyet birtokló alperes kifejtette, hogy védjegyének nevét pattanás elleni gyógyszere két komponensének, a clindamycinnek és a benzoil-peroxidnak a nevéből alkotta meg. A bíró azt is figyelembe vette, hogy mindkét védjegyet pattanások ellen alkalmazott bőrkencsre használták.

B) A Mumbai Felsőbíróság által tárgyalt ügyben a *LOX* védjegyet és a „lox” (füstölt lazac) szót tartalmazó egyéb védjegyek sorozatát birtokló *Neon Laboratories* (Neon) bitorlási pert indított a *Themis Medicare* (Themis) ellen, amely a *ZYLOX* védjegyet használta.

Az alperes azzal érvelt, hogy a *Lox* név általánossá vált a kereskedelembe, mert más vállalatok is lajstromoztattak ilyen szót tartalmazó védjegyet, például a *CIPLOX*-ot és a *NORFLOX*-ot. Ezeket a védjegyeket azonban antibiotikumokkal kapcsolatban használták, szemben a *LOX* és a *ZYLOX* védjeggyel, amelyeket kizárólag érzéstelenítőkkel kapcsolatban alkalmaztak. Ennek következtében a bíró a Neon javára döntött.

C) A *Maja Health Care* (Maja) v. *Trance International* (Trance)-ügy a *COBRA* védjegy parfümökkel és kozmetikumokkal kapcsolatos használatával foglalkozik. A *COBRA* védjegy eredetileg *S.H. Kelkar*, egy jól ismert parfümgyártó tulajdona volt. A felperes Maja Kelkar jóváhagyásával lajstromoztatta a *ST. JOHN COBRA* védjegyet.

Az alperes *Trance* parfümökkel kapcsolatban használta a *DIAMOND COBRA* és a *VELVET COBRA* védjegyet, és azt állította, hogy ezeket a védjegyeket jóval a Maja előtt kezdte hasz-

nálni, de ezt az állítását nem tudta dokumentumokkal igazolni. Ezért az Mumbai Felsőbíró-ság eltiltotta a DIAMOND COBRA és a VELVET COBRA védjegy használatától.

D) A *Laxmi Rice Mills* (Laxmi) v. *Maharudra Rice Industries* (Maharudra)-ügyben az „Appu the baby elephant” logó képezte a vita tárgyát a Karnataikai Felsőbíró-ság előtt. Mindkét fél használta az APPU védjegyet egy kiselefánt rajzával rizzsel kapcsolatban.

Itt emlékeztetünk arra, hogy APPU volt a kabalája 1982-ben az Ázsiai Játékoknak.

Bár a felperes Laxmi lajstromoztatta a védjegyet, az alperes Maharudra azt állította, hogy a Laxmi nem igényelhetett kizárólagosságot erre a márkanévre. A Maharudra az APPU védjegyet és a kiselefánt rajzát majdnem teljesen azonos módon és színezéssel használta. Ezért a bíróság eltiltotta ennek a védjegynek a használatától.

E) Az Indiai Szabadalmi Hivatal egy újabb döntésével elutasította a *Gilead* hepatitis C elleni vakcinákra és azok gyártására vonatkozó szabadalmi bejelentését. Az ügy azért érdekel külön figyelmet, mert az elővizsgáló megállapította, hogy az igénypontok tárgya új és feltalálói tevékenységen alapszik, azonban az indiai szabadalmi törvény 3(d) cikke alapján nem tekinthető találmánynak. A hírhedt 3(d) cikk szerint nem találmány:

„egy ismert anyag új alakjának az egyszerű felfedezése, ami nem eredményezi ezen anyag *ismert hatásának a javulását*, vagy egy ismert anyag új tulajdonságának vagy új felhasználásának a felfedezése, vagy egy ismert eljárás, gép vagy készülék pusztá használata, kivéve, ha az ilyen új eljárás új terméket eredményez, vagy legalább egy új reagenst használ.

Magyarázat: Ennek a bekezdésnek a céljára azonos anyagnak tekintendők az ismert anyag sói, észterei, éterei, polimorfjai, metabolitjai, tiszta alakja, részecskemérete, izomerjei, izomerelegyei, komplexei, kombinációi és egyéb származéakai, kivéve ha hatékonyság szempontjából jelentősen eltérő tulajdonságúak.”

A 3(d) cikk, amelyet 2005-ben iktattak be az indiai szabadalmi törvénybe, az ellen kíván védelmet nyújtani, hogy ismert molekulák egyszerű javításait lehessen szabadalmaztatni.

Az Indiai Legfelsőbb Bíróság egy emlékezetes döntése a *Novartis A.G. vs. Union of India & Others*-ügyben a 3(d) cikk alapján elutasította a Novartis Glivec-re vonatkozó szabadalmi bejelentését, amelyben az imatinibmezilát egy új kristályformáját igényelte, amely azonban nem mutatta a 3(d) cikk által megkívánt megnövelt hatékonyságot. A legfelsőbb bíróságnak ezt a korábbi döntését figyelembe véve, az Indiai Szabadalmi Hivatal igazgatóhelyettese a *Gilead* szabadalmi bejelentésével kapcsolatban arra hivatkozott, hogy az igényelt vakcina csupán egy ismert vegyület sztereoizomerje, de a *Gilead* nem tudta bizonyítani, hogy ez a vakcina fokozott gyógyászati hatékonyságot mutatott.

A *Gilead* összehasonlító adatokat nyújtott be, amelyek azt bizonyították, hogy az igényelt vakcina csökkent citotoxicitást mutat anélkül, hogy ez hátrányosan befolyásolná a hepatitis C elleni kezelés hatékonyságát, összehasonlítva a hepatitis C kezelésére használt egyéb ismert anyagok hasonló tulajdonságával. Kérdés, hogy az ilyen típusú adatok elegendők-e a megjavult gyógyászati hatékonyság igazolására. Itt emlékeztetünk arra, hogy a korábbi

Novartis-ügyben az Indiai Legfelsőbb Bíróság számára nem volt elegendő annak igazolása, hogy az igényelt termék megnövelt biohosszáférhetőséget mutat, mert nem lehetett kapcsolatot kimutatni a megjavult biohosszáférhetőség és a megnövelt gyógyászati hatékonyság között.

Ha a Gilead fellebbez a legfelsőbb bíróság döntése ellen, lehetősége nyílik arra, hogy összehasonlító adatokat szolgáltatson a legközelebbi technika állásában említett vegyület hatása és a találmány szerinti vegyület hatása között, bár a bíróság döntése ilyen vonatkozásban nem szolgáltat világos választ.

F) Az Indiai Szabadalmi Hivatal a PCT 89bis 1(d) szabálya alapján értesítette a Nemzetközi Irodát, hogy 2015. november 15-étől kezdve kész elektronikus formában elfogadni és feldolgozni nemzetközi bejelentéseket.

Izrael

A) A thaiföldi *Hunter Group Ltd.* (Hunter) kérelmezte az Izraeli Védjegyhivatalnál az ábrás SLEEKY védjegy lajstromozását kisállatok, így kutyák és macskák eledelére a 31. áruosztályban.

A bejelentés ellen felszólalt az amerikai *Iams Company* (Iams), amely Izraelben 91789 számmal lajstromoztatta az alábbi, stilizált lábnyomot tartalmazó védjegyet

szintén kisállatok eledelére. A gyakorlatban az Iams a kisállateledeleket EUCANOBA és IAMS márkajelzésekkel az alábbi formában forgalmazta:

Amikor a hivatal 190 755 számmal engedélyezte a Hunter védjegyét, az Iams felszólalást nyújtott be a Hunter ábrás SLEEKY védjegye ellen. Ezt a felszólalást a hivatal elutasította, megállapítva, hogy bár az áruk és az árusítási csatornák hasonlóak, és bár a Hunter védjegye tartalmaz két lábnyomot, amelyek hasonlítanak az Iams védjegyében védett lábnyomhoz, nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége, mert a védjegyek eltérően hangzanak, és más-képp néznek ki.

A védjegyhivatal igazgatója előtti szóbeli tárgyaláson az Iams azzal érvelt, hogy védjegye 1980 óta van használatban, és jól ismert mind Izraelben, mind külföldön; emellett a Hunter védjegye egy bitorló másolat. Szakértő tanúja azt állította, hogy ha a termékeket egymás mellé helyezik, a fogyasztót (vagyis a vásárlót, nem a kisállatot) félrevezetné a hasonlóság. Az igazgató megjegyezte, hogy ez az állítás nem volt bizonyítékkal alátámasztva; megtévesztett fogyasztók nem tettek panaszt.

Az izraeli védjegy törvény 25. szakasza alapján az Iams fellebbezést nyújtott be a Tel Avivi Körzeti Bíróságnál, ahol az ügy Ginat bíróhoz került, aki megállapította, hogy az összetévesztés valószínűségének alapján kell döntenie. A bíró is azon a véleményen volt, hogy az Iams elmulasztotta bizonyítani a fogyasztók megtévesztését és azt, hogy kárt szenvedtek. Egyébként úgy tűnik, hogy a védjegyek minden zavar nélkül léteznek egymás mellett mind Izraelben, mind az Iams anyaországában, az Amerikai Egyesült Államokban, és Izraeltől eltekintve más országban nem nyújtottak be felszólalást.

Végül Ginat bíró 2015. február 11-i döntésével helybenhagyta az igazgató megállapítását, amely szerint a védjegyek egyidejűleg létezhetnek, és hogy mindkét termékvonat eladható egymás mellett, ahogy ez világszerte történt. Emellett a közérdeket szolgálja a verseny a kisállatélelmiszer-iparban.

A jogi költségeket 10 000 sékel összegben a Hunternek kellett viselnie.

Japán

A) 2015 januárjában a Toyota gépjárművek gyártását irányító aligazgatója, Bob Carter a fogyasztók elektronikai bemutatóján Las Vegasban bejelentette, hogy a gépkocsigyártók 2020-ig licenrdíjmentesen hozzáférhetnek a Toyota 5680 szabadalmához. Ez a portfólió 1970 üzemanyagcella-szabadalmat, 290 nagynyomású hidrogéntartályokra vonatkozó szabadalmat, 3550 db szoftverszabadalmat és 70 hidrogéntermelésre vonatkozó szabadalmat tartalmaz.

A Toyota a szabadalmait használni kívánó cégekkel royaltymentes licenrdmegállapodásra vonatkozó tárgyalásokat kíván folytatni, és örömmel veszi, ha a licenrdvevő is az ő rendelkezésére bocsátja a saját hasonló szabadalmait, de ez nem feltétele a megállapodásnak.

Carter kijelentette: „A Toyotánál azt gondoljuk, hogy ha megosztjuk a jó ötleteket, abból nagyszerű dolgok szülehetnek. Jelentős lesz a 2015 és 2020 között piacra vitt hidrogén-üzemanyagcellás járművek első generációja, amely a gépkocsigyártók, a kormány képviselői,

a kutatóintézetek és az energiaszolgáltatók között szokatlan közös együttműködést igényel. Ha kiküszöböljük a vállalatok közötti szokásos határvonalakat, meggyorsíthatjuk új technológiák kifejlesztését.” A Honda, a Chevrolet és a Volkswagen hidrogénüzemanyag-cellás saját modelleket fejlesztett ki. A Toyota saját hidrogénhajtású kocsiját, a *Toyota Mirai*-t 2015 őszén tervezi piacra vinni.

A Toyota eljárása olyan kísérletnek tűnik, amely elősegíti a hidrogéncellás gépkocsik gyártását. A Toyota megállapítja weboldálán: „A hidrogénalapú társadalom elérhető közel-ségben van, de azt nem tudjuk saját magunk kiépíteni. Ezért megosztjuk szabadalmainkat, hogy bátorítsuk a többi gépkocsigyártót és energiatársaságot, akik hisznek a tiszta alternatív energiában, hogy elősegítsük a világ fejlődését a hidrogénnel.”

Itt megjegyezzük, hogy az amerikai Tesla hasonló ajánlatot tett az elektromos gépkocsikat gyártó vállalatoknak, kikövezve az utat az elektromos gépkocsik széles körű elfogadásához. 2014 júniusában a Tesla vezetője, *Elon Musk* bejelentette, hogy összes szabadalmát hozzáférhetővé fogja tenni versenytársai számára, hogy azokat „jóhiszeműen” használják.

B) Japán kormánya 2015. február 13-án a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) genfi irodájánál letétbe helyezte a minták nemzetközi lajstromozására vonatkozó Hágai Egyezményhez való csatlakozás okmányát. Ez a nemzetközi szerződés Japánra nézve 2015. május 13-án lépett hatályba.

Itt megjegyezzük, hogy a japán védjegy törvények alapján egy japán mintabejelentés a szükségesnél több nézetrajzot kívánhat meg. Ezért az Európában érvényesített japán mintabejelentések esetén célszerű lehet a rajzok európai gyakorlatnak megfelelő módosítása annak érdekében, hogy a bejelentő elkerülje esetleg korlátozott oltalmi körű minta engedélyezését.

Kína

A) A 2014. májusi új kínai védjegy törvény alapján lehetőség van előhasználatra hivatkozni védjegybitorlással való fenyegetés esetén. A védjegykalózkodás áldozatai azóta is aggódva vártak egy olyan bírósági ítéletre, amely megerősíti az előhasználati jogot. Nemrég született egy ilyen döntés.

Az alperes *Shang Danni Fodrászközpontot* 2008-ban alapították; azóta használja kínai írásmóddal a SHANG.DANI STYLING (Shang Dani Fodrász) védjegyet, és különböző hirdetési csatornák révén bizonyos hírnévre tett szert.

Ms. Tan, a felperes, akinek a férje korábban az alperes alkalmazottja volt, 2012. augusztusban kérelmet nyújtott be a kínai írásmódú SHANG DANI védjegy lajstromozása iránt, és 2014 januárjában a védjegyet a Kínai Védjegy hivatal lajstromozta. Ezt követően a felperes egy pekingi körzeti bíróságnál pert indított az alperes ellen védjegybitorlás miatt, és 200 000 jüan kártérítés megfizetésére kérte kötelezni az alperest.

A bíróság megállapította, hogy az alperes magatartása az előhasználat kategóriába esik. Emellett a felperes nem vette tényleges gyakorlatba a lajstromozott védjegyet. Ennek megfelelően a bíróság elsőfokú döntése szerint a felperes nem jogosult eltiltani az alperest a vitatott védjegy használatától.

A döntés megfellebbezhető, annál is inkább, mert számos kérdést megoldatlanul hagyott:

- nem adott egyértelmű meghatározást arra nézve, hogy a védjegy bejelentése előtt hány év használat alapozza meg az előhasználatot;
- a bírósági tárgyalás során kiderült, hogy a felperes nem használta lajstromozott védjegyet, amikor a keresetét benyújtotta. Így felmerül az a kérdés, hogyan végződné az ügy, ha a felperes a védjegyet gyakorlatba vette volna.

B) A Kínai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal 2015. április 1-jén közzétette a kínai szabadalmi törvény 4. módosításának tervezetét abból a célból, hogy ahhoz a törvényt használó intézmények és a közönség hozzá tudjon szólni.

A tervezet az előző törvény 30 cikkének lényeges javítását tartalmazza, további 18 cikket módosít, 11 új cikket tartalmaz, egy cikket töröl, és egy „A szabadalmak érvényesítése” című új fejezetet is beiktattak. A legfontosabb módosításokat röviden az alábbiakban foglaljuk össze.

a) Lehetővé válik a tenyésztett és a háziállatok betegségeinek diagnosztizálására és kezelésükre vonatkozó eljárások oltalma.

b) Súlyosbítják a szabadalombitorlás esetén kiszabható büntetési tételeket.

c) Egyszerűsítik az elsőbbség igénylésével benyújtott szabadalmi bejelentések esetében az elsőbbség igazolását.

d) Az adminisztratív szabadalmi hatóságokat kötelezik a szabadalmak hasznosításának elősegítésére.

e) A Szabadalmakat Újból Felülvizsgáló Tanács felhatalmazást kap arra, hogy a kérelemben nem említett szempontokból is végezessen felülvizsgálatot.

f) A minták oltalmi idejét 10 évről 15 évre hosszabbítják meg.

g) Előkészítik a minták nemzetközi lajstromozására vonatkozó Hágai Egyezményhez való csatlakozást.

h) Lehetővé teszik a részleges mintaoltalmat.

Kuvait

Kuvait külügyminisztere 2014. szeptember 2-án értesítette a Szellemi Tulajdon Világszervezetét, hogy kormánya letétbe helyezte a Párizsi Uniós Egyezményhez való csatlakozás okmányát. Ennek megfelelően a nemzetközi egyezmény Kuvaitban 2014. december 2-án lépett hatályba.

A Kuvaiti Szabadalmi és Védjegyhivatal bejelentette, hogy 2015. január 1-jétől kezdve védjegybejelentések számára igényelhető a megelőző hat hónapon belüli bejelentések többsége.

Kuvait csatlakozásával az összes arab állam tagja lett a Párizsi Unió Egyezménynek.

Laosz

Laoszban a szellemi tulajdon oltalmára vonatkozó módosított törvény 2011. december 20-án lépett hatályba. Ez a törvény a védjegyet szellemi tulajdonnak tekinti, és a következő meghatározást adja rá: „Védjegy lehet minden olyan jelzés vagy jelzések kombinációja, amely képes egy vállalat áruait vagy szolgáltatásait megkülönböztetni egy másik vállalatétól”.

A szellemitulajdon-védelmi törvény 57. cikke szerint a védjegytulajdonosok azzal a joggal rendelkeznek, hogy

a) meggátolhatnak harmadik feleket abban, hogy azonos vagy hasonló jelzéseket használnak árukra vagy szolgáltatásokra vonatkozó kereskedés folyamán;

b) meggátolhatják a védjegyet viselő áruk eladását vagy hirdetését vagy a védjegy használatát szolgáltatásokkal kapcsolatban, továbbá az ilyen védjegyet viselő áruk bevitelét vagy kivitelét; és

c) védhetik jogaikat a mások által végzett bitorlással szemben.

Minthogy a szellemitulajdon-védelmi törvények kevésbé ismertek a nagyközönség számára, és a Szellemitulajdon-jogok Hivatalának tisztviselői még viszonylag gyakorlatlanok, a hivatal ritkán javasol büntetőjogi és/vagy polgárjogi rendszabályokat ilyen területen elkövetett vétségek esetén. Ezt bizonyítja az alábbi példa is.

2014-ben egy vezető thai fűszerporgyártó vállalat megbízásából egy év alatt számos rajtaütést végeztek olyan kereskedőknél, akik az említett vállalat védjegyét viselő hamisított mononátrium-glutamátot árusítottak. A rajtaütéseket hét olyan városban végezték, ahol a felperes védjegyét viselő termékeket hoztak forgalomba. Ilyen módon több mint 10 000 zsák mononátrium-glutamátot foglaltak le a helyi piacokon. A Szellemitulajdon-jogok Hivatala a lefoglalt áruk megsemmisítését rendelte el; más büntetést nem szabott ki a védjegybitorlókra, mert azok első ízben követtek el vétséget. A másodszori bűnelkövetők esetében a hivatal az ügyet bíróság elé viheti, amely három hónaptól két évig terjedő börtönbüntetéssel és 500 000 laktól 10 millió lakig terjedő pénzbírságot szabhat ki.

2013-ban és 2014-ben a hivatal 12 ügyben járt el védjegybitorlók ellen, és a jogsértettekkel együttműködő magatartása alapján Laoszban a védjegybitorlások számának csökkenése tapasztalható.

Luxemburg

Luxemburg kormánya ratifikálta az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezményt (Unified Patents Court Agreement), bár a ratifikációs okmányt még nem helyezte letétbe. Ennek megtörténte után már csak további hat ratifikációra lesz szükség ahhoz, hogy elérjék az UPCA hatálybalépéséhez szükséges 13 ratifikációt, és ezáltal lehetővé váljon az Egységes Szabadalmi Bíróság működése.

Luxemburg kormánya bejelentette, hogy nem kívánnak helyi divíziót létesíteni, mert ehhez nem elegendő az évenként benyújtott szabadalmi bejelentések száma. Ezért az Egységes Szabadalmi Bíróság hatáskörébe tartozó luxemburgi ügyeket közvetlenül a Központi Divízióhoz fogják küldeni.

Marokkó

A) Marokkóban 2014. december 18-án hatályba lépett a 2000. évi szellemi tulajdon-védelmi törvény módosítására vonatkozó új törvény, amely szabadalmakra, védjegyekre, ipari mintákra és integrált áramkörökre vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz.

a) Szabadalmak

A régi törvény szerint a szabadalmi bejelentéseket az alaki vizsgálatot követő nyolc hónapon belül engedélyezték. Az új törvény érdemi elővizsgálatot ír elő.

Az új szabadalmi törvény lehetővé teszi európai szabadalmak érvényesítését.

Az évdíjakat a régi törvény szerint a bejelentés napjának évfordulóján kellett fizetni. Az új törvény szerint évdíjat csak az engedélyezés után kell leróni.

Az új törvény lehetővé teszi megosztott bejelentések benyújtását is.

b) Védjegyek

Az új törvény hatálybalépése előtt a védjegybejelentéseket alaki vizsgálat után publikálták, és ha a bejelentés ellen nem nyújtottak be felszólalást, a védjegyet lajstromozták. Az új törvény bevezette az érdemi vizsgálatot abszolút és relatív lajstromozást gátló okok alapján. Ennek megfelelően ha egy lajstromozott védjegyet abszolút vagy relatív okok alapján el kellett volna utasítani, bármely érdekelt fél kérheti a védjegy megvonását.

Az új törvény a felszólalás határidejét hat hónapról két hónapra csökkenti. Ettől a védjegyek elővizsgálatának meggyorsítását várják.

Az új törvény lehetővé teszi egy védjegybejelentés több megosztott bejelentéssé való átalakítását, ahol minden egyes bejelentés eltérő árukra vagy szolgáltatásokra vonatkozhat. A megosztott bejelentések bejelentési napja megegyezik az eredeti bejelentés napjával. Ha a megosztást a bejelentés publikálása után végzik, az eredeti bejelentés ellen benyújtott kifogások a megosztott bejelentésekre is vonatkoznak.

Az új törvény lehetővé teszi a 3D védjegyek lajstromozását is.

B) 2015. március 1-jétől kezdve Marokkó a 41. állam lett, amelyben az új szabadalmi törvény alapján érvényesíteni lehet egy engedélyezett európai szabadalmat. Bármely fél, aki 2015. március 1-jén vagy azt követően nyújt be európai szabadalmi bejelentést, jogosult Marokkóban kérni szabadalma érvényesítését, feltéve, hogy megfizeti az ennek megfelelő díjat. A Marokkóban érvényesített európai szabadalmak ugyanolyan jogi előnyöket nyújtanak és ugyanolyan hatállyal rendelkeznek, mint egy marokkói nemzeti szabadalom, és a marokkói nemzeti törvény hatálya alá esnek. Marokkó az első nem európai ország, amelyben hatályba lép az Európai Szabadalmi Hivatallal kötött érvényesítési egyezmény, és Afrikában is az első ország, amelyben egy európai szabadalmat érvényesíteni lehet. Az egyezmény azonban nem jelenti, hogy Marokkó az ESZH tagjává válik.

Az érvényesítési egyezmény Marokkóban a 2014 decemberében elfogadott új szellemi tulajdon-védelmi törvény hatálybalépését követte. Ez a törvény körvonalazza az ország szabadalmakra, védjegyekre és mintákra vonatkozó rendelkezéseit, amelyek alapján a mindhárom, felsorolt szellemi tulajdon-védelmi jogra vonatkozó bejelentéseket érdemi vizsgálatnak vetik alá.

Azt remélik, hogy az európai szabadalmak Marokkóban való érvényesítésének a lehetősége előnyösen befolyásolja majd az afrikai ország növekvő gazdaságát, és egyúttal növeli Marokkó vonzerejét külföldi beruházók számára.

Németország

A Német Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) 2014. február 24-én a második és további gyógyászati indikációs igénypontok szabadalmazhatóságával kapcsolatban meghozta „Kollagenase I” és „Kollagenase II” jelű döntéseit, amelyekben az Európai Szabadalmi Egyezmény 54(5) cikke és a német szabadalmi törvény 3(4) cikke alapján értelmezte a „sajátos alkalmazás” kifejezést.

A döntések precedenst teremtenek a második indikációs alkalmazások németországi szabadalmazhatóságával kapcsolatban, és nagy jelentőséggel bírnak a gyógyszeripar számára is, mert új lehetőségeket nyitnak szabadalmi oltalom elnyerésére egy anyagszabadalom oltalmi idejének lejártát követően.

A döntések előzménye, hogy a BGH-t felkérték a Dupuytren- és a Peyronie-betegség kezelésére kollagenáz alkalmazását igénylő szabadalmak érvényességének az eldöntésére. A kollagenáz alkalmazása e két betegség kezelésére már ismert volt, és a kérdéses szabadalmaknak a technika állásából még nem ismert egyetlen vonása az az utasítás volt, hogy a kezelt testrészeket az anyag befecskendezését követően több órán át mozdulatlanul kell tartani.

A BGH megállapította, hogy a szabadalmazhatóság nincs kizárva, ha a szabadalom egyetlen új vonása az adagolási utasítás, amely nem található meg a technika állásában. Továbbá

a szabadalmazhatóság akkor sincs kizárva, ha a szabadalmi igénypontokban található utasítás nem az adagolásra, hanem a szabadalomban igényelt egyéb körülményekre vonatkozik.

A BGH úgy érvelt, hogy az ESZE 54(5) cikke szerinti „sajátos alkalmazás” követelmény és a német szabadalmi törvény 3. cikkének szövegezése nem kívánja meg másmilyen betegség kezelését. Valójában a BGH figyelembe vette, hogy az adagolás és a cél megadása mellett egyéb szempontok, így az adagolás módja, az anyag konzisztenciája vagy a sajátos páciensnépesség is jelentőséggel bírhat a sajátos alkalmazás meghatározásánál.

Emellett a BGH azt is figyelembe vette, hogy a német szabadalmi törvény 2a(1)(no. 2) cikke és az EPC 53(c) cikke szerint az igényelt alkalmazás olyan szempontjait, amelyek nem vonatkoznak az anyagtulajdonságokra és az anyagnak az emberi testre gyakorolt hatására, nem kell figyelembe venni a szabadalmazhatóság megítélésakor. Ezért a BGH szerint ahhoz, hogy a kezelési utasítások hozzájáruljanak a szabadalmazhatósághoz, ezeknek az utasításoknak tényyszerűen azt kell célozniuk, hogy lehetővé tegyék, erősítsék, katalizálják vagy egyéb módon javítsák az anyag hatékonyságát, feltéve, hogy ezek az utasítások nem vonatkoznak a kérdéses betegség kezelésére alkalmas gyógyászati eljárásokra, amelyeknek a hatásai függetlenek magától az anyagtól.

A BGH mindkét ügyet visszautalta a Szövetségi Szabadalmi Bíróságnak (Bundespatentgericht, BPG), és rámutatott, hogy a BPG megállapításai nem elegendőek ahhoz, hogy megtagadják a kérdéses szabadalmak szabadalmazhatóságát. Ezért a BPG-nek újra felül kell vizsgálnia az ügyeket.

Olaszország

A) Az Olaszország és San Marino között 1939-ben kötött barátsági és jószomszédi viszonyra vonatkozó egyezmény 43. cikke a szabadalmi és védjegyjogok kölcsönös elismerésére vonatkozott. 1939-ben azonban csupán Olaszországnak volt szabadalmakra, védjegyekre és mintákra vonatkozó törvénye. Azóta San Marino saját törvényt léptetett életbe a szellemi tulajdon-jogok oltalmáról, amely nagyon hasonlít az olasz törvényekhez, de nem azonos azokkal. San Marino a fontosabb nemzetközi szellemi tulajdon-védelmi egyezményekhez is csatlakozott, így a Szabadalmi Együtműködési Szerződéshez (PCT), az Európai Szabadalmi Egyezményhez és a védjegyek lajstromozására vonatkozó Madridi Jegyzőkönyvhöz.

Az új helyzetben a két állam szükségesnek tartotta, hogy az 1939. évi egyezmény hatályát a nemzeti bejelentési eljárásokból származó jogokra korlátozza. Ennek megfelelően 2014. december 23-tól kezdve a szabadalmak, védjegyek és minták kölcsönös elismerése a két állam között csupán az egyik államban benyújtott nemzeti bejelentés útján szerzett szellemi tulajdon-jogokra vonatkozik, de nem vonatkozik a nemzetközi eljárással kapott ilyen jogokra.

B) A legfelsőbb bíróság 2015. február 25-i döntésével új módon állapította meg a színvédjegyek oltalmának feltételeit.

A vizsgált ügyben a *Dow Italy S.r.l.* (Dow), egy olasz vegyipari vállalat rendelkezett egy „tisztá kék” színt igénylő védjeggyel, amelyet a „Pantone 290U” paraméterrel definiáltak, és húsz évnél hosszabb idő óta használtak a piacon termékek és szolgáltatások megkülönböztetésére.

A Dow beperelte védjegyének bitorlása és tisztességtelen verseny miatt a Bresciai Területi Bíróságnál az azonos területen működő *AB Isolanti* vállalatot, amely a Dow védjegyéhez hasonló színű szigetelőlemezeket gyártott és forgalmazott.

A Dow keresetét elutasította mind az elsőfokú, mind a másodfokú bíróság, megállapítva, hogy a hivatkozott védjegy gyengének minősíthető, és nem rendelkezik „sajátos erényekkel” vagy eredetiséggel, aminek következtében a védjegyzett színtől való részleges eltérés elegendő volt a szolgai utánzás és a bitorlás megtagadására.

Ezután a Dow a legfelsőbb bírósághoz fordult, amely helybenhagyta a Bresciai Területi Bíróság döntését. Először megismételte azt az elvet, hogy egy hosszú időn át használt védjegy csak kivételes esetben tehet szert megkülönböztetőképességre, amit esetről esetre kell meghatározni. A vizsgált ügyben azonban már az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a Dow kereskedelmi és hirdetési tevékenysége során a kék szín különböző árnyalatait használta, amelyek nem mindig feleltek meg a lajstromozott színnek. Ezért a legfelsőbb bíróság a következő megállapításokat tette:

a) A Bresciai Területi Bíróság nem zárta ki elvben azt, hogy a kék szín védhető védjeggyel, azonban

b) a vizsgált esetben a Dow nem mindig használt egyforma színt, és így nem állt fenn az a lehetőség, hogy az állandó és következetes használat megerősíti a színvédjegyet, ezért

c) a Dow védjegye nem rendelkezik az eredetiség és a fogalmi kidolgozottság erényével, ami miatt gyenge védjegynek kell tekinteni, amelynek csekély módosítása, például az árnyalatok kismértékű változtatása vagy egyéb elemek, például feliratok vagy lyukak használata elegendő az összetévesztés kizárásához hasonló termékekkel való összehasonlítás esetén is.

Portugália

A *Boehringer* kiegészítő oltalmi tanúsítványért folyamodott a Pradaxa gyógyszerre (dapigatran-etexilát mezilát alakjában) az EP 1 485 094 sz. alapszabadalom kapcsán, amely a dapigatran-etexilát orvosi alkalmazását védi agyér sérüléssel járó balesetek és szisztémás érelzáródás megelőzésére nem billentyűs pitvari fibrillációban szenvedő felnőtt páciensekben. A Portugál Szabadalmi Hivatal elutasította az SPC 511-re vonatkozó kérelmet, megállapítva, hogy az nem felel meg a 469/2009 sz. európai uniós SPC-rendelet 3(d) cikkének, mert nem összeegyeztethető az ugyanazon termékre vonatkozó első forgalmazási engedéllyel; ugyanis már kértek egy SPC-t (SPC 490) azonos szabadalom és hatóanyag alapján.

A *Boehringer* a Szellemtulajdon-védelmi Bíróságnál nyújtott be fellebbezést a hivatal döntése ellen arra hivatkozva, hogy az SPC 490-t a dapigatran-etexilát-mezilát hatóanyaggal

venás tromboembóliás esetek elsődleges meggátlására használták olyan felnőttekben, akik csípő- vagy térdpótlási műtéteken estek át, míg az SPC 511-et arra szánták, hogy ugyanazt a hatóanyagot agyéri balesetek és szisztémás érelzáródások megelőzésére használják nem billentyűs pitvari fibrillációban szenvedő felnőtt páciensekben. Ennek következtében a Boehringer azt állította, hogy a gyógyászati felhasználás eltérő területe miatt nem lehetett azt mondani, hogy egynél több SPC-t engedélyeznek ugyanarra az alapszabadalomra.

A bíróság helyt adott a Boehringer fellebbezésének, és hatályon kívül helyezte a hivatal elutasító döntését. A bíróság az Európai Unió Bírósága joggyakorlatára, különösen a 130/2011 sz. döntésre hivatkozott, amely a következőt állapította meg:

„Miként egy terméket védő vagy egy termék előállítását lehetővé tevő eljárást védő szabadalom esetén, úgy egy új vagy ismert termék új alkalmazását védő szabadalom esetén is, amilyen szabadalom a fő eljárásnak is tárgya, az SPC-rendelet 2. cikke szerint lehetőség van SPC engedélyezésére, és ebben az esetben az SPC-rendelet 5. cikke szerint az SPC ugyanolyan jogokat biztosít, mint az alapszabadalom e termék új felhasználása vonatkozásában.”

Figyelembe véve a CJEU joggyakorlatát, a Szellemtulajdon-védelmi Bíróság megállapította, hogy a Pradaxa gyógyszer új gyógyászati felhasználása agyérsérüléssel balesetek és szisztémás érelzáródás meggátlására nem billentyűs pitvari fibrillációban szenvedő felnőtt páciensekben az SPC 511 alapszabadalma által védett hatóanyaghoz kapcsolódik. Ezt a gyógyászati felhasználást nem védi korábbi forgalmazási engedély, és ezért az SPC 511-et engedélyezni kell.

Spanyolország

A Tarragonai Fellebbezési Bíróság 2. tanácsa nemrég olyan döntést hozott, amely gyökeres eltérést jelent a fogyasztókkal szemben elkövetett vétkekre vonatkozó korábbi joggyakorlattól.

A döntés a Valli Büntetőbíróság 2. tanácsának egyik döntése ellen benyújtott fellebbezésre vezethető vissza. Ez a döntés elrendelte az eljárás ideiglenes megszüntetését és elhalasztását, mert a lefoglalt termékek, annak ellenére, hogy bitoroltak több jól ismert védjegyet (ezeket a védjegyeket a tulajdonosok hozzájárulása nélkül másolva), az eredetiséget illetően nem vezették félre a fogyasztókat. A bíróság a következő tényezők alapján jutott erre a következtetésre:

- a másolt termékek rosszabb minősége az eredeti termékek minőségéhez viszonyítva;
- a másolt termékek alacsonyabb ára; és
- a lefoglalt árukat utcán vagy bolhapiacon szándékoztak eladni.

Bár idejélmúlt, a fogyasztókkal szemben elkövetett vétség elméletét fenntartotta számos spanyol fellebbezési bíróság, és a legfelsőbb bíróság fejlesztette ki a korábbi, 1973. évi bünte-

tő törvénykönyv alapján, ahol annak a megállapításánál játszott lényeges szerepet, hogy egy fogyasztót becsaptak-e, amikor egy hamis védjeggyel ellátott terméket vásárolt.

A büntető törvénykönyv úgy rendelkezett, hogy a szellemitulajdon-jogi vétkek csalást képeznek olyan esetben, amikor lényeges volt a fogyasztó becsapása. Itt szerepet játszott a törvénykönyv IV. fejezetének csalásra vonatkozó 534. cikke.

A jelenleg hatályos büntető törvénykönyv 274. cikke azonban a „szellemitulajdon-jogok ellen elkövetett bűncselekmények” címszó alatt szerepel, de más fejezetben, mint a csalásra vonatkozó vétkek (IV. fejezet) és a piac és a fogyasztók ellen elkövetett vétkek (XI. fejezet).

Az a tény, hogy egy fogyasztó nincs tisztában azzal, hogy egy bitorló terméket vásárol, nem eleme a büntetőjogi törvénykönyv 274. cikke szerinti vétkeknek, mert a jogilag védett egyetlen jog az illetékes hatóságnál történő lajstromozásból származó szellemitulajdon-jog használatára vagy kiaknázására vonatkozó kizárólagos jog.

A 274. cikkben körvonalazott vétség nem említi a „fogyasztó” szót, és nem vonatkozik fogyasztói vagyontárgyak oltalmára, ellentétben a sajátosan a piacra és a fogyasztókra vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekkel. Nem a fogyasztó az áldozata a szellemitulajdon-jogok elleni vétségnek, hanem a bitorlott védjegy tulajdonosa.

Emellett a büntetőjogi törvénykönyv 274. cikke nem rendelkezik arról, hogy a termékeket mint olyanokat egymással össze lehet tévesztetni. A 274. cikk szövegezése szerint összetévesztés szempontjából csupán a lefoglalt árukon törvénytelenül utánzott jelzések és a lajstromozott védjegyek lényegesek. Továbbá a 274. cikkben a termékekre vonatkozó egyetlen hivatkozás szerint azok a termékek, amelyeken a védjegyeket alkalmazzák, „ugyanolyan vagy hasonló termékek legyenek, mint amelyekre a szellemitulajdon-jog lajstromozva van”.

Ha a fogyasztókat becsapják vagy rászedik, akkor a 274. cikk mellett a csalásra és a fogyasztóvédelemre vonatkozó egyéb büntetőjogi rendelkezéseket is alkalmazni lehet. Becsapásra azonban nincs szükség ahhoz, hogy a 274. cikk szerinti büntetőjogi tételt lehessen alkalmazni, mert ez a cikk csak szellemitulajdon-jog elleni vétkekre vonatkozik.

Szingapúr

A Szingapúri Szellemitulajdon-védelmi Hivatal 2014. november 13-án módosította a mintatörvényt. A legfontosabb változás az ipari minták publikálására vonatkozik. A módosított törvény szerint ugyanis lehetőség van a minta publikálásának halasztására. Ennek megfelelően a hivatal kérelemre a bejelentés napjától legfeljebb 18 hónappal elhalasztja az ipari minta lajstromozását, és így az a versenytársak előtt legfeljebb másfél évig titokban tartható.

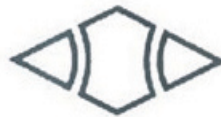
Tajvan

A) A szabadalmi bejelentések érdemi vizsgálati idejének csökkentése és hatékonyságának növelése érdekében a Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal a végrehajtó yuan által is

jóváhagyott „szabadalmi bejelentések hátralékát csökkentő program” szerint jár el. Ennek alapján évről évre növekszik a befejezett érdemi vizsgálatok száma. 2013-ban 60 000-nél több szabadalmi bejelentés érdemi vizsgálatát fejezték be. Ez a szám 2014-ben 70 206-ra nőtt, és jóval meghaladta az ugyanebben az évben benyújtott érdemi vizsgálati kérelmek számát, amely 40 168 volt. 2013 végéig 128 902-re nőtt az olyan bejelentések száma, amelyeknek már kérték az érdemi vizsgálatát. Ez a szám 2014 végéig 100 014-re csökkent.

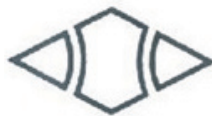
2013 decemberében egy szabadalmi bejelentés érdemi vizsgálatának a lefolytatásához átlagosan 38,12 hónapra volt szükség, és ez az időtartam 2014. december végére 29,68 hónapra csökkent, tehát átlagosan 8 hónappal rövidült. A hivatal arra számít, hogy 2015-ben a szabadalmi bejelentések érdemi vizsgálatának átlagos időtartama 26 hónapnál rövidebb időtartamra fog csökkenni.

B) Egy tajvani bejelentő a Tajvani Védjegyhivatalnál 1 334 761-es számmal lajstromoztatta alábbi ábrás védjegyet a 7. áruosztályban:

Vizsgált védjegy

Ezt a védjegyet a hivatal egy japán vállalat keresete alapján a korábbi tajvani védjegytvény 23(1)14 cikke [a hatályos tajvani védjegytvény 30(1)12 cikke] szerint érvénytelenítette az alábbi, korábban használt védjegyre hivatkozva:

Korábban használt védjegy

E döntés ellen a védjegybejelentő adminisztratív fellebbezést nyújtott be, amelyet azonban az adminisztratív szerv elutasított. Ezt követően a védjegybejelentő a Szellemitulajdonvédelmi Bíróságnál indított adminisztratív keresetet, amelyet azonban az elutasított, megerősítve a védjegyhivatalnak a vizsgált védjegyet érvénytelenítő döntését.

A régi tajvani védjegytvény 23(1)14 cikke [az új védjegytvény 30(1)12 cikke] főleg azt célozza, hogy megakadályozza azt a tisztességtelen versenyt, amelyet azzal követnek el, ha egy harmadik fél mások által létrehozott védjegy eltulajdonításával nyújt be védjegybejelentést. Ez a korábban használt védjegyek tulajdonosainak lehetőséget nyújt védjegyjogaik megvédésére, amikor azokat mások meg akarják előzni. A tajvani védjegytvény ugyanis az első bejelentő elvén nyugszik, az első használó elve helyett. Így egy Tajvanon nem lajstromozott, korábban használt védjegyet elvileg nem véd a védjegytvény. Egy védjegy

jelentőségét és értékét azonban a védjegy használata alapozza meg, ezért a védjegy törvény tartalmaz néhány cikket az első használat szellemében ahhoz, hogy bizonyos oltalmat biztosítson a Tajvanon vagy egyéb országokban korábban használt, nem lajstromozott védjegyek számára.

A Szellemitulajdon-védelmi Bíróság véleménye szerint a vizsgált és a korábban használt védjegy gyakorlatilag azonos, és mindkettőt hasonló árukon használják. A japán fél bizonyította, hogy a korábban használt védjegyet Japánban és Tajvanon a vizsgált védjegy bejelentési napjánál korábban használta. A vizsgált védjegy bejelentője (a „felperes”) ismerte a korábban használt védjegyet, mert üzleti kapcsolatban állt a japán cég tajvani elosztójával, és a japán vállalat üzleti versenytársa volt. A felperes utánozta és lajstromoztatta a korábban használt védjegyet, ami a régi védjegy törvény 23(1)14 cikkébe, illetve a hatályos védjegy törvény 30(1)12 cikkébe ütközött. Ezért a vizsgált védjegyet a bíróság szerint érvényteleníteni kell.

A felperes előadta, hogy a vizsgált védjegyet három évnél régebben használja, és a védjegy a széles körű használat révén Tajvanon elnyerte a fogyasztók általi ismertséget. A japán cég sohasem lajstromoztatta korábban használt védjegyet Tajvanon, azonban az adminisztratív pereskedéssel szeretné megszerezni a felperes által megalapozott márkanév hírnevét. A japán félnek adott védjegyoltalom azonban nem lehet tágabb, mint a védjegybejelentőé, vagyis a felperesé.

A bíróság megállapította, hogy a régi védjegy törvény 23(1)14 cikke, illetve a hatályos védjegy törvény 30(1)12 cikke főleg azt a célt szolgálja, hogy megakadályozza egy korábban használt védjegy mások általi megelőzését. Bár a korábban használt védjegyet Tajvanon nem lajstromozták, az korábbi használat útján megkülönböztetőképességre és hírnévre tett szert. Ha a vizsgált védjegy bejelentője egy korábban használt védjegyet utánozott és lajstromoztatott, mert szerződéses vagy üzleti kapcsolatok vagy egyéb viszonylatok folytán tudatában volt a korábban használt védjegy létezésének, megsérti a jóhiszeműség elvét. Bár a felperes azt állította, hogy a vizsgált védjegy éveken át való használata számára goodwillt alapozott meg, a vizsgált védjegyet érvényteleníteni kell annak érdekében, hogy elkerüljék a fogyasztók megtévesztését és a tisztességtelen versenyt. Így meg lehet tartani a tisztességes kereskedés elvét; emellett az ilyen döntés összhangban van a védjegy törvény szellemével is.

Tunézia

A Tunéziai Szabadalmi Hivatal egyezményt írt alá az Európai Szabadalmi Hivatallal, amelynek alapján az európai szabadalmi bejelentések és szabadalmak jogi hatályt kaphatnak majd Tunéziában. Az egyezményt a hatálybalépéshez még ratifikálni kell.

VÁLOGATÁS AZ IPARJOGVÉDELMI SZAKÉRTŐI TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY HASZNÁLATIMINTA-OLTALOM KÉRDÉSÉBEN

ISZT-6/2014/2

I. A tényállás

1. A megbízó szakértői vélemény készítésével bízta meg a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő Iparjogvédelmi Szakértői Testületet használatiminta-oltalommal kapcsolatban, a mintaoltalom adott termékre való kiterjedése, valamint a termékkel kapcsolatos egyes hasznosítási cselekményeknek a mintaoltalomból eredő kizárólagos hasznosítási jog szempontjából való megítélése kérdésében.

2. A megbízó a megbízásban tájékoztatta az Iparjogvédelmi Szakértői Testületet arról, hogy cégük üzleti kapcsolatban áll a használatiminta-oltalom jogosultjával, és ezen üzleti kapcsolatból adódóan számos, a közösségi közlekedés jegyelőállításában alkalmazható megoldás hasznosítására törekszik. A hasznosításhoz kapcsolódó jogi helyzet tisztázása és a használatiminta-oltalom által lefedett megoldástartomány kereteinek pontosabb feltérképezése lényeges stratégiai feladat cégük számára. A szakvéleménykérésre ennek jegyében került sor.

A megbízó a szakértői vizsgálat lefolytatásához az alábbi iratokat, illetve termékmintát bocsátotta rendelkezésre:

- D1: a használati minta leírása,
- D2: a termék mintapéldánya,
- D3: ábralap 2 db ábrával, a termékminta és a hivatkozási jelek összekapcsolásával.

3. A szakértői testület a megbízás alapján szakértői véleményt készített.

Az ISZT-6/2014 számon megküldött szakvéleményben a kérdésekre adott válaszok között szerepelt az a lényegi megállapítás, hogy a megbízó által a megbízás mellékleteként benyújtott termékminta (D2) és annak a megbízásban közölt ismertetése (okfejtés) alapján a szakértői testület nem tudta megállapítani azt, hogy a termékben a mintaoltalom főigénypontjának összes jellemzője megvalósul, vagy hogy abban egy vagy több igényponti jellemzőt egyenértékű jellemzővel helyettesítettek. Ugyanakkor a szakértői testület a benyújtott iratok alapján nem talált olyan okot, amely eleve kizárná azt, hogy a vizsgált termék a mintaoltalom oltalmi körébe essen.

A szakértői testület az ISZT-6/2014 számú szakvéleményben hangsúlyozta, hogy a vonatkozó rendelet előírása értelmében a szakértői vélemény kialakítása a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján történik; a testület a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást. Következésképpen kívül esik a szakértői vélemény lehetőségein a mintaoltalom egyes jellemzői megvalósulásának anyagvizsgálati úton vagy bármely más, a benyújtott termékminta (D2) szemrevételezésétől eltérő módszerrel történő megállapítása.

4. A megbízó újabb megkeresésében jelezte, hogy az ISZT-6/2014 számú szakvéleményben foglaltakra tekintettel a műszaki jellemzők meglétével kapcsolatban elvégeztette a laboratóriumi körülmények közötti pontos vizsgálatokat, és azok eredményét csatolta a korábban már benyújtott adatok kiegészítéseként. Egyúttal azt kérte, hogy a szakértői testület az újonnan benyújtott bizonyíték (papíripari szakvélemény) figyelembevételével egészítse ki vagy módosítsa korábbi, ISZT-6/2014 számú szakértői véleményét. A benyújtott irat:

D4: Papíripari szakértői vélemény és a mellékletét képező jegyzőkönyv.

5. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület megállapította, hogy a D4 iratban dokumentált laborvizsgálati eredményeken nyugvó megállapítások és a korábban benyújtott D1–D3 iratok, illetve termékminta együttesen a korábbitól eltérő ténybeli alapot képez, ami új vizsgálatot és annak alapján kialakítandó új szakvéleményt feltételez. A szakértői testület az új megbízásnak olyan módon tesz eleget, hogy a megbízó által korábban feltett kérdések, valamint a korábban benyújtott D1–D3 iratok, illetve a termékminta, továbbá az újonnan benyújtott bizonyíték (D4 irat) alapján alakítja ki szakértői véleményét. A jelen szakértői vélemény a továbbiakban nem hivatkozik az ISZT-6/2014 számú szakvéleményre, de átveszi annak mindazon megállapításait, amelyek a jelen tényállás mellett is változatlanul érvényesek.

II. A feltett kérdések

A megbízás értelmében a szakértői vizsgálatnak a következő kérdésekre kell választ adnia:

1. Megállapítható-e, hogy a (D2 termékminta szerinti) termék a mintaoltalom főigénypontjában foglalt megoldás oltalmi köre alá esik?
2. Amennyiben megállapítható, hogy a D2 szerinti termék a mintaoltalom főigénypontjában foglalt megoldás oltalmi köre alá esik, akkor megállapítható-e, hogy az adott jegy értékesítése esetén a jegy kiállítója az 1991. évi XXXVIII. törvény 19. §-ában foglaltakat valósítja meg?
3. Amennyiben megállapítható, hogy a D2 szerinti termék a mintaoltalom főigénypontjában foglalt megoldás oltalmi köre alá esik, akkor megállapítható-e, hogy a megszemélyesi-

tés alapját képező jegyalap (azaz a szövegezéssel még el nem látott, de azzal szerkezetében megegyező jegyalap) is a mintaoltalom főigénypontjában foglalt megoldás oltalmi köre alá esik?

4. Amennyiben megállapítható, hogy a D2 szerinti termék a mintaoltalom főigénypontjában foglalt megoldás oltalmi köre alá esik, valamint megállapítható, hogy a megszemélyesítés alapját képező jegyalap (azaz a szövegezéssel még el nem látott, de azzal szerkezetében megegyező jegyalap) is a mintaoltalom főigénypontjában foglalt megoldás oltalmi köre alá esik, akkor megállapítható-e, hogy az adott jegyalap értékesítése esetén a jegyalap előállítója és/vagy forgalmazója az 1991. évi XXXVIII. törvény 19. §-ában foglaltakat valósítja meg?

III. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület eljárása

1. A szakértői testület a 270/2002. (XII.20.) Korm. rendelet által meghatározott feladatkörben, szervezeti és eljárási rendben, valamint a tényállásra irányadó jogszabályok – főként a használati minták oltalmáról szóló 1991. évi XXXVIII. törvény (a továbbiakban: Hmt.), valamint a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.) – rendelkezései alapján alakította ki az alábbiakban kifejtésre kerülő álláspontját.

2. A kormányrendelet értelmében a szakértői testület a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt; a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást. A jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései tehát a vizsgált terméknek a megbízó által benyújtott mintapéldányán és a megbízó által adott – papíripári szakértői (laborvizsgálati) eredményekkel alátámasztott – ismertetésén, valamint az ügy szerinti mintaoltalomra vonatkozó – az iparjogvédelmi hatósági nyilvántartásban szereplő nyilvános – adatokon alapulnak, s csak azokra nézve helytállóak.

3. Ez a szakértői vélemény a használatiminta-oltalommal kapcsolatos ügyben eljáró hatóságokat és bíróságokat nem köti.

IV. A szakértői testület álláspontja

A szakértői testület a szakértői megbízás kapcsán a megbízó által feltett iparjogvédelmi vonatkozású kérdésekben kialakított álláspontját az alábbiakban fejt ki.

Az oltalom terjedelme és a vizsgálandó termék

1. A Hmt. 13. §-ának (1) és (2) bekezdése értelmében a használatiminta-oltalom terjedelmét, vagyis azt, hogy az oltalom mely termékekre terjed ki, a hivatalos használatiminta-leírás

végén megfogalmazott igénypontok határozzák meg. Az igénypontokat mindenben a minta leírása és a hozzá mellékelt rajz alapján kell értelmezni.

A mintaoltalom az olyan termékre terjed ki, amelyben az igénypont összes jellemzője maradéktalanul megvalósul, vagy amelyben egy vagy több igényponti jellemzőt egyenértékű jellemzővel helyettesítettek.

A használatiminta-oltalom terjedelmét a mintaoltalom esetében a legszélesebb körben a főigénypont (1. igénypont) szövege adja meg. Ha a termékben a főigénypont összes jellemzője megvalósul (illetve ha egy vagy több főigényponti jellemzőt egyenértékű jellemzővel helyettesítettek), akkor arra a termékre a használati minta oltalma kiterjed. Ha azonban a főigénypont akárcsak egy jellemzője is nem valósul meg, és egyenértékű jellemzővel sem helyettesítették a termékben, akkor a vizsgált termékre nem terjed ki a mintaoltalom.

2. *A mintaoltalom 1. igénypontja (főigénypont) a következő:*

- D1 Jegy- és szelvényalap, amelynek
- D1a) egyik határoló felülettel (11) és
- D1b) másik határoló felülettel (12) rendelkező,
- D1c) legalább 25 gramm/m² négyzetméter-tömegű anyagból készült hordozóteste (10) van, ahol
- D1d) az egyik határoló felület (11) és a másik határoló felület (12) legalább egyike utólagosan rögzíthető adatok fogadására szolgáló legalább egy darab adatfogadó zónát (2) tartalmaz,
- D1e) az adatfogadó zóna (2) legalább egy részében pedig a hordozótest (10) egyik határoló felülete (11) és másik határoló felülete (12) közül legalább az egyikre, az utólagosan rögzíthető adatok legalább egy részének megjelenítésére szolgáló, hőérzékeny jelölőréteget (21) magában foglaló bevonat (20) van felhordva,

azzal jellemezve, hogy

- D1f) a hordozótest (10) hőérzékeny jelölőréteget (21) magában foglaló bevonattal (20) ellátott adatfogadó zónájának (2) legalább egy része a bevonat (20) külső oldala (20a) fölött elhelyezett ellenőrzést segítő fényút-befolyásoló réteggel (30) van ellátva,
- D1g) a fényút-befolyásoló réteg (30) pedig befoglaló összetevőt (31) és a befoglaló összetevőben (31) véletlenszerű elhelyezkedésben fénytörő és/vagy fényvisszaverő összetevőt (32) tartalmaz.

3. *A megbízó a fenti főigénypontokkal együtt vizsgálandó terméket (D2 termékminta szerinti termék) a következőképpen határozta meg:*

- „D2 Maga a termék egy megszemélyesítésre alkalmas jegyalappal rendelkezik, amely vékony, téglalap formájú lap, és így ezen terméknek
- D2a) a megnevezést is tartalmazó egyik határoló felülete van, továbbá

- D2b) az egyedi azonosításra is alkalmas karaktercsoportot (esetünkben az A01871457 és A01871458 jelsorozatot) magában foglaló másik határoló felülete van.
- D2c) Egyszerű mérés alapján pedig megállapítható, hogy a termék 25 g/m² négyzetmétertömeget meghaladó tömegű anyagból van elkészítve.
- D2d) Megfigyelhető az is, hogy az egyik határoló felületen utólagosan rögzíthető adatok fogadására szolgáló adatfogadó zónája van, amelyben – ebben az adott esetben, többek között az

'Érvényesség kezdete/start date

2014. 05. 15.

Érvényesség vége/end date

2014. 06. 14.

Azonosító szám/identification number

AU12346'

szövegezés olvasható. Ezen szöveget nem a jegyalap elkészítésekor, hanem azt követően, a jegyalap 'megszemélyesítésekor' hozták létre az egyik határoló felületen, így nyilvánvaló, hogy a jegyalapon annak elkészítésekor már tervezett módon lennie kellett adatfogadó zónának, azaz olyan területnek, amelyre később a hõnyomtatás során információ (pl. keltezés, megnevezés, érték) kerül. Ha ugyanis nincs tervezett adatfogadó zóna a terméken, akkor a hõnyomtatáskor nem jelenhet meg egy adott 'megszemélyesítési' tartalom a termék, azaz a jegy megfelelő helyén, pl. ott, ahol a hõ hatására megjelenõ karakterek létrehozására szolgáló bevonat van!

Itt kell megjegyezni azt is, hogy a megjelölt használatiminta-oltalom fõigénypontja megengedi azt a megvalósítási formát is, hogy egy adott jegyalapon csak egyetlen adatfogadó zóna (2) helyezkedjen el, amely lehet akár a hordozótest (10) teljes egyik határoló felülete (11) is!

- D2e) A jelzett adatfogadó zónában megjelenített szövegrõl megállapítható, hogy úgynevezett hõnyomtatással elõállított szöveg, amely alapján tényként rögzíthetõ, hogy az adott adatfogadó zónában hõérzékeny jelölõréteget magában foglaló bevonatnak kellett lennie még a jegyalap megszemélyesítése elõtt.
- D2f) A kész jegyet az egyik határoló felületével a fény irányában tartva, és azt hossztengele körül kismértékben ide-oda forgatva megfigyelhetõ egy sajátos (régibusz-megálló alakzatot formáló) alapon elhelyezkedõ karaktercsoport. Ez a nyomat a hordozótest egyik határoló felületén lévõ adatfogadó zóna hõérzékeny jelölõréteget magában foglaló bevonattal ellátott része fölött helyezkedik el. Ez abból is megállapítható, hogy a mozgatás során szembetûnõvé válik, hogy ahol a nyomat található, ott, pl. 2014. 06. karakterek adott szögben kevésbé láthatóak, azaz be vannak fedve a nyomat anyagával.

Az is megfigyelhető továbbá, hogy a termék mozgatása során, az egyik határoló felület és a fényforrás egymáshoz viszonyított helyzetének változtatásával a látvány is megváltozik, így adott helyzetben a 2014. 06. karakterek tisztán, egyöntetű fekete színben mutatkoznak, míg más pozícióban a 2014. 06. karakterek fölött láthatóvá válik a nyomat, és a nyomat által lefedett részekben a 2014. 06. karakterek áttetsző hatást mutatnak a szürke nyomatrészek alatt. Ebből pedig az is tényként állapítható meg, hogy a nyomat a bevonat külső oldala fölött fényút-befolyásoló réteggént van elhelyezve.

Az engedélyezett leírás 7. oldal, 4. bekezdése ismerteti, hogy a fényút-befolyásoló réteg hol és hogyan helyezkedjék el; míg a 8. oldal, 2. és 3. bekezdéséből az ismerhető meg részletesen, hogy ezen fényút-befolyásoló réteg hogyan és ilyen céllal működik.

D2g) Az ismert gyártástechnológia alapján az is nyilvánvaló, hogy a nyomtatással, azaz utólag száradó módon a termékre föl vitt nyomat kiindulóhelyzetében befoglaló összetevőt, így valamilyen folyékony hordozót, továbbá a befoglaló összetevőben elkevert fénytörő és/vagy fényvisszaverő összetevőt tartalmaz, különben az érzékelt hatás nem jöhetne létre.”

A megbízó a megbízáshoz mellékelte a vizsgált terméket megjelenítő azon fénymásolatot, amelyen a mintaoltalom releváns hivatkozási jeleit szerepeltette (D3).

A megbízó – a fent idézett ismertetés és okfejtés kiegészítéseként – rámutatott a D2 termékminta hátoldalán szereplő, a D3 fénymásolaton is kivehető apróbetűs közleményre, amely szerint:

„Az alapanyag hőpapír. Kérjük, az adattartalom olvashatósága érdekében napsugárzástól, hőhatástól, nedvességtől megóvni szíveskedjenek. Gyártás ideje: 2004. 03. Olvashatóságát 8 évig őrzi meg.”

A megbízó annak bizonyítására, hogy a D2 termékminta szerinti termék valóban rendelkezik a mintaoltalom D1–D1g) jellemzőit megvalósító D2–D2g) jellemzőkkel, szakértői (laboratóriumi) vizsgálatokat is végeztetett a D2 termékminta szerinti terméken.

A D4 papíripari szakértői vélemény mérésekkel igazolt megállapításai:

1. A minták alapanyaga hőpapír.
2. A bérletszelvényminták átlagos négyzetmétertömege 117 g/m^2 .
3. A minták felületén lévő, a bérlet „megszemélyesítését” eredményező karakterek hőnyomtatással lettek előállítva.
4. A mintákon lévő „logo” (régí buszmegálló-alakzatot formáló alakban elhelyezkedő karaktercsoport) a hőnyomtatásra alkalmas réteg felett helyezkedik el.
5. A mintákon lévő „logo” (régí buszmegálló-alakzatot formáló alakban elhelyezkedő karaktercsoport) fényút-befolyásoló tulajdonsággal rendelkezik.
6. A fényút-befolyásoló réteget befoglaló összetevő és abban véletlenszerűen elhelyezkedő fénytörő és/vagy fényvisszaverő összetevők alkotják.

Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület válasza a feltett kérdésekre

A megbízó 1. kérdésére a szakértői testület válasza a következő.

A megbízó által a megbízás mellékleteként benyújtott termékminta (D2) és annak a megbízásban közölt – papíripari szakértői (laborvizsgálati) eredményekkel alátámasztott – ismertetése alapján a D2 termékminta szerinti termékben a mintaoltalom főigénypontjának összes jellemzője megvalósul.

A megbízó 2. kérdésére a szakértői testület válasza a következő.

Mivel a D2 szerinti termékre a mintaoltalom kiterjed, az ilyen jegy- és szelvényalap felhasználásával jegyeknek gazdasági tevékenység körében való előállítása a Hmt. 12. §-a értelmében a mintaoltalom jogosultjának kizárólagos hasznosítási joga körébe tartozik. Aki ilyen hasznosítást jogosulatlanul végez, az a mintaoltalom bitorlását követi el a Hmt. 19. §-a szerint.

A megbízó 3. kérdésére a szakértői testület válasza a következő.

Ha a termék kialakítása, elrendezése és szerkezeti felépítése olyan, hogy megvalósítja a mintaoltalom főigénypontjának összes jellemzőjét, akkor arra a termékre a mintaoltalom kiterjed akkor is, ha még semmilyen adat nincs rá rögzítve, és – a 2. kérdésre adott válasszal összhangban – akkor is, ha a termék az összes kívánt adatot, köztük az érvényesítést – a megbízás szóhasználatával „megszemélyesítést” – eredményező, legalább részben hõnyomtatással előállított adatokat is tartalmazó kész jegy, bérletszelvény vagy hasonló. Ennélfogva, mivel a D2 szerinti termékre a mintaoltalom kiterjed, így a mintaoltalom a D2 szerinti termék előállításához alapul szolgáló olyan jegyalapra, amelyről csupán a – legalább részben hõnyomtatással előállított – adatok vagy azok egy része hiányzik még, azaz „a meg­személyesítés alapját képező jegyalap”-ra szintén kiterjed.

A megbízó 4. kérdésére a szakértői testület válasza a következő.

Az 1–3. kérdésre adott válaszokkal összhangban, mivel megállapítható, hogy a D2 szerinti termékre a mintaoltalom kiterjed, így az ilyen jegy- és szelvényalapnak, valamint az ilyen jegy- és szelvényalap felhasználásával jegyeknek, bérletszelvényeknek vagy hasonlóknak gazdasági tevékenység körében való előállítása és forgalmazása a Hmt. 12. §-a értelmében a mintaoltalom jogosultjának kizárólagos hasznosítási joga körébe tartozik. Aki ilyen hasznosítást jogosulatlanul végez, az a mintaoltalom bitorlását követheti el a Hmt. 19. §-a szerint.

A szakértői testület álláspontjának indokolása

1. Az igénypontok értelmezésével kapcsolatos általános szempontok

A mintaoltalom terjedelmének meghatározása során az igénypont(ok) értelmezésére van szükség. Az igénypontokat, következésképpen az igényponti jellemzőket is a leírás és a rajz alapján kell értelmezni [Hmt. 13. § (1) bek.]. Az értelmezést a mesterségben járatos személy [Hmt. 32. § (1) bek.] szemszögéből kell végrehajtani oly módon, hogy a mesterségben járatos személy „kötelező tudásának” forrásaként az elsőbbség napján hozzáférhető technika állását kell tekinteni.

Az igénypontnak a leírás és a rajz alapján történő értelmezése azt jelenti, hogy az egyes igényponti jellemzőknek, a jellemzők valamely összetartozó csoportjának és az igénypontban foglalt jellemzők összességének a jelentéstartalmát elsődlegesen a leírás és a rajzok alapján kell megállapítani, tehát a leírás és a rajzok szerinti jelentés az irányadó, ha eltérés mutatkozik a jellemző(k)nek a technika állása alapján szokásosnak vélt jelentésétől.

Egy általánosító igényponti jellemző jelentésének megállapításakor figyelembe kell venni a leírásban annak tulajdonított (egy)es konkrét, szűkebb jelentés(ek)e)t. Valamely határozottan (a szakember, illetve a mesterségben járatos személy számára kellő egyértelműséggel és részletességgel) kinyilvánított jelentést akkor is a jelentéstartalom részének kell tekinteni, ha ez ellentmondásban van a leírásnak a jelentéstartalomra vonatkozó valamely általános megállapításával. Ugyanakkor az általánosító igényponti jellemző jelentéstartalmának megállapításakor megfelelően figyelembe kell venni a rendeltetést, a működést, a hatásokat, adott esetben az előállítás körülményeit a termék és az adott jellemző vonatkozásában.

Ha a leírás (és a rajz) nem ad külön támpontot az igényponti jellemző értelmezéséhez (vagyis azt a mesterségben járatos személy kötelező tudására bízva), akkor a technika állása alapján legvalószínűbb jelentést kell a jellemzőnek tulajdonítani. A mesterségben járatos személytől nem várható el a szakmájában eltérő mértékben ismert (vagy elismert) jelentéstartalmak közül a „leghelyesebb” kiválasztása.

2. Az oltalom adott termékre való kiterjedésével kapcsolatos általános szempontok

A mintaoltalom a Hmt. 13. §-ának (2) bekezdése értelmében az olyan termékre terjed ki, amelyben az igénypont összes jellemzője megvalósul, vagy amelyben egy vagy több igényponti jellemzőt egyenértékű jellemzővel helyettesítettek.

Egy főigényponti jellemző abban az esetben valósul meg a termékben, ha a terméknek van olyan jellemzője, amelynek a jelentéstartalma beletartozik a főigényponti jellemző jelentéstartalmába, más szóval, amelyre a főigényponti jellemző „ráolvasható”. Az oltalomnak a termékre való kiterjedése szempontjából nincs jelentősége, ha a terméknek további, a főigényponti jellemzők jelentéstartalmán kívüli jellemzői is vannak, beleértve azt az esetet

is, ha a termék jellemzőjének jelentéstartalma bővebb, mint az annak megfelelő főigényponti jellemzőé.

A mintaoltalom az olyan termékre is kiterjed, amelyben egy vagy több igényponti jellemzőt egyenértékű jellemzővel helyettesítettek (ami mellett az igénypont összes többi jellemzője megvalósul).

3. Részletes vizsgálat a mintaoltalomnak a megbízó által ismertetett termékre való kiterjedése kérdésében

A testületnek választ kellett adnia arra a kérdésre, hogy a mintaoltalom oltalmi köre kiterjed-e a megbízó által a megbízás mellékleteként benyújtott D2 termékminta szerinti termékre.

A D2 termékmintának a megbízásban közölt ismertetése a megbízó azon álláspontját igyekezett bizonyítani részletes okfejtéssel, mely szerint a mintaoltalom főigénypontjának valamennyi jellemzője megfeleltethető a D2 termékminta jellemzőinek, így az ilyen termék a mintaoltalom oltalmi körébe esik. A megbízó továbbá annak bizonyítására, hogy a D2 termékminta szerinti termék valóban rendelkezik a mintaoltalom D1–D1g) jellemzőit megvalósító D2–D2g) jellemzőkkel, a termékmintán végeztetett szakértői (laboratóriumi) vizsgálatok eredményeit (D4 papíripari szakértői vélemény és a mellékletét képező jegyzőkönyv) hozta fel.

A szakértői testület a III.2. pontban előrebocsátott módon a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakította ki a véleményét; a tények megállapítására nem végzett külön bizonyítást. Ennek megfelelően a mintaoltalom kiterjedését a D2 termékminta szerinti termékre oly módon vizsgálta, hogy a D2 termékmintának a szemrevételezése alapján megállapítható jellemzőiben kereste a mintaoltalom főigényponti jellemzőinek a megvalósulását, ahol pedig ilyen módon a főigényponti jellemző megvalósulása nem, vagy egzakton nem volt megállapítható, a D4 papíripari szakértői vélemény mellékletét képező jegyzőkönyv mérési/vizsgálati eredményeire támaszkodott. A testület a megbízásban közölt ismertetést és okfejtést összességében egy értelmezési javaslatnak tekintette, ugyanakkor azt pontról-pontra megfelelően figyelembe vette a mintaoltalommal való összevetés során.

A mintaoltalom 1. igénypontjának tárgymegjelölése (D1 jellemző) szerint az oltalom tárgya jegy- és szelvényalap.

A D2 termékminta egy bérletszelvény, amelyről nyilvánvalóan megállapítható, hogy szelvényalapot tartalmaz, arra „épül”. Ilyen módon a D1 jellemző a termékben megvalósul.

A mintaoltalom 1. igénypontjának további jellemzői:

D1a) egyik határoló felülettel (11) és

D1b) másik határoló felülettel (12) rendelkező,

D1c) legalább 25 gramm/m² négyzetméter-tömegű anyagból készült hordozóteste (10) van, ahol

D1d) az egyik határoló felület (11) és a másik határoló felület (12) legalább egyike utólagosan rögzíthető adatok fogadására szolgáló legalább egy darab adatfogadó zónát (2) tartalmaz.

Ezek triviális jellemzők, amelyekre a kialakítás, az elrendezés és a szerkezeti felépítés ke-reteinek meghatározása, valamint az oltalmi kör kellő általánosítása miatt lehetett szükség.

A D2 termékmintán e jellemzők meglete nyilvánvalóan felismerhető, ennek külön indo-kolását nem tartjuk szükségesnek, a *D1c) jellemző* kivételével.

A D4 irat szerint labortechnikai eszközökkel, az ISO 536:2012 szabvány alapján elvégzett mérések szerint a D2 termékminták átlagos négyzetmétertömege 117 g/m², ami mellett a felhordott termoréteg négyzetmétertömege nem haladja meg a 20 g/m² értéket. Így tehát a *D1c) jellemző* is megvalósul.

A mintaoltalom 1. igénypontjának következő jellemzője:

D1e) az adatfogadó zóna (2) legalább egy részében pedig a hordozótest (10) egyik határoló felülete (11) és másik határoló felülete (12) közül legalább az egyikre, az utólagosan rögzíthető adatok legalább egy részének megjelenítésére szolgáló, hőérzékeny jelölőréteget (21) magában foglaló bevonat (20) van felhordva.

Az okfejtés D2d) pontja szerint:

„Megfigyelhető az is, hogy az egyik határoló felületen utólagosan rögzíthető adatok fogadá-sára szolgáló adatfogadó zónája van, amelyben – ebben az adott esetben, többek között az

’Érvényesség kezdete/start date

2014. 05. 15.

Érvényesség vége/end date

2014. 06. 14.

Azonosító szám/identification number

AU12346’

szövegezés olvasható. Ezen szöveget nem a jegyalap elkészítésekor, hanem azt követően, a jegyalap ’megszemélyesítésekor’ hozták létre...”

Továbbá az okfejtés D2e) pontja szerint:

„A jelzett adatfogadó zónában megjelenített szövegről megállapítható, hogy úgynevezett hőnyomtatással előállított szöveg, amely alapján tényként rögzíthető, hogy az adott adatfo-gadó zónában hőérzékeny jelölőréteget magában foglaló bevonatnak kellett lennie még a jegyalap megszemélyesítése előtt.”

A szakértői testület már megállapította, hogy a D2 termékminta szerinti jegyalapon van adatfogadó zóna, azt pedig, hogy az utólagosan rögzíthető adatok legalább egy részének meg-jelenítésére szolgáló, hőérzékeny jelölőréteget (21) magában foglaló bevonat (20) van felhord-va, szintén megállapíthatónak tekinti. E megállapításhoz a testület a D4 irat alábbi tartalmát vette alapul (jegyzőkönyv 1–2. oldal):

„A kapott minták felületéről készült elektronmikroszkópos felvételek egyértelműen igazolják, hogy a rostos szerkezeten (hordozótest) olyan réteg van felhordva, amely alkalmas utólagosan rögzíthető adatok legalább egy részének a megjelenítésére. ...A hőérzékeny réteg sajátossága, hogy apró pontok (egységbe zárt leucofesték-kapszulák) helyezkednek el a mázrétegben, amelyek szintelenek eredeti állapotukban, és hőmérsékletváltozás hatására reakcióba lépnek az őket körülvevő sav-mátrix anyaggal, amely során jellemzően fekete színreakciót adnak. Hőnyomtatás után a festékkapszulák üreges, kráterjellegűvé válnak, ami egyértelműen jellemzi ezt a speciális mázréteget és a végbement kémiai reakciót.”

A mintaoltalom 1. igénypontjának további jellemzője:

D1f) a hordozótest (10) hőérzékeny jelölőréteget (21) magában foglaló bevonattal (20) ellátott adatfogadó zónájának (2) legalább egy része a bevonat (20) külső oldala (20a) fölött elhelyezett ellenőrzést segítő fényút-befolyásoló réteggel (30) van ellátva.

Az okfejtés D2f) pontja szerint:

„A kész jegyet az egyik határoló felületével a fény irányában tartva, és azt hossz tengelye körül kismértékben ide-oda forgatva megfigyelhető egy sajátos (régibusz megálló-alakzatot formáló) alaphoz elhelyezkedő karaktercsoport. Ez a nyomat a hordozótest egyik határoló-felületén lévő adatfogadó zóna hőérzékeny jelölőréteget magában foglaló bevonattal ellátott része fölött helyezkedik el. Ez abból is megállapítható, hogy a mozgatás során szembetűnővé válik, hogy ahol a nyomat található, ott pl. a 2014. 06. karakterek adott szögben kevésbé láthatóak, azaz be vannak fedve a nyomat anyagával.

Az is megfigyelhető továbbá, hogy a termék mozgatása során, az egyik határoló felület és a fényforrás egymáshoz viszonyított helyzetének változtatásával a látvány is megváltozik, így adott helyzetben a 2014. 06. karakterek tisztán, egyöntetű fekete színben mutatkoznak, míg más pozícióban a 2014. 06. karakterek fölött láthatóvá válik a nyomat, és a nyomat által lefedett részek a 2014. 06. karakterek áttetsző hatást mutatnak a szürke nyomatrészek alatt. Ebből pedig az is tényként állapítható meg, hogy a nyomat a bevonat külső oldala fölött fényút-befolyásoló réteggel van elhelyezve.

Az engedélyezett leírás 7. oldal, 4. bekezdése ismerteti, hogy a fényút-befolyásoló réteg hol és hogyan helyezkedik el; míg a 8. oldal 2. és 3. bekezdéséből az ismerhető meg részletesen, hogy ezen fényút-befolyásoló réteg hogyan és ilyen céllal működik.”

A D2 termékmintát mozgatva valóban előtűnik, majd tovább mozgatva ismét eltűnik az okfejtés D2f) pontjában leírt mintázat. Az is látható, hogy a mintázat fedi a nyomtatást. Ennek alapján pedig alappal feltételezhető, hogy a mintázat olyan réteget képez (vagy olyan réteg részét képezi), amelyet fénytani tulajdonságai alapján fényút-befolyásoló rétegnek lehet minősíteni.

E megfigyelést és az abból eredő konklúziót a D4 irat részét képező jegyzőkönyv 6–9. oldalán dokumentált vizsgálati eredmények is megerősítették. Az idevonatkozó megállapítások:

„...mikroszkópos felvételen jól látható, hogy az irizáló festékekkel létrehozott buszmegálló (apró csillogó pontok) elem hol ér véget a thermorétegen és mely részeket borítja. Ha a thermoréteg alatt helyezkedne el, akkor nem lenne látható, mivel a thermoréteg vastagsága elfedné azt. A képen sűrűfényben nézve jól látható a különbség.”

„...pásztázó elektronmikroszkópos felvétel szintén igazolja az előbbi állítást, miszerint a logóalakzatok (amelyek az irizáló festékekkel lettek létrehozva utólagosan, a thermoréteg felhordása után), a thermoréteg felett helyezkednek el és nagyon élesen követik a geometriai elem határait.”

„Mivel a hőpapír felületén irizáló nyomatot hoztak létre logóalakzatban, és ez az irizáló réteg diszkrét, lapos, áttetsző részecskéket tartalmaz (lenti ábra), megállapíthatjuk, hogy fényút-befolyásoló tulajdonsággal rendelkezik. A diszkrét részecskék lapos alakzata miatt nem egyformán veri vissza a fényt a tér minden irányába, ezért bizonyos irányokban nézve erősebben, másik irányokból nézve halványabbnak tűnik.”

Megállapítható tehát, hogy a hordozótest (10) a nyomtatott szöveg(ek) felett elhelyezett, ellenőrzést segítő fényút-befolyásoló réteggel (30) van ellátva. A szakértői testület a D1e) jellemzővel kapcsolatban megállapíthatónak tartotta a hőérzékeny jelölőréteg jelenlétét a D2 termékmintában, így ezzel összhangban megállapítható, hogy az ellenőrzést segítő fényút-befolyásoló réteg a hőérzékeny jelölőréteget (21) magában foglaló bevonat (20) külső oldala (20a) felett helyezkedik el. Ilyen módon a D1f) jellemző teljes egészében megvalósul.

A mintaoltalom 1. igénypontjának utolsó jellemzője:

D1g) a fényút-befolyásoló réteg (30) pedig befoglaló összetevőt (31) és a befoglaló összetevőben (31) véletlenszerű elhelyezkedésben fénytörő és/vagy fényvisszaverő összetevőt (32) tartalmaz.

Az okfejtés D2g) pontja szerint:

„Az ismert gyártástechnológia alapján az is nyilvánvaló, hogy a nyomtatással, azaz utólag száradó módon a termékre föl vitt nyomat kiinduló helyzetében befoglaló összetevőt, így valamilyen folyékony hordozót, továbbá, a befoglaló összetevőben elkevert fénytörő és/vagy fényvisszaverő összetevőt tartalmaz, különben az érzékelt hatás nem jöhetne létre.”

A szakértői testület úgy találta, hogy a D1g) jellemző komplex intézkedéseinek megvalósulására az érzékelt hatás nem kielégítő bizonyíték. A kérdés megítélésében ezért a D4 iratban dokumentált műszeres vizsgálat eredményeire támaszkodott.

A D4 irat részét képező jegyzőkönyv 9. oldalán közöltek szerint:

„...megállapítható (az alábbi) mikroszkópos felvétel alapján, hogy a logóalakzat tartalmaz fényút-befolyásoló részecskéket, amelyeket fényvisszaverő összetevők alkotják és a felhordás során elpárolgó oldószer után a logóalakzat határain belül véletlenszerűen helyezkednek el a hordozóval való kémiai kötődésük révén. Ezek a részecskék diffúzan szórják a látható fényt, transzparensnek és az IR-sugárzást visszaverik.”

Ebből kiolvasható mind a befoglaló összetevő, mind pedig az abban véletlenszerűen elhelyezkedő részecskék mint fénytörő és/vagy fényvisszaverő összetevő jelenléte a fényút-befolyásoló rétegben. Ezzel pedig a mintaoltalom 1. igénypontjának D1g) jellemzője is megvalósul a D2 minta szerinti termékben.

A mintaoltalomnak a megbízó által ismertetett termékre való kiterjedése kérdésében lefolytatott részletes vizsgálat eredményeinek összegzése:

Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület a megbízó 1. kérdésére adott választ megalapozó módon azt állapította meg a fent közölt részletes vizsgálat eredménye alapján, hogy a D2 termékminta szerinti termékben a mintaoltalom főigénypontjának összes jellemzője megvalósul (igényponti jellemzők egyenértékű jellemzővel való helyettesítése nem merült fel az összevetés során).

4. A termékkel kapcsolatos egyes hasznosítási cselekményeknek a mintaoltalomból eredő kizárólagos hasznosítási jog szempontjából való megítélése

Az Iparjogvédelmi Szakértői Testületnek a mintaoltalom oltalmi körének a benyújtott termékminta (D2) szerinti termékre való kiterjedése kérdésével összefüggésben véleményt kellett alkotnia az ilyen termékkel kapcsolatos egyes hasznosítási cselekményeknek a mintaoltalomból eredő kizárólagos hasznosítási jog szempontjából való megítélése kérdésében is.

A megbízó 3. kérdése arra irányult, hogy amennyiben megállapítható, hogy a D2 szerinti termékre a mintaoltalom kiterjed, úgy kiterjed-e a mintaoltalom „a megszemélyesítés alapját képező jegyalap”-ra is, azaz a D2 szerinti termék (jegy, bérlet stb.) előállításához alapul szolgáló olyan jegyalapra, amelyről csupán a – legalább részben hõnyomtatással előállított – adatok vagy azok egy része hiányzik még. A szakértői testület a választát általánosabb keretbe helyezve rámutatott, hogy ha a termék kialakítása, elrendezése és szerkezeti felépítése olyan, hogy megvalósítja a mintaoltalom főigénypontjának összes jellemzőjét, akkor arra a termékre a mintaoltalom kiterjed akkor is, ha még semmilyen adat sincs rá rögzítve. A mintaoltalom 1. igénypontja adatfogadó zóná(k)ról és adatmegjelenítési módról (legalább az adatok egy része tekintetében hõnyomtatásról) rendelkezik, de olyan előírása nincs, amely szerint maguk az adatok kötelező kellékei lennének a jegyalapnak. A kérdés inkább fordítva merül fel: kiterjed-e a mintaoltalom a nyomtatott adatokat tartalmazó, „megszemélyesített”, kész jegyekre is, hiszen az oltalom tárgya az 1. igénypont D1 jellemzője szerint *jegy- és szelvényalap*, nem pedig *jegy*? A válasz erre is igenlő, amint arra a 3. kérdésre adott válaszban, valamint az 1. igénypont jellemzőinek és a D2 termékminta jellemzőinek összevetése során már rámutattunk. A kész, kitöltött jegy a jegyalapra „épül”, és amennyiben a „megszemélyesített” még nem tartalmazó jegyalapra a mintaoltalom kiterjed, úgy az annak felhasználásával előállított, „megszemélyesített” jegyre is kiterjed, hiszen ilyen esetben abban is megvalósul az 1. igénypont összes jellemzője, vagyis a jegy „magában foglalja” az oltalom alatt álló jegyalapot.

A megbízó 2. és 4. kérdése együttesen arra vonatkozott, hogy amennyiben megállapítható, hogy a D2 termékminta (ami egy kész, „megszemélyesített” jegy, pontosabban havi bérlet-szelvény) szerinti termék a mintaoltalom oltalmi körébe esik, egyszersmind megállapítható, hogy a mintaoltalom a D2 termékminta szerinti termék alapjául szolgáló, „megszemélyesítést” még nem tartalmazó jegyalapra is kiterjed, akkor megállapítható-e, hogy mind az ilyen jegyalap előállítója és/vagy forgalmazója, mind pedig az ilyen jegy előállítója (kiállítója) és/vagy forgalmazója megvalósíthatja a mintaoltalom bitorlását.

Az Iparjogvédő Szakértői Testület mindkét kérdésre igennel válaszolt, rögzítve, hogy mivel a D2 termékminta szerinti termék a mintaoltalom oltalmi körébe esik, így az alapjául szolgáló, „megszemélyesítést” még nem tartalmazó jegyalapnak is szükségképpen az oltalmi körbe kellett esnie. Általánosítva tehát, *amennyiben* olyan termékről van szó, legyen az akár jegyalap, akár az ilyen jegyalap felhasználásával előállított, „megszemélyesítést” is tartalmazó jegy, amelyről megállapítható, hogy abban a mintaoltalom főigénypontjának összes jellemzője megvalósul, úgy aki ilyen jegy- és szelvényalapot, illetve ilyen jegy- és szelvényalapot felhasználásával jegyeket, bérletszelvényeket vagy hasonlókat állít elő és/vagy forgalmaz jogosulatlanul, az a mintaoltalom bitorlását követi el, feltéve, hogy a bitorlás tényállásának egyéb törvényi feltételei is megvalósulnak.

A szakértői testület e megállapításaihoz alapul szolgáló törvényi rendelkezések:

– A Hmt. 12. §-a szerint:

„A mintaoltalom alapján a mintaoltalom jogosultjának – a jogszabályok keretei között – kizárólagos joga van arra, hogy a mintát hasznosítsa, illetve hasznosítására másnak engedélyt (licenciát) adjon. A kizárólagos hasznosítási jog kiterjed a minta szerinti termék gazdasági tevékenység körében való előállítására, használatára, behozatalára és forgalomba hozatalára.”

– A Hmt. 19. §-a szerint:

„(1) A mintaoltalom bitorlását követi el, aki az oltalom alatt álló mintát jogosulatlanul hasznosítja.

(2) A mintaoltalom jogosultja a bitorlóval szemben azokat a polgári jogi igényeket támaszthatja, amelyeket a szabadalmi törvény értelmében a szabadalmas érvényesíthet a bitorlóval szemben.

(3) A mintaoltalom bitorlása esetén a jogosult engedélyével hasznosító jogaira a szabadalmi törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.”

Goitein Miklós, a tanács elnöke

Kürtös József, a tanács előadó tagja

Dr. Cserhátné dr. Füzesi Krisztina, a tanács szavazó tagja

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY VÉDJEGYOLTALOM KÉRDÉSÉBEN

ISZT-7/2014

I. A tényállás

- A megbízó jogi képviselője útján megkereséssel fordult az Iparjogvédelmi Szakértői Testülethez. A megbízó javára oltalom alatt áll a 185 181 lajstromszámú, HÜGLI színes ábrás védjegy, amelynek árujegyzékébe a 29., a 30. és a 32. osztályba sorolt áruk tartoznak.
- A megbízó gyártója és forgalmazója a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ megnevezésű terméknek, amely nagy kiserelésben, üzemi felhasználók számára gyártott ételízesítő, fűszertermék. A termék piacra történő bevezetését követően a versenytárs eljárást indított a megbízóval szemben arra hivatkozva, hogy a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ termék megjelenése a fogyasztók számára összetéveszthető a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ nevű, azonos típusú fűszertermékük külső megjelenésével. A versenytárs termékének címkéje 176 423 lajstromszámmal oltalom alatt áll, és árujegyzékébe a 29. és a 30. osztályba sorolt áruk tartoznak. A megbízóval szemben az említett körülmények alapján büntetőeljárás indult a 1978. évi IV. törvény 329/D. §-ának (1) bekezdése és (2) bekezdésének a) pontja szerinti iparjogvédelmi jogok megsértése és 296. §-a szerinti áru hamis megjelölésének büntette miatt. A megbízó a szakértői véleményt a büntetőeljárás keretében kívánja felhasználni, így a két termék összevetését elsősorban a büntetőjogilag releváns összetéveszthetőség, valamint a fogyasztók megtévesztésére való alkalmasság szempontjából kérte elvégezni.

II. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testületnek feltett kérdések

A megbízó az Iparjogvédelmi Szakértői Testület állásfoglalását kérte az alábbi kérdések tekintetében.

1. Összetéveszthető-e a fogyasztók számára a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ termék a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ termékkel? Kérjük, külön-külön térjenek ki a termékek teljes megjelenésének, valamint a Knorr védjegyoltalom alatt álló címkéjének és a HÜGLI DELIKÁT termék megfelelő megjelenésének az összetéveszthetőségére is.
2. Alkalmas-e a Hügli árumegjelölése a fogyasztók megtévesztésére abban a tekintetben, hogy a HÜGLI vagy a KNORR terméket vásárolják-e meg?
3. Összetéveszthető-e teljes termékportfóliót vásárló üzemi felhasználók (kifőzdék, étkeztetéssel foglalkozó vállalatok) számára a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ termék a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ termékkel?

4. Tekintható-e a Hügli terméke olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel vagy elnevezéssel előállítottnak, amelyről a versenytárs, illetve annak jellegzetes tulajdonsággal rendelkező áruja ismerhető fel?

A megbízás alapján a szakértői vizsgálat tárgya a következő:

Az első kérdés alapján: a megbízó által forgalmazott HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ termék kialakítása összetéveszthető-e a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ kialakításával, különös tekintettel a termékek teljes megjelenésére, valamint a Knorr védjegytalálom alatt álló címkének és a HÜGLI termék megfelelő részének összevetésére?

A második-harmadik kérdés alapján: felmerülhet-e, hogy a termékek kialakításának összetéveszthetősége folytán az átlagfogyasztók vagy az üzemi fogyasztók a HÜGLI termékeket a versenytárustól származónak vélik?

A negyedik kérdés alapján: felmerülhet-e, hogy a megbízó jellegbitorlást valósít meg, vagyis a HÜGLI termékek jellegzetes külső kialakítása, csomagolása alapján arról a fogyasztók a versenytárs termékeit ismerik-e fel?

III. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület eljárása

1. A testület az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szervezetről és működéséről szóló 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet, valamint a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban: Szt.) által meghatározott feladatkörben, valamint szervezeti és eljárási rendben, a tényállásra irányadó jogszabályok, így elsősorban a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.), valamint a tisztességtelen piaci magatartásról és a versenykorlátozásról szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) vonatkozó rendelkezései alapján alakította ki az alábbiakban kifejtésre kerülő álláspontját.
2. A jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései a megbízó által ismertetett tényálláson és a testület rendelkezésére bocsátott dokumentumokból megismerhető tényeken alapulnak, és csak erre a tényállásra nézve helytállóak.
3. Ez a szakértői vélemény az ügyben eljáró hatóságokat nem köti.

IV. A testület álláspontja

1. A testület elsőként azt vizsgálta meg, hogy a megbízó által ismertetett tényállás, továbbá a rendelkezésre álló dokumentumok elegendő információt tartalmaznak-e a feltett kérdések megválaszolásához.
2. A megbízó a következő mellékleteket nyújtotta be a szakértői testülethez:
 - a) ügyvédi meghatalmazás;
 - b) a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ külső megjelenésének a fényképe;

- c) a 185 181 lajstromszámú HÜGLI védjegynek a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának online adatbázisából nyomtatott adatlapja;
- d) a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ termék külső megjelenését rögzítő fénykép;
- e) a 176 423 lajstromszámú KNORR DELIKÁT védjegy hivatali online adatbázisból nyomtatott adatlapja

A testület megállapította, hogy a megbízó által előadottak, valamint a mellékelt dokumentumok alapján a feltett kérdések megválaszolhatók.

A megbízás első kérdése:

Összetéveszthető-e a fogyasztók számára a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ termék a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ termékkel? Kérjük külön-külön térjenek ki a termékek teljes megjelenésének, valamint a Knorr védjegyoltalom alatt álló címkéjének és a HÜGLI DELIKÁT termék megfelelő megjelenésének az összetéveszthetőségére is.

A feltett kérdés megválaszolásához szükséges a megbízó, valamint a versenytárs javára oltalom alatt álló védjegyek oltalmi helyzetét tisztázni. A hivatkozott nemzeti védjegyek tekintetében a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának publikus adatbázisai alapján a következők állapíthatók meg.

A megbízó javára 2004. október 29-i elsőbbséggel 185 181 lajstromszámon oltalom alatt áll a HÜGLI színes ábrás védjegy, amely egy stilizált edényt jelenít meg. Az ábra alsó fele egy sötétzöld félkört formáz, amelyben fehér színnel, félkövér betűkkel jelenik meg a „Hügli” szóelem. Az ábra alsó részét egy vékony fehér vonal választja el a felső harmadban található fedő alakú piros ábrázolástól. A védjegy árujegyzéke a 29., a 30. és a 32. osztály fejezetcímeit tartalmazza, ezért az oltalom az elsőbbség napján hatályos nizzai osztályozás adott osztályainak betűrendes jegyzékébe tartozó valamennyi árura kiterjed.

A versenytárs javára 176 423 lajstromszámmal áll oltalom alatt az 1999. november 12-i elsőbbségű KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ színes ábrás védjegy. Az ábra központi elemét egy piros háttérrel megjelenő tál és tányér leves, valamint az ezek mellett elhelyezkedő zöldségek alkotják. Az ábrázolás felett jelennek meg a szóelemek. A „Knorr” kifejezés legfelül, fehér alapon piros írott betűkkel szerepel egy zöld-sárga szegélyű stilizált szalagon. Ez alatt a „delikát” szó két sorban, fehér alapon sötétkék nyomtatott betűkkel ábrázolt, a „8” szám pedig az említett négyzetes kialakítás jobb oldalán, sárga színben tűnik fel. Ezek alatt látható az „ételízésítő” szó sárga, kézírást imitáló betűtípussal.

A feltett kérdés megválaszolásához érdemes továbbá megvizsgálni a védjegyoltalomból eredő jogok tartalmát.

A Vt. 12. §-ának (1) bekezdése szerint a védjegyoltalom alapján a védjegyjogosultnak kizárólagos joga van a védjegy használatára.

A Vt. 12. §-ának (2) bekezdése szerint a kizárólagos használati jog alapján a védjegyjogosult bárkivel szemben felléphet, aki az engedélye nélkül gazdasági tevékenység körében használ

- a) a védjeggyel azonos megjelölést olyan árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyek azonosak a védjegy árujegyzékében szereplőkkel;
- b) olyan megjelölést, amelyet a fogyasztók a védjeggyel összetéveszthetnek a megjelölés és a védjegy azonossága vagy hasonlósága, valamint az érintett áruk, illetve szolgáltatások azonossága vagy hasonlósága miatt; vagy
- c) a védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölést a védjegy árujegyzékében szereplőkkel nem azonos vagy azokhoz nem hasonló árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban, feltéve, hogy a védjegy belföldön jó hírnevet élvez, és a megjelölés alapos ok nélkül történő használata sértené vagy tisztességtelenül kihasználná a védjegy megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét.

A Vt. 12. §-ának (3) bekezdése szerint a (2) bekezdésben szabályozott feltételek megvalósulása esetén tilos különösen

- a) a megjelölés elhelyezése az árun vagy csomagolásán;
- b) a megjelölést hordozó áru forgalomba hozatala, eladásra való felkínálása, valamint forgalomba hozatal céljából történő raktáron tartása;
- c) szolgáltatás nyújtása vagy annak felajánlása a megjelölés alatt;
- d) a megjelölést hordozó áruknak az országba történő behozatala vagy onnét történő kivitele;
- e) a megjelölés használata az üzleti levelezésben vagy a reklámozásban.

A Vt. 27. §-ának (1) bekezdése szerint védjegybitorlást követ el, aki a 12. §-ban foglalt rendelkezések megsértésével a védjegyet jogosulatlanul használja.

A védjegyogi összetéveszthetőségről a Vt. 4. §-a (1) bekezdésének *b)* pontja, valamint a Vt. 4. §-ának (4) bekezdése tartalmaz rendelkezéseket.

A Vt. 4. §-a (1) bekezdésének *b)* pontja szerint nem részesülhet védjegyotalomban a megjelölés, amelyet a fogyasztók összetéveszthetnek a korábbi védjeggyel a megjelölés és a védjegy azonossága vagy hasonlósága, valamint az érintett áruk, illetve szolgáltatások azonossága vagy hasonlósága miatt.

Az összetéveszthetőségig való hasonlóság vizsgálatát az Európai Bíróság C-39/97 számú, a Canon-ügyben hozott előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítélete szerint a fogyasztóra gyakorolt összbeműködés alapján kell elvégezni. A vizsgálat során ki kell térni arra, hogy a védjegyek vizuálisan, hangzásukban, illetve tartalmukban mennyire hasonlóak, és ez a hasonlóság eléri-e az összetéveszthetőség szintjét. Az összetéveszthetőség kérdésének elbírálásánál a védjegyek domináns elemeit kell összevetni egymással, és ennek során figyelembe kell venni az adott esetben relevánsnak tekinthető fogyasztói kört is, valamint a megjelölések megkülönböztetőképességének a fokát.

Az Európai Bíróság C-432/97. számú, a Lloyd-ügyben hozott döntése kimondja, hogy figyelembe kell venni, hogy az átlagfogyasztónak ritkán nyílik alkalmja a védjegyek közvetlen összehasonlítására, ezért az emlékezetében élő pontatlan képre, információra támaszkodik.

Mindezek mellett tekintettel kell lenni arra is, hogy a fogyasztói figyelem szintje függ az érintett áruk és szolgáltatások típusától.

Az összetéveszthetőség megállapításához továbbá a védjegyek árujegyzéke között is azonoságnak vagy legalább hasonlóságnak kell fennállnia. Az összetéveszthetőség vizsgálata során ezért az árujegyzékek összevetését is el kell végezni. Az árujegyzék vizsgálatánál nem csak azt kell vizsgálni, hogy a védjegyek árujegyzékébe tartozó termékek, illetve szolgáltatások azonos osztályba vannak-e sorolva, hanem felhasználási, rendeltetési szempontból való hasonlóságukat is figyelembe kell venni.

Az árujegyzékek vizsgálata során a testület figyelembe veszi az Európai Bíróság C-39/97 számú, a CANON-ügyben hozott döntését, amelynek 23. bekezdése szerint a hasonlóság megítélésekor az adott áruk és szolgáltatások valamennyi releváns jellemzőjét figyelembe kell venni. Különös jelentőséggel bír e körben azok természete, a végfogyasztók köre, a használatuk módja, valamint az, hogy az összevetett áruk, szolgáltatások a piacon egymással versenyeznek-e, esetleg egymást kiegészítik.

Bár a jelen ügyben a megbízó nem kizárólag a megkeresésben hivatkozott két védjegy összetéveszthetőségének a tárgyában kért állásfoglalást, a hivatkozott törvényhelyek kapcsán kialakított gyakorlat és szempontrendszer a termékek összetéveszthetőségének vizsgálata kapcsán is megfelelően alkalmazható.

Elsőként az oltalom alatt álló védjegyeket összevetve az állapítható meg, hogy a korábbi elsőbbségű, 176 423 lajstromszámú KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ és a 185 181 lajstromszámú HÜGLI védjegy a piros szín alkalmazásán kívül semmilyen egyéb közös elemet nem tartalmaz. Az ábrás elemek kialakítása révén azok mind vizuális szempontból, mind a szóelemeket figyelembe véve fonetikai szempontból is megfelelően elhatárolhatók egymástól. A megjelölések továbbá nem tartalmaznak olyan utalást, amelynek révén jelentéstartalmilag, vagyis konceptuális szempontból felmerülne, hogy kapcsolatban állnak egymással. Megállapítható tehát, hogy bár az árujegyzékek között – különösen a 29. és a 30. osztály tekintetében – magas fokú hasonlóság áll fenn, a megjelölések különbözősége okán a védjegyek összetéveszthetőségének a veszélye nem merül fel.

A termékek megjelenésének vizsgálata körében a termékekről készült fényképek alapján megállapítható, hogy a megbízó által alkalmazott csomagoláson a címke felső részének közepén a javára oltalom alatt álló színes ábrás védjegy jelenik meg. Ez alatt – a terméket tartalmazó műanyag doboz zöldes színével harmonizáló – türkizes alapon sárga háttérrel a „Hügli”, a „Delikát” és az „Ételízésítő” szó látható sötét színű nyomtatott betűkkel. Az ábra alsó felében egy tányér leves szerepel, körülötte zöldségekkel, a címke jobb és bal oldalán ezenkívül a termékkel kapcsolatos információk olvashatók. A versenytárs terméke ehhez képest egy piros színű műanyag dobozban kék színű fedéllel és piros címkével jellemezhető, az utóbbi egy az egyben a 176 423 lajstromszámú védjeggyel oltalmazott kialakítást alkalmazza. A termékeket összevetve arra a következtetésre lehet jutni, hogy a két termék

egymástól mind az eltérő karakteres színek alkalmazása, mind pedig a címkék különböző megjelenése révén megfelelően elhatárolható.

Önmagában az a körülmény, hogy mindkét terméken megjelenik a „delikát”, és az „étel-ízésítő” szó, továbbá a zöltségek és a leves ábrázolása, nem alapozza meg az összetéveszthetőség veszélyének a megállapítását a következők miatt. A „delikát” a magyar nyelvben közérthető jelentéssel bír, a mindennapi szóhasználatban megjelenő kifejezés, amelynek jelentése: ízletes, finom, ínycsiklandó. Az árujegyzékbe sorolt áruk tekintetében tehát leíró jellegű, a megkülönböztetőképesség hiánya okán e tekintetben önálló, kizárólagos oltalmat érvényesíteni nem lehet. Az „ételízésítő” szó pusztán az adott termék fajtáját jelöli, következőképpen e szavak egyezése az összetéveszthetőség szempontjából szintén irreleváns. Nem tekinthető megkülönböztető jellegűnek, ezáltal védjegyoltalom által nem sajátítható ki továbbá a leves és a zöltségek ábrázolása, mivel az az ételízésítő termék felhasználási módját, rendeltetését szemlélteti. Érdemes kiemelni továbbá, hogy a versenytárs termékének a csomagolásán a leves ábrázolása kifejezetten eltér mind színvilágában, mind egyéb jellemzőiben, így az ábra összhátása révén sem merül fel az összetéveszthetőség veszélye. Az a körülmény pedig, hogy mindkét termék lényegében azonos, nagyméretű vödör tartóedényben kerül forgalomba, ugyancsak nem alapozza meg az összetéveszthetőség veszélyét, hiszen az üzemi mennyiségű ételízésítő áruknak e kiszerelés a releváns piacon szokásosan alkalmazott formája.

Hangsúlyozni kell, hogy megkülönböztetőképességgel nem bíró szó, valamint ábrás kialakítás a védjegy részét képezheti, tekintve azonban, hogy a védjegyoltalomból fakadó kizárólagos használati jog a megjelölés összességére vonatkozik, az alapján a védjegyjogosult nem tilthat el más piaci szereplőket megkülönböztető jelleggel nem rendelkező elemek használatától.

Összességében megállapítható tehát, hogy a megbízó termékének kialakítása kizárólag a vödör formátumú tárolóedényben, valamint a „delikát” és az „ételízésítő” szóelemben hasonló a versenytárs termék megjelenéséhez. E közös elemek azonban az adott árukkal összefüggésben a piacon általánosan használtak, így csupán ez alapján nem merül fel azok összetévesztésének a veszélye. A termékek megjelenése, kialakítása egyebekben minden tekintetben eltér, így azok alapján a fogyasztók a termékeket biztonsággal el tudják határolni.

A második kérdés

Alkalmas-e a Hügli árumegjelölése a fogyasztók megtévesztésére abban a tekintetben, hogy a HÜGLI vagy a KNORR termékeket vásárolják-e meg?

A megbízó előadta, hogy a HÜGLI termék üzemi fogyasztók számára gyártott ételízésítő, továbbá az érintett cégcsoportra versenytársként hivatkozott. Megállapítható volt ezenkívül, hogy nagy kiszerelésben forgalmazott termékekről van szó. Ezek alapján a releváns fogyasztói körnek elsősorban az üzemi felhasználókat kell tekinteni.

A megkeresés iratai alapján mindazonáltal nem áll rendelkezésre információ arról, hogy a termékek az átlagfogyasztók számára is elérhetőek-e. Tekintettel arra, hogy a harmadik kérdés kifejezetten az üzemi felhasználók szempontjából kérte az összetéveszthetőséget megvizsgálni, a második kérdés megválaszolása során a testület az átlagfogyasztók vonatkozásában vizsgálta azt, hogy a termékeket összetéveszthetik-e.

Az első kérdésre adott válaszban kifejtettek alapján a két termék kialakítása sem a szó-, sem az ábrás elemek tekintetében nem minősül összetéveszthetőnek, a csomagolás alapján az átlagfogyasztók számára a két termék megfelelően megkülönböztethető, így a megtévesztés veszélye nem merül fel az adott termékek vásárlása során az átlagfogyasztókra általában jellemző alacsony figyelmi szint mellett sem.

A harmadik kérdés

Összetéveszthető-e a teljes termékportfóliót vásárló üzemi felhasználók (kifőzdék, étkeztetéssel foglalkozó vállalatok) számára a HÜGLI DELIKÁT ÉTELÍZESÍTŐ termék a KNORR DELIKÁT 8 ÉTELÍZESÍTŐ termékkel?

Az üzemi felhasználók esetében feltételezhető, hogy vásárlásaik során nagyobb körültekintéssel választanak az egyes termékek között, mint az átlagfogyasztók, hiszen a gazdasági tevékenységük során előállított ételek ízét, minőségét nagyban befolyásolják a felhasznált alapanyagok. Emellett a teljes termékportfóliót megvásárló üzemi felhasználók nagy valószínűséggel jól ismerik az egyes termékcsaládok jellemző kialakításait, ezáltal az egyes – jól beazonosítható jellegzetességekkel rendelkező – termékeket biztonsággal meg tudják különböztetni.

Tekintve, hogy a testület szerint a két termék összetévesztésének veszélye alacsony figyelmi szint mellett sem állapítható meg, az üzemi felhasználóktól elvárható körültekintőbb eljárás még inkább elejét veszi az esetleges tévedéseknek. Következésképpen a termékek összetévesztésének a veszélye az üzemi felhasználók körében sem merül fel.

A negyedik kérdés

Tekinthető-e a Hügli terméke olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel vagy elnevezéssel előállítotttnak, amelyről a versenytárs, illetve annak jellegzetes tulajdonsággal rendelkező áruja ismerhető fel?

A jellegbitorlás tilalmát a Tpv. 6. §-a rögzíti, amely szerint tilos az árut, szolgáltatást a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel – ideértve az eredetmegjelölést is – vagy elnevezéssel előállítani vagy forgalomba hozni, reklámozni, továbbá olyan nevet, megjelölést vagy árujelzőt használni, amelyről a versenytársat, illetőleg annak áruját szokták felismerni.

A fent idézett törvényhely alkalmazásának együttes feltételei, hogy a felek versenytársak legyenek, a versenytárs szolgáltatása, áruja a piacon már ismert legyen, a megjelölés olyan legyen, amelynek alapján a fogyasztók a versenytárs áruját, szolgáltatását fel szokták ismer-

ni, illetve hogy az elnevezés használatára a versenytárs hozzájárulása hiányában kerüljön sor. Versenytársnak általában az érintett piacon működő vállalkozás vagy az a vállalkozás minősül, amely potenciálisan a piacra léphet.

A jelen esetben egyértelműen megállapítható, hogy megbízó és az érintett cégcsoport versenytársnak tekinthető, hiszen mindketten nagy kiszerezésben forgalmazott termékekkel vannak jelen az ételízesítők piacán. A termékekkel megcélzott releváns fogyasztók köre vélhetően azonos, ahogyan az sem kétséges, hogy a két versenytárs által alkalmazott termék-csomagolások kellően egyediek.

A Tptv. 6. §-a alkalmazásának alapvető feltétele, hogy a piaci szereplő termékének külseje, csomagolása vagy elnevezése a fogyasztók körében ismertté váljon. A jelen ügyben nem állt rendelkezésre pontos információ a tekintetben, hogy a versenytárs, illetve a megbízó termékei milyen mértékben vannak jelen a piacon. Mindazonáltal a feltett kérdések alapján feltételezhető, hogy már bevezetett, a releváns fogyasztók által ismert termékekről van szó.

Az első három kérdésre adott válaszok alapján megállapítható, hogy a Hügli terméke az alkalmazott színek, ábrás elemek és a „Hügli” szóelem révén olyan jellegzetes kialakítással rendelkezik, amely alkalmassá teszi arra, hogy e speciális megjelenésről a fogyasztók kifejezetten a megbízó termékeit ismerjék fel. Bár a versenytárs terméke is jellegzetes csomagolással bír, mivel az – az első kérdésre adott válaszban kifejtettek alapján – minden releváns szempontból eltér a megbízó termékétől, így nem merül fel a jellegbitorlás megvalósítása, nevezetesen hogy a HÜGLI termékek alapján a fogyasztók a versenytársat, illetve annak termékét ismernék fel.

A kérelemben feltett kérdések és a megbízáshoz mellékelt bizonyítékok alapján feltárható tényállás fényében tehát nem azonosítható olyan körülmény, amely problematikussá tenné a termékcsomagolás használatát.

Dr. Csiky Péter, a tanács elnöke
Dr. Hegedűs Viktória, a tanács előadó tagja
Dr. Stadler Johanna, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Cserhátiné dr. Füzesi Krisztina

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

KÁRESEMÉNYEKET RÖGZÍTŐ KÉPFELVÉTELEK SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-19/2014

A Fővárosi Törvényszék megkeresésén alapulva a peres felek által feltett kérdések

A felperes kérdései

F/1. Megtalálható a képeken az egyedi, eredeti jelleg?

F/2. A mellékelt CD-n látható, a tűzoltókat és káreseményeket rögzítő képfelvételek eredeti és egyéni fotóművészeti alkotásnak minősülnek-e?

F/3. A fotók összessége mint gyűjtemény képvisel-e egyedi, eredeti jelleget, illetve fotóművészeti alkotásnak tekinthető-e?

F/4. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 1. § (3) bekezdésében és az 1975. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett Berni Unió Egyezmény 2. cikkében meghatározott követelményeknek megfelelnek-e a fényképfelvételek önállóan, illetve együttesen?

Az alperes kérdései

A/1. Fotóművészeti alkotásnak minősülnek-e a perben csatolt fényképfelvételek, ha igen, akkor mindegyik, ha nem, melyek nem, és mi alapján? (Figyelembe véve, hogy a hivatásos tűzoltó vagy a szervezetnél dolgozó közalkalmazott dokumentációs céllal készíti balesetről, tüzesetről, és azt a munkáltatója a törvény által előírt tájékoztatási kötelezettség keretében, veszélyhelyzeti kommunikációs célból a honlapján megjelenteti, a sajtó részére megjelentetésre átadja az adott eseményről való hiteles tájékoztatás elősegítése érdekében.)

A/2. A felperes nem vitatja, hogy az alperes a képeket engedéllyel közölte, ugyanakkor az alperes állítja és bizonyította, hogy a képeket a tűzoltó parancsnokságok vezetői engedélyvel hozta nyilvánosságra, velük egyeztetett módon. A felperes által vitatott fotók egy része olyan időben készült, amikor a tűzoltó parancsnokságok még nem integrálódtak a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságokba, hanem önálló költségvetési intézményként működtek, a parancsnokoknak joguk és kötelességük volt a sajtókommunikáció. Utóbb ezen megjelenési engedélyt, megjelenési módot visszavonhatja-e a felperes, amely ráadásul nem jogutódja a hivatásos tűzoltó parancsnokságoknak, csak a hivatásos tűzoltó parancsnokságok jogutódainak (a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságoknak) a szakmai felügyeletét és irányítását látja el?

A/3. A perbeli fényképek vonatkozásában kit illet meg a szerzői jog (személyiségi és vagyoni jog)? Akit megillette, azt milyen alapon?

A/4. Alaposan érvényesít-e igényt a munkáltató? Figyelembe véve, hogy ő se nem szerző, se nem felhasználója a képeknek.

A/5. Vonatkozik-e a felperes által nyilvánosságra hozott felvételekre a szabad felhasználás bármilyen esete annak a perbeli módon az alperes részéről való, hivatkozással együtt történt továbbközlésére?

A/6. A perben sérelmezett képek esetében a munkáltató a fotó készítőjét a saját honlapján nem jelenítette meg, a képek készítői jórészt a fényképezéssel kapcsolatban szakvégtzettséggel nem rendelkeztek, többségüknek a munkakörében sem szerepel a fotózás, a felvételek „nyersen”, sokszor a kompozíciós és egyéb fotózási szabályok figyelembevétele nélkül lettek nyilvánosságra hozva.

A/7. Amennyiben egy tüzesetről, balesetről, a katasztrófavédelem munkatársa által készített, a törvény által előírt kötelező tájékoztatás keretében a katasztrófavédelem részéről a sajtónak átadott fotófelvétel szerzői jogi védelem alá esik, a szerzői jogot sérti-e, ha a fényképfelvétel szerzője a kép mellett szövegesen fel van tüntetve, és a kép egy internetes sajtótérképben kétféle méretben jelenik meg: egyszer egy jól látható méretben, változtatás nélkül, másfelől arra kattintva egy nagyobb méretben, amelynek jobb alsó sarkában egy vízjel található, amely jelzi, mely internetes címen érhető el a megjelenített fotó. A vízjel célja az adott adatbázis védelme, az onnan való jogszerűtlen további felhasználás megnehezítése, esetleges jogsértés esetén annak megállapítása, hogy a képet valóban engedély nélkül használta fel más.

A/8. Ki érvényesíthet szerzői jogi igényt olyan fotófelvétel esetében, melyet egy munkavállaló a munkaidejében a saját vagy a szervezet által a rendelkezésére bocsátott fényképezőgéppel készített a munkaköréhez kapcsolódóan vagy a munkaköréhez nem kapcsolódóan?

A/9. Nyilatkozzon a szakértő, hogy a képek alperes részéről történő logózása sért-e bármilyen szerzői jogot!

A/10. Kérjük a szakértőt, hogy a véleményét nemzetközi példákkal támassza alá (Berni Egyezmény).

A megkereséshez csatolt mellékletek

A törvényszék mint megkereső a megkereséshez csatolta a polgári ügy aktáját, amely tartalmazza a felperes 2013. április 9. napján tartott tárgyaláson 6/F/1 sorszám alatt csatolt keresete alapjául hivatkozott fényképfelvételeket DVD-lemezen, valamint 6/F/2 sorszámon a DVD-lemezen található anyag jegyzékét.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Válaszok a feltett kérdésekre

Ad F/1–ad F/2. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban Szjt.) a szerzői jogi oltalom feltételeit a következőképpen határozza meg:

- 1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.*
(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:
i) a fotóművészeti alkotás,
 ...
(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől. ...

A Szerzői Jogi Szakértő Testület számos korábbi szakvéleményében rögzítette, hogy az alkotás akkor „egyéni”, ha „az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, és ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat; és akkor „eredeti”, ha „az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata”.¹

A szerzői oltalomban részesülő művek emberi szellemi alkotótevékenység megnyilvánulásai, következésképpen az autópályán működő automata sebességmérő fényképezőgép, az igazolványfotó-automata, a futóverseny befutóját rögzítő fényképezőgép, a röntgen-fényképező által készített felvételek nem tartoznak az Szjt. hatálya alá.

A fotóművészeti alkotásokkal szemben támasztott egyéni eredetiség kapcsán az eljáró tanács hivatkozik a testület korábbi szakvéleményeiben SZJSZT-24/2004, SZJSZT-10/2007/1, SZJSZT-32/2007, SZJSZT-19/2005 kifejtettre, és különösen az SZJSZT-18/2004 sz. szakvéleményre, mely utóbbi értelmében:

„Az új Szjt. megszüntette a fényképeknek a régi – 1969-es – Szjt.-ben szereplő (a szerzői jognál alacsonyabb szintű és formalitáshoz is kötött) ’rokonjogi’ védelmét, s a fényképezési alkotásokat ugyanolyan feltételekkel védi, mint az irodalmi és művészeti művek egyéb kategóriáit.

Valójában a ’fotóművészeti’ jelző is némileg félrevezető az új szabályozás tükrében, s emlékeztet a ’művészi’ jelzőre a régi Szjt. végrehajtási rendeletében szereplő példalózó listában említett ’művészi fényképek’ esetében, amely az ’egyszerű’ – s legfeljebb csak ’rokonjogi’ védelmet élvező – fényképekhez képest meglévő különbséget hangsúlyozta. (Talán helyesebb lett volna

¹ Az idézet az SZJSZT-38/2003. számú szakértői vélemény 3. pontjából való: *id. Ficsor Mihály, Kiss Zoltán, Kulcsár Eszter (szerk.): A szerzői jog a gyakorlatban – A Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek gyűjteménye (1997–2003). KJK Kerszöv, Budapest, 2004, p. 77.*

most az új Szjt.-ben a Berni Uniós Egyezmény 2. Cikke (1) bekezdésében szereplő 'photographic work'-nek megfelelő 'fényképészeti mű' kifejezést használni.) Az új törvény szerint nincs szükség a fényképek esetén valamilyen speciális 'művészi' jellegre; szerzői jogi védelmük egyetlen feltétele az, hogy megfeleljenek az eredetiség fogalmának. Ez a fogalom pedig – az (egészséges és észszerű) európai és nemzetközi jogfejlődéshez igazodóan – jóval kevésbé igényes feltételek meglétét kívánja meg, mint ahogyan az a régi Szjt. esetében volt irányadó. Elegendő az, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon; tehát, hogy az ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglevő alkotás szolgai másolásáról legyen szó.

Ezzel kapcsolatban az eljáró tanács utal arra az állásfoglalásra, amelyet egy, a meglevő nemzetközi normákat, s mindenekelőtt a Berni Uniós Egyezményt értelmező kormánysszakértői értekezlet fogadott el az említett egyezményt kezelő Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) és az UNESCO közös égisze alatt a fényképészeti művek szerzői jogi védelmének a feltételeiről: 'Minden olyan fényképet, amely eredeti elemeket tartalmaz, fényképészeti műként kell védeni. Minden fényképet úgy kell tekinteni, mint amely eredeti elemeket tartalmaz, és így mint amely fényképészeti műnek számít, azoknak az eseteknek a kivételével, ahol a fényképet készítő személynek semmilyen befolyása nincs a kép megalkotására vagy más fontos elemeire.'² Az elfogadott irányelv indokolása az automatikus közlekedés-ellenőrző fényképezőgépek, illetve a pénzbedobással működő fotó-automaták által készített képeket említi olyanokként, mint amelyeket például nem indokolt az említett ismérvek alapján fényképészeti műnek tekinteni.³

Egy reális, csupán minimális feltételeket tartalmazó eredetiségteszt alkalmazását írja elő külön a fényképészeti alkotásokra a szerzői jog és egyes kapcsolódó jogok védelmi idejéről szóló, 1993. október 29-én elfogadott 93/98/EGK számú irányelv is. Az irányelv 6. Cikke a fényképek eredetiségének, és így fényképészetimű-jellegének egyedüli és kizárólagos feltételeként azt határozza meg, hogy a szerző saját szellemi alkotásáról legyen szó (tehát, hogy legyen valamilyen minimális tere az egyéni jellegnek, s ne legyen egy másik mű szolgai másolásáról szó)."

Az Európai Bíróság egy portréfotóra vonatkozóan megállapította, hogy az akkor részesülhet szerzői jogi védelemben, ha „a szerző olyan szellemi alkotása, amely tükrözi az ő

² L. Photographic Works – Preparatory Document and Report of the WIPO/Unesco Committee of Governmental Experts. Copyright (a WIPO időközben megszűnt havi folyóirata), 1988. június, p. 271.

³ I. m. (2), p. 270, 42. bek.

személyiségét, és amely a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre.”⁴

Az eljáró tanács megállapította, hogy a felperes, valamint a megyei katasztrófavédelmi igazgatóságok munkavállalói, közszolgálati, közalkalmazotti vagy szolgálati jogviszony keretében foglalkoztatottjai által készített felvételek *döntő többsége* káreseményekről készült tényrögzítő felvételnek tekinthető, amelynek elkészítése során a fényképet készítő személynek nem vagy elenyésző mértékben volt befolyása a kép kompozíciójára, illetve a körülmények (pl. baleseti helyszínelés, akadálymentes munkavégzés biztosítása) meghatározták a felvételkészítő mozgásterét, egyes képek olyan sorozatfelvételek, amelyekben egyéni alkotótevékenység nem állapítható meg, továbbá funkcionálisan determináltak.

Az eljáró tanács a felperes által csatolt DVD-n szereplő fényképfelvételek áttekintéséről az alábbi táblázatot állította össze, ennek során a felperes keresete alapjául hivatkozott fényképfelvételeket összehasonlította a DVD-n szereplő, a periratokban az alperes honlapján találhatóaként megjelölt fényképekkel, és a táblázatban feltüntette azon felvételeket, amelyek egyéni, eredetisége megállapítható.

A felperes által csatolt DVD tartalma	
A felperes honlapján megjelenő fényképfelvételek	Az alperes által átvett fényképfelvételek
19 felvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 19 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. K. A. képei összességében a tüzeset dokumentálásán túl egyéni meglátást tartalmaznak, a készítője át akarta adni a felfokozott érzelmi állapotot és a sajátos fényviszonyokat. Mindezek alapján a képek szerzői jogi védelem alatt állnak.
7 felvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 7 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Nincs egyéni-eredeti jellegű kép.

⁴ A Bíróság C-145/10. sz. ügyben, 2011. december 1-jén hozott ítélete (Határozatok Tára 2011 I-12533) rendelkező részének 2. pontja, továbbá az indoklás következő bekezdései:

„90 A portréfotókkal kapcsolatban arra kell rámutatni, hogy a szerző a mű létrehozása során többféleképpen és több ízben is szabadon és kreatívan dönthet.

91 Az előkészítő szakaszban a szerző meghatározhatja a színrevitelt, a fényképalany testhelyzetét, illetve a megvilágítást. A portréfotó elkészítésekor eldöntheti, hogy mi látsszon a képen, meghatározhatja a látószöget, illetve a környezetet is. Végül a papírkép készítésekor a szerző a különféle előhívási technikák közül kiválaszthatja a számára megfelelőt, vagy adott esetben számítógépes programot is alkalmazhat.

92 Ezeknek a különböző döntéseknek a révén tud a portréfotó szerzője 'személyes színezetet' adni a létrehozott műnek.

93 Következésképpen a portréfotók esetében nem lehet azt állítani, hogy a szerző alkotóképességeit csak korlátozott mértékben, illetve egyáltalán nem fejtheti ki.”

A felperes által csatolt DVD tartalma	
A felperes honlapján megjelenő fényképfelvételek	Az alperes által átvett fényképfelvételek
195 db felvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 195 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Vannak egyéni-eredeti jellegű képek: Sz. A. 33–36., a 47., 54., 58. és 60., továbbá a 83–103. oldalon található felvételei a káresetekhez szervesen nem illeszkedő, zsánerképeknek is tekinthetők képek; egyéni, eredeti jellegük kétséget kizáróan megállapítható. Az 51. oldalon található kép az esemény kapcsán létrejött meglepő fényviszonyokat megragadó felvétel. Az 56. oldalon található képnél a tűzoltás következtében keletkező vízcsgorgás sajátos bemutatása a háttérben látszódó tűzoltóval. A 83–103. oldalon található fotósorozat a gyakorlat eredeti módon, a tűzoltó munka szakmai módon érzékeltető dokumentálása. A 164–165., 168. oldalon található felvételek szintén egyéni, eredeti jellegű zsánerképeknek tekinthetők.
32 db felvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 32 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Nincs egyéni-eredeti jellegű kép.
4 fényképfelvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 4 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Nincs egyéni-eredeti jellegű kép.
40 felvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 40 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Nincs egyéni-eredeti jellegű kép.
4 felvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 4 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Nincs egyéni-eredeti jellegű kép.
10 db fényképfelvétel	A felperes által csatolt fényképekkel megegyező 10 fényképfelvétel az alperes logójával ellátva. Nincs egyéni-eredeti jellegű kép.

Ad F/3. Az Sztj. 7. § (1) bekezdése határozza meg a gyűjteményes mű fogalmát, amelynek értelmében a gyűjtemény akkor részesül szerzői jogi védelemben, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű (gyűjteményes mű). A védelem a gyűjteményes művet megilleti akkor is, ha annak részei, tartalmi elemei nem részesülnek, illetve nem részesülhetnek szerzői jogi védelemben.

A gyűjteményes mű egészére a szerzői jog a szerkesztőt illeti, ez azonban nem érinti a gyűjteménybe felvett egyes művek szerzőinek és kapcsolódó jogi teljesítmények jogosultjainak önálló jogait [Szjt. 7. § (2) bekezdés]. A gyűjteményes mű szerzői jogi védelme nem terjed ki a gyűjteményes mű tartalmi elemeire [Szjt. 7. § (3) bekezdés].

A DVD-n a felperes által összegyűjtött, a felperes honlapján megjelent fényképfelvételek összessége mint a felperes alá tartozó különböző honlapokon található fényképekből álló válogatás nem tekinthető gyűjteményes műnek, egyéni, eredeti összeválogatásnak. A DVD-n belüli elrendezés szempontjai nem mutatnak sajátos, egyéni megközelítést.

Ad F/4. Az eljáró tanács rögzíti a kérdéssel kapcsolatosan, hogy az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szól, amely a Berni Uniós Egyezmény eredeti szövegének hivatalos magyar fordítását tette közzé (és nem magát a Berni Uniós Egyezményt hirdette ki), Magyarország azonban már 1922. február 14-ei hatállyal csatlakozott az egyezményhez (1922. évi XII. tc.).

A Berni Uniós Egyezmény 2. cikk (1) bekezdése értelmében az „irodalmi és művészeti művek” kifejezés felöleli az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotását, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára, tehát lehet könyv, szövegkönyv vagy más írásmű; előadás, szónoki beszéd, szentbeszéd vagy ugyanilyen jellegű egyéb mű; színmű vagy zenés színmű; táncmű vagy némajáték; szöveges vagy szöveg nélkül zenemű; film, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a filmhez hasonló eljárással hoznak létre; rajz, festmény, építészeti mű, szobor, metszet, kinyomat; *fényképészeti mű*, ideértve azokat a műveket is, amelyeket a fényképészeti művekhez hasonló eljárással hoznak létre; az alkalmazott művészet terméke; illusztráció és térkép; földrajzi, tereprajzi, építészeti vagy tudományos vonatkozású tervek, vázlat vagy plasztikai mű.

Irodalmi vagy művészeti műveknek az anyag kiválasztása vagy elrendezése folytán szellemi alkotásnak minősülő gyűjteményei, mint például enciklopédiák és antológiák, a gyűjtemény részét alkotó egyes művek szerzőit megillető jogok sérelme nélkül e jellegüknél fogva részesülnek védelemben.

Az ad F/1–ad F/3. alatt adott szakértői válaszokból megállapíthatóan a felperes által a periratokhoz csatolt, a vélemény táblázatában külön kiemelés nélkül felsorolt fényképfelvételek sem az Szjt., sem a Berni Uniós Egyezmény 2. cikk követelményeinek nem felelnek meg.

Ad A/1. Az eljáró tanács az ad F/1–ad F/2. alatt már megválaszolta ezen kérdést.

Ad A/2., ad A/4., valamint ad A/8. Az alperesi kérdéseket az eljáró tanács együttesen kívánja megválaszolni tekintettel arra, hogy azok az Szjt. 30. §-ában meghatározott ún. „szolgálati művek” egymással szorosan összefüggő szabályait érintik.

Az Sztj. 4. § (1) bekezdése szerint a szerzői jog azt illeti, aki a művet megalkotta (szerző).⁵ Ez végső soron minden esetben természetes személyt jelent.

Az Sztj. 30. § rögzíti a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott művekre vonatkozó speciális szabályokat, a szolgálati művek helyzetét. A felhívott § (1) bekezdése alapján a vagyoni jogokat a mű átadásával a szerző jogutódaként a munkáltató szerzi meg, ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, ugyanakkor a felek ettől a főszabálytól eltérően is megállapodhatnak írásban.⁶ A munkaviszonyból folyó kötelesség megállapításához túlnyomórészt a munkaszerződés (kollektív szerződés) munkaköri leírás értelmezése vezethet el, minden esetben a konkrét jogviszonyban (pl: munkaszerződésben, kinevezési okmányban) meghatározott munkaköri feladatokat, kötelezettségek leírását, a felek megállapodásait kell megvizsgálni az Sztj. 30. § rendelkezéseinek alkalmazását megelőzően. Az Sztj. 30. § (2) bekezdésének értelmében a megszerzett vagyoni jogok a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén átszállnak a munkáltató jogutódjára. „[N]em egyszerűen felhasználási jogot nyer a munkáltató, hanem az összes vagyoni jogok tulajdonosává válik.”⁷

Az Sztj. e címében található rendelkezések közül kiemelést érdemel továbbá, hogy míg a szerzőt illető megfelelő díjazásról [30. § (3) bek.] a szerző kifejezett nyilatkozattal le is mondhat, és erről a felek megegyezhetnek, addig a (4) bekezdés szerinti díjigények érintetlenül maradnak, és arról a felek érvényesen nem rendelkezhetnek.

A munkáltatónak az Sztj. 30. § (1) bekezdésében előírt jogszerzése a személyhez fűződő jogokra nem vonatkozik, ezek a szerzőnél maradnak [Sztj. 9. § (2) bekezdés],⁸ azonban a személyhez fűződő jogok gyakorlását az Sztj. a 30. § (5) bekezdésével korlátozza. A munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott művek tényleges nyilvánosságra hozatalának módjáról, idejéről a munkáltató dönt, hacsak a szerzővel kötött írásbeli szerződése kifejezetten másként nem rendelkezik. A szerző névfeltüntetési jogára azonban az általános szabályok⁹ érvényesek, de a felhasználás jellegétől függő, ahhoz igazodó mód szakmánként, műfajonként eltérő gyakorlatot jelent(het).

⁵ 106. § (1) Ahol e törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is.

⁶ A munkavállaló, közszolgálati jogviszonyban álló, illetve köztisztviselői munkakört betöltő a munkáltatóval kötött írásbeli szerződése kizárhatja vagyoni jogainak átszállását, vagy azt időben, illetve terjedelemben korlátozhatja.

⁷ SZJSZT-18/2004 sz – Hírszolgálat egyes anyagainak szerzői, illetve kapcsolódó jogi védelme és a vonatkozó szerződések: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2004_018.pdf.

⁸ A szerző személyhez fűződő jogai elválaszthatatlanok személyétől, ezért azokat nem ruházhatja át, azok másként sem szállhatnak át, és a szerző nem mondhat le róluk.

⁹ A személyhez fűződő jogok kapcsán az Sztj. 12. § (1) bekezdése értelmében a szerzőt megilleti a jog, hogy művén és a művére vonatkozó közleményen – a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően – szerzőként feltüntessék. A szerzőt a mű részletének átvétele, idézése vagy ismertetése esetén is meg kell jelölni.

Utalni kell továbbá arra, hogy az Szjt. 12. § (3) bekezdése értelmében a szerző jogosult művét nevének megjelölése nélkül vagy felvett néven is nyilvánosságra hozni. A szerző a nevének feltüntetésével nyilvánosságra hozott mű újabb jogszerű felhasználása esetén is megkívánhatja, hogy művét a továbbiakban nevének feltüntetése nélkül használják fel. A gyakorlatban nem kizárt tehát a felek olyan megállapodása, amely azt (is) rögzíti, hogy nevének szokásos vagy bármely formában történő feltüntetését a szerző nem kívánja. Meg kell azt is jegyezni, hogy meghatározott személyhez fűződő jogok védelmében a felhasználó is felléphet, ha ahhoz a szerző a felhasználási szerződésben kifejezetten hozzájárult.¹⁰

Az eljáró tanács rögzíti, hogy a felperes által 6/F/2 sorszámon a DVD-lemezen található anyag jegyzékében feltüntetett szerzőkkel kötött megállapodások tartalmát, foglalkoztatásuk pontos körülményeit nem ismeri, azonban elképzelhetőnek tartja, hogy a munkáltató úgy egyezett meg a vele jogviszonyban álló szerzővel, hogy az utóbbi kérte nevének mellőzését vagy a káreseményekről készült felvételeknél egységesen az „O.” megnevezés feltüntetését.

Az eljáró tanács rámutat, hogy a felperes joggyakorlása nem kizárólag jogutódláson, illetve a jogátruházási láncolat elején vélelmezett munkaviszonyban alkotott műre vonatkozó jogszerzésen alapulhatna, hanem értelemszerűen akár szerzői jogi felhasználási szerződés rendelkezésén¹¹ is.

Mindezen szabályok együttes alkalmazásával lehet állást foglalni abban a kérdésben, hogy a felperes származékos jogosultként (jogutódként) egy állítólagos szolgálati mű szerzője vagyoni jogainak érvényesítése mellett eljárhat-e a személyhez fűződő jogok tekintetében is.¹²

Az A/2. szám alatti kérdés kapcsán az SZJSZT eljáró tanácsa megállapítja, hogy a peres iratok alapján nincs abban a helyzetben, hogy megállapítsa valamennyi esetben a korábban hatályban levő engedélyek terjedelmét, fennállását, ezért annak megállapítására sem képes, hogy az engedélyek (ha léteztek ilyenek) visszavonása joghatályosan, megfelelő módon történt-e. Arra azonban az eljáró tanács rá kíván mutatni, hogy egyes engedélyköteles művek (azaz nem szabad felhasználás körébe tartozó) már megkezdett felhasználása meghatározott feltételekkel bármikor megtiltható.

Szjt. 11. § A szerző alapos okból, írásban visszavonhatja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét, a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását pedig megtilt-

¹⁰ 15. § A szerző meghatározott személyhez fűződő jogainak védelmében a felhasználó is felléphet, ha ahhoz a szerző a felhasználási szerződésben kifejezetten hozzájárult. ...

55. § (1) A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a szerzői vagyoni jogok átruházására irányuló szerződésre ... is.

¹¹ 16. § (1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.

¹² Az egyes képek tekintetében mindazonáltal nem áll az értékelés elvégzéséhez szükséges összes adat az SZJSZT eljáró tanácsa rendelkezésére.

hatja; köteles azonban a nyilatkozat időpontjáig felmerült kárt megtéríteni. Ez nem érinti a munkáltató jogát a mű felhasználására, továbbá nem akadályozza a vagyoni jogok átruházása esetén a jogszerzőt az átruházott vagyoni jogokon alapuló felhasználásban.

...

30. § (5) Ha a mű elkészítése a szerzőnek munkaviszonyból folyó kötelessége, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül. A mű visszavonására irányuló szerzői nyilatkozat (11. §) esetén a munkáltató köteles a szerző nevének feltüntetését mellőzni. Ugyancsak mellőzni kell a szerző kérésére nevének feltüntetését akkor is, ha a művön a munkáltató a munkaviszonyból eredő jogaival élve változtat, de a változtatással a szerző nem ért egyet.

...

53. § (1) Ha a szerző alapos okból visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét, vagy a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását ilyen okból megtiltja, a felhasználási szerződést felmondhatja.

(2) A felmondási jog gyakorlásának feltétele, hogy a szerző adjon biztosítékot a nyilatkozat időpontjáig felmerült kár megtérítésére.

A fentiekben túlmenően a felhasználási szerződések az Szjt.-ben nem szabályozott kérdésekben alkalmazandó Ptk.¹³ szabályai szerint mondhatók fel.

Az A/8. szám alatti kérdéssel kapcsolatosan az eljáró tanács a fentiekben rögzítetteken felül a peranyagtól függetlenül feltett általános kérdésre rögzíti, hogy amennyiben a munkavállaló fényképfelvételt a munkaidejében a munkáltató által rendelkezésre bocsátott fényképezőgéppel készít a munkaköréhez kapcsolódóan, és a munkavállaló a munkáltatóval eltérő megállapodást nem kötött, a munkáltató a fényképfelvétel átadásával megszerzi a vagyoni jogokat, az Szjt. 106. § (1) bekezdése alapján a munkáltató mint a szerzői vagyoni jogot megszerző személy a szerzői jog megsértése miatt felléphet.

Amennyiben a munkavállaló a fényképfelvételt a munkaidejében nem a munkáltató által rendelkezésre bocsátott, hanem a saját fényképezőgéppel készíti, azonban a fényképkészítés munkaviszonyából származó kötelessége, és a munkáltató ezen fényképfelvétel átadását is elfogadja, eltérő megállapodás hiányában a munkáltató mint a szerzői vagyoni jogot megszerző személy léphet fel a szerzői jog megsértése miatt.

Amennyiben a munkavállaló a fényképfelvételt a munkaidejében, de nem a munkaköréhez kapcsolódóan készíti saját fényképezőgéppel vagy a munkáltató által adott fényképezőgéppel, a munkavállaló mint szerző léphet fel szerzői jogainak megsértése esetén.

A munkáltató a munkaköri kötelessége nem eső művek használatbavételével sem válik jogszerű felhasználóvá, hanem ebben az esetben felhasználási szerződés keretében lehet jogosult ezen művek felhasználására a szerződésben rögzített feltételek szerint.

¹³ Szjt. 3. §.

Ad A/5. Az Szjt. 1. § (4) bekezdése értelmében nem tartoznak e törvény védelme alá a jogszabályok, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és az ügyiratok, valamint a jogszabállyal kötelezővé tett szabványok és más hasonló rendelkezések.

A felperes államigazgatási feladatot is ellátó rendvédelmi szervként és jogszabályban meghatározott egyes feladatainak végrehajtása során (pl. munkaviszonyból vagy közszolgálati, szolgálati viszonyból folyó köteleességként) létrehozott művei nem állhatnak oltalom alatt, mert közérdekű rendeltetésük kizárja azt. Ez a megállapítás a hatósági feladatok körében a területi szervek feladatellátása során létrejött alkotásokra is igaz. Az ilyen művek felhasználásához, legyen az többszörözés (Szjt. 18. §), lehívásra hozzáférhetővé tétel [Szjt. 26. § (8)] stb., szerzői jogi engedély nem szükséges. Ugyanakkor a hivatalos irat funkcióján kívül eső felhasználásokhoz, pl. képző- vagy fotóművészeti alkotásnak minősülő dokumentáció kiállításához, valamely terméken történő reklám felhasználásához a mű szerzőjének engedélye szükséges.

Példaként említhetők a hivatásos katasztrófavédelmi szervek szakhatósági, engedélyezési feladatai, a veszélyhelyzeti és a lakosságtájékoztatás, a nyilvánosság biztosítása, az ezekre tekintettel létrehozott, alkalmazott szerzői művek (pl. fényképfelvételeket is tartalmazó figyelemfelhívások) védelem alól kizárt alkotások a hivatalos közleményi, ügyirati jelleg okán.

Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a perbeli esetben egyes, a felperes ellenőrzése alatt álló felületről elérhető képek az Szjt. 1. § (4) bekezdése szerinti funkción kívül, egyéni, eredeti műként, önmagukban nem állhatnak védelem alatt, csupán azt, hogy közérdekű tájékoztatási kötelezettség teljesítése körében, hivatalos irati minőségükben és funkcióban nem állnak szerzői jogi oltalom alatt. Rá kell mutatni továbbá arra is, hogy nem minden, a katasztrófavédelem szervezetrendszerén belül készített mű kizárt – *ab ovo* – a fent írtak szerint a védelemből, a védelem ugyanis csak azokra nem terjed ki, amelyek közigazgatási hatósági, illetve a jogszabályban meghatározott tájékoztatási közfeladat ellátásához kapcsolódnak.

Az Szjt. és a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendeletben foglalt feladatai alapján az SZJSZT eljáró tanácsa nem vállalkozhat annak megállapítására, hogy meddig terjed „*az állampolgárok tájékoztatásához szükséges információk*” [a katasztrófavédelemről szóló törvény 2. § (2) bek.] biztosításának kötelezettsége a felperes (területi szervek) vonatkozásában, sem a fent említett törvény és törvényi felhatalmazás alapján kiadott végrehajtási rendeletek rendelkezéseinek értelmezésére [ekként különösen a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól szóló 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet, a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról szóló 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet, a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 219/2011. (X. 20.) Korm. rendelet].

A szabad felhasználási esetek kapcsán az eljáró tanács mindenekelőtt rögzíteni kívánja, hogy fotóművészeti alkotások esetében a mű részlete nem idézhető az Szjt. 67. § (5) bekezdése értelmében.

Az Szjt. 37. §-a értelmében egyes művek az időszerű, napi eseményekről való tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul. Ez összecseng az Infosoc-irányelv¹⁴ 5. cikk (3) bekezdés c) pontjával.

A felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra [Szjt. 33. § (2) bekezdés]. Az Infosoc-irányelvben is rögzített háromlépcsős teszt, amely szerint a kizárólagos szerzői jog korlátozása csak egyes kivételes esetekben engedhető meg, és nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására és a szerző jogos érdekére, betartására figyelemmel kell lenni.

Az Szjt. 37. §-ban írt, a szerző engedélyét és díjfizetést nem igénylő szabad felhasználás során mindvégig figyelemmel kell lenni az ún. háromlépcsős tesztben írt feltételek megtartására, másrészt arra, hogy a felhívott Szjt.-szakaszt nem lehet kiterjesztően értelmezni,¹⁵ és hogy a konkrét esetben a szabad felhasználás objektíve alkalmas-e még a cél elérésére, nem vált-e az időszerű, napi eseményekről való tájékoztatási cél időközben okafogottá.

Az eljáró tanács megállapítása szerint a felperes által nyilvánosságra hozott felvételeket az Szjt. 37. §-a alapján az alperes időszerű információs tájékoztatás céljára átvethette a szabad felhasználás keretén belül, azonban az alperes által perbeli módon történő felhasználás a felperes nevének feltüntetése ellenére nem felel meg a tisztesség követelményeinek és a szerző jogos érdekeinek.

Ad A/6. Az eljáró tanács álláspontja szerint az ad 2–ad 4. kérdésnél kifejtettek alapján vizsgálendő, hogy a felperes mint munkáltató a szerzőkkel milyen jogviszonyban áll, esetleges külön megállapodásban a szerzők a névfeltüntetés jogával kapcsolatosan hogyan egyeznek meg.

Az, hogy egyes képek készítőinek a neve korábban nem lett feltüntetve, szakvégtzettségük nincs, munkaköri leírásukban nem szerepel a fotózás és/vagy a felvételek, a fotózás szakmai, művészeti szabályainak a figyelembevétel nélkül lettek nyilvánosságra hozva, semmilyen formában nem érintik a fotóalkotások szerzői jogi védelmét. Az Szjt. korábban idézett

¹⁴ Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló, 2001. május 22-i 2001/29/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv. Az Infosoc-irányelv szabályozza a szerzők és egyes kapcsolódó jogok jogosultjainak a többszörözéshez, a nyilvánossághoz való közvetítéshez (ezen belül különösképpen a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételhez) és a terjesztéshez fűződő jogait.

¹⁵ Szjt. 33. § (3) bek.

1. § (3) bekezdése szerinti szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jelleget és a művet ezen keresztül megillető szerzői jogi oltalmat nem befolyásolja sem minőségi, sem esztétikai jellemző. Töretlen a szerzői jogi gyakorlat annak kérdésében, hogy valamely szakma gyakorlásához szükséges engedély nélkül készült műveket, az autodidakta művészek alkotásait, sőt a fércműveket is szerzői jogi védelem illetheti meg, amihez csupán az ad F/1. szám alatti válasznál írt, megformált egyéniség, eredetiség a megkívánt feltétel.

Ad A/7. és ad A/9. Az eljáró tanács megállapítja, hogy a szerzői jogi védelem alatt álló fényképfelvétel méretének megváltoztatása nem sérelmes, ha a mű egysége nem sérül ezen méretbeli változás miatt.

A vízjel az eljáró tanács véleménye szerint jogkezelési adat, amelyről az Szjt. 96. § (2) bekezdése a következőképp rendelkezik: *Jogkezelési adat a jogosultaktól származó minden olyan adat, amely a művet, a szerzőt vagy a műre vonatkozó jogok más jogosultját azonosítja, vagy a felhasználás feltételeiről tájékoztat, ideértve az ilyen adatokat megjelenítő számokat vagy jelzéseket is, feltéve, hogy az adatokat a mű példányához kapcsolják, illetve a mű nyilvánossághoz történő közvetítésével összefüggésben jelenítik meg.*

Kétségtelenül megállapítható az alperesek kérdésében megjelölt funkció is, nevezetesen a védelem, a jogszerűtlen felhasználás megnehezítése, ugyanakkor a perbeli vízjel mégsem tekinthetjük az Szjt. 95. § (3) bekezdése szerinti hatásos műszaki intézkedésnek. A perbeli vízjel a megjelenés internetes helyét (címét) mutatja, ugyanakkor az átlagfelhasználó okkal gondolhatja, hogy az adott képhez kapcsolódó szerzői jogok az internetes sajtótermék kiadóját illetik meg.

A jogkezelési adat védelmével kapcsolatos jogsértésekre mind a polgári, mind a büntetőjogi jogkövetkezményeket alkalmazni lehet a jogkezelési adat jogosulatlan eltávolítására vagy megváltoztatására, továbbá olyan művek jogosulatlan terjesztésére, terjesztés céljából történő behozatalára, sugárzására vagy a nyilvánossághoz másként történő közvetítésére, amelyekről eltávolították vagy amelyeken megváltoztatták a jogkezelési adatot, feltéve, hogy a felsorolt cselekmények bármelyikét elkövető személy tudja vagy az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett e személynek tudnia kellene, hogy cselekményével lehetővé teszi, megkönnyíti vagy leplezi a szerzői jog megsértését, vagy mást arra indít. [Szjt. 96. § (1)]

A vízjel alkalmazásának céljaként elfogadható a fényképfelvételek jogszerűtlen felhasználásának a megnehezítése, azonban ilyen célja főleg a szerzőknek vagy a jogos származékos jogosultaknak lehet, illetve esetlegesen más esetekben is indokolt lehet a vízjel alkalmazása, azonban a forrás további egyértelmű feltüntetésével, amennyiben a szerző vagy a származékos jogosult ezt kifejezetten kéri.

Az a digitális vízjel, amely egy kép tekintetében nem a jogosulttól származik, a jogosult engedélyének hiányában jogsértőnek minősülhet, mivel félrevezető a jogosult személye, a felhasználás feltételei tekintetében. A név- és forrásfeltüntetés a jelen ügyben a felhasz-

nálás jellegéhez igazodó módon a fotókon belül megjelenő felirattal lett volna lehetséges. Az eljáró tanács az alperes logózásának módját tekinti tisztességtelennek, félrevezetőnek, figyelemmel arra, hogy a szabad felhasználás keretében tájékoztatás céljából átvett fényképfelvételek mellett a forrást nem megfelelően tünteti fel. Az alperes honlapján az átvett képek mellett feltüntetett forrás megfelelő, azonban ezen képnek a kinagyított méretű, az alperes honlapcímét feltüntető feliratú (vízjelű) forrás megjelölése nélküli változata olyan benyomást kelthet a honlap látogatóiban, hogy a kép az alpereshez köthető, valamint a fényképfelvételt a káresetnél az alperes munkatársai készítették (valamint a káresetnél az alperes munkatársai működtek közre).

A törvény által előírt *kötelező tájékoztatás* keretében átadott, szerzői jogi védelem alatt álló fényképfelvétel esetén sérti a szerzői jogot, ha a forrás nem megfelelő módon kerül feltüntetésre.

A vízjel alkalmazása egyébként is sértheti a mű egységének Szjt.-ben írt védelmét,¹⁶ ezáltal a szerzői személyhez fűződő jogokat, és ilyenként a mű felhasználása az Szjt. 33. § (2) bekezdésében írt követelményeknek¹⁷ sem felelne meg.

Ad A/10. Az eljáró tanács szakértői véleményét a szükséges mértékben nemzetközi jogra és példákra hivatkozással alkotta meg.

Dr. Tarr Péter, a tanács elnöke
Dr. Karsay Enikő, a tanács előadó tagja
Dr. Bán András, a tanács szavazó tagja

¹⁶ 13. § A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.

¹⁷ 33. § (2) A felhasználás a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezések alapján is csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.

SZJSZT-26/2014

Tárgy: Szerzői jog megsértésének vétsége

A Pesti Központi Kerületi Bíróság által feltett kérdések

1. A vádiratban szereplő, a szerzői jogot sértő, lefoglalt tárgyakon milyen mintázat található?
2. A lefoglalt tárgyak alkalmasak-e a versenytárs termékének a megtévesztésére?
3. A vádiratban megjelölt termékek állnak-e szerzői jogi védelem vagy bármely jogvédelem alatt, amely Magyarországon védett?
4. Ha jogvédelem alatt állnak, akkor a jogosult mely, a szerzői jogi törvényben meghatározott joga sérült?
5. Az oltalmi tárgyak közül van-e azonosítható jogosult Magyarországon, beleértve a szerzői jogi védelem alatt álló művek jogosultjait is?
6. Ki képviseli Magyarországon ezeket a cégeket? Ezek a szerzői jog jogosultjai, vagy magyarországi képviseletre jogosultak?
7. Megvalósult-e a vádlott részéről engedély nélküli hamisítás?
8. Ha megvalósult, a vádlott okozott-e vagyoni hátrányt?
9. Mennyi a vagyoni hátrány?
10. A szakértő egyéb észrevételei.

A megkereséshez csatolt mellékletek

A megkereső a megkereséshez csatolta a büntetőügy aktáját, amely tartalmazza a nyomozás eredményeit és a releváns bírósági iratokat.

Tényállás és előzetes megállapítások

A vádlott a cég 1. nagykereskedelmi üzletében 2008. január 4-én különböző hamis és szerzői jogot sértő ruházati termékeket és kiegészítőket árusított. Emiatt büntetőeljárás indult vele szemben áru hamis megjelölésének büntette és szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétsége miatt. A lefoglalt termékekből a szerzői jogi szempontból az alábbiakat találta a nyomozóhatóság és az elsőfokú bíróság relevánsnak: *i)* Honda motorsport karakteres póló, *ii)* Metallica karakteres műbörtáska, *iii)* Rolling Stones karakteres műbőr pénztárca és *iv)* Playboy karakteres fülbevaló. Az elsőfokú bíróság a vádlottat a szerzői és szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségében bűnösnek találta. A Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasította, mivel álláspontja szerint

a tényállás felderítetlen és hiányos, és az ítélet téves következtetéseket tartalmaz. A Szerzői Jogi Szakértő Testület kirendelésére a megismételt eljárásban került sor.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a Honda motorsport karakteres pólóból az aktában nem talált fényképeket, ezért azok tekintetében szakvéleményt kialakítani nem tud.

Az eljáró tanács a teljesség kedvéért megjegyzi, hogy az ügyben az SZJSZT-vel párhuzamosan az áru hamis megjelölését érintő bűncselekmény ügyében az Iparjogvédelmi Szakértői Testület is kirendelésre került.

Az eljáró tanács a per iratait áttekintve megállapítja, hogy szakvéleményének kialakításához a rendelkezésére bocsátott információk elegendőek.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Az eljáró tanács az alábbiak szerint válaszolja meg a törvényszék által feltett kérdéseket

1. *A vádiratban szereplő, a szerzői jogot sértő, lefoglalt tárgyakon milyen mintázat található?*
A szakvéleményhez 1. sz. alatt mellékeljük a lefoglalt tárgyakon (ruházati cikkek: pólók, fülbevalók és pénztárcák) látható díszítő ábrázolásokat.

2. *A lefoglalt tárgyak alkalmasak-e a versenytárs termékének a megtévesztésére?*

Az eljáró tanács a kérdést úgy érti, hogy a lefoglalt tárgyakon szereplő ábrák alkalmasak-e a fogyasztók megtévesztésére az áruk eredetét illetően (lásd: a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény 6. §-át).

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet – a szakértő testület feladatai cím alatt – kimondja, hogy a testület a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita. Tekintettel arra, hogy a fenti kérdés fogyasztóvédelmi/versenyjogi tárgyú, és nem szerzői jogi kérdés, ezért a SZJSZT-nek a kérdés megválaszolására nincs hatásköre.

3. *A vádiratban megjelölt termékek állnak-e szerzői jogi védelem vagy bármely jogvédelem alatt, amely Magyarországon védett?*

Az Szt. védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat [Szt. 1. § (1) bek.].

Az Szt. 1. § (2) bekezdése alapján szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: ...

h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve, ...

n) a jelmez, a díszlet és azok terve.

Ugyanezen paragrafus (3) bekezdése alapján a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.

Ahogy azt a testület korábbi töretlen gyakorlatában is figyelembe vette, az Szjt. 1. §-ához fűzött miniszteri indoklás szerint: „A törvény a magyar és a nemzetközi szerzői jogi fogásban egyaránt általánosan elfogadott elvet tükröz annak egyértelművé tételével, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs, nem is lehet.”

A lefoglalt tárgyakon az 1. pontban látható grafikák szerzői jogi szempontból egyéni, eredeti műnek minősülnek, így azok szerzői jogi védelem tárgyai, amelyek – tekintettel az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló, 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény (Magyarországon kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet) 2. cikkére – Magyarországon is szerzői jogi védelem alatt állnak.

A szerzői jogi védelemtől független kérdés az, hogy ezen megjelölések bármely más jogvédelem alatt állnak-e, így pl. lajstromozott iparjogvédelmi oltalom tárgyát képezik-e. Ezen utóbbi kérdés megválaszolása az Iparjogvédelmi Szakértői Testület (ISZT) hatáskörébe tartozik.

4. Ha jogvédelem alatt állnak, akkor a jogosult mely, a szerzői jogi törvényben meghatározott joga sérült?

Az Szjt. 16. §-a kimondja, hogy a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. A szerzőt megilleti a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosításának és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga is.

Az Szjt. értelmében jelen büntetőeljárás szempontjából releváns felhasználás a mű terjesztése [Szjt. 17. § b) pont].

A terjesztés jogáról részletesen az Szjt. 23. §-a rendelkezik az alábbiak szerint:

23. § (1) A szerző kizárólagos joga, hogy a művét terjessze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.

(2) A terjesztés magában foglalja különösen a műpéldány tulajdonjogának átruházását és a műpéldány bérbeadását, valamint a műpéldánnak az országba forgalomba hozatali céllal történő behozatalát. A terjesztés jogának

megsértését jelenti a mű jogsértéssel előállott példányának kereskedelmi céllal történő birtoklása is, ha a birtokos tudja vagy neki az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a példány jogsértéssel állt elő.

...

(5) Ha a műpéldányt a jogosult vagy az ő kifejezett hozzájárulásával másvalaki adásvétellel vagy a tulajdonjog más módon történő átruházásával az Európai Gazdasági Térségben forgalomba hozta, a terjesztés joga az így forgalomba hozott műpéldány tekintetében – a bérbeadás, a haszonkölcsönbeadás és a behozatal joga kivételével – a továbbiakban nem gyakorolható.

Amennyiben tehát a vádlott nem tudja igazolni, hogy ő a szerzői jog jogosultjától engedéllyel rendelkezik a művek terjesztésére, akkor megsérti a szerző kizárólagos jogát.

A jelen büntetőeljárás szempontjából külön kiemeljük a fent idézett (2) bekezdés utolsó mondatát: *„A terjesztés jogának megsértését jelenti a mű jogsértéssel előállott példányának kereskedelmi céllal történő birtoklása is, ha a birtokos tudja vagy neki az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a példány jogsértéssel állt elő.”*

Ez a szabály az Szjt. általános objektív felelősségi rendszeréhez képest szubjektív, elvárhatósági alapú felelősségi szabály. A vádlott szándékának megítélése nem szerzői jogi szakkérdés. Az eljáró tanács azonban megjegyzi, hogy a büntetőeljárás tárgyát képező áruk értékesítésével rendszeresen foglalkozó kereskedő esetében, különös tekintettel azok hongkongi származási helyére, az általában elvárható gondosság mércéje alacsony, azaz a prudens kereskedőtől elvárható, hogy vizsgálja, az áruk jogtiszták-e.

A fent idézett (5) bekezdés az ún. jogkimerülés intézményét szabályozza. Amennyiben az áruk az EGT-n belül a jogosult engedélyével kerültek forgalomba, azok további felhasználását a jogosult nem tilthatja meg. Tekintettel azonban arra, hogy jelen büntetőeljárásban a vádlott saját bevallása szerint is az áruk egyenesen Hongkongból, azaz az EGT-n kívüli országból érkeztek, a jogkimerülés kérdése az árukkal kapcsolatban nem releváns.

5. *Az oltalmi tárgyak közül van-e azonosítható jogosult Magyarországon, beleértve a szerzői jogi védelem alatt álló művek jogosultjait is?*

Mint a 3. pontban kifejtettük, a lajstromozott iparjogvédelmi oltalom tekintetében az ISZT rendelkezik hatáskörrel.

A szerzői jogi védelem a mű megalkotásától fogva automatikusan fennáll a művön, nincs előzetes regisztrációhoz/lajstromozáshoz kötve. A szerzői jogi jogosult megállapítása – jogszabály által kötelezően előírt nyilvántartás hiányában – olyan, tényállás tisztázására irányuló kérdés, amelyre vonatkozó bizonyítási eljárás nem tartozik a SZJSZT feladatkörébe.

Az SZJSZT bizonyítási eljárást nem folytat le, álláspontját a rendelkezésére álló okiratok alapján alakítja ki.¹⁸

6. *Ki képviseli Magyarországon ezeket a cégeket? Ezek a szerzői jog jogosultjai, vagy magyarországi képviselőre jogosultak?*

Az előző kérdésre adott válasza tekintettel az eljáró tanács ebben a kérdésben nem tud nyilatkozni.

Mindemellett az eljáró tanács megjegyzi, hogy a szerzői jogok megsértése miatti bűncselekmény megállapíthatósága szempontjából közömbös az a kérdés, hogy a szerzői jogi védelem alatt álló műveknek ki a jogosultja.

A 2014. május hó 9. napján tartott tárgyalásról készült jegyzőkönyvben az ügyész kifejtette: „a szerzői joggal kapcsolatos eljárások a ma hatályos jogszabály alapján magánindítványra üldözendő [a szerzői joggal kapcsolatos bűncselekmények magánindítványra üldözendő – a szerk.]. Ezért a bíróságnak meg kell keresnie a nyomozati iratban a szakértői véleményben szereplő magyarországi képviselőket.” (4. o. 6. bek.). Az ügyész által hivatkozott jogszabályi hely a hatályos Btk. 388/A. §-a, ami kimondja, hogy „[a] szellemi tulajdonjogok vámhatósági érvényesítéséről és az 1383/2003/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2013. június 12-i 608/2013/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet 1. cikk (1) bekezdése szerinti esetekben a 385. §-ban és a 388. §-ban meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető, kivéve, ha azzal összefüggően nem magánindítványra büntetendő bűncselekményt is elkövetnek.” A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tehát csak akkor büntethető a hatályos Btk. alapján magánindítványra, ha az eljárás a 608/2013/EU rendelet alapján indult meg. Mivel a jelen büntetőeljárás nem a 608/2013/EU rendelet alapján indult meg, ezért a magánindítvány nem lehetséges, tehát a jogosult legfeljebb mint sértett vehet részt az eljárásban.

7. *Megvalósult-e a vádlott részéről engedély nélküli hamisítás?*

A hamisítás kifejezést a Btk. szellemi alkotásokra vonatkozó rendelkezései nem ismerik.¹⁹

A hamisítás mint elkövetési magatartás és a hamis termékekkel kapcsolatban megvalósult

¹⁸ A rendelet 8. § (1) alapján a szakértő testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét és nem idézhető.

¹⁹ Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése
329/A. § (1) Aki másnak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát hasznoszerzés végett, vagy vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Iparjogvédelmi jogok megsértése

329/D. § (1) Aki a jogosultnak törvény, kihirdetett nemzetközi szerződés vagy európai közösségi rendelet alapján fennálló szabadalmi oltalomból, növényfajta-oltalomból, kiegészítő oltalmi tanúsítványból, védjegyoltalomból, földrajzi árujelző-oltalomból, formatervezési mintaoltalomból, használati mintaoltalomból, illetve topográfiaoltalomból eredő jogát az oltalom tárgyának utánzásával vagy átvételével megsérti, és ezzel vagyoni hátrányt okoz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

jogsértések közötti különbségtétel csak az iparjogvédelmi jogok megsértésénél bír relevanciával. Ezért, figyelemmel a Btk. 329/A. §-ára, az eljáró tanács a teljesség érdekében a kérdést úgy érti, hogy került-e sor szerzői jogi művek engedély nélküli felhasználására.

A grafikai megjelölések feltüntetése a termékeken és azok magyarországi behozatala az Szjt. 18. és 23. § alapján a szerzői mű többszörözését és terjesztését valósítja meg. Amennyiben ezen magatartásokra a szerzői jogi jogosult engedélye nélkül kerül sor, ezen magatartások jogsértőek. Lásd erről részletesebben a 4. kérdésre adott választ.

8. Ha megvalósult, a vádlott okozott-e vagyoni hátrányt?

Az engedély nélküli felhasználás esetén a jogosult kártérítési igényt érvényesíthet (Szjt. 94. §).

A Btk. alkalmazandó korábbi értelmező rendelkezése szerint vagyoni hátrány: vagyonban okozott kár és az elmaradt vagyoni előny, a kár pedig a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés (137. § 5. pont). Keretjogszabályról lévén szó, a vagyoni hátrány megállapításánál az Szjt. 94. §-ában szabályozott kártérítési igényre is tekintettel kell lenni.

A kártérítési igény alapja az Szjt. 16. § (4) bekezdésében található, ami kimondja, hogy ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le.

Az elkövetéskor hatályos korábbi Ptk.-ban szabályozott kártérítési igény a felróhatóságon alapul, azaz vétkes károkozás esetén lehet kártérítési igényt érvényesíteni. A Ptk. szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó szabályai alapján aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A károkozó akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A felróhatóság hiányát a jogsértőnek kell bizonyítania.

A kár kiszámítására a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló 2004/48/EK irányelv (jogérvényesítési irányelv) ad támpontokat. A kár mértékének meghatározásánál a kár elemeiként az elmaradt hasznot, a jogsértő által elért tisztességtelen gazdagodást és a vagyoni tényezőkön kívüli sérelem figyelembevételét említi. Ezzel összhangban van a Ptk. 355. § (4) bekezdése, amely kártérítés címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget rendeli megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. Ez a rendelkezés tehát a kár négy elemét különbözteti meg. Három a vagyoni kár körébe tartozik: a tényleges kár, az elmaradt haszon és a vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges költségek. A negyedik elem pedig a nem vagyoni kár.

Amennyiben a tényleges kár nem állapítható meg, a jogérvényesítési irányelv 13. cikk (1) bek. b) pontja lehetővé teszi az általános kártérítés megítélését is. Ennek mértéke az

irányelv szerint legalább akkora kell hogy legyen, mint az a díj, amely a jogosultnak a jog-sértő részéről járna a felhasználásért, ha a jogosult erre engedélyt adott volna (fiktív licen-ciadíj). A jogérvényesítési irányelvet a magyar jogba átültető törvény (2005. évi CLXV. tör-vény) 4. §-ához fűzött indokolás szerint e rendelkezésnek a magyar jog a Ptk. 359. § (1) bekezdésében szabályozott általános kártérítéssel feleltethető meg. A Ptk. 359. § (1) bekez-dése azonban úgy rendelkezik, hogy ha a kár mértéke – akár csak részben – pontosan nem számítható ki, a bíróság a károkozásért felelős személyt olyan összegű általános kártérítés megfizetésére kötelezheti, amely a károsult teljes anyagi kárpótlására alkalmas.

Az általános kártérítés csak akkor alkalmazható, ha a bíróság előzetesen minden rendel-kezésére álló és célravezető bizonyítást lefolytatott a kár felderítése végett, de a kár mértéke ennek ellenére pontosan nem számolható ki (PK 49. sz. állásfoglalás). [L. A védjegy törvény magyarázata, szerk: Faludi Gábor és Lukácsi Péter, HVG-Orac, 2014, 285–286. o. (a kézirat lezárva: 2013. július 15.)].

9. Mennyi a vagyoni hátrány?

Az első vádpont szerint a bűncselekménnyel a vádlott által okozott vagyoni hátrány a cég 2. esetében 81 450 Ft, a cég 3. esetében 84 000 Ft, a cég 4. esetében 18 800 Ft, míg a cég 5. esetében 22 400 Ft (alapeljárás elsőfokú ítéletének 3. oldala).

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy az elsőfokú ítélet a vagyoni hátrányt a szakértői véle-mény alapján a lefoglalt áruk értéke alapján határozta meg. A Szerzői Jogi Szakértő Testület álláspontja szerint a vagyoni hátrány meghatározásának ezen módja nem megfelelő, a va-gyoni hátrányt más szempontok szerint kell meghatározni.

Az a kérdés, hogy milyen összegű az okozott vagyoni hátrány, a bíróság jogköre, tekin-tettel arra, hogy ez bizonyítás kérdése, amelyre vonatkozóan alátámasztott adatok sem sze-repelnek a jelen aktában, továbbá az SZJSZT-nek adatok esetében sem lenne hatásköre a bizonyítás lefolytatására.

Az eljáró tanács arra a kérdésre tud választ adni, hogy jogszerű felhasználás esetén milyen összeg illetné meg/illette volna meg a jogosultat. Álláspontunk szerint a HUNGART Vi-zuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesületnek a Magyar Közlönyben közzétett díjszabásából lehet kiindulni. Tekintettel arra, hogy a jogosulatlan felhasználás 2008-ban történt, a 2008. évi díjszabást vettük alapul. A díjszabás az egyéb anyagokon történő felhasz-nálás (pl. textil) esetére a nettó kiskereskedelmi ár 10%-át határozza meg. Az engedélyezés során meghatározásra kerül az értékesítési ár, vagy ennek hiányában egy átlagos kiskereske-delmi ár kerül alkalmazásra. Az eljáró tanács szerint abból az esetből kell kiindulni, amikor a jogszerű felhasználás céljára engedélyt adnak, és az engedély ellenértékét a jogosult a piaci körülmények figyelembevételével határozza meg, azaz az eredeti termékekből eredő nettó árbevételhez viszonyítja a százalékos díjat.

10. A szakértő egyéb észrevételei

Az első vádpont szerint a bűncselekménnyel a vádlott által okozott vagyoni hátrány a cég 2. esetében 81 450 Ft, a cég 3. esetében 84 000 Ft, a cég 4. esetében 18 800 Ft, míg a cég 5. esetében 22 400 Ft (alapeljárás elsőfokú ítéletének 3. oldala).

Megállapítható, hogy a vagyoni hátrány meghaladja a 100 000 Ft-ot. Az eljáró tanács utal arra, hogy az új Btk. hatálybalépésével a 100 000 Ft összeg alatti vagyoni hátrány esetében a magatartás szabálysértésnek minősül. Mivel a jelen esetben a vagyoni hátrány meghaladja a 100 000 Ft-ot, így nem merülhet fel a szabálysértési eljárás esete.

*Dr. Szamosi Katalin, a tanács elnöke
Dr. Bacher Gusztáv, a tanács előadó tagja
Sára Ernő, a tanács szavazó tagja*

* * *

SZJSZT-43/2014

Szakirodalmi mű jogellenes felhasználása

A megkereső által feltett kérdések

Az eljáró tanács a megkeresés összefoglalása alapján fogalmazta meg az alábbi kérdéseket:

1. Kinek a szellemi terméke az A. online folyóiratban megjelent angol nyelvű publikáció, valamint tartalmaz-e az olyan többletet, ami elvitathatná a megkereső szerzőségét?
2. Milyen mértékű szerzői jogdíj illeti meg a megkeresőt amennyiben a szerzősége fennáll a fenti publikáció esetében?

Az eljáró tanács szakvéleménye

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”.

Az eljáró tanács szakvéleményét a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.), a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezései, a Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez (szerk: Gyertyánfy Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, a továbbiakban: Nagykommentár) magyarázata, valamint a megkereséshez csatolt bizonyítékok alapján hozta meg.

I. A tényállás szerzői jogi háttere

1. Előzmények

A magánszemély (a továbbiakban: megkereső) megkeresése (a továbbiakban: megkeresés) értelmében az „A. online folyóiratban megjelent angol nyelvű közleményben (a továbbiakban: Angol nyelvű publikáció) engedély nélkül került sor a megkereső bizonyítékként csatolt, magyarul írt cikkének a felhasználására (a továbbiakban: magyar nyelvű publikáció).

A megkeresés szerint az angol nyelvű publikáció első helyen megjelölt szerzője a megkereső szakdolgozatának opponense volt. A megkereső kísérletet tett a cikkének, illetve kutatási eredményeinek engedély nélküli felhasználásával kapcsolatos vitás kérdés rendezésére, amely kísérlet nem járt eredménnyel. Ezért a megkereső annak megállapítását kérte az eljáró tanácstól, miszerint: 1. foglалjon állást az angol nyelvű publikáció és a megkereső szerzősége vonatkozásában, valamint 2. hogy a megkeresőt szerzőségének megállapítása esetén milyen összegű szerzői jogdíj illeti meg.

Az eljáró tanács mindenekelőtt a jelen tényállásra vonatkozó szerzői jogi rendelkezéseket és a Ptk. rendelkezéseit ismerteti (lásd a 2–4. pontot), majd kitér a megkereső által feltett kérdésekre (lásd a II. és III. pontot).

2. Szakirodalmi művek szerzői jogi védelme

Az Sztj. 1. § (2) bekezdése és (3) bekezdésének a) pontja értelmében *szerzői jogi védelemben részesülhet az a szakirodalmi alkotás, amelyet a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján hozott létre.*²⁰

A *szakirodalmi művek* sajátossága abban ragadható meg, hogy *szerzői jogi védelmük korlátozottabb*, ellentétben más művekkel (pl. szépirodalmi művek). Ez azt jelenti, hogy a szakirodalmi művekben feldolgozott egyes kutatási adatok önmagukban nem állnak szerzői jogi védelem alatt. Szakirodalmi műveknél a szerzői jogi védelem tehát nem a művek mögöttes

²⁰ Ennek mögöttes szabályaként utalni kívánunk a BUE 2. cikk (1) bekezdésében foglaltakra, aminek alapján az egyezményes védelem kiterjed ... az irodalom, a tudomány ... minden alkotására, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára, tehát (... a védelem tárgya lehet) könyv, szöveggönyv vagy más írásmű (Vö.: SZJSZT-27/2001 – Szakvélemények szerzői jogi védelme, a szerzői jogok gyakorlása: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2001._027.pdf).

„tudományos” tartalmára terjed ki, hanem a kutatási adatok valamilyenfajta egyéni, eredeti kifejeződésére.

2.1. Az egyéni, eredeti jelleg fogalma

Az egyéni, eredeti jellegű „formába öntés” az egyes kutatási eredmények sajátos leírásában (pl. következtetések levonásában, összefüggések megvilágításában), valamint ezen adatok egyéni, eredeti jellegű összeválogatásában jelentkezhet.

Az egyéni, eredeti jelleg vizsgálatánál nem kerülhető el a *mindenkori műtípushoz kapcsolódó alkotási tér* vizsgálata, azaz, hogy a szerzőnek a műtípus által kínált körülmények között mennyiben van lehetősége az egyéni, eredeti kifejezőmódra.²¹ Az említett kritériumrendszer eltérően alakul műtípusonként. Mindezt jól érzékelteti az SZJSZT-27/2000 számú szakvélemény, miszerint: „A kifejezés védelme igazodik a tartalom, és a mű-fajta sajátosságaihoz. Másként 'mérhető' egy sakkjátékot támogató számítógépi program és egy zenedrámái mű egyéni eredeti jellege. Az előbbi esetben a funkció és a kötöttségek (a sakkjáték szabályai) nagymértékben szűkítik az egyéni, eredeti jelleg kifejezhetőségének terét. Összességében azt lehet mondani, hogy az egyéni, eredeti jelleg megállapíthatóságának minimálisan az a feltétele, hogy a mű ne legyen más mű szolgai másolata.”²²

A „... mű 'funkciója' az egyedi jelleg érvényesülését – azaz alkotás terét (szerk.) – jelentős mértékben meghatározza”.²³ Egy kutatási adatokat feldolgozó szakirodalmi mű annyiban tekinthető ún. *funkcionális műnek*, hogy az alkotás terét beszűkítik mind az adott tudományág megállapításai, mind az ilyen szakmai publikációkra jellemző didaktikai módszerek, alkalmazott eszközök.²⁴ Az említett korlátok kihatnak a szakkifejezések megválasztására és a mű szerkezetére egyaránt, nem kizárva az egyéni, eredeti kifejezőmód megjelenését. A védelem határa: „... húzódik – a csak esetenként megállapítható – határ a szerzői mű és a szellemi tevékenységet tükröző, de a szükséges eredetiséggel nem bíró teljesítmény között, ahol a kérdéses szakterület szabályai által megkövetelt, kötött ábrázolásmód és a szakkifejezések használata a belső és a külső formát, vagy a szükségszerűség, az általában elfogadott, bevett elemek, illetve a cél a tartalmat és ennek nyomán annak formába öntését úgy beszűkítik, hogy nem marad lehetőség az egyéni-eredeti jelleg kibontakoztatására.”²⁵

Megjegyezhető továbbá, hogy a szakirodalmi műveknél a szakkifejezések köre, valamint az ilyen művekre vonatkozó didaktikai elvárások ugyan beszűkítik az alkotás körét, de a

²¹ Vö.: SZJSZT-33/2005 – Pedagógus-továbbképzési programok szerzői jogi megítélése: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2005_033.pdf.

²² SZJSZT-27/2000 – Tanulmány szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2000_027.pdf. Vö.: „Ismert adatoknak, meglevő anyagnak feldolgozása is védelem alatt álló mű, ha ebben önálló, egyéni tevékenység nyilvánul meg, és az újszerűség bélyegét viseli magán (Kúria, P.I. 3581/1934.)”

²³ I. m. (20).

²⁴ Vö.: SZJSZT-004/2005 – Műszaki létesítmény terveinek felhasználása: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2005_004.pdf.

²⁵ I. m. (20).

szerzői jogi védelemhez szükséges *egyéni, eredeti jelleg* elérése ugyanúgy lehetséges, mint más műtípusoknál (pl. szépirodalmi művek). „Elegendő, hogy a produktumban az egyéni jelleg valamely minimuma megnyilvánuljon, tehát, hogy az ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által, legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy **ne egy meglévő alkotás szolgai másolásáról legyen szó.**”²⁶

Az egyéni, eredeti jelleg fennállásához tehát *csak szubjektív értelemben vett újdonságra* van szükség, ellentétben az objektív újdonságot megkövetelő iparjogvédelmi oltalmakkal.²⁷ Ezért lehetséges, hogy az azonos tudományterületen írott művek egyidejű, konkuráló védelemben részesülhetnek, amennyiben nem egymás szolgai „másolatai”.²⁸ Nem mellékes, hogy a szubjektív újdonság nem azonos sem az adott műhöz kapcsolódó mennyiségi, sem annak minőségi, illetve esztétikai jellemzőivel, vagyis ugyanúgy szerzői jogi védelem illet meg egy tudományosan alacsony minősítésű szakmai anyagot, mint egy kiváló szakmai publikációt.

2.2. A szerzőség megállapítása

A szerzői jogi védelem a *mű létrejöttével* keletkezik, és azt illeti, aki a művet megalkotta.²⁹ E magyar rendelkezés a Berni Unió Egyezmény által megkívánt formai kötöttség nélküli oltalom alapelvein nyugszik, miszerint szerzői jogi védelem keletkezése nem köthető előzetes eljáráshoz, egyéb formai követelményhez. [5. Cikk (2) bek.] Ezen alapelvekből fakadóan a szerzői jog esetében – az iparjogvédelmi oltalmakkal ellentétben – nem áll rendelkezésre olyan nyilvántartás, amely az adott mű szerzőségét igazolná. Ilyen nyilvántartás hiányában pedig ún. *vélelmezett szerzői jogi védelemről* beszélhetünk, amely vélelem bírósági jogerős döntés által megdönthető.

A „szerzőségi vélelem rendszere” négy elemből tevődik össze. A szerzőség alátámasztását elsősorban az *alkotáson feltüntetett név* bizonyítja, ezt követően a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál működő önkéntes műnyilvántartás alapján kiállított közokiratnak minősülő tanúsítvány, illetve valamely közös jogkezelő szervezet által kiadott teljes bizonyító erejű magánokirat. A fentiek hiányában pedig az a személy tekintendő szerzőnek, aki a művet először a saját neve alatt nyilvánosságra hozta. Valamennyi itt felsorolt esetben vélelemről van csupán szó, azaz ellenkező bizonyításnak helye van.³⁰

A szerzői jog külön szabályozza a *többszerzős műveket*. Ez utóbbin belül az Szjt. megkülönbözteti azokat az alkotásokat, amelyeknek egyes részei elválaszthatók egymástól, ezek az

²⁶ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.479/2008/6. In: Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 91.

²⁷ Vö.: CompLex Jogtár, Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. CompLex kiadó, Budapest, 2014, az 1. §-hoz fűzött kommentár.

²⁸ Vö.: Gyertyánfy: i. m. (27).

²⁹ Szjt. 4. § (1) és 9. § (1).

³⁰ Szjt. 94/B. §.

ún. összekapcsolt művek [Szt. 5. § (2)], azoktól a művektől, amelyeknél a műrészek nem használhatók fel önállóan, ezek az ún. közös művek. [Szt. 5. § (1)] A közös művekre azonban az jellemző, hogy a szerzők a művet közös elhatározással hozzák létre, amelynek egyes részei egymást erősítő, kiegészítő funkcióval rendelkeznek.³¹ Csak az ilyen, közös akarattal művet létrehozó szerzőket nevezik szerzőtársaknak.

3. Más szakirodalmi mű felhasználásának esetei

Általános a szakirodalmi művek területén, hogy az egyes szerzők más műveket használnak fel forrásul saját művük megírásakor. Az azonos szakterületen, más műveken alapuló párhuzamos művek születését a szerzői jog nem zárja ki. A szerzői jog előírja azonban, hogy a művek valamennyi típusú felhasználása a szerző engedélyéhez kötött, kivéve az Szt. által taxatív módon megállapított szabad felhasználási eseteket.³² A felhasználás tipikus eseteit az Szt. 17. §-a sorolja fel példálózó jelleggel, ami arra utal, hogy a technológiai és felhasználási szokások változása által kialakított, de a jelen törvényben nem nevesített felhasználások ugyancsak engedélykötelesek lesznek.³³ Néhány tipikus példát említve, az Szt. 17. §-a értelmében felhasználásnak minősül egy szakirodalmi mű nyomtatásban [Szt. 17. § a), 18–19. §] vagy online történő hozzáférhetővé tétele [Szt. 17. § d), 26. § (8)], illetve átdolgozása (Szt. 29. §).

3.1. Szabad felhasználás

Engedély nélkül felhasználható ugyanakkor a szerzői mű, amennyiben a felhasználás a szabad felhasználás körébe esik, amelyet az Szt. a IV. fejezetben szabályoz. A szabad felhasználás azonban „csak annyiban megengedett, amennyiben – többek között – az megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra. Alapvető szabály továbbá, hogy a szabad felhasználásra vonatkozó rendelkezéseket nem lehet kiterjesztően alkalmazni.”³⁴

3.1.1. Idézés

Az első és a szakirodalmi műveknél a legelterjedtebbnek tekinthető szabad felhasználási eset az idézés, ami egy műrészlet saját műbe történő átemelését jelenti a következőkben leírt feltételek betartása mellett. Az Szt. 34. § (1) bekezdése szerint „A mű részletét – az átvevő

³¹ Vö: Gyertyánfy: i. m. (26), p. 105.

³² L. Szt. 16. § (1) bekezdésében foglaltakat: „A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.”

³³ Vö: Gyertyánfy: i. m. (26), p. 160.

³⁴ Szt. 33. § (2) és (3) bek.

mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.”

Az idézés számos feltétele közül mindenekelőtt kiemelhető egyrészt, hogy a vendégsszöveg azonosíthatóan elkülönüljön a szövegen belül, valamint hogy a szerző ezen szövegrész forrását pontosan megjelölje. A *vendégsszöveg megjelenítésének formájára* vonatkozóan az Szjt. nem állapít meg szabályt, a gyakorlatban elterjedt azonban ezen szövegrész legalább idézőjellel, esetleg emellett dőlt betűvel történő megjelenítése, ami egyértelműsíti az olvasó számára, hogy ezen része a műnek a szakirodalmi mű szerzőjétől eltérő személy szellemi terméke.³⁵ A *forrásmegjelölés* az idézett gondolat szerzőjének névfeltüntetési jogára vezethető vissza.³⁶ Mindez akkor jogszerű, ha az idéző személy az idézett szakirodalmi mű címét, szerzőjét, a kiadót, a megjelenés helyét, idejét, valamint az idézett szöveg pontos helyét (azaz az oldalszámot) is megjelöli.

Az idézet ugyanakkor nem szolgálhatja saját gondolatok hiányának pótlását, hanem kizárólag *legitim idézési célt*, ami lehet a „*tartalom magyarázata, kritikus hivatkozás, saját álláspont alátámasztása, mű mottója stb.*”³⁷ Az SZJSZT-25/2006 számú szakvélemény szerint: „... az idézetnek a felhasználói műalkotásban szerves egységet kell képeznie az egészszel, ugyanakkor mégis el kell különülnie attól, hiszen azt a célt szolgálja, hogy ráerősítsen az átvevő mű megfogalmazásaira.”³⁸ Az idézett mű részlete a maga valójában – gondolati tartalmával és egyedi megfogalmazásával – játszik szerepet az átvevő műben, vagyis az idézett műrész és az átvevő mű között szoros gondolati kapcsolat állhat fenn.³⁹

Idézni nem lehet korlátlanul, tehát nem megengedett teljes mű átvétele sem.⁴⁰ Ahogy az idézett szövegrészlet formájára, úgy ez utóbbi terjedelmére sincs előírás. Az idézett műrészlet *terjedelme* minden esetben az átvevő mű jellegéhez és az idézés céljához igazodik, azzal, hogy tudományos műveknél ugyanakkor hosszabb részek idézése is indokolt lehet.⁴¹

Idézni *csak műben* lehetséges, ebből következik, hogy nem megengedett, illetve nem elégíti ki az idézés feltételeit az a „szerző”, aki különböző művekből vett részletekből írja meg a munkáját, nem adva hozzá saját gondolatot.⁴²

³⁵ Vö.: „...az alperes akkor járt volna el az Szjt. 12. § (1) bekezdésében foglaltaknak megfelelően, ha a cikk szövegében ezeket a részeket megkülönböztetve (pl. idézőjelben) közli, és valamely módon (pl. lábjegyzetben) megjelöli a szerzőt és a forrást” (SZJSZT-25/2006 – Idézés esetén forrás megjelölése: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2006_25_rec_pdf.pdf).

³⁶ Szjt. 12. §.

³⁷ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 248.

³⁸ I. m. (35).

³⁹ I. m. (35).

⁴⁰ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 248.

⁴¹ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 248.

⁴² Gyertyánfy: i. m. (26), p. 248.

3.1.2. Átvétel

A másik esetként említhető amikor a szerző az idézést meghaladó szövegrészt vesz át saját művébe, amelyre vonatkozóan az Szjt. szigorú feltételeket fogalmaz meg.⁴³ Az idézéshez képest az átvétel annyiban biztosít a felhasználónak nagyobb terjedelmű felhasználást, hogy egyrészt a rövidebb terjedelmű művek akár teljes egészükben is átvehetők, továbbá az átvett részletek *hosszabb terjedelműek* lehetnek az idézethez képest.⁴⁴ A Nagykommentár kitér arra is, hogy a *mű rendes felhasználásával versenyző, üzleti célú cikk nem érthető* a tudományos kutatás fogalmába.⁴⁵ Az átvévő mű tehát nem használható fel üzletszerűen, például ellenérték fejében történő könyv- vagy folyóirat-kiadásban. (Ezzel szemben az idézetet tartalmazó mű üzletszerű felhasználására lehetőséget biztosít az Szjt.) Az idézéshez hasonlóan nincs a terjedelemre vonatkozó általános mérce. Az átvett mű terjedelmének mindenképpen összhangban kell állnia az adott cél elérésével.⁴⁶ Az átvétel nem lehet öncélú, helyettesítő, csakis gondolatokat kiegészítő (pl. illusztráló).⁴⁷ A név és a forrás feltüntetésének a kötelezettsége az idézéshez hasonlóan itt is fennáll. Végül megemlíthető egy – a jelen ügyben releváns – döntés, amelynek értelmében az átvétel csak akkor tekinthető jogszerűnek, „ha beazonosíthatóan megállapítható, hogy a mű mely része az átvett rész, és annak ki a szerzője. Ha az átvett rész, illetve a szerző nem azonosítható, a felhasználó magatartása jogsértő.”⁴⁸

Ha a szerző úgy vesz át és alkot tovább egy műrészletet, hogy eközben az idézés vagy az átvétel szabályain túlmegy, ez a felhasználás átdolgozásnak (Szjt. 29. §) minősül, amely így már csak az eredeti szerző engedélyével lehetséges.

3.2. A névfeltüntetés joga

A szerző követelheti, hogy művén szerzői minőségét senki se vonja kétségbe.⁴⁹ A szerzői minőség elismerésének joga a plágium elleni védelmet jelenti.⁵⁰ A névfeltüntetés joga a szerzőt művének felhasználásakor (pl. szakirodalmi cikk nyomtatott vagy online közzététele esetében, fordításán), illetve a művéhez kapcsolódó közleményen, valamint az abból történő átvétel, idézés vagy éppen annak ismertetése esetében is egyaránt megilleti.⁵¹ A szerzői jog rendszerén kívül az általános polgári jogi szabályok – Ptk. 2:43. § d) pont és a 2:45. § rendelkezései – is védelmet biztosítanak a szerző számára, amennyiben a művét eltérő személynek tulajdonítják.⁵²

⁴³ „Átvételnek minősül a mű olyan mértékű felhasználása más műben, amely az idézést meghaladja.” Szjt. 34. § (2) utolsó mondata.

⁴⁴ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 249.

⁴⁵ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 249.

⁴⁶ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 249.

⁴⁷ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 249.

⁴⁸ EBH2003.947. számú határozat in: Gyertyánfy: i. m. (26), p. 250.

⁴⁹ Szjt. 12. § (4).

⁵⁰ Gyertyánfy: i. m. (26), p. 133.

⁵¹ Szjt. 12. § (1)–(2).

⁵² Gyertyánfy: i. m. (26), p. 133.

4. A szerző díjazása

Az Szt. 16. § (4) bekezdése értelmében főszabály szerint a szerzőt a mű felhasználásának engedélyezéséért díjazás, azaz *jogdíj illeti meg*, amelynek a *felhasználásból származó bevétel-lel kell arányban lenni*, kivéve, ha a szerző és a kiadó erről eltérően állapodnak meg.

Közös mű esetén a szerzők közötti díjazásra a szerzőség aránya lenne az irányadó, ha azonban egy műrészlet utólagosan és jogellenesen, azaz az érintett szerző tudta nélkül válik a mű részévé, nem beszélhetünk közös műről. Ez utóbbi esetben engedély nélküli átdolgozásról van szó. Mivel az eredeti szerző akár meg is tilthatná az átdolgozást, elmaradt egyeztetések esetén nehéz megállapítani az eredeti szerző díjazásának a mértékét. Az biztos, hogy legalább a *jogellenesen felhasznált műrészlet aránya* megilleti az eredeti szerzőt.

Végül az eljáró tanács megjegyzi, hogy a szerzői jogdíj iránti igény érvényesítésének nem feltétele a felhasználási szerződés előzetes megkötése, mert a *jogosulatlan felhasználás önmagában megalapozza a díjkövetelést*.⁵³

II. A megkereső kérdéseire adott válaszok

1. *Kinek a szellemi terméke az A. online folyóiratban megjelent angol nyelvű publikáció, valamint tartalmaz-e az olyan többletet, ami elvitathatná a megkereső szerzőségét?*

1.1. A magyar nyelvű publikáció szerzői jogi védelme és szerzősége

A megkereső által írt egyszemélyes mű a megkereső szakdolgozatán (28–41. o.) alapul, amelyet mesterképzési szakon írt.

A szakdolgozat releváns részei, valamint a magyar nyelvű publikáció *szerzői jogi védelmét a kutatási adatokhoz kapcsolódó következtetések*, valamint a megkereső kutatási témaköréhez *kapcsolódó adatok egyéni, eredeti összegyűjtése alapozza meg*. [Szt. 1. § (3)] A megkereső tanulmányai a magyar egészségügyi és nem egészségügyi dolgozók homeopátiával kapcsolatos ismereteit és a gyógymódhoz való viszonyát vizsgálták. Mindkét mű esetében megállapítható, hogy az egyes adatok szellemi munka eredményeként kerültek összeválogatásra, valamint az egyes kutatási eredményekhez egyéni, eredeti következtetések, összefüggések kapcsolódnak. Megjegyezhető továbbá, hogy a megkereső a kutatást maga folytatta le a saját maga által összeállított kérdőívek kitöltésén és feldolgozásán keresztül.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy az Szt. önmagában sem a kutatáshoz alkalmazott módszert (például a cikkben említett olyan statisztikai módszereket, mint parciális korreláció, keresztábra-elemzések stb.), sem pedig az egyes, eredményként nyert adatokat (pl. 99,8

⁵³ BDT2008.1793. in Gyertyánfy: i. m. (26), p. 158.

százaléka az egészségügyi dolgozóknak hallott már a homeopátia gyógymódról) egyenként nem védi. A védelem tehát a kutatási eredményként kapott adatokhoz kapcsolódó egyéni, eredeti következtetéseket, leírásokat, illetve az ilyen adatok egyéni, eredeti alapú összerendezését, leírásának struktúráját illeti. Ez azt jelenti, hogy nemcsak teljes szövegszerű egyezés esetén állapítható meg a szerzői jog sérelme, hanem akkor is, ha az eredeti mű belső struktúráját, szövedékét veszi át szolgáiban a későbbi mű.

Egy szakirodalmi mű szerzőségét elsősorban a művön szereplő név, azaz a névfeltüntetés alapozza meg. A megkereső által csatolt magyar nyelvű publikáció a megkereső neve alatt jelent meg, amely az ugyancsak a megkereső neve által fémjelzett szakdolgozaton alapul. Ebből következik, hogy a vizsgált szakdolgozaton alapuló magyar nyelvű cikk, illetve az előbbieken említett kutatási eredmények feldolgozása és ismertetése *vélelmezhetően a megkereső szellemi tevékenységén alapuló szerzői mű*. [Sztj. 4. § (1)]

1.2. Az összehasonlítás eredménye

Az angol nyelvű publikáció (megjelenés dátuma: 2014. május 24.) többszerzős közös szakirodalmi mű tartalmát vizsgálva megállapítható, hogy a cikk foglalkozik a komplementer és alternatív orvoslás magyar jogszabályi hátterével, az e körbe tartozó különböző gyógyítási módokkal, illetve a mindezt érintő oktatással. Ezt követően kerül sor a magyar egészségügyi és nem egészségügyi dolgozók homeopátiával kapcsolatos attitűdjének ismertetésére, amely – az alábbiak értelmében – szinte kizárólag a megkereső kutatási eredményein alapul [lásd az angol nyelvű publikáció 2–7. o. második bekezdéséig terjedő tartalmát]. Az angol nyelvű publikáció végül érinti röviden az alternatív és kiegészítő gyógyászathoz kapcsolódó képzést és az ilyen gyógymódok alkalmazását az Európai Unióban.

A megkereső által végzett, a magyar egészségügyi és nem egészségügyi dolgozók homeopátiával kapcsolatos ismereteit és e gyógymódhoz való viszonyát érintő kutatás eredményeinek ismertetését érintően az eljáró tanács megállapítja, hogy az angol nyelvű és a magyar nyelvű tanulmányok között *jogellenes felhasználásból fakadó tartalmi átfedés* állapítható meg.

Az eljáró tanács az összehasonlítás során a tanulmányokat (beleérve a megkereső szakdolgozatát is) az alábbi szempontok szerint vizsgálta:

- a cikkek által feldolgozott témakört;
- a cikkek által feldolgozott kutatási adatok kiválasztásának jellegét;
- az egyes bekezdések megfogalmazását, a mondat szerkezeteket és azok tartalmát;
- a feldolgozott kutatási adatok értékelésének sorrendjét;
- a grafikonokat, táblázatokat;
- a felhasznált szakirodalmi forrásokat.

A megkeresés, bár nem terjedt ki a megkereső által írt szakdolgozat és az angol nyelvű publikáció összevetésére, mégis az eljáró tanács vizsgálata alapján megállapítja, hogy az opponens elsősorban nem a magyar nyelvű publikációból, hanem a megkereső *szakdolgo-*

zatából vette át szó szerinti fordításban a kutatáshoz kapcsolódó szöveges és a grafikus következtetéseket. (Megjegyezhető, hogy a megkereső magyar nyelvű tanulmányrészteinek angol nyelvű fordítása a rendelkezésre álló alkotási tér hiánya miatt nem éri el az egyéni, eredeti jelleget, ezért ez esetben nem átdolgozásról, hanem másolásról, többszörözésről beszélhetünk.) Ez következik abból, hogy az angol nyelvű publikáció olyan, az érintett kutatással kapcsolatos adatokat, illetve a kutatással kapcsolatos leírásokat is tartalmaz, amelyek a magyar nyelvű publikációban nem hozzáférhetők, illetve számos esetben az angol nyelvű publikáció a szakdolgozat szövegezését, grafikonjait veszi egy az egyben át. Végül a cikkek által megjelölt *forrásanyagok* körét tekintve megjegyezhető, hogy egyáltalán nem áll fenn egyezés, a szerzők tehát eltérő szakirodalmi munkákból dolgoztak. A forrásanyagok között nem került megemlítésre sem a megkereső szakdolgozata, sem magyar nyelvű publikációja.

A megkereső által feldolgozott *kutatási eredmények tehát mind leírásukban, mind összeválogatásukban, valamint grafikonos ábrázolásukban* visszaköszönnek az angol nyelvű publikációban, azzal, hogy idézésre, illetve átvételre nincs utalás. Megállapítható továbbá, hogy az angol nyelvű publikáció bekezdéseiben visszaköszönő kutatási adatok *ismertetésének a sorrendje* is a szakdolgozatot, illetve részben a magyar nyelvű publikációt követi. *Számottevő egyezés* mutatkozik az érintett témakört érintő *grafikonok* tekintetében a szakdolgozat, illetve nagyrészt a magyar nyelvű cikk esetében.

Az eljáró tanács a megkereső részére megküldött táblázatban mutatja be a tartalmi azonosítást, azzal, hogy a szöveges/grafikonos/táblázatbeli egyezés egyes példái a jelen szakvélemény mellékletét képező cikkekben kerültek számokkal és betűkkel megjelölésre. Mindezek értelmében az eljáró tanács megállapítja, hogy az angol nyelvű publikáció és a magyar nyelvű publikáció, illetve a szakdolgozat között az érintett kutatási eredmények elemzése tekintetében kb. 98% egyezés mutatkozik meg, amely az angol nyelvű publikáció tartalmának kb. 80%-át teszi ki.

1.3. Névfeltüntetés

A megkereső által megjelölt és csatolt angol nyelvű publikáción a *szerzők neve három helyen* került feltüntetésre:

1. az A. online honlap első oldalán közvetlenül a publikáció címe alatt,
2. a lehívott cikk címét követően, valamint
3. a cikk egyes oldalainak fejlécén az idézésre vonatkozó utalásban (lásd 2–9. o.).

A vizsgálat alapján megállapítható, hogy míg az 1. pontban feltüntetett oldalon megjelölt szerzők között egyáltalán nem, addig a 2. és a 3. helyen a megkereső *elírt vezetéknevvel, helytelen munkahelyi megnevezéssel került feltüntetésre*. A megkereső nevének és munkahelyének hibás feltüntetése gyakorlatilag azonosíthatatlanná teszi a szerzőt. Nem mellékesen jegyzi meg az eljáró tanács, hogy a megkereső (elírt vezetéknevvel) negyedik szerzőtársként került feltüntetésre az öt szerző között. Az Szjt. nem határozza meg többszerzős művek ese-

tében a szerzők nevének feltüntetési sorrendjét, az SZJSZT-03/2010 számú szakvélemény szerint – felhasználási szerződés hiányában – a névfeltüntetés minősége az adott szakma szokásain alapul.⁵⁴

2. *Milyen mértékű szerzői jogdíj illeti meg a megkeresőt, amennyiben szerzősége fennáll a fenti publikáció esetében?*

Az előbbiek alapján a megkeresőt megilleti az angol nyelvű publikáció megjelenéséért járó díjazás arányos része. Tekintettel arra, hogy a megkereső *jogellenesen felhasznált szerzői műve* a közös mű 80%-os arányát teszi ki, ezért a megkeresőt az angol nyelvű *tanulmányért járó jogdíj 80%-a illeti meg.* [Szt. 16. § (4), 42. § (1)]

III. Összegzés

Az eljáró tanács megállapítja, hogy az angol nyelvű publikáció 80%-ban a megkereső műve, ezért a megkeresőt a szerzői jogdíj 80%-a, valamint az eredeti (átdolgozott) mű címével együtt, eredeti szerzőként való feltüntetés joga illeti meg.

Dr. Tóth Péter Benjámin, a tanács elnöke
Dr. Hepp Nóra, a tanács előadó tagja
Gál Katalin, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Legeza Dénes

⁵⁴ SZJSZT-03/2010 – Naptári mottók szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2010/PDF/szjszt_szakv_2010_03.pdf

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Csányi Vilmos: *Íme, az ember. A humánetológus szemével. Libri Kiadó, 2015; ISBN 9789633104101*

„Útam ide, a végzet útja volt, mert én vagyok az, kinek géniusát te jelképezed: részben állat, részben asszony, részben isten, – és nincs bennem semmi emberi” (G. B. Shaw: Caesar és Cleopatra – Julius Caesar monológjának zárórésze, Hevesi Sándor fordítása).

„Elég volna megfejtenünk az Embert, hogy megfejtjük a Mindenséget – mint ahogy a Mindenség megfejthetetlen marad mindaddig, amíg nem sikerül megfelelő módon elhelyeznünk benne az Embert, mindenestül, torzítás nélkül, – a teljes Embert, vagyis nem csak testrészeivel, hanem gondolkodásával együtt.” – Pierre Teilhard de Chardin (idézi: Somlyó György – A Csú Ku-Tieni barlangban – <http://www.citatum.hu/idezet/63758>).

Csányi Vilmos, gazdag ismeretterjesztő munkásságával, élő legenda a szó legjobb értelmében. A Wikipédia hosszan ismerteti és méltatja tudományos tevékenységét. Onnan idézve: „Fő kutatási területe az állati és emberi viselkedés, valamint a biológiai és a kulturális evolúció kérdései. Több mint kétszáz tudományos publikáció szerzője vagy társszerzője. Ezenkívül közel harminc könyvet írt.” E mostani kötetét a Libri ajánlója tudományos pályafutása legátfogóbb kötetének nevezi. Valójában az egész könyv egy nagy, érdekes, módszeresen felépített, nehézség nélkül követhető előadás – ahogyan az ember a hagyományos egyetem ideális professzorának előadását elképzei.

Így indítja a bevezetőjét: „Írtam már könyveket az emberi természetről humánetológiai ismeretek és megfontolások alapján, de ahogy múlik az idő, fejlődik a tudomány, a könyveket követő érdekes beszélgetésekből az ember rájön, hogyan lehetett volna jobban írni. Hol a könyv volt túlságosan tudományos, vagy indokolatlanul tömör az írás, ami szélesebb olvasóközönséghez szólt. Most azzal is kísérletezem, hogy ugyanazt a témát több különböző szemléletben mutassam be, az olvasó maga is eldöntheti, melyik érdekli igazán...” S egy módszertani megjegyzése a tárgyaláshoz: „Az archaikus időkben sokkal tisztábbak a viszonyok például az ember természete és kultúrája között, világosabban lehet rámutatni az emberi természet genetikai hátterére, mint amikor a modern idők tárgyaljuk, ezért gyakran élek ilyen példákkal, de igyekeztem a modern idők kérdéseire is kitérni.” Elmondható: az archaikus példák még színesebb teszik a kifejtést, s érdekes bepillantást adnak távoli eleink életébe.

Szubjektív megjegyzés a könyvben olvashatók feletti gondolkodáshoz. Csányi Shakespeare Hamletjéből idéz: „S mily remekmű az ember!” Amit bemutat, az minden kétséget kizáróan igazolja, hogy az ember technikai értelemben valóban remekmű, számtalan finoman kialakult és összehangolódott mechanizmussal, képességgel. Még inkább az, ha hozzávesszük, hogy ezeknek az adottságainak és képességeinek a révén tud hatékonyan működő

közösségekké szerveződni, s általa megsokszorozni, kiterjeszteni azokat. Az örök kétely – amely tagadásig nem visz, csak kérdésekig – épp ezen üti fel a fejét: hogyan tudott mindez az evolúció véletlenszerű módosulásokra támaszkodó „próba-szerencse” üzemmódjában viszonylag rövid idő alatt így létrejönni, és létrehozni azt a hihetetlenül összetett és bonyolult, hatalmas rendszert, ami az ember?

Talán csak a barbár érdeklődő tájékozatlansága teszi, hogy az egész gondolatmenet nyitó-tétele megrázóan újnak hat, meghökkentően új megvilágításba helyezi az embert. „Az emberi természet különlegességét, az állatoktól nagyon különböző mivoltát sokan próbálták már röviden, egyetlen jól választott tulajdonság alapján megragadni. A ’szerszámhasználó’, a ’beszélő állat’, a ’meztelen majom’ ilyen példák, és persze mindegyikben van valami, de én nem hiszek abban, hogy az embert egyetlen tulajdonság alapján meg lehet az állatoktól különböztetni (részletesen ki is fejtem ezt a nézetemet majd, amikor az embertulajdonságok komplexét tárgyalom). Ha mégis rávennének, hogy keressek egyetlen jellemző tulajdonságot, az én meghatározásom a ’hiedelmeket készítő állat’ lenne. Ebben a fejezetben megkísérlem bebizonyítani, ha tisztában vagyunk a hiedelmek természetével, keletkezésükkel, működésükkel, akkor szinte minden emberi jelenséghez kapunk valamiféle kulcsot. Bizonyos, hogy további kulcsok is szükségesek, de a hiedelmek vizsgálata nélkül nem érthetjük meg az ember természetét.” E fejtegetésekben maga a „hiedelem” meglepően új jelentéstartalmakat is kap, legalábbis a szó köznapi jelentéséhez képest. Ez utóbbinak van valamelyes negatív, elítélő vagy lekicsinylő mellékíze, ami azonban az itteniekben a legkevésbé sem jelenik meg.

Menjünk tovább e gondolatmeneten, hiszen kulcsot ígér a további megismerésekhez is.

„Azt már sokszor megírtam, hogy az ember természetes közösségeire jellemző tulajdonság, hogy közös hiedelmeik alakulnak ki, és csak az lehet a közösségek tagja, aki elfogadja ezeket, legalábbis a többségüket. Nálam azonban sokkal pontosabban fogalmazta meg az emberi hiedelmek természetét Szent Ágoston másfél ezer évvel ezelőtt:

Fontolóra vettem ugyanis, milyen tömérdék dologban hiszek, habár sohasem láttam őket, és megtörténtükénél sem lehettem jelen. Mennyi esemény akad a népek történetében, mennyi minden itt-ott, helyeken, városokban, és sohasem láttam őket. Milyen sokat hittem a jó barátainak, tömérdék dolog az orvosaimnak és annyi különféle emberi szájnak. Ámde ha mindezeknek nem adnánk hitelt, a kisujjunkat sem mozdíthatnánk meg ebben a földi életünkben. És elvégre alapos szilárdsággal elhiszem, hogy miféle szülőktől származom, holott tudomásom erről sem lehetne, ha a hallomásnak nem adnék hitelt.

Rövid, tökéletes meghatározás, ma is érvényes. Ha belegondol a kedves olvasó, hogy ismereteit, hallomásait, értesüléseit honnan szerzi – ezek ugye különböző hiedelemfélék –, maga is rájöhet, hogy Szent Ágoston érvelése mennyire meggyőző. Talán csak annyit változott a világ, hogy ma hiedelmeket nemcsak a családban, baráti körben, iskolai közösségben, munka közben szerzünk, hanem újságokban, könyvekben is olvashatunk, láthatjuk a mozikban, a televízióban, az utóbbi években pedig a legtöbb hiedelmünk az internetről származik, ahol naponta sok százmillió ember írja le az elképzeléseit, és szabadon válogat közülük.”

A hiedelmek fajtáiról:

„Szent Ágoston ebben az idézett bekezdésben kétféle hiedelemről beszél, az egyik a látható, hallható, szagolható, tapintható valamik osztálya, amelyeket érzékszerveinkkel észlelünk. Van valami a külső világban, ami látható, tapintható, esetleg szagolható vagy hallható – hogy az a dolog milyen, mire jó vagy miért kerülendő, arra vonatkozik a hiedelem; valamiféle ismeret, magyarázat, gondolat ezekről a dolgokról. A másik hiedelemféle Ágoston szerint a történet. Egy eseményről, amit valaki, esetleg többen, láttak, hallottak, szagoltak, elmeséltek a tapasztalataikat. A történetnek szereplői vannak, és akkor a legizgalmasabb, ha ezek a szereplők emberek, de szólhat a történet kecskékről, autókról, bármiről, ha azáltal született, hogy az időben valami megváltozott, mozgott, szaglott, elhangzott, vagyis valami történt. (Érdekes ide beillesztenünk a nyilvános használatbavételt, mint az ilyen értelem szerinti történet egyik fajtáját. S ha már, úgy az előzőkre visszautalva felvethető: azok szerint a találmány is hiedelembe illeszkedik – Osman P.)

Szent Ágoston a továbbiakban említ egy harmadik fajta hiedelmet is, amit kellő tisztelettel hitnek nevezhetünk. Ez olyan hiedelem, amit sok ember tapasztalata, meggyőződése alakított ki, ilyen például az istenhit, amihez nem társul közvetlen tapasztalati bizonyíték még Szent Ágoston szerint sem, mégis sok ember számára elfogadható. Ez a fajta társas hiedelem nagyon fontos a társadalom életében, és nemcsak magasztos dolgokról szólhat, hanem különféle véleményekről, becsületről, erkölcsről, ideológiákról, társadalmi intézményekről, de ilyen hit az is, hogy a Föld gömbölyű. Igen, amit a szokásos gondolkodásban tudományos tétlként kezelünk, itt hitként jelenik meg – anélkül természetesen, hogy ez a tudományos minőségét kérdőjelezné meg. S a roppant találó folytatás: „A hithez rendszerint bizalom is szükséges, megbízunk hívő társainkban, és nem keressük folyton a bizonyítékokat, azt, hogy a hit visszavezethető legyen valamiféle közvetlen tapasztalásra.” Végül is, a tudomány tételei is úgy működnek, hogy tudósok megállapították és leírták azokat, ha kellett, megadták az értelmezési tartományukat, mi pedig elhiszük, hogy ebben helyesen jártak el, és az igazat tárták elénk. Hányan látták, hogy a Föld tényleg gömbölyű? És az elektront?

Ha megvan a megfelelő bizalom az alaptételben, mondható, hogy testestől-lelkestől az evolúció termékei vagyunk. „Fogadjuk el, hogy a hiedelmek kialakításának és elfogadásának képessége az emberi evolúció során azért alakult ki, mert nagyon hasznos volt.” Érdekes eltöprengenünk, hogyan jelenhetett meg és működhetett ez az evolúció gyakorlatában, vagyis a versenyképességek versenyében. E tételt követően jön egy különösen izgalmas fogalom, a könyv kulcsszavával „a veleszületett tudás”. „Fontos tudnunk, hogy az állatoknak nincsenek hiedelmeik, mert nem beszélnek, így nem képesek a tapasztalataikat, gondolataikat kommunikálni, és a társaiknak átadni. Minden egyes állat a saját tapasztalataira utalt, arra, ami vele történik, amire ő emlékszik. Az állatoknak számos veleszületett tudása van a világ dolgairól, amik segítik az életben. ... Ez a genetikai segítség azért fontos, mert a társak, szülők nem képesek elmesélni, hogy milyen a világ, milyen tapasztalatokat szereztek korábban, esetleg generációkkal ezelőtt. Persze a legtöbb fajnál a fiatalok figyelik az anyát vagy

az idősebb társakat, és ha azok valamitől megriadnak, a példájuk alapján azt ők is kerülni fogják.”

S jövőnk mi: „Az ember is rendelkezik ilyen veleszületett tudással.” Itt igencsak el lehet gondolkodni: veleszületett tudás = előrehuzalozott agy? Más nem lehet, legalábbis materialista felfogásban semmiképp. Ez kétségtávol a minden élőlényben meglévő „operatív rendszer”, amely minden tanulás nélkül kezdettől tudja és teszi a dolgát. Nekünk, a teremtes koronájának is ilyen minden rendszerünk, amelyet nem a tudatunk irányít (s az utóbbi is miket képes művelni anélkül, hogy tudnánk róla, vagy pláne akarnánk). A nagy kérdés itt adja magát: ha az evolúció létrehozta az előrehuzalozott agyat, ha a gének még olyan bonyolult működési képességeket is átörökítenek, amilyenekről Csányi pl. a csoportos viselkedés vonatkozásában beszél, eljut-e valaha a génmanipulációs tudomány oda, hogy bővíteni tudja e veleszületett tudásunkat?

Vissza a könyvhöz, az ember hiedelmeihez: „Ezen az egyéni tapasztalathalmazon felül a közösségtől temérdek hiedelmet kap, amelyek eredeténél persze mindig ott van valakinek a tapasztalata, de a sok ráaggatott elképzelés is. A közösség nagyon ügyel arra, hogy a tagjai ellenőrzött, elfogadott hiedelmekkel éljenek. A hiedelmek felismerhető együttesekbe sorolhatók, és csak azokat fogadjuk el a valóság leírására, amelyek együttesét már ismerjük – az, hogy milyen ételeket tartunk fogyaszthatónak, milyen módon gyógyítjuk a betegségeinket, mit hiszünk el a gyógyszerekről, mind ilyen hiedelemegyüttesek szabályozása alatt állnak. A *hiedelem egyéni tapasztalatok alapján születik, de mindig egy közösség szentesíti, és segíti elő a terjedését.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

A Janus-arcú hiedelem: „A hiedelmek sokszor valamiféle ’hogyan?’ kérdésre adnak praktikus választ: hogyan kell a gyereket nevelni, hogyan kell az anyóssal bánni és ehhez hasonlók (hagyományos fogalmakkal ezt nevezzük tudásnak, illetve készségnek – Osman P.); máskor a hiedelem a ’miértekre’ kínál megoldásokat. Miért kell jónak lenni? Mert ha nem leszel jó, Isten megbüntet a túlvilágon. Miért kell katonának menni? Mert ha nincsenek katonák, jó az ellenség, és mindent elpusztít.” A hiedelem „tudás-válfaját” és annak formálódását látjuk Csányi későbbi szavaiban: „Az ember ugyanígy, hiedelmeken keresztül tanulja meg az élethez szükséges megfelelő műveleteket: hogyan kell csomót kötni, hogyan lehet az agyagot megformázni, kiszárítani, kiégetni, és ezzel hasznos tárgyakat készíteni, hogyan kell elkészíteni a mindennapi ételt. De hiedelmeken alapul az is, hogyan kell a közösségben viselkedni – testvérekkel, szülőkkel, barátokkal, ellenségekkel –, hogyan kell családot alapítani, gyerekeket nevelni. Néha valaki nem hiszi el a hiedelmet, vagy elfelejti, és pórul jár, mert nem követte a hiedelmen alapuló tanácsot. Erre viszont mindenki sokáig emlékezni fog, ami még inkább megerősíti a hiedelmet.”

S a hiedelmek új terepe, szép új világunk: „Modern időkben egy-egy új gyógyszerrel kapcsolatban lehet hasonló kérdéseket feltenni. Alkalmas-e a bajunkra? ... És még sorolhatnám. A gyógyszergyárak kutatórészlegeinek sokszor tízévnyi kemény munkájába kerül, amíg minden kérdésre megtalálják a helyes választ, hogy az ember elolvashassa a tablet-

tákkal kapott hosszú apró betűs szöveget...” A hiedelem létrehozásában itt bizony gyakran a marketing veszi át a hatalmat, az említett hosszú szöveg pedig legalább annyira szolgálja egy hiedelem, a gyógyszergyártó felelősségének az elhárítását, mint a felhasználó tájékoztatását.

„Ezekből a jellegzetességekből is következik, hogy a hiedelmek mindig közösségi konstrukciók. A hiedelem meséjét kitalálhatja, megfogalmazhatja valaki a saját tapasztalata alapján, valódi hiedelem ebből akkor lesz, ha a társai átveszik, elhiszik, és továbbadják. A hiedelem mindig funkcionálisan illeszkedik a közösség kultúrájába a többi hiedelem közé.” Igen, ha a villogó-beszélő doboz nagyon sokaknak elmondja, s ők elhiszik, vagy akár tudtuk nélkül beépül a gondolataikba, hódító útjára indult az új hiedelem. S ebben a közösség kultúrája sem képezhet már tartós akadályt.

Csányi így összegez: „Valaki megold egy problémát, kedvező tapasztalatot szerez, és a következő generáció kérdés, vizsgálódás nélkül átveszi, használja a tapasztalat köré épített gondolati konstrukciót, a hiedelmet... És a rákövetkező generáció szintén vizsgálat nélkül alkalmazza a hiedelmet, mindaddig, amíg egy okvetetlenkedő tudósalkat kukacoskodni nem kezd. Tehát induláskor a legtöbb hiedelem hasznos tapasztalaton alapul, de ha a körülmények változnak, a hiedelem akkor is változatlan marad akár sok generáción keresztül. Ez a konzerválódás nagyon fontos tulajdonsága a hiedelmeknek. Gondoljunk bele, ha most hirtelen minden hiedelmünket vizsgálni kezdenénk, hogy megfelel-e a modern körülményeknek, milyen lehetetlen helyzetbe kerülnénk. Számptalan költséges vizsgálatot kellene elvégezni, és a legtöbbször kiderülne, hogy a hiedelem még ma is érvényes...” A hagyományos szakmák mesterfogásainak jelentős részét is így adták kézről-kézre az egymást követő nemzedékek. S épp ide kötődnek azok a találmányok, amelyek alapja, a bennük megtestesülő feltalálói tevékenység egyik fő eleme a szakmai előítélet legyőzése.

„A hiedelem mint szociális információ”: „Az emberi viselkedés evolúciója során a történetek fontos szociális információkat hordoztak a közösségről. A történetekben szereplők tettei, viselkedése példákkal szolgált a közösség fiatalabb tagjainak, megoldási lehetőségeket, logikai furfangokat kínált, érzékeltette a szociális viszonyok fontosságát.” Nevezhetők így a kollektív tudás hordozóinak is.

Az elmondottak szerint a hiedelmek kifejezés nagyon tág, sokrétű fogalmat jelent. Jól jön a pontosítás: „A hiedelmek, legyenek azok leírások vagy előírások, esetleg történetek, az elmében mindig önállóan, zárt keretben jelennek meg a konkrét tapasztalattól elvonatkoztatva, ezért figyelhetjük meg, hogy a hiedelmek értelmezésében más szabályok, törvények érvényesek, mint a valóság elemeiről szóló tudományos elmékedésekben.” Így tehát a Kis Herceg joggal mondja, hogy rajzán egy óriáskígyó van, amint épp egy elefántot emészt, ám ha tudományos elmékedés állít valamit, annak azt tudnia kell bizonyítani. Így válik el az alkotóművész is a műszaki alkotótól. S a szintézis:

„A valóság elemei, szerkezete, folyamatai, történései határozzák meg a világot, amelyben élünk, de az emberi hiedelmek gyűjteménye szabályozza, hogy ebből a valóságból mennyi

jut el hozzánk. Sokszor a viselkedésünk kialakításában a hiedelmek fontosabbak, mint a valóság. Két nagy, egymást részben átfedő világ létezik: a valóság és a hiedelmek világa. Az ember a hiedelmek segítségével mintegy letapogatja a valóságot, igyekszik annak megfelelni. Minél nagyobb az átfedés, minél pontosabb a közelítés a két világ között, annál sikeresebb lehet az életünk.”

A gondolatmenet következő lépése intellektuálisan különösen fontos kérdést boncol: „A hiedelmek rangsora”. „Az, hogy a hiedelmeknek rangsora van, különösen fontos, mert a magasabban elhelyezkedő hiedelem leveszi a bizonyítás terhét az alatta álló apróbb hiedelmekről.” Első ránézésre ez talán meglepő, ám kicsit gondolkodva rájövünk, hogy nemcsak nagy igazság, hanem szellemi működésmódunk egyik pillére. Csányi így fejt ki: „Ha egy vallás hívői vallásuk minden apró hiedelmét bizonyosságokra szeretnék alapítani, nagy bajban lennének, mert a vallások szövevényes történeteket, hiedelmeket, emberi értékeket és ezek viszonyait foglalják magukba. Elképesztő feladat lenne mindennek a gyakorlati bizonyítékát, igazolását kérni, de erre nincs is szükség. A hívő hisz, és elfogadja vallásának hiedelmeit, ami nagymértékben leegyszerűsíti számára a világról való gondolkodást.” És „A modern világ is a hiedelmeken alapszik. Mindennapi életünkben apró gyakorlatias hiedelmek segítenek, de komoly hiedelemrendszerek is kiépülnek, amelyek belső hierarchiájuk révén elrendezik számunka a világ dolgait. Ha valaki, mondjuk, liberális nézetek hívője, azt gondolhatja, hogy mindenki teljes mértékben felelős magáért, és az államnak nem kötelessége segíteni azokon, akik valamilyen okból lemaradtak, kevésbé kulturáltak, nincstelenek. Egy konzervatíván gondolkodó ember azt gondolja, hogy fontos az egyén, de még fontosabb a közösség, elsősorban a család...” „A modern világ is a hiedelmeken alapszik” – tagadhatatlan, amióta a közélet bevonult a személyes életterünkbe, határozott hasonlóságok vannak a vallások, valamint az ideológiai, politikai, (netán makrogazdasági) és egyéb elkötelezettségek között.

Egy további dimenzió: még a tudományok terén is, ha elfogadjuk, hogy azok tanításai megbízhatóak, ezzel magától értetődően elfogadjuk tételeik igazát is. Ha hiszünk a fizikában, nem fogjuk méríkskéléssel ellenőrizni a gravitációs gyorsulást vagy épp az Ohm-törvény helytállóságát. Figyelnünk kell viszont a kérdéses „magasabb hiedelem” értelmezési tartományára – pl. amikor a klasszikus fizikából átlépünk a relativitáselmélet vagy a kvantumfizika világába. Csányi így összegzi: „A modern időkben kialakult a társadalmakban egy olyan eljárás, amely által sok pénz és sok munka árán az egyes hiedelmek és a valóság közötti kapcsolat ellenőrizhető. Ez az eljárás a természettudományos módszer, amely maga is hiedelemrendszer, de ellentétben mondjuk a vallási hiedelmek rendszereivel, nyitott, napról napra változik, és alkalmas arra, de csak arra, hogy megállapítsa: ha valamely hiedelem előírásai szerint járunk el, tényleg az történik, amit a hiedelem jósol.” És „Hangsúlyoznom kell már most, hogy *a tudomány nem igazságokat bizonyít, hanem a hiedelmeken alapuló eljárások hasznosságát, megismételhetőségét*. Az emberi közösségek hiedelemrendszerei eleve a világ megismerését szolgálták, és azt teszik ma is. Az állati elme az egyed börtönébe zárva

csak a saját tapasztalatai alapján képes a világ megismerésére. Az ember a nyelv segítségével gondolatokat, hiedelmeket kommunikál, és ezek a saját tapasztalatainál nagyságrendekkel bővebb forrásként szolgálnak a világról szerezhető ismereteknek, mivel tartalmazzák a közösség, sőt az ősök hiedelmekben kifejezett tapasztalatait is. Ezzel a képességünkkel hódítottuk meg a bolygót, és lehet, hogy ennek a képességnek a negatív hatásai miatt fogjuk majd tönkretenni.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

A gondolatmenet következő nagy fejezetének a gyakorlati jelentősége is kiemelkedő – címe: *Csoportok, közösségek*, azaz rólunk, társas működésünkről szól. Jól ismert tétellel indul: „Az ember társas lény, általában csoportokban tevékenykedik, érdemes tehát azzal is foglalkozni, hogy miféle természete, szerkezete lehet az embercsoportoknak.”

A kiindulás kifejti, hogy a csoport csupán egy halmaz, a közösség a működő szervezet. Jön tehát a meghatározó tulajdonságok bemutatása, amelyek bennünket közösséggé kötnek össze. Csak pár szilánk innen:

„A közös akciók legfontosabb biológiai tényezője az, hogy szívesen megismételjük a sikeres akcióinkat, mozdulatainkat. Ez a késztetés adja a közös akciók hatékonyságát is, mert a siker vezérli az akciót, és ez csökkenti a variabilitását is, lehetővé téve, hogy mindenki szívesen vegyen részt a közös tevékenységben. De az akciók ismétlésének hajlandósága jelenik meg a később tárgyalt rítusokban is, amelyek roppant fontos elemei az ember társas kapcsolatainak.”

„A közös aktivitásra való törekvés fajunk biológiai tulajdonsága. Az élővilágban általános, hogy a számtalan generáció során végzett tevékenységekre való késztetések genetikailag is rögzülnek egy-egy faj génjeiben. Ilyen rögzülés az ember közös aktivitásra való késztetése is.” Ha ebbe a közösségért végzett munka is beletartozik, akkor bizony sok fajtársunk génhibás!

„Régen a közösség működése indukálta a közös aktivitásokat, a mai időkben pedig a társadalmi szerveződés kényszerei miatt egymás közelébe kerülő, együttműködésre kényszerített emberek indukálják a közösségek kiépülését. Néha sikeresen, néha nem.”

„A második jellegzetessége a közösségeknek, hogy minden tevékenységük közös hiedelmeken alapul. ... Az emberi szocializáció, ami egész életen keresztül tartó tanulási, igazodási folyamat, biztosítja, hogy a közösség valamennyi tagja ugyanazokat a hiedelmeket sajátítsa el, és hasonló akciókat gyakoroljon. A szocializáció hatása a korai gyermekkorban a legeredményesebb, a következményei az egész életre kihatnak. Modern időkben ez is megváltozott. A család, bölcsőde, nagymama, bébiszitter, óvoda, iskola, televízió, internet kevéssé szolgálják a közös hiedelmek kialakulását, és sok problémát jelentenek a közös akciók végrehajtásánál is.”

„A harmadik alaptulajdonsága az emberi természetnek az, hogy a közösséggé alakult csoportban a közös akciók során a tagok képesek közösen felépíteni a legkülönbözőbb dolgokat. A közös akcióknál már láttunk erre példákat, de közös konstrukció például az emberi nyelv is...” S ami semmiképp sem hagyható említetlenül e hasábokon: „Tárgyakat, haszná-

lati eszközöket, bunkót, nyilat, szögbelövőt, számítógépet is közösségek konstruálnak, és a konstrukciókat mások is használhatják, ha a közösséghez tartoznak. Ez éppen a közösség kialakulásának az egyik óriási előnye, amely az állatok életében nem jelent meg. *Elegendő, ha a közösség akár egyetlen tagja feltalál vagy készít valami hasznosat, a többiek követhetik, használhatják azt, pedig lehet, maguktól képtelenek lennének ilyet készíteni.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

„A legfontosabb közös konstrukciós tevékenység azonban a közösség szociális szerkezetének konstrukciója. ... Minden közösség kialakít működési szabályokat, és minden közösségben érvényesül valamiféle rangsor – ez a kettő határozza meg azt, hogy különböző helyzetekben hogyan viselkedik a közösség.” Ehhez egy meglehetősen rázós kijelentés: „A valódi közösség tagja úgy érzi, azt hiszi, hogy részt vesz a döntésekben, és ha ez így van, könnyen elfogadja azokat akkor is, ha esetleg személyes hátránya származik belőlük.” Vegyük úgy, hogy ahol az ember nem így érez, az nem is valódi közösség?

„Elérkeztünk a közösségek negyedik fontos tulajdonságához, a hűség kialakulásához. Ha egy embercsoport folyamatosan közös akciókat végez, közös hiedelmeket ápol, és a működési szabályait közösen alkotja, akkor tagjaiban kialakul a hűség. Ez különös embertulajdonság, és ezen alapul a valódi közösség meghatározása, definíciója. Aki hűséges a közösségéhez, az gyakran hajlandó a saját érdekeit a közösség érdekei mögé sorolni.” Jó lenne tudni, vajon mi indukálja ezekben a hűséggel járó szükségszerű önfeláldozást. Gyakorlati okokból még érdekesebb, hogy sajátos következtetésre is vezet mindez: a létszámot tekintve meddig lehetséges, hogy a közösség „a működési szabályait közösen alkotja”? Hogy mi van messze afőlött, azt sokszor fájdalmasan tapasztaljuk.

„A valódi közösség nem valamilyen konkrét feladat elvégzésére jön létre, célja csupán a közösség fenntartása. Lehet eközben feladatokat is elvégezni, de az igazi cél önmaguknak, a közösség viszonyainak állandósítása az emberi generációk egymásra következése során.” Ha azt vesszük, hogy a közösség voltaképp a tagjai magatartásának, tevékenységeinek az eredője, úgy a valódi közösség azoknak köszönhetően létezik, akik aktívan – és szükség szerint önfeláldozóan is – tesznek az itt idézettekért.

A következő nagy fejezet újabb alapvető információkat ad önismeretünk fejlesztéséhez – címe: *Az emberi közösségeket működtető legfontosabb biológiai viselkedési mechanizmusok.* „Akik még nem tudtátok, most megtanulhatjátok”: lehetünk talán a teremtés koronája, ám mindenképp annak foglyai is vagyunk:

„Az ember, amikor összetett kultúrákban él, hajlamos megfeledkezni arról, hogy genetikai felépítése a kultúrák kifejlődése során kevésbé változott. Ugyanúgy az állatvilág egyik faja, mint millió évekkel ezelőtt. A kultúrára való képessége természetesen genetikai változások eredménye, de ezek nem valamilyen meghatározott kulturális formációra irányulnak, hanem csupán arra, hogy valamilyen kultúra kiépülése lehetséges legyen. Ebből az is következik, hogy a viselkedésünk biológiai tényezői a szabályozás legalsóbb szintjein szinte változás nélkül megmaradtak, az emberi agressziót, az intenzív szexualitást, a rangsor kiala-

kításának kényszerét, a családdal kapcsolatos viselkedésformák számos elemét megőriztük, ezeket a kultúra nem tüntette el, csupán saját szerkezetétől függően szabályozni igyekszik. *A közösségek evolúciójának története éppen erről szól: hogyan változott az emberi agresszió a közösségek kialakulása során.*” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Bármennyire megragadóan is énekelte Satchmo, hogy világunk mily csodás (What a wonderful world), benne a fennmaradás egyik támasza az alkalmazott kegyetlenség – ami persze csak az emberek körében értelmezhető humanista fogalom –, vagyis az agresszió. „Az agresszió alapvető etológiai fogalom. Ha azonos fajú egyedek erőszakkal igyekeznek egymást valamilyen erőforrás közeléből eltávolítani, vagy ennek megszerzésében, illetve elfogyasztásában a másikat megakadályozni, agresszióról beszélünk. Az agresszió igen jelentős biológiai funkciót tölt be az egyes állatfajok életében. Egyrészt növeli az egyed rátermettségét, mert számára az erőforrások elnyerésének lehetőségét biztosítja. Másrészt, főként csoportosan élő fajok esetében, hozzásegít az erőforrások optimális elosztásához a csoporton belül. Agresszió nélkül az állatok kipusztulnának, mert minden állat szaporodási kapacitása sokszorosan múlja felül a rendelkezésre álló erőforrások mennyiségét. Ha nem a legerősebb, élettani szempontból a legrátermettebb egyedek jutnának ezekhez, hanem mindegyik egyformán, akkor rövidesen senkinek sem jutna elég táplálék, még a pusztá életfenntartáshoz sem.” És „Az embernél megjelent egy eszközökben, előfordulási módokban sokkal gazdagabb, a csoportok szintjén működő agressziós forma is: a kulturális agresszió, amelynek csak nagyon áttételesen van köze a biológiai agresszióhoz. Részletesen majd a háborúknál foglalkozom ezzel.”

Emberi mivoltunk egy sajátos vetülete agressziós viselkedésformáink gazdag sokrétűsége.

„Az emberi agressziós viselkedésformáknak nincs elfogadott osztályozása, de a legtöbb pszichológus és humánetológus egyetért abban, hogy a következő felsorolás egyes tételei érvényesek. Némelyek talán összevonhatók, mások több alcsoportra bonthatók, de ez a lényeget nem érinti.” Csak a címszavakat idézzük: 1. Territoriális agresszió 2. Tulajdonnal, birtoklással kapcsolatos agresszió 3. Rangsorral kapcsolatos agresszió 4. Frustrációs agresszió (egyik leggyorsabban szaporodó nyavalyánk) 5. Felderítési agresszió („man probiert, monda a sündisznó”) 6. Szülői agresszió 7. Nevelői agresszió 8. Normatív vagy morális agresszió – „célja az, hogy a csoport normáit a tagokkal elfogadtassa” 9. Agresszió a kívülállóval 10. Autoagresszió 11. Csoportos agresszió (ha mind kivonnánk ezek történetét az emberiség krónikáiból, vajh mi maradna?).

„A szociális állatok csoportjaiban a rangsor tartja fenn a rendet, és óv meg az erőforrások, energiák felesleges pazarlásától. Szociális tulajdonság nem létezik rangsor nélkül! A rangsort mindenkor agresszióval alakítják ki – ez az alapja az erőforrások optimális, a csoport szempontjából a legmegfelelőbb elosztásának.” S ha azt hinnénk, hogy legalább ezen már valamelyest túl tudtunk lépni, „Az ember ebben sem kivétel, szociális vonzódása a rangsor minél előkelőbb helyéért, a státuszért, a közösségekben vagy más csoportokban a versengéssel együtt jelentkezik. A rangsor kialakítására, a rangsorban felette állók domi-

nanciájának elfogadására az embernek is biológiai készítése van. *A pozíció, a státusz utáni vágyódás alapvető biológiai tulajdonsága fajunknak, egyszersmind az egyik legveszélyesebb tulajdonsága is, mert funkcionálisan nyitott, nagy létszámú társadalmakban a pozícióknak szinte nincs felső határa.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) És a nagy társadalmi varázslat: „Tisztán biológiai alapon 100-150 embernél nagyobb csoportokban nem alakulhat ki egységes, mindenki által követett rangsor. A vegyes rangsor viszont lehetővé teszi, hogy a szabályok segítségével sokezres, vagy akár sokmillió tömegben is pontosan szabályozzák a dominanciarendet. A hadsereg kitűnő példa erre. Lényeges felismerni e rendszerek mindkét tényezőjét. Az adott szervező idea, ha megfelelő, pontosan meghatározza minden egyén helyzetét a rangsorban, a rangsor pedig, amíg az egyének hajlandóak elfogadni az adott szabályrendszert, elismerik és megtartják a rangkülönbségekből adódó pozicionális szabályokat, fennáll.” Csányi itt is, mint mindenütt, a dolgok létrejöttét és annak működését írja le, nem térve ki a mozgatóikra. Tudjuk azonban, akárcsak e résznél maradva, milyen sokrétű, különbözőképp kifinomult mesterséggé vált a szervező ideákat és a szabályrendszereket érvényre segíteni a megcélzottak körében, olykor erővel tolni rájuk, olykor nyílt meggyőzéssel vagy rejtettebb módokon eladni nekik.

Jóllehet még csak a kötet hatodánál tartunk, a – mint épp tanultuk – génjeinkbe kódolt önfeláldozással lemondunk az élvezetről, hogy tovább beszélhessünk róla, s átengedjük felfedezése teljes örömét az olvasónak. Ha pedig az eddig mondottak nem lennének elegendően kedvcsinálók az elolvasáshoz, az csak és kizárólag a mi hibánk, semmiképp sem a könyvé!

Dr. Osman Péter

* * *

Alain de Botton: A hírek. Felhasználói kézikönyv. HVG Könyvek, 2015; ISBN 978-963-304-272-4

„Miért tölt el elégedettséggel a politikusok bukása? Mitől olyan izgalmas a híres emberek szerelmi élete? Miért hagynak hidegen a távoli országok konfliktusai?

A sajtó ugyanolyan domináns helyet foglal el a modern társadalomban, mint egykoron a vallás, mégsem vagyunk tisztában életünkre gyakorolt hatásaival. Az író-filozófus Alain de Botton a repülőgép-szerencsétlenségektől a gyilkosságokon és celebinterjúkon át a politikai botrányokig a hírek huszonöt alaptípusát teszi szokatlanul beható vizsgálat tárgyává. Könyve nyugalmat, megértést és némi józan mérlegelést hoz a hírgépezetekkel való állandó érintkezésünkbe: tökéletes használati útmutató a média által bekebelezett világunkhoz” – a kiadó ajánlója.

Az persze már nagyon is a mi hibánk, ha elhisszük, hogy létezhet tökéletes használati útmutató a média világához. Az márcsak azért is képtelenség, mert maga a könyv mutatja meg, mennyi belső ellentmondás feszül a médiában. Amint de Botton leírja, már a 19. századi nagy francia író, Gustave Flaubert óta a média a hírekkel való elárasztás módszerével hódít meg és igáz le bennünket. Könyve viszont így is sokat ad ahhoz, hogy jobban értjük ezt a modern időkben exponenciálisan növekvő hatalmú képződményt, amelynek ma már inkább erős alábecsülése egyszerűen csak a negyedik hatalmi ágként kezelni. Nem túl merész állítás, hogy semmi más földi erő nem szövi úgy át az életünket és alakítja – gyakran a tudtunkon kívül – a gondolkodásunkat s az azt meghatározó értékrendünket, mint a modern média. Einstein óta tudjuk: világunkban a gravitáció nem erő, hanem maga a Tér, amely ilyen minőségében hat az anyag minden formájára, ami benne létezik, a fénysugártól a kozmikus testekig. Ha jól meggondoljuk, szellemi világunkban ilyen a modern média is: maga a Tér, amelyben életünk zajlik. S ha a végső kincset, az Igazságot akarjuk kicsavarni belőle, gyakran úgy érezzük, hogy „Vigyorgott rám és ült meredten: / Az aranyon ült, az aranyon” (Ady Endre: *Harc a Nagyúrral*). Más kérdés, hogy a mesterien megkreált látszat gyakran többé-kevésbé csal, és az az arany bizony csupán a híres *bolondok aranya*.

Ám hagyjuk meg a továbbiakban a médiát illető mérlegeléseket a svájci szerzőnek, akit a Wikipédia írónak, filozófusnak és televíziós előadónak mond, ő pedig a saját honlapján (<http://alaindebotton.com>) olyan esszéisztikus könyvek írójának nevezi magát, „amelyeket a mindennapi élet filozófiájaként írnak le”. Vágjunk bele – minden itt következő idézet a könyvből van.

Az érthetőséghez: „A sajtó fogalmát szándékosan nem definiálok precízen. Bár nyilvánvaló különbségek vannak a sajtó egyes szervezetei között, elegendő hasonlóság is fennáll közöttük ahhoz, hogy egy általános kategóriáról beszélhessünk. Ebbe egyaránt besorolhatók a hírszolgáltatás hagyományos területei – rádió, tévé, online és nyomtatott média –, valamint a jobb- és baloldal egymással vetélkedő, magasroptú vagy éppen primitív ideológiái.”

Néhány idézet ízelítésként: (A hírek állandó követéséről, a könyv nyitómondata) „Nem jár mellé útmutató, hiszen a világ legkézenfekvőbb, legegyszerűbb, legegyszerűbb és leghétköznapiabb tevékenységének gondoljuk; olyan, mint a légzés vagy a pislogás.” / „Az unalom új keletű kihívás és felelősség. A történelem nagy részében egyszerűen nem is léteztek a hírek, amelyek untathattak volna.” (Schöne alte Zeiten!) / „A nemzetről kapott hírek nem a nemzet.” (Alapvető jelentőségű tény, amelynek fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, legyen szó bármilyen hírközlőről!) / „Minél több időt töltünk a hírekkel, valószínűleg annál erőteljesebben fészkel be magát a lelkünkbe két érzelm: a félelem és a düh.” (Szép új világunk!) / „Az újságírókat megrészegíti a gondolat, hogy pusztán a szavak és képek ereje előidézheti valakinek a lemondását vagy rács mögé kerülését, sokan ezért továbbra is a Watergate-ügy oknyomozását tartják munkájuk legjelentősebb inspirációjának és követendő példájának.” (Kerül, amibe kerül, akár még a nemzetbiztonságot illetően is!) / „A sajtó legnemesebb ígérete, hogy képes a tudatlanságot felszámolni, az előítéleteket legyőzni, az

egyének és a nemzetek értelmi színvonalán pedig némiképp javítani. Vannak azonban olyan hangok is, amelyek időről időre ennek éppen az ellenkezőjét vetik a szemére, hogy tudniillik teljességgel elhülyít bennünket.” („A szótól a tettig hosszú az út” tartja az olasz közmondás, s a keserű tapasztalat szerint az itt idézett ígért teljesítése is inkább ez utóbbi, felettebb praktikus végkifejletbe torkollik.) „Néha tartunk egy kis szünetet – ez általában nem több mint egy nap, de legtöbbször még ennél is rövidebb; amikor pedig valami miatt különösen izgatottak vagyunk, jó, ha 10-15 percet kibírunk –, de aztán bármivel foglalkozunk is éppen, megnézzük, *mik a hírek*. Mintha erre az időre felfüggesztenénk életünk folyását, hogy befogad hassuk a legfrissebb információk újabb, szükséges adagját, szóljanak azok kiváló teljesítményekről, tragédiákról, büntetésekről, járványokról vagy szerelmi ügyekről, amelyek a világban történtek. *Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy ezt a széles körben elterjedt, mindennapi szokássá vált gyakorlatot sokkal furcsábbnak és veszélyesebbnek láttassam annál, mint ahogy manapság tekintünk rá.*” Így határozza meg a szerző műve célját (kiemelés a recenzió szerzőjétől.).

Egy sajátos társadalmi fejlődési pálya de Botton előadásában: „Egy társadalom akkor valóban modernné, vélte Hegel német filozófus, amikor életünk központi útmutatójaként és a hatalom meghatározójaként a vallás helyébe a sajtó lép. Napjaink fejlett gazdaságaiban a média a befolyását tekintve vetekszik a vallásos meggyőződések régmúlt korokra jellemző pozíciójával. A hírfolyam kifürkészhetetlen pontossággal az egyházi időbeosztást másolja: a hajnali imádság reggeli híreké, a vesperás esti híradóvá lényegült át. A hírfolyam azonban nem egyszerűen kvázivallásos napirendet követ: azzal az igénnyel lép fel, hogy olyan tiszteletteljes várakozással viszonyuljunk hozzá, amelyet valaha a hitbéli meggyőződések iránt éreztünk. Hiszen abban reménykedünk, hogy kinyilatkoztatást kapunk, hogy megtudjuk, ki a jó és ki a rossz, hogy megértjük a szenvedés mélységét és magasságát, s hogy bepillantást nyerünk a létezés értelmébe” – és hogy a hírekből kapott információkkal közelebb kerülünk annak megértéséhez, hogy mi és miért történik a világgal és velünk. Ám itt rögtön vitába is szállhatunk a szerzővel, hiszen ami a „tiszteletteljes” viszonyt illeti, ahány valódi tábor, annyiféle üzenet, hírfolyam, kinyilatkoztatás, ki-ki követheti a magáét, s szép politikai gyakorlatként utálhatja a másét.

A tömegkommunikáció nagy cseléről: „Egyszerű lenne feltételeznünk, hogy a demokratikus politika valódi ellensége a hírek buzgó cenzúrázása lenne – a szólás vagy a nyomtatás korlátlan szabadsága pedig következésképpen a civilizáció természetes szövetségese. Korunk világa azonban arra figyelmeztet, hogy a cenzúránál sokkal alattomosabb és cinikusabb erők munkálkodnak azon, hogy az emberek politikai akaratát elszívják. Ezek között találjuk a többség összezavarását, halálra untatását és figyelmének elterelését a politikáról, mindezt úgy érve el, hogy az eseményeket rendszertelenül, töredékesen, szünetekkel megszakítva mutatják be, s ily módon a hallgatóság zöme a legfontosabb problémák alakulását még rövid ideig sem képes követni.”

A következő idézetet pedig olvassuk úgy, hogy az igyekvő diktátorokon túl ez kitűnő recept mindenkinek, aki meg akarja zavarni az emberek politikai ítélőképességét, vagy épp porrá zúzni azok változtatási igényét: „A hatalmát megszilárdítani kívánó diktátornak semmi olyan, egyértelműen rossz érzetet keltő dolgot nem kellene napjainkban tennie, mint amilyen például a híradások betiltása. Pusztán arra kellene ügyelnie, hogy a sajtó folyamatosan véletlenszerűen ható beszámolókkal jelentkezzen, legyen ilyenből sok, a kontextust ugyanakkor ne világítsa meg túlzottan, a tematika szüntelen változzon, az imént még nagyon is sürgetőnek tűnő kérdéskör aktuális relevanciáját hagyja homályban, s mindez legyen át- meg átszöve gyilkosok és filmsztárok viselt dolgainak újabb és újabb epizódjaival. Ez elegendő is lenne, hogy az emberek többségének a politikai realitások megragadására való képességét alapjaiban ássa alá – ahogyan azt az esetleg formálódó törekvésüket is megrendítené, hogy hatalmukban állhat ezen bármit is változtatni. A hírek áradata az örökkévalóságig háborítatlanul hagyná a status quót – sokkal inkább, mint a hírek betiltása.”

„A sajtó hajlamos úgy láttatni magát, mint ami a valóság hiteles képét nyújtja. Azt állítja, hogy választ tud adni arra a képtelen kérdésre, hogy mi történt valójában, holott nem rendelkezik a valóság leírásának mindent átfogó képességével. Pusztán szelektíven konstruálja a valóságot, amikor eldönti, mely történetekre fókuszál és melyeket mellőz. Ebben rejlik roppant hatalma, amelynek többnyire nem is vagyunk tudatában: e hatalom révén áll végül össze a polgárok egymásról kialakított képe; e hatalom révén határozzák meg, hogyan gondolkodunk 'más emberekről'; és e hatalom révén születik meg képzeletünkben a nemzetről alkotott kép.” Kiváló diagnózis, főként ha a többes értelmét is nézzük. Szintúgy a folytatásban:

„A sajtó által élénk tárt történetek önmeghatározásunkra is komoly hatást gyakorolnak. Ha azt sulykolják, hogy polgártársaink jó része örült és erőszakos, minden egyes alkalommal, amikor otthonról kitesszük a lábunkat, félelem és gyanakvás lesz úrrá rajtunk. Ha folyamatosan a pénz és a státus mindenekfelettségéről kapunk kifinomult üzeneteket, megalázottnak fogjuk érezni magunkat hétköznapi életünkben. Ha azt sugallják, hogy valamennyi politikai hazudik, csendben félre fogjuk tenni idealizmusunkat és ártatlanságunkat, terveiket és nyilatkozataikat pedig komolytalannak fogjuk tartani. Végül, ha azt halljuk, hogy az emberi beteljesülés legfontosabb indikátora a gazdaság, ami viszont a következő tíz évben katasztrofális állapotban lesz, képtelenek leszünk valaha is bizakodva szembenézni a valósággal.” Nem is beszélve arról, hogy a gazdaság jelentőségének ilyen felértékelése hogyan torzítja értékrendünket és az életünk minőségéről alkotott képünket.

Olykor rácsodálkozhatunk, vajon de Botton komolyan gondolja, vagy netán kirándulásra visz Utópiába: „A sajtónak nem kell kiiktatnia a felháborodott reakciókat, de segítségünkre kell lennie, hogy helyes okok miatt, helyes mértékben, helyes ideig legyünk felháborodva – és hogy mindez egy építő jellegű folyamat része legyen.” Másrészt viszont: „A sajtó jelenleg nem hajlandó megadni számunkra a lehető legmegnyugtatóbb választ, amit ember bizonyos problémákra egyáltalán nyújtani képes: bizonyítékot arról, hogy ezek az élet nor-

mális velejárói, hozzátartoznak ahhoz a fajhoz, amely lényegéből fakadóan (és korántsem egyedülállóan) tökéletlen. A düh nyújtotta izgalmak és üzleti előnyök foglyaként a sajtó kegyetlenül elhanyagolja a vigasztalás feladatát.” „A vigasztalás feladata” – érdemes elgondolkodni, mennyi jelét látni a mainstream sajtóban, hogy erre törekedne, és vajon miért nem.

Kapunk természetesen ehhez is válaszokat. „Az újságírás legnagyobb diadalai a hatalmasok szennyesének kitergetéséhez kapcsolódnak, számos esetben maga után vonva az érintett bukását, sőt némely esetben bebörtönzését is.” Ez persze leginkább akkor igaz, ha maga az újság súlykolja belénk, mi tekintendő diadalnak. „Amikor újságírókat arról kérdezzük, hogy szerintük miben ragadható meg a társadalom boldogulásához való hozzájárulásuk, többségük egyetlen szerepet emel ki mind közül: ők felelősek a 'hatalom elszámoltatásáért.'” Ilyenkor óhatatlanul is felüti bennünk a fejét a kétely kaján ördöge: vajon nem arról van-e szó, hogy valódi, működőképes megoldásokat sugallni sokkal nehezebb, sokkal nagyobb intellektuális teljesítményt igényel, mint „leleplezni”, feltárni valós visszaéléseket, netán többkevesebb tódítással izgalmasabbá és főként eladhatóbbá tenni azokat, az esetleges hamis vádaskodás okozta károkról nem is beszélve.

S mielőtt netán csúf következtetésekre jutnánk róla, gondoljunk bele: a modern sajtó voltaképp ugyanolyan árutermelő, mint bármely más vállalkozás – abból él, hogy eladja a termékeit. Működését ebben a szó szerint örületes információdömpingben ténylegesen a tömegek uralják azzal, hogy befogadják-e az üzeneteit, vagy nem. Végső soron, még ha a zenekart – a sajtóorgánumot – a véleményformálók fizetik is, csak akkor adják a pénzüket, ha az igényeiknek megfelelően sokan figyelnek a zenére, vagyis veszik a sajtó útján küldött üzeneteket. A sajtó számára ettől még kritikusabb fontosságú közönségének a nagysága, ezért még inkább a jól eladható hírekre koncentrálnak.

Ha elegendően nagy lenne a fizetőképes kereslet az említett vigasztalásra, s a sajtó képes lenne ennek igazán jól megfelelni, egész biztosan ez is erős termékvonala lenne. Ám itt kulcsszó az *igazán jól*: bőven és sokfelől van tapasztalatunk arra, mit ér, mire vezet a szolgai sikerpropaganda.

Nézzük de Botton pár alapvetését:

„A sajtó pontosan tudja, hogyan tegye saját működési mechanizmusait láthatatlanná, s ilyenképp nehezen megkérdőjelezhetővé. Közvetlen, hétköznapi hangon szól hozzánk, anélkül, hogy feltételezésektől terhelt látásmódjáról szót ejtene. Elmulasztja kidomborítani, hogy nem csupán beszámol a világ dolgairól, hanem folyamatosan azon munkálkodik, hogy elménkben egy olyan új világot teremtsen, amely sokszor nagyon is jól kitapintható prioritásaival áll összhangban.”

„Már kora gyermekkorunkban arra tanítanak bennünket, hogy nagyra becsüljük a képek és a szavak erejét. Elvisznek a múzeumba, ahol ünnepélyesen előadják, hogy egy egy rég halott művész festménye átformálhatja szemléletmódunkat. Olyan versekkel és elbeszélésekkel ismertetnek meg, amelyek megváltoztathatják életünket. Ám arra ritkán kerül sor, hogy a sajtó által óráról órára elénk öntött szavakról és képekről is iránymutatást kapjunk. Fon-

tosabbnak gondolják, hogy értelmezni tudjuk az Othello drámai konfliktusait, mint hogy képesek legyünk dekódolni a The New York Post első oldalát. Előbb hallunk Matisse színhasználatának jelentőségéről, mint a The Daily Mail celebfotós oldalainak hatásairól. Senki sem ösztökél arra, hogy eltöprengjünk, mi történik velünk, miután belemerülünk a Bild vagy az OK! magazin, a Frankfurter Allgemeine Zeitung vagy a The Hokkaido Shimbun, a The Tehran Times vagy a The Sun olvasásába. Soha senki nem ad részletes és átfogó tájékoztatást arról, hogy a hírszerkesztőségeknek milyen elképesztő hatalmuk van befolyásolni a valóságról alkotott képünket és alakítani bensőnket, amit nevezhetnénk akár – minden természetfeletti felhang nélkül – a lelkünknek is.”

„A modern társadalmak nagy figyelmet szentelnek az oktatásnak, mégis elmulasztják tüzetesen vizsgálni azt a tényezőt, amely a személyiség fejlődésére a legnagyobb hatással van. Bármilyen történések is a tantermekben, a leghatásosabb és legállandóbb oktatási forma a földfelszíni sugárzás (ezt mikorról felejthette a szövegében? Ma már itt a műhold, a kábeltévé, az internet – Osman P.) és a tévéképernyő. Életünk első, nagyjából tizenhét évét osztálytermekben, begubózva töltjük, hátralevő részét azonban olyan sajtóorgánumok gondnoksága alatt éljük le, amelyek bármely oktatási intézménynél összehasonlíthatatlanul nagyobb hatással vannak ránk. Mihelyt a formális oktatás lezárul, a tanár szerepét a sajtó veszi át. Ez a legjelentősebb erő, amely képes meghatározni a közhangulatot és formálni a közösségről alkotott fogalmainkat, illetve amely a politikai és társadalmi valóság első számú létrehozója.”

„Akkor tehát miért is követjük nyomon mi, a közönség a híradásokat? Nagy szerepet játszik ebben a félelem. A hírhíány már rövid távon is képes egyre növekvő nyugtalanságot ébreszteni bennünk. ... Közvetlen környezetünkben talán béke van és nyugalom, ugyanakkor tudjuk, hogy ez az idill nem tükrözi híven a létezés valójában kaotikus és erőszakos alapjait...” Igen, ám a tudatot, hogy a létezés alapjai kaotikusak és erőszakosak, nem kis részben épp maga a sajtó ültette belénk az erről szóló hírek előtérbe helyezésével. Ezért figyelik sokan görcsösen a híreket, s vevők a sajtó újabb híradásaira: a bajok biztosan megtörténnek, jobb tudni róluk. Másrészt, a hírek többnyire valamelyes furcsa megkönnyebbülést is hoznak: a rossz dolgok épp nem velünk történtek, s már ennek is örülni lehet.

De Botton írja e könyvéről:

„Rákérdezni arra, miért olyan fontosak a hírek, nem jelenti annak a feltételezését, hogy egyáltalán nincs jelentőségük; ellenkezőleg, éppen azt szeretném elővezetni, hogy fogyasztásukhoz közelítsünk tudatosabban. Könyvem a hírekkel való találkozások lenyomata, fenomenológiája kíván lenni. A legkülönbözőbb forrásokból összeszemeztetett hírtöredékek köré szerveződik, amelyeket itt és most szándékosan mélyebb elemzésnek vetek alá, mint amelyet létrehozói elterveztek; kiindulópontom, hogy ezek a töredékek nem kevésbé méltók a tanulmányozásra, mint a költemények vagy a bölcséleti művek sorai.

A hírek állandó morajlása és áradása legbensőbb énkünkbe fészkelte be magát. Valóságos teljesítménynek számít egy percnyi nyugalom, és kisebb csoda elszenderedni vagy zavartalanul csevegni egy baráttal – s minő kolostori fegyelemre lenne szükségünk ahhoz, hogy a

hírek örvénylésétől elfordulva egy napig semmi másra ne figyeljünk, csak az eső kopogására és önmagunk gondolataira.

Nem kizárt, hogy a hírek életünkre gyakorolt hatásával – önzésével és terrorjával, izgatottságával és frusztrációjával – szemben segítségre szorulunk: mindazzal kapcsolatban, amit elénk tár, bár olykor-olykor gyanítjuk, hogy talán jobban járnánk, ha soha nem is hallottunk volna róla. Ennek a kis kézikönyvnek éppen az a célja, hogy akadályokat gördítsen egy olyan szokás elé, amely napjainkra túlságosan normálisnak és ártalmatlannak láttatja magát.”

A hírbőség zavarában önmagukban a tények mindinkább testetlen dolgokká válnak. „Sajtóörökben általánosan elfogadott vélemény, hogy az újságírás legfőbb feladata a 'tények' szenvtelen és semleges hangvételű prezentálása. A tényekkel azonban az a probléma, hogy manapság egyáltalán nincs belőlük hiány. Nem az a gond tehát, hogy nincs elég tény, hanem hogy nem tudjuk, mit tegyünk velük. Minden egyes napon a hírek újabb és újabb áradatával szembesülünk ... De vajon mi a valódi jelentésük ezeknek a híreknek? Hogyan viszonyulnak a politikai élet központi kérdéseire? Segítenek-e bárminek a megértésében?” Mi rosszabb, a fránya tények olyaténként is testetlenek, hogy egyre kevésbé hordják magukban a lényegük magyarázatát. Mind nagyobb részükben olyan szakmai kérdések vannak, amelyeket kellő tudás nélkül nem értünk, így a „tény” jelentőségét, horderejét sem tudjuk megítélni. Így jön, hogy – Baranyi Ferenc híres Népszerűtlen balladájából idézve – „Mindig kívül a magyarázat, / s a szenvedés belül lakik.”

„A tények ellentéte az elfogultság. Komoly újságírók között az elfogultságnak nagyon rossz a renoméja: rossz szándékkal, hazugsággal és olyanfajta önkényeskedéssel azonosítják, amely megfosztja az olvasókat a véleményük szabad kialakításától.” Érdekes tétel...

S egy érdekes csavar az ítéletalkotásban: „Lehet azonban, hogy az elfogultságokkal szemben egy kicsit megengedőbbnek kellene lennünk. Az elfogultság, tiszta formájában, pusztán csak egy olyan módszer az események értelmezésére, amelyet az emberi magatartásról és boldogulásról alkotott nézetrendszer alapoz meg. Lencsepár, amely a valóság elé siklik, hogy tisztábban és élesebben láttassa azt. Az elfogultság az események jelentésének magyarázatára törekszik, olyan értékskálát vezet be, amely által a gondolatok és az események megítélhetők. Az elfogultság teljes körű kiküszöbölése túlzó elvárásnak tűnik; a feladat inkább az, hogy rátaláljunk megbízhatóbb és eredményesebb formáira.” Ebben az értelmezésben az elfogultság a másoknak az ítéletalkotáshoz nyújtott segítség, valamint azok tudatos manipulációja közt lebeg, s a tapasztalataink arra mutatnak, hogy az utolsó mondat ismét inkább Utópia kies tájaira vezet. A csúcs pedig e gondolatsorban: „Egy sajtótermék esetében nem az dicséretes önmagában, hogy a tényeket képes-e összegyűjteni, hanem az, hogy az elfogultságot intelligensen használva ki tudja-e hámozni a releváns jelentést.” A kritikus kérdés csak az, hogy ki mit akar relevánsnak mutatni. S ha már álmodozunk: „A jövő ideális sajtójában a kontextusba helyezés és a népszerű tálatálmód ambiciózus feladatát olyan komolyan fogják venni, hogy a jóléti támogatásokról szóló híradások (majdnem) olyan iz-

galmasak lesznek, mint a világ túlsó felén élő vérfertőző kannibálokról érkező beszámolók.” Igen, „Ha majd a szellem napvilága / Ragyog minden ház ablakán...”

De Botton felvet egy felettebb fontos kérdést: „Miféle országban élünk? Milyen egy átlagos ember ebben az országban? Ezeket a kérdéseket képtelenek vagyunk pusztán saját tapasztalatainkra támaszkodva megválaszolni. Szinte lehetetlen egy nemzetet megismerni. Még a legkisebb országokban is nagyon sok ember él, ezért senki sem gondolhatja, hogy élete során egy csekély hányaduknál többel ismerkedhet meg, akármennyire nyitott legyen is. Ráadásul nincsenek olyan tágas, nyilvános terek, ahol a polgárok közvetlen kapcsolatba kerülhetnének egymással. Az ókori Athénban például a kellemes időjárásnak, a kicsi és kompakt városközpontnak, illetve a demokratikus közösségi kultúrának köszönhetően a polgárok közvetlenül kitapinthatták a társadalom ütemének dobbanásait. Mi azonban nem vagyunk ilyen szerencsés helyzetben. Városaink túl nagyra nőttek, éghajlatunk túlságosan kiszámíthatatlan, demokráciánk túl közvetett, otthonaink pedig túlságosan távol esnek egymástól. Kénytelenek vagyunk ezért közvetett módon, inkább a képzeletünkben, mint a valóságban kialakítani véleményünket arról a közösségről, amelyben élünk.” Nos, túl azon, hogy a nevezetes athéni demokráciáról az ottani helótáknak feltehetőleg más volt a véleménye, a modern infokommunikációnak hála ma közelebb vagyunk a demokráciaideálhoz, mint valaha: ismét vannak agóráink! A leginkább figyelemreméltó példa ebben az a „grassroot” kampány, amelyet Obama elnök hívei első választási kampányában a közösségi oldalakon folytattak, és óriási mozgósító és összefogó erőnek bizonyult. [L. Rahaf Harfoush: Yes We Did – An inside look at how social media built the Obama Brand (Igen, megcsináltuk – Belső nézet a közösségi médiában az Obama márkát) – Pearson Education, 2009.]

„Az újságírók véleménye szerint a hatalmasokat azért kell elszámoltatni, mert hajlamosak arra, hogy a törvényeket áthágyják, és elhitessék magukkal, az igazságszolgáltatás nem érheti utol őket. Előbb feltárja, majd megbüntetni is segíti azokat a törvénytöréseket és igazságtalanságokat, amelyek fölött egyébként elsiklott volna a figyelem, s így módon a hétköznapi, védtelen polgár érdekeit oltalmazza. A képsorral, amint a megbilincsel gazfickót betuszkolják egy rendőrautó hátsó ülésére, a sajtó azt a reményt villantja meg előttünk, hogy saját és társadalmi bajaink reprezentatív forrását immár sikerült beazonosítani, sőt biztonságosan semlegesíteni.” Minden bizonnyal ez is benne van, még ha az általánosítás talán túlságosan idealizálja is az igazság bajnokait, ám azt se feledjük: a sajtó legjobban eladható árucikke a botrány, s a messze felettük állók bukását mindig nagy örömmel nézi a közönség.

Átfogó perspektívában vizsgálva az a valódi nagy kérdés „hogyan kellene a sajtónak kiválogatnia a tartalmait. Minthogy a lehetséges sztorik száma végtelen, azokat kell kiemelnie, amelyekről úgy gondolja, hogy a nemzet számára szükségesek. Az egymás után sorjázó híryananyagok közötti szelektálás folyamatát annak kell meghatároznia, amit a nemzetnek – hogy hiányosságait felszámolhassa – egy adott időpontban leginkább hallania kell. E logika nem idegen napjaink sajtótermékeitől. A problémát az jelenti, hogy miként ítélik meg, mi

a nemzet valódi szükséglete.” A probléma magvát ez az utolsó mondat ragadja meg. Nem bonyolódva itt bele a nemzet és az ország közötti különbség boncolgatásába, akár mondható is, hogy ideális esetben a sajtó a nemzet önvizsgálatának egyik legfontosabb eszköze. A valóságban viszont erős kérdés, hogy milyen veszélyekkel jár, ha maga határozza meg, mi is a nemzet szükséglete, amelyet a híreivel kielégít vagy épp maga táplál. Hasonlóképp, hogy hogyan tud – és akar! – ebben kívül maradni az aktuálpolitikán. A szelekció egészen más értelmet kap, ha a sajtó elkötelezetten terjeszt egy bizonyos értékrendet.

Keserű megállapítás: „Megdöbrentő, hogy a rosszfiúkról szóló történetek milyen nagy hányada nélkülözi azt az egyetlen célt, amelynek a disznóságokról és svindlikről készített valamennyi beszámolót vezérelnie kellene: nem látszik az a határozott szándék, hogy a nemzet javát szolgálják. E sztorik úgy köröznek elhullott-elbukott prédájuk körül, hogy közben semmi érdeklődést sem mutatnak a közélet iránt: nem cél, hogy a házasságok, az egyetemek, a bevándorlás vagy az adórendszer állapotán próbáljanak javítani. Mindössze szórakoztatni akarnak.” Igen, ez a valóságshow-k mai világa, közéleti méreteken.

Egy igazi európai gondolkodó:

„A sajtó legnemesebb ígérete, hogy képes a tudatlanságot felszámolni, az előítéleteket legyőzni, az egyének és a nemzetek értelmi színvonalán pedig némiképp javítani. Vannak azonban olyan hangok is, amelyek időről időre ennek éppen az ellenkezőjét vetik a szemére, hogy tudniillik teljességgel elhülyít bennünket. E vádat a legkíméletlenebb formában Gustave Flaubert fogalmazta meg a 19. században. Az író ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely személyesen tapasztalta meg a tömegsajtó felvirágzását. Míg gyermekkorában a hírek a pletyka szárnyán és rossz minőségű, egyoldalú újságok révén véletlenszerűen terjedtek a lakosság körében, mire a harmincas éveit taposta a gőzüzemű nyomdagép feltalálása, a vasutak fejlődése és a cenzúraszabályok enyhülése együttesen lehetővé tették tökeerős, hiteles, sokmillió olvasóközönséggel büszkélkedő sajtóorgánumok megjelenését és elterjedését egész Franciaországban.

Flaubert-t teljességgel elborzasztotta, amit ezek a korabeli újságok – saját meglátása szerint – honfitársai értelmével és kíváncsiságával műveltek. Úgy vélte, hogy a lapok a butaság új formáját juttatják el Franciaország legtávolabbi zugaiba is; egy olyanfajta ostobaságot, amely sokkal, de sokkal rosszabb még a tudatlanságnál is, amelynek helyébe lépett – hiszen nem a tudást szorítja ki, hanem éppen az ismeretből táplálkozik. A sajtó hatása oly fertőző volt Flaubert véleménye szerint, hogy csak az írni-olvasni nem tudó, tanulatlan franciáknak maradt némi esélyük, hogy helyesen gondolkodjanak.”

De Botton kitűnő hasonlata Flaubert-hez: „Aligha meglepő, hogy a közhelyekre és nyáj-szellemre oly kényes író felháborította a független vizsgálódás beszűkülése, amit ez a tömegméretű jelenség a helyi és az egyéni különbségek kisimításával, egy mindent átfogó, monokulturális szemléletrendszer terjesztésével előidézett. Megjelent egy olyan homogenizáló erő, amely azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a lélek benső életének termékeny különbségeit nyom nélkül kipusztítja, és az elme gazdag, egyedi, kézzel művelt konyhakertjeit

unalmas, gépesített művelésű, végtelenül hullámzó búzamezőkké változtatja.” Mindehhez kívánczok, vajon mi lett volna Flaubert véleménye, ha a mai kereskedelmi televíziókat is ismeri? S velük szemben már az analfabéták sem védettek.

Az árjelzők szerepéről (ő a marketingben és annak nyomán a köznyelvben divatos *brand* kifejezést használja): „Az egyes híryanagok azáltal is hatást gyakorolnak ránk, hogy bizonyos brandek égisze alatt jutnak el hozzánk. Azok a vélemények, amelyeket, ha egy hozzánk hasonló személytől hallanánk, alaposabban is megvizsgálnánk, szinte mitologikus erejűvé nőnek, amint bizonyos lapcímek alatt jelennek meg. ... A brandek már önmagukban eltérítene bennünket attól, hogy a mondanivaló háttérét vagy hitelességét kételkedve vizsgáljuk.” A brand a hozzáfűződő képzetekkel és meggyőződésekkel persze maga is termék: jobb esetben a meggyőzés, rosszabban az agymosás terméke, s a sajtónak ebben is nagy része van. Ám legyünk igazságosak: a mai áttekinthetetlenül nagy és gyorsan változó áruvilágban ez ugyanígy áll szinte minden árjelzőre.

S már csak a Politika c. fejezet zárómondatait idézzük:

„A sajtóorgánumok sosem lesznek képesek többre, mint hogy elnagyolt és olykor súlyos tévedésekkel terhelt térképeket adjanak a kezünkbe ahhoz a valamihez, ami továbbra is kifürkészhetetlen és sokszínű valóság marad. A vészcsengőnek ezért minden olyan esetben meg kell szólalnia a fejünkben – mint ahogy Flaubert-nél is megszólalt –, amikor azzal szembeesünk, hogy egy vélemény körül túlságosan is átfogó konszenzus látszik kifejeződni. Szkeptikus alapállásunkat megőrizve mindenkor óvatosságnak kell lennünk a potenciálisan kapitális ostobaságokkal szemben, még ha azok a legékesebb betűtípussal szedett, a leghitelesebb és leghihetőbb szalagcímek alatt olvasható szövegek mögé rejtőznek is. Ugyanolyan ébernek kell lennünk a média közkhelyeivel szemben, mint amilyen óvatossá volt Flaubert az irodalmiakkal szemben. Az utóbbi a regények sírásója; az előbbi a nemzeteké.”

Az olvasót pedig még várják a további fejezetek: Hírek a nagyvilágból – Egy felettébb kritikus jelentőségű kérdés ennek az elejéről: „A sajtó kizárólag az ún. fontos események sűrűjébe dob be bennünket – földrengések, tömeges nemi erőszak, bedrogozott gyilkosok elpusztítanak egész falvakat –, és azt feltételezi, hogy mindez elegendő arra, hogy megbotráncsozzunk és érzelmileg elköteleződjünk. Igazából kevésbé vagyunk képesek ezekkel az iszonyú történésekkel törődni, ha előbb nem avattak be bennünket azokba a magatartás- és gondolkodásformákba, amelyekkel azonosulni tudunk, és ha előbb nem ismerjük meg az emberiség sajátosságait jelentő hétköznapi momentumokat és részleteket. Ezek fókuszba helyezése nem tereli el a figyelmet a 'komoly' hírekről; ellenkezőleg, azt a szilárd alapzatot szolgáltatják, amelyen a felháborító és felkavaró események iránti őszinte érdeklődésünknek nyugodnia kell.” Ám vajon akarunk-e egyáltalán ilyeneket és ennyit tanulni, a nagy többség igényel-e ilyen kitekintést? Gyanús, hogy nem. A világ túl nagy, az információ túl sok, nekik pedig megvan a maguk baja, a maguk élete.

Ezt követi még: Gazdaság / Hírességek / Katasztrófák (Nem akármilyen három cím lényegében a hírek szempontjából egyenrangú kategóriákként egymás mellett, annál is inkább,

mert a gyakorlat tényleg ezt mutatja!) / Fogyasztás – ennek elején található az eufemizmus Guinness-rekordja: „A sajtó szorosan összefonódik a ’fogyasztói társadalommal’. Napi hírtermelésének nem jelentéktelen részében olyan termékekről és szolgáltatásokról kapunk információkat, amelyek az alábbi kategóriák valamelyikébe sorolhatók: éttermek, utazás, technológia, divat, autók és lakberendezés. *A sajtó segíteni szeretne abban, hogy vásárlásaink során ne kövessünk el hibákat, vagyis okosabban, életminőségünket javítva költsük el a pénzünket.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) / Következtetés.

Dr. Osman Péter

* * *

Robert Kagan: *Made in America avagy kitart-e az amerikai világrend?* Antall József Tudásközpont, 2015; ISBN: 978-615-5559-00-6

„Döltömre Tökmag Jankók lesnek: / Úgy szeretnék gyáván kihúyni / S meg kell maradnom Herkulesnek. / Milyen hig fejűek a törpék: / Hagynának egy kicsit magamra, / Krisztusuccse magam megtörnék. / De nyelvelnek, zsibongnak: űznek / S neki hajtanak önvessztükre / Mindig új hitnek, dálnak, tűznek. / Szeretném már magamat utálni. / De, istenem, ők is utálnak: / Nem szabad, nem lehet megállni.” – Ady Endre: *A Muszáj-Herkules*

Fontos könyv, sokban segít érteni a világot, amely itt is szinte mindent meghatároz, cégeknek és embereknek egyaránt. Kezdjük róla az AJTK ajánlójával:

„Robert Kagan most kézben tartott könyve 2012 egyik nemzetközi könyvszenzációja volt, mivel erős érvekkel mutat rá Amerika világban betöltött vezető szerepének eredményeire, és történelmi példákkal támasztja alá, mit kockáztatunk a jelenlegi berendezkedés megváltoztatásával. A szerző elmélete szerint, ha egy nagyhatalom hanyatlásnak indul, az mindig az általa kiépített gazdasági rendszert, az általa felállított normákat és intézményeket is magával rántja. A II. világháború vége óta az Egyesült Államok neve fémjelzi azt az amerikai világrendnek nevezhető korszakot, mely a demokratikus politikai berendezkedést és a liberális gazdasági rendszert emelte normává. Ezek az elvek ma is ugyanolyan értéket képviselnek, mint hatvan évvel ezelőtt? Valóban hanyatlásnak indult-e az eddig világelső Amerika? Vajon Kína, Oroszország vagy akár egy harmadik régió felé billenhet-e a mérleg nyelve? Érdemes-e megvédeni a jelenlegi világrend eddig elért eredményeit? Ezekre a kérdésekre ad vitára indító válaszokat e kötet.”

Idézik a Financial Timesban róla megjelent véleményt: „Hatásos védőbeszéd az Egyesült Államok világpolitikában betöltött szerepe mellett, egyszersmind érvekkel alátámasztott cáfolata a hanyatló Amerikáról szóló közbeszédnek”, valamint a The Washington Postban

megjelentet: „Kagan könyvének nagy előnye a világos, közérthető érvelés, így az olvasó mindig tudhatja, mely érvekkel szállna vitába, és melyekkel ért egyet.”

Kompetenciáját tekintve Kagan amerikai történész, a nagynevű Brookings Institution vezető kutatója, külpolitikai tanácsadóként szolgált John McCain elnöki kampányában, szintűgy Hillary Clinton, majd John Kerry külügyminisztériuma Külpolitikai Tanácsadó Testületében. A Wikipédia azt írja róla, gyakran az egyik vezető neokonzervatívként jellemzik, ám ő inkább liberális intervencionistaként határozza meg magát.

Néhány idézet a könyvből, előljáróban:

„Egy nép felszabadításához ugyanolyan brutális erőre van szükség, mint a meghódításához, és még az erkölcsös háborúknak is vannak erkölcstelen következményei. Sem ember, sem nemzet nem képes a végén tiszta kézzel letenni a háború és a kényszerítés eszközeit.” („Brutális erővel, kényszerítéssel felszabadítani” – sokatmondó beszéd. Különösen, hogy ebben egyértelműen benne van: a felszabadító jobban tudja, minő szabadság kell az így megsegítettnek, mint maga az utóbbi.) / „Winston Churchill cinikus és kétélű bókkal élt, mikor megjegyezte, hogy az amerikaiakra mindig lehet számítani, hogy helyesen cselekednek, de csak miután minden más lehetőséget kimerítettek.” / „Otto von Bismarck, a német egység megteremtője, állítólag azt mondta, hogy Isten vigyáz a részegesekre, a bolondokra, és az Amerikai Egyesült Államokra. Ez igaz lehet arra a világrendre is, melyet az amerikaiak építettek és tartottak egyben, szinte önmaguk ellenében.” / „Az előrébb való eszme nem fog csak azért győzedelmeskedni, mert előrébb való – nagyhatalmakra van szüksége, amelyek képviselik.” / „Egy liberális nemzetközi gazdasági rendszer nem jöhet létre, és nem fenntartható, ha a legerősebb állam(ok) nem áll(nak) mögötte.” (Pusztán logikai alapon is felmerül: ha olyan jó és hasznos az érintetteknek, miért nem áll meg a maga lábán? Még ha kezdetben nem is tűnik eléggé vonzónak, kibontakozva sem eléggé az? Másutt maga a szerző is valamelyest ellentmond ennek.) / „Az amerikaiak általánosságban úgy gondolják, hogy a szabadpiac végül mindig, minden más alternatíva felett győzedelmeskedik, mivel egyszerűen nincs jobb nála.” / „Az Egyesült Államok csak akkor kér jóváhagyást egy katonai beavatkozáshoz, mikor biztos benne, hogy meg is kapja.” / „Az amerikai retorika ’multilateralizmus iránti elkötelezettsége’ még a hidegháború idején is ’többnyire unilateralista törekvéseket rejtegetett’.” / „Még ha félre is tesszük azt a kérdést, hogy ki fogja fenntartani a rendet a közös javak terén, akkor is lehetséges, hogy egy új, többpólusú korszak nagyhatalmai még a kellő akarat birtokában sem lennének képesek fenntartani egy szabadpiaci és szabadkereskedelmi nemzetközi rendszert.” (Magyarán: Amerika primátusa nélkül sem rend, sem szabadpiaci és szabadkereskedelmi nemzetközi rendszer nem remélhető – ehhez tartsa mindenki magát!) / „Róma óta töretlenül tartja magát az az igazság, miszerint nem létezhet világrend, ha nincs hatalom, ami fenntartsa, alakítsa normáit, megvédje intézményeit és megóvja gazdasági rendszerének mozdatórugóit.” (Szép kilátás!) / „Könnyen lehet, hogy az Egyesült Államok nem csak a jó szerencsájének köszönheti, hogy egészen idáig képes volt átvészelni a különböző válságokat, és más nemzeteknél erősebben és egészségesebben kilá-

balni belőlük, míg versenytársai rendre elbuktak. Talán nem vágyálom úgy gondolni, hogy újból sikerülhet neki.” (Már csak az kérdés, kiknek biztatás ez, és kiknek nem annyira az.)

Bevezetőjében Kagan a következőképp összegzi könyve mondandóját, miután felvezetésül vázolta, milyen következményekkel jártak a korábbi világrendek összeomlásai:

„Kevésbé súlyos következményei lennének vajon a jelenlegi amerikai rend felbomlásának? Most, hogy annyian beszélnek Amerika hanyatlásáról, ez napjaink egyik fontos kérdése. Az általános vélekedés szerint az amerikai dominancia vége nem vonná szükségszerűen maga után a jelenlegi liberális nemzetközi rend végét. Arra számítanak, sőt abból indulnak ki, hogy e rend pozitív elemei – demokrácia, prosperitás, béke a nagyhatalmak között – túlélhetik az amerikai hatalom és befolyás hanyatlását. ... Ebből kiindulva érdemes megvizsgálni, hogy milyen mértékben függ a mai világrend az amerikai hatalomtól és annak sajátos jellegétől. Milyen hatással lenne a jövőre, ha a nemzetközi rendet többé nem elsődlegesen az Egyesült Államok és a hasonló gondolkodású szövetséges országok alakítanák? Ki vagy mi venné át Amerika helyét? Ráadásul van egy másik, hasonlóan fontos kérdéskör is. Valóban hanyatlik Amerika? Vagy inkább az a veszély áll fenn, hogy a hatalom elvesztésével kapcsolatos indokolatlan félelmek miatt az amerikaiak szuperhatalmi öngyilkosságba hajszolják önmagukat?”

Kiadványunk 2014/3. számában mutattuk be Zbigniew Brzezinski Stratégiai Vízio – Amerika és a globális hatalom válsága c. könyvét, amelyet szintén az AJTK adott ki. Kagan e műve – kétségtől nem véletlenül – erősen összecseng vele. Itt is eléggé nyilvánvalónak és semmiképp sem kifogásolhatónak tűnik, hogy a tekintélyes politikai szakértő ezzel a könyvével szolgálni is akarja országát, erősítve olvasóiban a meggyőződést, hogy a világnak létszükséglete az erős Amerika és annak vezető szerepe a biztonság és az arra támaszkodó fejlődés fenntartásában. Ha így van, felsorakoztatott elemzéseivel és okfejtéseivel e tekintetben is igen alapos munkát végzett. Szintúgy jól kiérződik, hogy könyvét az amerikai belpolitikában is mozgósító erejűnek szánja, s ebben is jól működhetnek a benne felsorakoztatottak. Épp e feltehető belpolitikai rendeltetésből következhet, hogy innen nézve olykor úgy érződik, meglehetősen túlzásba viszi Amerika nélkülözhetetlen és önzetlen szerepvállalásának a hangsúlyozását. Ugyan számos vonásban erősen kiemeli az amerikaiak ebbéli kételkedését – Brzezinski ezt kevésbé tette –, ám azt minden kétséget kizáróan egyértelművé teszi, hogy ez az óriás „Muszáj Herkules” nagyon is a javára van a világnak, s az utóbbi, ha jól akar, nem is nélkülözheti.

Elfogult Amerika javára? A maga módján aligha! Könyve nem szűkölködik az USA kritikájában sem, ami attól kétségtől hiteles és figyelemreméltó, mert egyértelmű a hozzáállása: „érted haragszom én, nem ellened, erősítsen az én haragom, dehogyan is bántson, kedves.” (József Attila: Érted haragszom, nem ellened)

Nézzünk egy kicsit bele a könyvbe, mit mond az nekünk.

„Sok mindent természetesnek veszünk modern világunkkal kapcsolatosan: a széles körben elterjedt szabadságjogokat, a példa nélküli globális prosperitást (még a jelenlegi gazda-

sági válság ellenére is), valamint a nagyhatalmak közötti háború hiányát. 1941-ben a Föld országai közül csak egy tucat volt demokrácia. Ma száznál is több. 1950 előtt négy évszázadon át a globális bruttó hazai termék (GDP) kevesebb, mint egy százalékkal nőtt évente. 1950 óta ez a szám átlagosan négy százalék, és emberek milliói emelkedtek ki a szegénységből.” Ezzel a szerző lényegében meghatározza az értékrendet és annak fő mutatóit, amelyben a továbbiakban az értékeléseket elvégzi, s amely így mértékadó a következtetéseire is.

„Lehetséges, hogy az általunk látott fejlődés nem az emberi faj evolúciójának szükségszerű következménye, hanem egyedi és talán múltó körülmények terméke: egy olyan sajátos nemzetközi hatalmi berendezkedésé, amely egyes világnézeteket előbbre valónak tekint másoknál. Lehet, hogy ha megváltoznának ezek a körülmények, ha eltolódnának az erőviszonyok, akkor a világrend is velük együtt változna. Lehet, hogy a demokrácia nem egyszerűen azért terjedt el száznál is több országban 1950 óta, mert az emberek vágnak a demokráciára, hanem mert a nemzet, amelyet 1950 óta a világ legerősebbjeként tartunk számon, maga is demokrácia. Lehet, hogy az elmúlt 60 év lenyűgöző globális gazdasági fejlődését egy, a világ vezető szabadpiaci gazdasága által alakított gazdasági rend tette lehetővé. Lehet, hogy a békének, amelyben jó ideje élünk, van valami köze ahhoz a hatalmas erőhöz, amely egyetlen ország kezében összpontosul.” Kétségtől elgondolkodtató felvetések, amelyek megvilágító erejű következtetésekre vezethetnek. Kagan ezzel leszögezi: a fejlődés olyan nemzetközi hatalmi berendezkedés eredménye, amely egyes világnézeteket előbbre valónak tekint (s amint fentebb idéztük, a globális közjó érdekében erővel is érvényre juttat). Ámde a kép teljességéhez érdemes abba is belegondolni, hogy a technikai és gazdasági fejlődés már a 20. század első felében is erőteljesen gyorsult, amikor a liberális demokrácia messze nem ilyen mértékben volt meghatározó a világban, és felettébb gyors volt a még nem demokratizálódott „kistigrisekben”, továbbá a párt vezetése alatt konszolidálódott Kínában.

„Az első világháború kitörésével azonban a tartós béke és a terjedő liberalizmus kora – az európai civilizáció kiteljesedésének ígérete – megszakadt, átadva helyét a hipernacionalizmus, a despotizmus és a gazdasági zűrzavar korának. A demokrácia és a liberalizmus egykor oly biztató tért nyerve megtorpant, majd visszajára fordult, és egy maréknyi ostromlott demokráciát hagyott maga mögött, aggasztó túlerőben lévő, fasizálódó és totalitárius szomszédok árnyékában. A világ hirtelen tele lett ragadozó hatalmakkal, élükön diktatórikus vezetőkkel.” A látélet pontos, a végtelenül gyászos következményeket mindannyian ismerjük, s máig is megszenvedjük. Ám a történeteket aligha lehet megérteni, s még kevésbé lehet létfontosságú tanulságokká feldolgozni, ha nem tárjuk fel, miért fordultak el a népek és az emberek az ígéretes liberalizmustól és demokráciától, és adták oda magukat a sötét erőknek. Valamelyes magyarázattal Kagan is szolgál: „Úgy tűnik tehát, hogy az emberek nem csak szabadságra, önállóságra, kibontakozási lehetőségekre és elismerésre vágnak. Ha nehéz idők járnak, ugyanígy igénylik a biztonságot, a rendet és azt, hogy valami nagyobb, magasztosabb dolog részének érezhessék magukat, amely felülírja a függetlenséget és az individuumot – és e szükségét az autokrácia gyakran jobban kielégíti, mint a demokrácia. Az emberek továbbá

hajlamosak a győztesek felé húzni, az 1920-as és 1930-as évek demokratikus és kapitalista országai pedig gyengének tűntek a szemlélatomást erőtől duzzadó fasiszta rezsimdek és a sztálini Szovjetunió mellett.”

Az „amerikai rend”-ről:

„A történészek kétségkívül úgy fognak hivatkozni a második világháború végétől egy egylőre ismeretlen pontig tartó időszakra, mint az ’amerikai világrend’ korára. Ennél azonban konkrétabb értelemben is beszélhetünk amerikai rendről. Nem csak arról van szó, hogy az Egyesült Államok a nemzetközi rendszer legbefolyásosabb tényezője. Mai világunk legfontosabb tényezői – a demokrácia nagymértékű terjedése, a prosperitás, a tartós nagyhatalmi béke – közvetlenül és közvetetten is az Egyesült Államok hatalmára és befolyására vezethetők vissza. (Tiszta beszéd – ismét értékválasztás mentén! – Osman P.) Nincs másik ország, amely képes lett volna olyan hatással lenni a világra, mint Amerika, ugyanis nincs másik ország, amely rendelkezik vagy valaha rendelkezett az Amerikát meghatározó sajátos tulajdonságokkal.” (Az emberben azonban felüti a fejét a kisördög, és a nem is oly távoli múltból dúdolni kezdi: „Nincs a földön gazdagabb, szebb ország / Minden ember érzi, hogy szabad.” A Cirkusz c. szovjet film dalszövege, 1938.)

Szerfelett érdekes a folytatás: „Ezen tulajdonságok némelyike roppant könnyen azonosítható. Amerika sajátos földrajzi helyzete, kapitalista gazdasága, demokratikus kormányzati rendszere és hatalmas katonai ereje együttesen olyan nemzetközi rendet hoztak létre, amely nagyon másként festene, ha egy másik, más jellemzőkkel leírható ország rendelkezett volna az Egyesült Államokéhoz mérhető befolyással.” Itt azért két kérdés is megkísérti az olvasót. A megnevezett tulajdonságok még nem hoznának létre és tartanának fent erőnek erejével is nemzetközi rendet – ehhez kell valami további is, ami erre a késztetést adja. Másrészt, a „demokratikus kormányzati rendszert” illetően maguk az amerikaiak adnak képet arról, hogy a kampányok költséges volta miatt mekkora szerepet játszik a választásokban a pénz, mennyire függ a meg- és újraválasztás a pénzzel támogatóktól.

Meglehetősen csúsós pálya a nemzetkarakterológia. „Kevésbé könnyen megfogható, de az amerikai világrend megértése szempontjából ugyanolyan fontos tényező az amerikai nép összetett nemzeti karaktere. ... Általánosságban az amerikaiak pont olyanok, mint bárki más: egyszerre önzők és nagylelkűek. Ugyanakkor más népekhez képest jobban meghatározzák őket egymásnak ellentmondó ösztöneik és a világban játszó szerepükkel kapcsolatos ambivalens érzelmeik. Az amerikaiak erőteljes nemzeti mítoszok mentén gondolkodnak, amelyek egyszerre inspirálják és félrevezetik őket.”

Egy, a külvilágra különösen nagy hatású vonás ebben a háborúk indításához való viszonyuk. „Gyakran idézik John Quincy Adams híres mondását, miszerint az amerikaiak nem mennek ’külföldre legyőzendő szörnyeket keresni’. Ha valaki mégis rámutat, hogy márpedig pontosan ezt tették számos alkalommal, akkor ’vonakodó seriffként’ jellemzik magukat, aki inkább csizmájával az asztalon újságot olvasgat, amíg valami kellemetlenkedő banda – imperialista japán, náci, szovjet kommunista, iszlám dzsihádisták – be nem lovagol a városba,

arra kényszerítve a seriffet, hogy leporolja puskáját. Ahogy egy prominens politikus néhány éve megjegyezte, 'az Amerikai Egyesült Államok soha nem azért háborúzik, mert úgy tartja kedve. Csakis azért háborúzunk, mert muszáj.' De ez az önkép, bármennyire is őszinte, igen távol áll a valóságtól. Mióta az Egyesült Államok nagyhatalommá vált a 19. század végén, az amerikaiak több tucatszor folyamodtak erőszakhoz – és csak nagyon ritkán nem lett volna más választásuk." Itt a háborúik felsorolása következik, és „Tették mindezt számos okból: hogy megvédjék magukat a távolból leselkedő veszélyektől, hogy megóvják gazdasági érdekeiket, hogy megelőzzék mások lemezárását, hogy ellenálljanak az agresszióknak, hogy szembeszálljanak a zsarnoksággal, hogy támogassák a demokráciát. *Az amerikaiak minden más népnél nagyobb mértékben tekintenek úgy a háborúra, mint a külpolitika elfogadott, sőt elengedhetetlen eszközére. Kevés ország van ma (és egyikük sem demokrácia), amely annyira rajong múltbéli és jelenlegi katonai hőseiért, mint az amerikaiak.*” És „Nem küldetéstudat vezérli őket. Ugyanakkor soha nem is tudták teljesen levetkőzni demokratikus énjüket, demokratikus lelkiismeretüket és azon meggyőződésüket, hogy az ő különleges ügyük Benjamin Franklin szavaival élve 'az egész emberiség ügye'. Amerikainak lenni annyit tesz, mint odaadón hinni abban, amit az amerikaiak – és csakis az amerikaiak – az 'életformájuknak' hívnak. *Mivel alapító elveiket egyetemesnek vélik, az összes többi népet ugyanazzal a merev mércével mérik. Ez a roppant ideologikus világkép azt sugallja számukra, hogy minden nem-demokratikus kormány eredendően illegitim.*” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Sajátos összegzésként: „Ha külpolitikáról van szó, az amerikaiak már-már skizofrén módon csaponganak a végletek között. Kelletlenek, majd agresszívek; elalszanak az indítógombnál, de bizsereg az ujjuk a ravaszon; közömbösek, majd megszállottak, majd megint közömbösek. Felelősségtudat vezérli őket, aztán frusztrálja és megijeszti őket a magukra vállalt felelősség terhe. Nem meglepő módon gyakran pont az eredeti céljukkal ellentétes hatást érik el a világban. Azt mondják, stabilitást akarnak a nemzetközi viszonyokban, de gyakran pont ők rúgják fel leginkább az egyensúlyt. Hirdetik a nemzetközi intézmények és jog erőnyeit, majd szinte gondolkodás nélkül ignorálják és sértik meg őket. Forradalmi hatalmat képviselnek, de status quo hatalomként tekintenek magukra. Azt akarják, hogy békén hagyják őket, de látszólag képtelenek másokat békén hagyni. Viselkedésükkel rendre meglepik a világot, de közel sem annyira, mint önmagukat.” *Önmagukat??*

A II. világháború utáni világrendről: [Amerika vissza akart húzódni] „Az európaiak azonban nem akartak harmadik erő lenni (Tudták ezt vajon ők maguk is? – Osman P.), és hamar kiderült, hogy egyedül nem is lettek volna képesek rá. Azt akarták, hogy 'amerikai katonák' álljanak őrt 'köztük és a Vörös Hadsereg között', és tartsák kordában az újjáéledő Németországot. A NATO szövetség inkább volt Európa ötlete, mint Amerikáé: egyfajta felkérés az európai országok részéről, hogy az Egyesült Államok 'terjessze ki birodalmi ernyőjét fölénk', melyet Amerika csak vonakodva fogadott el.” Innen nézve jelentősen árnyalja e képet, hogy „az európaiak” itt azokat az országokat és népeket jelenti, amelyeket nem engedtek át a szovjet birodalomnak. És: „Az Egyesült Államok erővel, valamint Nyugat-

Németország, Olaszország, Japán, Ausztria és Dél-Korea tartós megszállásával biztosította a demokrácia fennmaradását.”

A csavaros logika gyönyörű példája: „Az Amerika és Japán közti szoros biztonsági függés az Egyesült Államok németországi szerepét is segít megérteni. A régió legagresszívebb hatalmától elvették a lehetőséget a további agresszióra, így az népének hatalmas energiáit inkább a gazdasági fejlődésbe, a technológiai innovációba és a nemzetközi kereskedelembe fektethette.” Borzongató ennek mentén belegondolni, hogy száguldana a technológiai fejlődés, ha Amerikától vennék el hasonlóképp az említett lehetőséget.

S a kiteljesedés: „Az Amerika által létrehozott európai és ázsiai stratégiai együttműködések a liberális világrend pilléreivé, a globális gazdaság motorjává, a terjeszkedő demokrácia szívévé, valamint a világháborúk és az előző évszázadban elterjedt nagyhatalmi konfliktusok elsődleges gátjává váltak a hidegháború során. A hidegháború alatt Amerika köré kiépülő önjáró liberális rendszer idővel gazdaságilag, katonailag és politikailag is túl erőssé vált fő versenytársa, a Szovjetunió, az oroszok által létrehozni kívánt világméretű kommunista rendszer számára. Az amerikai rend lett az uralkodó világrend. Moszkva korábbi csatlós államai lelkesen csatlakoztak a Nyugathoz, lehetővé téve napjaink liberális világának kibontakozását.”

További meggondolkodtató érvelés: „Mivel magyarázható a 20. század utolsó negyedében látott demokratizálódási folyamat tartós sikere? Bizonyára nem a világgazdaság stabil növekedésével és a szabadság, az önállóság és az elismerés iránti általános vágyódással. Ezek fontos összetevők, de önmagukban nem elegendők. ... A választ a hatalom és az eszmék globális elrendeződésében kell keresni. A nemzetközi hangulat az 1970-es évek közepe után egész egyszerűen befogadóbb lett a demokráciák számára, és elutasítóbb az autokratikus rendszerekkel szemben, mint korábban.” Itt megjelent egy különösen jelentős és furcsán ismerős tényező: „a nemzetközi hangulat”. Világos, hogy folyamatok, történések igazolására rendeltetett, ám vajon kik fejezik ki, és hogyan, kik mérik s ítélik meg, és hogyan, és milyen legitimációval? Mennyivel legitimebbek, mint akik korábban Isten nevében uralták és kormányozták a világot? Alaptalanul emlékeztet-e ez arra, midőn errefelé a népek béke-akaratáról beszéltek nekünk?

Ismét a nézőpont jelentősége: ahogy a szovjet emberek nagyon sokáig hittek a rendszerükben, bizonyára amerikai nézőpontból jól megáll, hogy „A demokratikus normák terjedése nagymértékben annak volt köszönhető, hogy a világ legerősebb országa elkötelezte magát a normák iránt.” Kívülről, kritikusabban nézve már talán odakívánczik, hogy ebben nemcsak a normák, de azok erőteljes terjesztése iránti elkötelezettségnek volt nagy szerepe.

„Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy békességet bocsássak e földre; nem azért jöttem, hogy békességet bocsássak, hanem hogy fegyvert.” (Mt,10.34) „A harmadik demokratizálódási hullám 1974-ben kezdődött Portugáliában, ahol a 'szegfű forradalom' egy félévszázados diktatúrának vetett véget. Ahogy Larry Diamond demokrácia-szakértő is megjegyezte,

ez a forradalom nem csak úgy megtörtént magától. Az Egyesült Államok egyes európai demokráciákkal karöltve 'komoly erőfeszítéseket tett a demokratikus pártok támogatására', amely kulcsfontosságúnak bizonyult. Az ezt követő másfél évtizedben az Egyesült Államok számos eszközzel, köztük katonai beavatkozással segítette világszerte a demokratikus átalakulásokat és a már meglévő, törékeny demokráciák megmaradását. ... Huntington becslései szerint nagyjából másfél évtized leforgása alatt Amerika támogatása 'kulcsfontosságúnak bizonyult a Dominikai Köztársaság, Grenada, El Salvador, Guatemala, Honduras, Uruguay, Peru, Ecuador, Panama és a Fülöp-szigetek demokratizálódási folyamatainak szempontjából, és hozzájárult Portugália, Chile, Lengyelország, Korea, Bolívia és Tajvan demokratikus átalakulásához'."

Újabb tiszta beszéd a posztszovjet Kelet-Közép-Európáról: „Akik a NATO, majd később az Európai Unió tagjai akartak lenni, tudták, hogy minderre esélyük sincs, ha nem bizonyítják a demokrácia iránti elkötelezettségüket.” Ez netán azt sugallná, hogy a demokratizálódás számukra nem is annyira a felismert jó, nem a cél volt, hanem az erősebbhez való csatlakozás ára?

Többszörösen is érdekes tétel: „Az arab világban tapasztalható forrongásra adott amerikai válasz jól illusztrálja, hogy az amerikaiak még átfogó tervek vagy akár szándék nélkül is a demokrácia felé billenthetik a mérleg nyelvét. ... Az Egyesült Államok eredeti célja nem a diktátorok megdöntése volt, de végül mindkét esetben úgy érezte, hogy az eltávolításukat követelő nép oldalán a helye. E váratlan döntések nyomán az Amerika által képviselt erő döntő tényező lett az arab politikai zűrzavar keretét képező regionális és nemzetközi környezetben.” Végül is, Kagan maga mondta az előzőekben, hogy Amerika nem tűrheti, hogy más népek helytelen rendszerek alatt éljenek, márpedig számukra minden, az ő mércéjük szerint nem demokratikus kormány eredendően illegitim. A végkifejletet még csak félve várjuk.

„A demokrácia térnyerése mindazonáltal az amerikai világrend egyik alapvető jellemzője. Még ha időnként sérültek is az amerikaiak bizonyos érdekei, kárpótolta őket az a tény, hogy általánosabb érdekeik egy békésebb világban és egy nyitottabb gazdasági rendszerben érvényesülhettek. Bizonyítható, hogy két demokrácia között ritkább a háború, és hogy a politikailag liberális kormányok nagyobb valószínűséggel preferálják a liberális gazdasági rendszereket.” Ki tagadná, hogy a liberális gazdasági rend sokkal nyitottabb a tőke és a külföldről jövő verseny számára, ez pedig Amerika érdekeit szolgálja? S miért is ne törekedne erre?

Összinté szavak a jelenlegi liberális gazdasági rend történetét tárgyaló részben a szabad piacról: „A szabad piacra és kereskedelemre épülő gazdaságot nem mindenhol vették át önkéntesen és hálásan. Lehet, hogy az amerikaiak (ahogy előttük a britek is) úgy hiszik, hogy a szabadpiaci és szabadkereskedelmi rendszer a gazdagodás lehetőségét hozta el a fejlődő országoknak, de ahogy egy kutató megjegyezte, 'a lehetőségeket' ettől még gyakran

’rá kellett erőltetni a vonakodó partnerekre. ... *A szabad kereskedelem az erősek politikája.*’” (Kagan gyakran él a „megjegyzte” fordulattal, végjegyzetben viszont pontosan megadja a forrást. Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Újabb izgalmas fejtegetést indít Kagan a következőkkel: „Figyelemre méltó, sőt elképesztő, hogy az amerikai szuperhatalmat minden hibája, túlzása és kudarca ellenére ilyen mértékben elfogadják és megtűri a világ jelentős része. Mi több, Amerika roppant erejét egyes országok nemcsak, hogy megtűrik, de egyenesen igénylik, üdvözlik, szövetségükkel növelik, és meglepően gyakran legitimálják is a NATO-hoz és az ENSZ-hez hasonló multilaterális szervezetekben és más, kevésbé hivatalos koalíciókban. Történelmi tekintetben páratlan jelenségről van szó.” Ennek fordulatai közt írja: „Valójában azonban az Egyesült Államok nem mindig érezte úgy, hogy törvényekhez vagy intézményekhez kellene igazodnia – még akkor sem, amikor a kérdéses törvényeket és intézményeket ő maga hozta létre. ... Ráadásul az amerikaiak, bár elviekben általában elkötelezettek a multilateralizmus mellett, nem is nagyon engednek, hogy szövetségeik vagy az ENSZ-hez hasonló szervezetek korlátozzák őket.”

Most pedig „ugorgyunk”, oldalak tucatjain át e furcsán tagolatlan szövegű könyv új fejezetet nyitó a nagy kérdéséig: „Most akkor valóban hanyatlak az Egyesült Államok?” „Bár már halványan látszanak egy lehetséges új világrend körvonalai, még mindig egy olyan rendszer biztonságából kémleljük a horizontot, amelynek legfőbb formálójára továbbra is az Egyesült Államok. A kérdés csak az, hogy vajon meddig tart mindez? Hanyatlóban volna az Egyesült Államok? Ha igen, akkor elkerülhetetlen ez a hanyatlás, vagy az Egyesült Államok és más országok képesek lehetnek még megállítani?” A részletes elemzésből csupán két kicsiny de nagyon fontos töredéket hozunk ide. „Az új évezred első éveiben a legtöbb megfigyelő hanyatlás helyett még Amerika maradandó fölényéről beszélt. ... Ilyen drámai mértékben megváltoztak volna pár év alatt az Egyesült Államok relatív hatalmának alapjai? Nincs szó ilyesmiről.” És „A katonai kapacitás is számít, ahogy azt a korai 19. századi Kína is megtanulta, és ahogy azt Kína mai vezetői nagyon is jól tudják. E tekintetben pedig az Egyesült Államoknak továbbra sincs párja. Magasan a valaha volt legerősebb állam, a más országok hadseregeihez viszonyított katonai erejében pedig nem ment végbe hanyatlás – legalábbis egyelőre.” Itt talán nem alaptalanul horgad fel valamelyes kétely Kagan szavainak igaza iránt. Már a vietnami háború is megmutatta, Afganisztán, Irak még erősebben, hogy rendkívül erőteljesen változik a háború művészete, és az amerikaiak sokkal kevésbé sikeresek a mai, nem hagyományos hadviseléssel szemben, különösen ha az modern (városi) gerillaharcmodort, s inkább, ha öngyilkos módszereket alkalmaz. Alapállásukból következően eszköztelenek az olyan harcmodorral szemben, amelynek az alapja, hogy nem számít az emberélet. A polgári lakosság védelmének alapelve miatt nehezen küzdenek Mao-ce Tung híres és nagyon sikeres stratégiájával: „a hadsereg úgy él a népben, mint hal a vízben”. S úgy

tűnik, katonai teljesítményük növelését erősen fékezi hagyományos rettegésük attól, hogy hadseregük vagy általa az állam a szerintük elfogadhatónál nagyobb hatalomra tesz szert.

Újabb gondolatmenet nyitánya Amerika hegemoniáját illetően: „De mi a helyzet a ’többiek felemelkedésével’, vagyis az olyan államok egyre növekvő gazdasági jelentőségével, mint Kína, India, Brazília és Törökország? Felemelkedésük nem Amerika hatalmából és befolyásából vesz el? A válasz az, hogy attól függ.”

A végkövetkeztetés lenyűgöző címe: „Ez egy csodálatos világ(rend)”. Belőle idézünk:

„Az amerikaiak és az általuk lakott világ szempontjából egyaránt nagyon is fontos, hogy az Egyesült Államok elkezd-e hanyatlani az elkövetkezendő két évtizedben, vagy még két-száz évig megmarad mostani domináns szerepében. Talán, ha az amerikaiak tisztábban látnák, hogy mi jöhet az amerikai világrend után, akkor jobban hajlanának rá, hogy tovább küzdjenek és megóvják az általuk létrehozott világot, vagy legalábbis biztosítsák, hogy a rendszer esetleges változásai ne ássák alá azt a rendet, amelynek ők és mások olyan sokat köszönhetnek.” Most nem időzünk „az általuk lakott világ” és a „mások olyan sokat köszönhetnek” szófordulatonál. Viszont az amerikaiaknak tényleg ijesztő jövőt kell látniuk ahhoz, hogy összeszedjék magukat, s „tovább küzdjenek és megóvják az általuk létrehozott világot”?

„Ha hirtelen úgy tűnne, hogy az Egyesült Államokra már nem lehet ugyanolyan nyugalommal rábízni a meglévő rend védelmét, akkor a rend bomlásnak indulna. Lehet, hogy egyesek roppant vonzónak találnának egy ilyen gyengébb Amerikát, de ha az Egyesült Államok nem lenne képes a segítségükre sietni égető szükségük idején, akkor máshová kellene fordulniuk a biztonságuk reményében. Az amerikaiaknak tehát ismét el kell dönteniük, hogy milyen szerepet kívánnak maguknak a világban – és az ilyen választási helyzeteket ki nem állhatják. A múltból kiindulva valószínű, hogy a döntés sok habozás, tévovás és kétely árán születik majd. Lehet, hogy a végén úgy döntenek, hogy eddigi szerepük túlságosan is költséges volt. Azonban amikor a különböző költségeket mérlegelik, fel kell tenniük maguknak a kérdést: megéri fenntartani az amerikai világrendet?”

Panta rhei: „A tudomány és technológia, a kommunikáció, a közlekedés és a számítástechnika vívmányai új viselkedésformákat és új gazdasági berendezkedéseket szülnek, csakúgy, mint a fizikai környezet változásai. A nemzetközi kapcsolatokban az országok közti, illetve az országok és a nem állami szereplők közti hatalommegoszlás folyamatosan változik. Manapság emberek egy kis csoportja nagyobb kárt tud okozni egy erős országnak, mint korábban. A jövőbeli új technológiák azonban lehet, hogy újból mások előnyére tolják el majd az egyensúlyt. ... A világnak és vele együtt az Egyesült Államoknak is alkalmazkodnia kell az újhoz.”

Az egyértelműen mozgósító erejűnek szánt záró sorok:

„Nem szabad azonban hagynunk, hogy a változás annyira elbűvöljön minket, hogy ne lássunk meg néhány alapvető és időtálló igazságot – a hatalomról, az emberi természetéről, valamint a különböző hiedelmek és a hatalom világrendeket formáló kölcsönhatásá-

ról. Nem azért kell tisztában lennünk történelmünkkel, hogy a múltba kapaszkodhassunk, hanem hogy megérthessük, mitől olyan egyedi saját korunk. Az Amerika által felépített világ minden hibája és nyomorúsága ellenére is egy figyelemre méltó rendellenesség az emberiség történetében. Egy nap talán majd nem lesz más választásunk, mint nézni, ahogy a semmibe vész. De ma még van választásunk.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

INTELLECTUAL PROPERTY IN THE SERVICE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT. I. IMPACT OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS ON DEVELOPMENT

Dr Barna Arnold Keserű

Sustainable development today is one of the most widely-used buzzwords, which call the intellectual property law has to respond. In the study the author briefly draws the evolution of sustainable development and the essence of its three-pillar model, then – using several approaches – investigates the intellectual property in order to get answer, that the intellectual property law through which points could support the goals of sustainable development, especially of environmental protection, economic and social progression.

THE IMPACT OF COPYRIGHT ON COMPETITIVENESS IN THE EUROPEAN UNION

Levente Tattay

In the EU increasing attention is paid to the importance of income from copyright works. The outstanding importance of income from copyrights and of the relationship between copyright and the economy was supported recently in three major studies: 2014 WIPO Studies on the Economic Contribution of the Copyright Industries–Overview, World Intellectual Property Organization (WIPO), Geneva 2014; Intellectual property rights intensive industries: contribution to economic performance and employment in the European Union–Industry-Level Analysis Report, a joint project between the European Patent Office and the Office for Harmonization in the Internal Market, September 2013; the study of the Hungarian Intellectual Property Office to assess the economic weight of copyright-intensive industries in Hungary in 2014. The economic efficiency of European copyright law can be characterised with in following data: from 2008 to 2010 the contribution of copyright-intensive industries to GDP of EU accounted 4,2% and 510 milliard EUR; from 2008 to 2010 the contribution of copyright-intensive industries to the employment was more than 7 million employees, 3,2% of the total employment.

EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF EXHAUSTION OF RIGHTS IN THE COPYRIGHT OF THE EUROPEAN UNION

Péter Mezei

The aim of the article is to introduce the development, dogmatic framework and case law related to the exhaustion of the right of distribution granted to copyright and related right holders under the law of the European Union. The most important preliminary rulings of the European Court of Justice, legislative preparatory materials, directives and their academic analysis will be introduced within the frames of several clearly separated historical periods. The article highlights how much importance the basic premise of the freedom of movement of goods – envisaged by the European Economic Community, later the European Union –, further the doctrine of exhaustion had upon the development of the community copyright system. The paper also discusses the limits to the doctrine of exhaustion, namely its regional scope (community exhaustion) and the *droit de suite*.

HUMAN RIGHTS AND TRADEMARKS

Dr Sándor Vida

The European Court of Human Rights and courts of some countries dealt with the correlation between human rights and trademarks. In such cases parties and courts refer mostly to the rule of free speech. Subjects of cases of this kind were in France the marks DANONE, ESSO, A-AREVA, in Germany the marks MARLBORO, TELEKOM, BENETTON. The latter case became famous as the Supreme Court and the Court of Constitution discussed it for years in respect of human rights. In the United Kingdom the right to free speech was referred several times in application procedures, but seldom in litigation cases. A further human right is the right to life, which plays a role in respect of pharmaceutical products and marks. Namely, in the health battle against AIDS a clear preference of developing countries in Africa, Latin America and Asia is for generics and not branded products, which are considerably cheaper than traditional medicines.

TO THE ISSUE OF PLAGIARISM: FROM REPRINT TO ETHICS PROCEDURE

Dénes Legeza

The emergence and development of copyright was influenced by plagiarism and reprinting. Plagiarism infringes the author's right to paternity, and reprinting infringes the exploitation rights. The first part of the article presents some unlawful reprinting cases from the 18th and 19th centuries, and the first Hungarian plagiarism debate on the translation of Iliad. The

second part deals with the regulations on plagiarism of the Hungarian Academy of Science, the Eötvös Loránd University and the University of Szeged. Finally, the article analyses the possibility of committing plagiarism on contents regulated by the cited regulations, which do not fall under copyright protection themselves (such as ideas, words, scientific results, procedures).

WHO BROUGHT LIGHT UNDER HIS DOMINATION: JÓZSEF PETZVÁL

Dr Zsuzsanna Tószegi

József Petzvál was a scientist with outstanding talent in mathematics and an eminent university professor with important achievements. He is famous first of all of the Petzvál-lens, worked out by him in 1840, which made possible to take portraits (and later landscapes), really good photos after the first rough efforts. Recently his invention is manufactured again in a modernized form for digital cameras. The first part of the article outlines the life and the career of the inventor; the second one will sum up his inventions.

SOMMAIRE

<i>Dr Barna Arnold Keserű</i>	La propriété intellectuelle au service du développement soutenable I. L'effet des droits de la propriété intellectuelle sur le développement	5
<i>Levente Tattay</i>	L'effet du droit d'auteur sur la compétitivité dans l'Union européenne	18
<i>Péter Mezei</i>	La formation et le développement de l'épuisement des droits dans le droit d'auteur de l'Union européenne	38
<i>Dr Sándor Vida</i>	Droits de l'homme et marques	81
<i>Dénes Legeza</i>	À la question du plagiat: de la réimpression à la procédure éthique	98
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	Qui a rangé la lumière sous sa domination: József Petzvál	113
<i>Dr Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Les caractéristiques principales de l'activité sur la coopération internationale de l'Office Hongrois de la Propriété Intellectuelle dans la première moitié de 2015	127
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	155
Sélection des opinions d'expert du Conseil des Experts de la Propriété Industrielle		198
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		220
Revue des livres et périodiques		252
Summaries		282

INHALT

<i>Dr. Barna Arnold Keserű</i>	Das geistige Eigentum im Dienst der nachhaltige Entwicklung I. Die Wirkung der Rechte des geistigen Eigentums auf die Entwicklung	5
<i>Levente Tattay</i>	Die Wirkung des Urheberrechts auf die Wettbewerbsfähigkeit in der Europäischen Union	18
<i>Péter Mezei</i>	Herausbildung und Entwicklung der Erschöpfung der Rechte im Urheberrecht der Europäischen Union	38
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Menschenrechte und Marken	81
<i>Dénes Legeza</i>	Zur Frage des Plagiats: von Nachdruck zum ethischen Verfahren	98
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	Der das Licht unter seine Herrschaft brachte: József Petzvál	113
<i>Dr. Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Die bedeutendsten Merkmale in der internationalen Kooperationsaktivität des Ungarischen Amtes für Geistiges Eigentum in der ersten Hälfte von 2015	127
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	155
	Auswahl aus den Gutachten des Rats für gewerbliches Eigentum	198
	Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	220
	Übersicht von Büchern und Zeitschriften	252
	Summaries	282

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554).